

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav východoevropských studií

Filologie / Slovanské literatury

Jana Rišková

**SRBSKÁ ĽUDOVÁ ROZPRÁVKA ZLATNA JABUKA I
DEVET PAUNICA V CELOSLOVANSKOM KONTEXE**

**Serbian Folktale *The Golden Apple and Nine Peahens*
in the Pan-Slavic Context**

Dizertační práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc.

Praha 2013

Prehlásenie:

Prehlasujem, že som túto dizertačnú prácu vypracovala samostatne a výhradne s použitím citovaných prameňov, literatúry a ďalších odborných zdrojov.

V Prahe, dňa 24. mája 2013

.....

Jana Rišková

Rada by som sa touto cestou poďakovala svojmu školiteľovi doc. PhDr. Bohuslavovi Šalandovi, CSc. za odborné vedenie, cenné rady a pripomienky pri vypracovaní dizertačnej práce.

Abstrakt

Práca *Srbská ľudová rozprávka Zlatna jabuka i devet paunica v celoslovanskom kontexte* rozoberá konkrétnu rozprávkovú konštrukciu AT400+422*+552A (ATU400+302C*) na podklade srbskej ľudovej rozprávky v slovanskom priestore. Typológia v úvode jednotlivých častí konfrontuje priradenie látok v medzinárodných katalógoch rozprávok ako aj v katalógoch slovanských. Na základe komparatívno-typologickej analýzy a priblížením loci communes špecifických pre konkrétny typ sa načrtávajú interetnické vzťahy konkrétnych variantov. Práca je rozdelená do samostatných častí podľa látok a spracováva predovšetkým slovanský materiál s prihliadnutím na neslovanské varianty, ktoré majú zásadný vplyv na analyzované texty. Výsledky analýzy dopĺňujú prílohy uvádzajúce spoločné miesta porovnávaných variantov, ktoré priamo dokazujú ich spojenie a zároveň dokladajú, v akej podobe sa daný variant zachoval. Práca predstavuje nielen pohľad na konkrétnu látku v užšom slova zmysle, ale aj na jej miesto v celkovej kompozícii textu.

Kľúčové slová

rozprávka, typológia, variant, typ/látka, motív, analýza, štruktúra, loci communes, slovanský areál, interetnický vzťah, komparatívno-typologická analýza

Abstract

Doctoral thesis *Serbian Folktale „The Golden Apple and Nine Peahens in the Pan-Slavic Context* examines a specific story construction AT400+422*+552A (ATU400+302C*) applied on a Serbian folktale in Slavic context. In the introduction of concrete parts typology confronts assigned types from the *Catalog of international tale* types and types from Slavic catalogs. Thanks to the comparative-typological analysis and due to the focus on specific *loci communes* of a concrete type, interethnic relations between certain types emerge. This thesis is organized into independent chapters which are built upon a specific type, mainly upon Slavic material which takes account at a non-Slavic type (variant) that have an essential effect on texts which had been analyzed. The result of this analysis is supplemented with an appendix that introduces „common places“ for types which had been compared. These types are also demonstrating connections between them and in what form they are preserved. This thesis is not just concerned about the specific type in a narrow sense, but it also situates the type in whole composition of a text.

Keywords

Tale, typology, variant, typ, motive, analysis, loci communes, Slavic areal, interethnic relation, comparative-typological analysis

OBSAH

ÚVOD	7
1. TEORETICKÁ ČASŤ	10
2. PRAKTICKÁ ČASŤ	29
2.1. <i>ŽENA, KTORÁ MIZNE A KTORÚ HLADÁ JEJ MUŽ (AT400)</i>	29
2.1.1. TYPOLÓGIA AT400	30
2.1.2. SÚPIS VARIANTOV AT400	34
2.1.3. KOMPARATÍVNO-TYPOLOGICKÁ ANALÝZA AT400	36
2.1.4. ŠPECIFICKÉ LOCI COMMUNES V AT400	56
2.2. <i>DRAK PRIBITÝ NA STENE (AT422*)</i>	60
2.2.1. TYPOLÓGIA AT422*	60
2.2.2. SÚPIS VARIANTOV AT422*	65
2.2.3. KOMPARATÍVNO-TYPOLOGICKÁ ANALÝZA AT422*	72
2.2.4. ŠPECIFICKÉ LOCI COMMUNES V AT422*	123
2.3. <i>SLUŽBA ZA (ČARODEJNÍCKE) KONE (AT552A)</i>	125
2.3.1. TYPOLÓGIA AT552A	125
2.3.2. SÚPIS VARIANTOV AT552A	127
2.3.3. KOMPARATÍVNO-TYPOLOGICKÁ ANALÝZA AT552A	130
2.3.4. ŠPECIFICKÉ LOCI COMMUNES V AT552A	172
ZÁVER	183
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	190
PRÍLOHY	216

ÚVOD

Téma dizertačnej práce vychádza z diplomovej práce *Analiza srpske narodne bajke Zlatna jabuka i devet paunica*, ktorá bola zameraná na štrukturálny rozbor a poetiku daného variantu. Do analýzy nebol zahrnutý prehľad slovanských variantov, na čo bolo pri spracovávaní témy v značnej miere poukazované. Hlavným cieľom dizertačnej práce je preto nadviazať na zistené závery a rozšíriť ich na slovanský priestor.

Primárny variant bol pôvodne vybraný kvôli viaclátkovej dejovej štruktúre. To umožňuje analyzovať látky nielen v užšom slova zmysle, t. j. rozbor ich vnútornej stavby, ale zároveň prácu rozšíriť na analýzu látok v širšom slova zmysle, a teda charakterizovať ich pozíciu v celkovej štruktúre textu v rôznom prostredí. Vzhľadom na široký priestor, ktorý práca pokrýva a snahu o maximálne sprehľadnenie, je v práci vytvorený špecifický model označenia použitých variantov, ktorý bližšie objasní ich zaradenie do celkovej štruktúry.

Práca pozostáva z dvoch častí (teoretickej a praktickej). Ťažisko práce je na praktickej časti, ktorá je zameraná na komparatívnu a interetnickú analýzu látok primárneho variantu *Zlatna jabuka i devet paunica* v slovanskom areáli. Pri členení práce na jednotlivé celky je použité delenie podľa rozšíreného vydania Aarneho-Thompsona . *The Types of the Folktale: a classification and bibliography Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen* (AT; AT400+22*+552A). Najnovšie vydanie medzinárodného katalógu Hansa-Jörga Uthera *The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography* (ATU; ATU400+302C*) najviac vystihuje primárny text, avšak látka ATU302C* nie je rozčlenená, a tak by bolo pomerne komplikované pri analýze uvádzať, ktorá časť látky je práve myslená. Je však potrebné upozorniť, že kombináciu AT422*+552A je nutné vnímať ako ekvivalent ATU302C*. Práca spracováva tri látky *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž* (AT400), *Drak pribitý na stene* (AT422*) a *Služba za (čarodejnicke) kone* (AT552A).

Súčasťou každého celku je v úvode typológia látky v jednotlivých medzinárodných a slovanských rozprávkových katalógoch. Tá načrtáva, ako bol sujet vnímaný konkrétnymi folkloristami v danej zemi a či vôbec bol variant na danom území podchytený. Zároveň použité katalógy predstavujú zdroj pre rozprávkový fond uvedený v práci. Použitý materiál uvádza Súpis variantov daného typu. Každý variant má pridelený 'areálový' kód (dva až tri písmená). Posledné písmeno kódu je podľa zaradenia variantu v práci znásobené podľa toho, od ktorej časti je zápis analyzovaný. Napríklad primárny variant má vo všetkých častiach práce formu JUG(1) – t. j. juhoslovanský areál; jedno 'G' na konci znamená, že analýza začína hneď úvodnou látkou; variant JUGG(1) je analyzovaný od druhej časti práce.

V práci sú uvedené nasledujúce kódy území: SK – slovenské, CZ – české, PL – poľské, BLRUS – bieloruské, UKR – ukrajinské, RUS – ruské, JUG – juhoslovanské, BLG – bulharské, MAC – macedónske. Varianty mimoslovanské a tie, ktoré si zachovali iba fragmenty látok, prípadne sa látka nezachovala, ale z deja vyplýva, že pôvodne bola súčasťou dejejvej štruktúry, sa spravidla uvádzajú začiatkom názvu variantu, príp. menom spracovateľa a číslom textu alebo strany (napr. Zl.podkova; Sklarek2 a pod.). Pokiaľ bol variant publikovaný viackrát (či už v celom alebo prepracovanom znení), je spracovávaný variant v Súpise variantov podčiarknutý. Uvedené texty zároveň predstavujú primárnu časť bibliografie.

Ústredná časť analýzy je zameraná predovšetkým na kompozíciu a na zhodné motívy. Komparatívno-typologická metóda rozumie porovnanie a konfrontáciu rozdielov a spojení v štruktúre a fungovaní porovnávaných variantov. Priamo komparatívny prístup dopĺňa komplexná metodika založená na opisnej metóde, ktorá sa dopĺňa s metódou kontextuálnej analýzy konkretizovanej priamymi ukážkami z variantov. V práci je často využitá metóda deduktívnych a logických záverov. Vzhľadom na detailný opis a jazykové nuanse porovnávaných variantov sú citácie zachované v pôvodnom jazyku. Analýzu zakončujú špecifické loci communes (formuly), ktoré taktiež približujú potenciálnu genézu/migráciu variantov. Prípadné lokálne špecifiká určitého areálu (oikotypy) a ich možný vplyv na iný areál/varianty sú taktiež uvedené v tejto časti. Práca obchádza loci communes typické pre situácie, ktoré nie sú priamo viazané na konkrétny typ a prechádzajú do iných látok.

Samostatnú časť práce tvoria prílohy, ktoré uvádzajú spoločné miesta v konfrontovaných variantoch a priamo potvrdzujú závery uvedené v hlavnej časti analýzy.

Prácu zakončuje bibliografia dopĺňujúca primárnu literatúru analyzovaných variantov a sekundárna literatúra, z ktorej čerpá nielen teoretická časť práce, ale predovšetkým praktická.

Predložená práca si klade za cieľ zmapovať slovanský areál a rozšíriť pohľad na rozprávkú z národného priestoru na územie širšie a sčasti nadviazať na práce prof. Jiřího Polívku, ktorý sa neobmedzoval na jeden národ, areál, ale vnímal slovanský priestor ako jeden celok, ktorý je potrebné dať do kontextu a poukázať nielen na odlišnosti, ale predovšetkým na spoločné znaky. Zámerom práce je opis typologického začlenenia jednotlivých látok v slovanských a medzinárodných katalógoch, ako aj komparatívno-typologická analýza jednotlivých látok v úzkom slova zmysle, t. j. ich vnútorná stavba s funkcionálno-kontextuálnou interpretáciou a zároveň komparatívno-typologický rozbor látok v širšom slova zmysle, t. j. variabilita zloženia analyzovaných typov v dejejvej štruktúre,

ktorú doplňuje analýza loci communes ako nemenných časti deja uprostred improvizovaného a neustále sa vyvíjajúceho príbehu a ich zachovanie v jednotlivých národoch.

Praktická a teoretická hodnota práce spočíva v tom, že prvýkrát zoskupuje materiál z územia celého slovanského priestoru na jednom mieste. Zároveň konfrontácia zápisov z 19. a 20. storočia poukazuje na nové spracovania literárnej podoby ľudového textu (napríklad SKK1/SKK4–6). Práca taktiež rozoberá konkrétne loci communes, ktoré nie sú vedecky podchytené ani prebádané. Súčasne ponúka jeden zo spôsobov ako pracovať s materiálom. Predloženú prácu je možné rozšíriť a spracovať aj z ďalších uhlov, ako sú napríklad etnologický, literárnovedný, jazykový, sociologický a pod.

1. TEORETICKÁ ČASŤ

Zárodky vnímania rozprávky ako samostatného žánru sa začali vyvíjať postupne, nenásilne, s vydaním *Kinder- und Hausmärchen* (1812–1815) bratov Jacoba a Wilhelma Grimmových, ktorí sa snažili začiatkom 19. storočia sprístupniť ľudovú tvorbu čitateľom. Cieľom nebolo nastoliť nový smer, vytvoriť teórie, ale snaha ukázať skutočnú podobu rozprávok, pred tým než zaniknú. Bratia Grimmovci si viedli poznámky o rozprávačoch a zasielateľoch textov, avšak údaje nezverejnili. Rozprávača vnímali ako nositeľa ľudovej slovesnosti, preto nemali potrebu zverejňovať meno. Ten mal zostať anonymný ako súčasť jedného národa. Systematické zbieranie a poznámky k zaznamenaným textom nastolili otázky o pôvode, význame a postavení rozprávok v spoločnosti. Tým boli položené základy vedeckého vnímania rozprávkového žánru. Pôvod rozprávky Grimmovci videli v mýtoch. „Gemeinsam allen Märchen sind die Überreste eines in die älteste Zeit hinauf reichenden Glaubens, der sich in die bildliche Auffassung übersinnlicher Dinge ausspricht. Das Mythische gleicht kleinen Stückchen eines zersprungenen Edelsteins, die auf dem Gras und Blumen überwachsenen Boden zerstreut liegen und nur von dem schärfer blickenden Auge entdeckt werden.“ (Lüthi 1968: 55) Napriek tomu, že ich cieľom nebolo vytvoriť teóriu, takmer vedecké spracovanie (predovšetkým) nemeckých rozprávok podnietilo zber ľudových rozprávok v Nemecku ako aj v okolitých krajinách a prispelo k vnímaniu rozprávky ako niečoho, čo determinuje národ a národnú kultúru. Kým klasicizmus v 17. storočí sa pozeral ďaleko späť do antiky, romantizmus hľadal históriu svojho vlastného národa a jeho identitu. Folklor už nebol námetom, ale stal sa objektom umeleckej tvorby, ktorá odrážala minulosť národa, ktorý chcel spoznať svoju literatúru a jazyk, a to na úrovni ľudovej kultúry. Závery, ktoré sa dnes skúmajú iba z historického hľadiska štúdia rozprávky, boli v svojej dobe priamo úmerné dostupnému materiálu a poznatkom. Mytologická škola, ktorá sa sformovala pod vplyvom hľadania pôvodu rozprávky, vnímala rozprávky komplexne (nevydeľovala konkrétne texty/typy), kým o necelé storočie neskôr tzv. fínska škola sa zamerala na predovšetkým genézu konkrétnej látky. Bratia Grimmovci nevnímali rozprávku v širšom uhle, t. j. viac variantov, naopak zamerali sa na odlišné texty ako celok a hľadali v nich mytologické prvky. Zástancovia školy sa snažili hľadať stopy prvobytných mýtov v ľudovej slovesnosti, t. j. ich pôvodný stav. Podstatou teórie bolo, že ľudová tvorba každého národa vyrástla na domácej pôde, preto si nekládla otázky prameňov. Zároveň teória preceňovala presnosť tradície a zachované texty zasadzovala do pohanských čias bez bližšieho

zamyslenia, ako sa mohli v danej podobe tak dlho zachovať. Mytologický základ rozprávok bol prijímaný ako obecne platný fakt, bez potreby ho dokázať a doložiť priamymi údajmi.

Napriek z dnešného pohľadu primitívnym a nepodloženým záverom mytologickej školy, ďalšie teórie sa k nej vracali a aspoň čiastočne ju spájali s vlastnými závermi (indická škola musela pripustiť, že niektoré príbehy mali mytologický pôvod, antropologická škola vnímala mýty ako súčasť dejín a kultúry a považovala za potrebné ich klasifikovať, finska škola sa začala formovať z podobných pohnútok ako mytologická škola).

Kým Grimmovci pracovali spočiatku iba s nemeckým materiálom a nemali možnosť ho konfrontovať s ďalšími zbierkami (vychádzajúcimi z ľudových rozprávání), v nasledujúcich rokoch práve ich práca podnietila nielen nemeckých folkloristov, ale aj napríklad Karla Jaromíra Erbena, Pavla Dobšinského, Alexandra Nikolajeviča Afanasieva a mnohých ďalších k zbieraniu a spracovávaniu národných rozprávok a následnému sprístupneniu ich domácemu aj cudziemu prostrediu (napr. Joseph Wenzig, *Westslawischer Märchenschatz. Ein Charakterbild der Böhmen, Mährer und Slowaken in ihren Märchen, Sagen, Geschichten, Volksgefängen und Sprüchwörtern*, Leipzig, 1857). V období pôsobenia indológa Theodora Benfeya a formovania migračnej (indickej) teórie tak už boli k dispozícii rôzne zbierky rozprávok, široký a rôznorodý repertoár, ktorý mohol byť konfrontovaný. „... фолклористика је добила своје место управо у тренутку када је наступила нова, компаративна ера у лингвистици откривањем језичког материјала санскрита.“ (Милошевић-Ђорђевић 2006: 7) Nebol to však cieľ analýzy, ale jeden z početných aspektov, ktorými sa spoznávali zákony a zložitosť folklórnej tvorby. Štúdium rozprávok sa tak posunulo od dedukcií o pôvode z dôvodu nedostatku materiálu a predstáv ovplyvnených obdobím romantizmu k vyvodzovaniu záverov na základe podobností. Stredobodom pozornosti bol naďalej pôvod rozprávok. Tie už neboli vnímané komplexne ako národný celok, ale jednotlivo na základe obsahu a podobnosti. Z národného repertoáru sa vydeľovali konkrétne texty a dávali sa do súvislosti s podobnými z ďalších oblastí. Avšak poznatky z jednotlivých porovnaní sa naďalej zovšeobecňovali a aplikovali na celý národ alebo komplex zápisov.

Preklad indických rozprávok nemeckého filológa Theodora Benfeya do nemčiny upozornil na určitú podobu s európskym rozprávkovým repertoárom a oslobodil dobu od hľadania mytologického pôvodu rozprávok. Rozprávky boli vnímané ako samostatné výtvary, nie pozostatok mýtov. Benfey preto predstavuje v dnešnej dobe zakladateľa porovnávaczej metódy a indickej (migračnej) teórie. Napriek tomu, že nepracoval s ľudovým

materiálom a svoju teóriu vyvodil z prekladu jedného diela *Panchatantra*¹, ovplyvnil myslenie folkloristov na niekoľko desaťročí. Teória Benfeya bola postavená na monogenéze rozprávok s centrom v Indii, ktoré sa následne rozšírili do celého sveta. India ako centrum pôvodu bola v rozprávkovom bádani nová. „Der erste Forscher, der dieses Standpunkt (polygenézu, pozn. autora) bestimmt und radikal vertreten hat, ist Theodor Benfey. Ihm schien Indien das Ursprungsland nicht nur vieler, sondern fast aller Märchen zu sein.“ (Lüthi 1968: 61) Predpokladom migrácie bol literárny aj ústny prenos, ktorý sa navzájom dopĺňal. Ústna tradícia rozšírila rozprávkový repertoár, ktorý následne Benfey zredukoval na určitý počet základných foriem. Tie mohli byť využité vo viacerých rozprávkach, vychádzali však vždy z indických. Benfey pripúšťal, že ľudia mali rovnaké želania, nádeje, očakávania, ale ich pôvod vo vyjadrení zasadzoval kvôli dokonalosti indických textov do Indie. Ako prvý konfrontoval niekoľko verzií príbehu a snažil sa nájsť najstaršiu formu. Mladšia verzia bola pre neho tá, kde boli myšlienky opísané obsirnejšie (napr. UKR4 v sne vysvetľuje ženská postava hrdinovi svoj odkaz), alebo ak hrdina využíval nové pomocné prostriedky (napr. v BLRUSS1 miesto chromého pomocníka hrdina využíva lietajúci koberec) a tým rozprávanie získalo reálnejší podtón. Benfey nesúhlasil s mytologickou teóriou bratov Grimmovcov, avšak nevyvracal ju úplne (v niektorých príbehoch bol mytologický pôvod nesporný).

Z Indie sa rozširovali rozprávky podľa Benfeya literárnou aj ústnou cestou cez Perziu, arabské krajiny a ďalej do Európy. Rozšírenie rozprávok Benfey dotoval do 10. storočia, kedy sa islamské krajiny začali približovať a otvárať Indii a smerovali ďalej na západ. Rozprávky začali byť vnímané ako určitá štruktúra, ktorá nie je stabilná a môže mať viac podôb. Negatívom teórie bola monogenéza vzniku rozprávok (India).

Nový materiál a bádanie, získané poznatky a štúdie začali postupne vyvracať a naštrbovať migračnú teóriu, rovnako ako predtým táto degradovala mytologickú. Kým mytologická škola sa snažila aplikovať teóriu na materiál, indická teória vyvodzovala závery z materiálu, avšak bez potreby teóriu dokázať. Postupný vývoj v myslení a vnímaní nielen vlastného národa, ale väčších celkov posúval názory a obzory ľudstva ďalej a dovedy postačujúce závery bolo potrebné neustále meniť, dopĺňať a prehodnocovať.

¹ Panchatantra (doslova „päť tkanín“, prenesene Kniha v piatich dieloch) je významné dielo rozprávok, bájok a ďalších rozprávání pôvodom z Indie. Vznikla medzi rokmi 300 pr. n. l. až 200 n. l. Do povedomia sa dostala predovšetkým prekladom Theodora Benfeya do nemčiny, publikovaným roku 1859 s poznámkami v dvoch zväzkoch. V úvode prekladateľ navrhol ako jedinú pravlast' rozprávok Indiu, tým „vytvoril“ ďalšiu teóriu pôvodu rozprávok.

S bádáním rôznych kmeňov a izolovaných oblastí nastúpila tzv. antropologická škola, ktorá v rámci štúdií mimoeurópskych národov ako ich súčasť skúmala aj ľudovú slovesnosť a naštrbila dovedajšiu migračnú teóriu. Už bratia Grimmovci poukázali na ustálené spojenia, ktoré sa objavovali v textoch bez ohľadu na jazyk a krajinu zápisu, avšak týmto záverom neboli ochotní prispôbiť svoju teóriu. Bádatelia si začali všímať, že aj dlhšie a komplikované rozprávania sú v jednotlivých krajinách rovnaké. Napriek tomu, že sa antropologická teória len okrajovo dotýkala otázky vzniku rozprávky, ovplyvnila ju a vytvorila samostatný smer. Teória bola opakom monogenézy Benfeya a poukazovala na polygenézu motívov a vracala ich vytváranie do prvobytnej spoločnosti na základe náboženstva, rituálov a povier. Predpokladala, že základné podmienky života a pochopenia neznámeho boli v ľudstve spoločné bez ohľadu na oblasť života. V konkrétnej dobe na rôznych miestach mohli vzniknúť identické motívy rovnakým pochopením neznámeho. Alexander Nikolajevič Veselovskij vysvetľoval opakovanie motívu ako „dôsledok jednoty psychologických procesov, ktoré v nich našli svoj výraz“ a antropologickou teóriou rozumel teóriu „psychologického samovzniku v podmienkach všedného života.“ (Veselovskij 1992: 240)

Antropologická škola podobne ako mytologická predpokladala dožívanie rituálov a pozostatkov prvobytného vnímania sveta a náboženstva v obradoch, ale aj v rozprávkach, detských hrách a pod. Tie sa v rozprávkach zachovali na úrovni motívov nie sujetov. Zachovanie sa predpokladalo aj pri prenose do nového prostredia s odlišnými podmienkami, kde na seba motívy navrstvovali ďalší materiál. Smer prenosu ani konkrétne miesto vzniku nebol pre školu podstatný. Rozprávku vnímala ako súčasť kultúry, ktorá pomáha pochopiť vývoj národa/etnika. Bola prostriedkom pre poznanie, nie cieľom poznania. Aj jej prostredníctvom okrem iného sa hľadali staré formy spôsobu života a náboženského vedomia. Vychádzala z viacerých disciplín, ktoré sa zaoberali ľudskou kultúrou, napríklad z antropológie, etnológie, folklóru, psychológie, sociológie. Antropologická škola sa sformovala na základe komplexného výskumu etnika v rámci určitej spoločnosti, nie konkrétnych izolovaných výtvorov vyrezaných z kultúry. Bola takpovediac vedľajším produktom štúdia, ktoré na základe získaných informácií reagovalo na migračnú/indickú teóriu a poukázalo na jej nedostatky a hlavne nepodložené závery. Prvýkrát boli teoretické názory vyvodzované z faktov. „Některé základní motivy pohádek nadpřirozených nemohou býti (...) připisovány jedné době ani jednomu národu, a to pokládá za zásluhu školy antropologické, že ukázala jich všelidský ráz.“ (Polívka 1904: IV)

Ľudová slovesnosť v chápaní antropologickej školy predstavovala tradíciu a dejiny určitého etnika. Na základe podobnosti medzi národmi, ktoré neboli v kontakte a nebolo možné doložiť ani migráciu, bol z duchovného vývoja vyvodzovaný záver, že ľudia v rovnakom štádiu vývoja myslia rovnako a teda aj vyjadrujú rovnako pocity, myšlienky a názory, ktoré sa formujú do príbehov. Názory sa dedia z generácie na generáciu a pretrvávajú. V neizolovanom prostredí sa prenášajú medzi etnikami a formujú tak dovtedajšie názory a pohľady. Antropologická škola poskytla dôkaz, že motívy môžu vzniknúť nezávisle na sebe na rôznych miestach. Napriek mnohým poznatkom jej predstavitelia neboli schopní vysvetliť pôvod rozprávky a ani ju nekonfrontovali napríklad s európskym materiálom v samostatných štúdiách. Podľa popredného predstaviteľa antropologickej školy Edwarda Burnetta Tylora bolo potrebné pred výskumom pôvodu rozprávky najprv klasifikovať mýty. Andrew Lang sa k pôvodu rozprávky vyjadroval v tom zmysle, že podľa neho nie je možné určiť žiadne centrum pôvodu, ani pôvodnú verziu príbehu. Vnímanie rozprávkového textu sa však oproti migračnej teórii zúžilo na motívy.

Na migračnú teóriu nadviazala koncom 19. a začiatkom 20. storočia metóda istoricko-geografická (tzv. fínska škola), ktorej metódy boli striktné vedecké. Jej prvotné počiatky boli, podobne ako u mytologickej školy, vedené národnobuditeľskými pohnútkami. Podnetom bola túžba Fínska po väčšej autonómii. To získalo štátnu a kultúrnu suverenitu až roku 1917. Dovtedy bolo najprv pod švédskou a od 1808 pod ruskou nadvládou bez možnosti používania vlastného jazyka a kultúrneho vymedzenia. Ľudová tvorba sa stala dokladom existencie národa a jeho schopnosti vytvárať vlastnú kultúru a mať tak právo na vzdelanie v rodnom jazyku. Národnostné pohnútky podnietili inteligenciu k zbieraniu a bádaniu vlastnej tvorby, na základe ktorej sa vyčleňovali predovšetkým od Švédov.

Zárodky systematizovania materiálu boli načrtnuté Juliusom Krohnom, ktorý zozbieral fínske a estónske piesne a zorganizoval ich podľa geografického a chronologického poriadku v práci Kalevala (fínsky národný epos). Krohn ako prvý vedecky vypracoval metódu komparatívneho bádania na poli folklóru. Považoval za dôležité porovnávať najstaršie fínske varianty s najstaršími variantmi cudzími. „Lang wanted to compare "the ideas which are in our time but not of it". Krohn wanted to compare texts along geographical and historically fixed axes in order to determine which parts of the Kalevala were really Finnish and how old they were.” (Wolf-Knuts 1999) Použitú metódu neskôr sformuloval jeho syn Kaarle Krohn v *Die folkloristische Arbeitsmethode* (Oslo, 1926). Následne predovšetkým prostredníctvom prací Antti Aarneho sa táto metóda dostala do povedomia európskej vedeckej obce.

Historicko-geografická metóda a jej vývoj vychádzal z konkrétnych potrieb bádateľov. Antti Aarne venoval celý život rozprávkam a ich analýze. Už počas štúdií zakladal svoje práce na analýzach variantov jednotlivých rozprávok (typov), opisoval ich a postupne spracovával. „Als ich mich der handschriftlichen Märchensammlungen der Finnischen Literaturgesellschaft bediente, machte ich die Beobachtung, wie viel Mühe das Aufsuchen der Varianten verursacht und wie wenig Nutzen Ausländer davon haben, da sie nirgends erfahren können, was jene Sammlungen eigentlich enthalten.“ (Krohn 1926: 8) Keď Aarne písal Kaarle Krohnovi o myšlienke vytvorenia prehľadu nemecky písaných rozprávkových zbierok, mal už predstavu, ako by mal prehľad vyzerat'. Myšlienka vychádzala z jeho vlastných potrieb a aj popis prehľadu bol určený na konkrétny postup, ktorý už mal Aarne zažitý. Vychádzal z toho, že zapísaná podoba rozprávky nie je pôvodná. Detaily sa v textoch neustále menia, dokonca aj motívy sa môžu premieňať a odlišne spájať, osnova motívu však zostáva zachovaná. Rozprávky sa vždy šíria ako celok, nie ako časti. „Jedes Märchen ist also ursprünglich eine feste Erzählung, die nur einmal an bestimmter Stelle und zu bestimmter Zeit entstanden ist. Dieser Gedanke ist einer der Grundgedanken der Märchenforschung.“ (Aarne 1913: 12) Folklorista predpokladal, že určením miesta pôvodu bude ľahké zistiť migračné smery. Otázkou kultúrnych zvláštností sa nezaoberal, zaujímal sa o vedecké štúdie o pôvode a samotný obsah vnímal skôr ako prostriedok účelu skúmania. Aarne vlastnou iniciatívou ponúkal riešenia, ktoré konzultoval s radom bádateľov. Vzájomná komunikácia vyústila v úzku spoluprácu, ktorá aj vďaka tomu v oblasti záujmu a názorov nestala na mieste a dopĺňal bádania nielen teóriou, ale hlavne konkrétnymi prácami publikovanými predovšetkým v časopise *Folklore Fellows Communications*, ktorý zoskupoval zástancov fínskej školy. Tí sa snažili skúmať celý kolobeh rozprávky. K dispozícii mali konečnú verziu textu, ktorá sa už ďalej nemenila a jej prepracovaním vznikal nový samostatný variant. Škola tak ako prvá poukázala na dôležitosť variantov. „(...) folklór není něco, co je jednou provždy dáno a ustáleno, nýbrž jakýsi tvar v pohybu, vyjádřeném varianty.“ (Jech 1966: 261)

„Wir können ein und dasselbe Märchen mehrere hundert Male aus dem Volksmund aufzeichnen, aber zwei in ihrer Wortform ganz gleiche Varianten sind unmöglich zu finden.“ (Aarne 1913: 23) Ešte v predminulom storočí bolo šírenie ľudovej tvorby prevažne ústne, rozprávky sa šírili medzi národmi bez najmenších jazykových bariér. Odlišný jazyk šírenie sťažil, ale neprerušil. Nie je možné nájsť dve rozprávky doslova identické, pokiaľ sa nejedná o preklad a aj ten môže byť ovplyvnený pôvodom prekladateľa (napr. JUG1 a BLG1). Až vzájomnou konfrontáciou variantov bolo možné poukázať na účasť jednotlivých národov, etník na rozprávkovom dejí. Zmeny pri ústnom a písomnom spracovaní sa pritom zachovali

a aj zaznamenávali odlišné. Počet variantov nebol a nie je dokladom intenzity rozprávania, ale intenzity zapisovania v danej oblasti a období.

Fínska škola neskúmala rôzne texty medzi sebou (horizontálne), ale varianty (vertikálne). V súvislosti s variantmi sa vyvíjalo štúdium tzv. konzekventných národných redakcií. Na základe variantov bolo prvýkrát možné špecifikovať lokálne, príp. národné odlišnosti a špecifiká (oikotypy). Dovtedy sa z viacerých zápisov vytvárala pôvodná verzia/podoba. Fínska škola taktiež hľadala pôvodnú podobu avšak v konkrétnych variantoch, do ktorých nezasahovala. „Rekonstruování jediné prvotní formy pro ten či onen článek folklórní povídky stejně tak jako celého prvotního textu, jenž by se býval měl stát východiskem pro všechny ostatní varianty, mlčky předpokládá vznik konkrétní skladby na určitém místě a její rozšíření do dalších regionů.“ (Jech 1966: 262) Komparácie dokladali, že na rôznych miestach, v rôznom čase a rôznych fázach sa časti rozprávok menili. Aarne veril, že niektoré národy mali špecifické podmienky pre vznik rozprávok. „(...) dass ich manchmal vielleicht allzu detailliert die verschiedenen Variationen auseinandergesetzt habe. Das tat ich deshalb, weil ich hier, wie in meinen anderen Untersuchungen, speziell zeigen wollte, wie man durch die vergleichende Forschung die bunte Mannigfaltigkeit der Züge beleuchten und erklären kann.“ (Krohn 1926: 21) Kritika však vyčítala Aarnemu a celej škole mechanickosť a matematizmus bez bližšieho pohľadu na rozprávanie. Aarne s Krohnom však oponovali, že bádanie je len v zárodku. Aarne odmietal využívať rozprávky ako pomocný materiál mytológie a iných výskumov. Najprv musí mať bádateľ k dispozícii materiál a podklady, aby sa mohol zamerať na detaily. Aj napriek detailnej analýze si stúpenci fínskej školy boli vedomí, že nie je istota, že dôjdu analýzou k prvotnej forme a uvedomovali si možnosť, že prvotná forma zanikla a k dispozícií sú jedine sekundárne výtvary. O koľko je rozprávka staršia ako zaznamenaný variant, nie je možné povedať. Každý detail odkazuje na určité obdobie vývoja. Pri bádani nikdy nie je k dispozícií všetok materiál, čo nie je dôvodom na neustále zbieranie ľudovej slovesnosti a odmietanie spracovávať ho z dôvodu neúplnosti. Cieľom zbierania je získať čo najväčší materiál a najvyššie číslo variantov, aby boli závery pre daný moment čo najúplnejšie. To bolo aj cieľom fínskej školy: sprístupniť a sprehľadniť zachovaný materiál. „Ziel der strengen Vertreter dieser geographisch-historischen Methode ist es, durch den sorgfältigen Vergleich der Verschiedenen Fassungen eine Urform (primary form), einen Archetypus, „von dem alle uns vorliegenden Varianten abstammen (...) zu erschließen, dessen Heimat und Entstehungszeit, zugleich die Eigenart und Geschichte der verschiedenen Lokalredaktionen (...) festzustellen und so weit möglich die Wanderwege der Erzählungen aufzuzeigen.“ (Lüthi 1968: 63)

Okrem konkrétnych štúdií jednotlivých typov bol najväčší prínos fínskej školy vo vypracovaní medzinárodných katalógov rozprávkových typov. Na základe spracovaného fínskeho a nemeckého materiálu v roku 1910 vydal Antti Aarne *Das Verzeichnis der Märchentypen* (používaná skratka Aa), ktorý katalogizoval zhromaždené rozprávkové varianty. Aarne pridelil každému typu látkové číslo a všeobecnú charakteristiku, ktorá predstavovala umelo vytvorený variant. Na prácu Aarneho nadviazal americký bádateľ Stith Thompson a roku 1928 preložil do anglického jazyka Aarneho katalóg, ktorý následne rozšíril a roku 1961 vydal doplnený o nový materiál (*The Types of the Folktale: a classification and bibliography Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen*). Katalóg typov bol Thompsonom doplnený aj katalógom motívov pod titulom *Motif-Index of Folk-Literature*. Katalóg Aarneho-Thompsona (používané skratky AaTh, AT) bol používaný až do roku 2004, kedy nemecký vedec Hans-Jörg Uther materiál doplnil a reorganizoval (*The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography*). Prvý katalóg Aarneho nadväzoval na praktickú prácu s variantmi a vychádzal z historicko-geografickej metódy. Časom sa však od tendencii metódy oprostil a stal sa neoddeliteľnou súčasťou štúdia rozprávkového materiálu nehládajac na uhol bádania.

Bez ohľadu na to, či bádateľ poznal postupy fínskej školy a pridržoval sa jej alebo nie, pokiaľ zozbieral všetok dostupný materiál, konfrontoval ho prihladnuc na miesto a čas zápisu, mohol hovoriť o historicko-geografickej metóde výskumu. Podľa metódy postupoval Walter Anderson v diele *Kaiser und Abt* (Helsinki, 1923), v ktorom porovnal motívy v rámci textov ako aj postavy a špecifické miesta látky (hádanky). Nedokázal však zovšeobecniť praktickú časť práce s variantmi a špecifikovať, ako má človek vydeliť zaujímavé miesta od nezaujímavých. Zároveň považoval za dostatočné zoskupiť 20 až 30 variantov, aby z nich bolo možné vyvodiť normálnu formu. Najväčším kritikom fínskej školy bol Albert Wesselski, ktorý priamo zosmiešňoval vedcov, ktorí takto bádali. Útok na fínsku školu bol nasmerovaný kvôli nesamostatnosti a bezcennosti ústnej tvorby v porovnaní s literárnymi písomnosťami. Vo svojej knihe *Zu Albert Wesselski's Angriffen auf die finnische Folkloristische Forschungsmethode* (Tartu, 1935) reagoval W. Anderson na kritiku A. Wesselského (*Versuch einer Theorie der Märchens*, Reichenberg, 1931). Wesselski chápal ako rozprávku len to, čo Aarne uviedol vo svojom katalógu ako čarovnú rozprávku. Wesselski rovnako ako Tille považoval ústne podanie za prerozprávaný literárny materiál. Jeho hlavný útok bol proti stabilite ústneho podania. Ako je možné, že texty sa menia a sú zároveň stabilné? – otázka sa navzájom vylučuje. Ak nepoznáme pôvodnú formu rozprávky, po 12 textoch ju môžeme zrekonštruovať, aj keď žiaden z 12 textov by ju neobsahoval. Jednotlivé varianty sa dajú na

papieroch proti svetlu a zistí sa praforma, ktorá bude vyčnievať. Žiadne varianty sa s praformou ani medzi sebou nezhodujú doslova, na rozličných miestach sa odlišujú. Varianty sa menili a presúvali, ale centrum deja zostalo nemenné. Wesselski odmietal vznik na jednom mieste a vyzdvihoval význam kupcov, vojakov a misionárov, ktorí šírili príbehy z domáceho prostredia ďalej. W. Anderson sa ohradil proti A. Wesselského názoru o pokus o stabilitu ústneho podania prostredníctvom publikovanej literatúry. Ústne varianty stoja v dôležitých miestach medzi sebou a proti každému jednotlivo publikovanému textu. Čím menej nelogických elementov rozprávka má a je čistejšia, tým sa viac približuje štandardnej forme, príp. praforme. Každá rozprávka je podľa Andersona pevný príbeh. Praformu je zároveň potrebné vnímať ako umelú a logickú výstavbu konkrétneho rozprávkového typu. Oponenti fínskej školy tvrdili, že vedci hľadali ten ideálny, najkrajší, najlepší variant, ktorý by potom nazvali praformou (Urform).

Na fínsku školu nadviazali ďalší folkloristi (bližšie Lüthi 1968: 67–69). Oponenti však z teórie taktiež čerpali. Uvedomovali si jej negatíva a reagovali na ne. „Nicht die Rekonstruktion der ‚Urform‘ eines Märchentyps, ohne Einbeziehung der Textüberlieferung und deren soziokultureller Bedingungen sollten im Zentrum der Forschung stehen, sondern die Erzählerinnen und Erzähler, deren Repertoire und Bildung, ihre soziale Herkunft und ihr Milieu, ihr künstlerisches Potenzial und ihre eigene Bewertung.“ (Pöge-Alder 2011: 14) „The mechanistic conception of tradition characteristic of the Finnish school does nothing to explain why a tale was propagated once it had been created. The idea that fairy tales are transmitted according to mechanical laws reduces the transmitters to a moronic level where the interpreter cannot reach them. This condescending view of fairy tale narrators probably explains why folklorists brought up in this school frowned (and still frown) upon psychoanalytic and literary interpretation.” (Holbek 1987: 33)

Švajčiarský literárny teoretik Max Lüthi sa v opozícii k fínskej škole zameril na obsah a štýl rozprávky (literárno-vedný pohľad), nie na štruktúru, ale na celkový tvar. Motívy a látky nepovažoval pre žáner rozprávky za určujúce; stylistické zobrazenie podľa neho priamo určuje rozprávku ako žáner. „Die ganze Stil des Märchens ist isolierend.“ (Lüthi 1951: 573) Tým bol nastolený nový pohľad na rozprávku. Vnímal ju ako žijúcu a neustále sa meniacu formu. Lüthi predstavuje hlavného zástupcu literárnovednému prístupu v povojnovom období. Rozprávka nie je kombinovanie motívov, ale určitý druh tvaru. Motívy čerpá z reálneho života, ale musí ich umelo preformovať do ustálenej podoby pre žáner. Určitá situácia musí byť preštylizovaná, aby sa stala rozprávkou. Pojem krásy je podľa Lüthiho abstraktný pojem založený na fantázii poslucháča/čitateľa. Rozprávka nekonkretizuje

opisy, protagonistov a závisí od predstavivosti poslucháča/čitateľa. Štylistické zmeny pretvárajú text na úrovni rozprávača, ale aj konkrétne miesta v deji. Vznikajú názory na predmety, deje, postavy, charaktery, ktoré sa formujú do nemenných spojení a nadobúdajú abstraktný význam. Rozprávača ovplyvňuje okolitý život a na základe toho rozprávač ovplyvňuje rozprávanie. Čo však podľa Lüthiho nepodlieha zmenám je charakter postáv. Ten sa môže meniť vo vyjadrení, ale podstata zostávala nemenná. V tomto zmysle Lüthi hovorí o obraze človeka v európskych ľudových rozprávkach ako o nadčasovom fenoméne. Kým Lüthi sa zamerával na štýl rozprávky, Mark K. Azadovskij ako prvý venoval prácu nielen textom, ale predovšetkým rozprávačke/-ovi (*Eine sibirische Märchenerzählerin*, FFC 68, Helsinki, 1926). Bádanie o konkrétnom nositeľovi sa tak stalo protipólom k rozprávačskej anonymite 19. storočia, kde sa predstavoval ľud ako celok (známy bol maximálne zapisovateľ). „Das Märchen hat ebenso wie jedes andere Erzeugnis der Kunst als Grundlage eine bestimmte künstlerische Absicht, welche als die formgebende Grundlage einer Reihe von Bildern erscheint und in deren Beleuchtung alle einzelnen Elemente und kleiner stilistischen Details klar werden. – Die Entdeckung dieser künstlerischen Absicht, die Analyse des künstlerischen Planes erscheint darum als eine der wichtigsten Aufgaben. Diese Aufgabe ist unzertrennlich mit dem Studium der gestaltenden Individualität des Erzählers verbunden.“ (Azadovskij 1926: 21) Ďalšie práce venované konkrétnym rozprávačom uvádza Lüthi (Lüthi 1968: 79–81). „Der Märchenbiologie interessiert sich für die Eigenart des einzelnen Erzählers, für die Funktion seiner Erzählweise im Gefüge seines Daseins, der Literaturwissenschaftler nimmt die einzelner Erzählung als ein Gebilde eigen Rechts, und der Psychologie betont, dass jede Variante Ausdruck einer anderen psychischen Situation sein könne, dass also nicht nur die Urform, sondern auch die einzelnen Varianten der psychologischer Interpretation würdig seien.“ (Lüthi 1968: 69) Sigmund Freud a Carl Gustav Jung sa pokúšali vysvetliť rozprávku z psychoanalytického hľadiska a poukázať na jej možné terapeutické účinky. Využitie rozprávky v psychológii pretrváva dodnes. Deti sa identifikujú s hrdinami podobné ako to bolo v zárodku formovania rozprávok v spoločnosti. Prostredníctvom nich sa u detí hľadá zmysel života a návod ako vyriešiť problémy. Každá rozprávka hovorí o konkrétnej typickej situácii zo života. „Das Märchen gibt ihm (deťom, pozn. autora) klare Linien, leuchtende Figuren, in sich geschlossene Episoden.“ (Lüthi 1951: 574) V štúdiu *Archetypy a nevědomí* (Jung 1998) autor opisuje aj variant analyzovanej debovej štruktúry AT468+332*+552A. Väznenie škodcu v AT422* (u Junga AT332*) vysvetľuje ako ukrižovanie a zakázanú izbu prirovnáva k zakázanému jablku v raji. Látku AT552A aplikuje na život hrdinu. „Tím, že chlapec získá od čarodějnice čtyřnohého bělouše, osvobodí ducha

nebo určitý druh myšlení z moci nevědomí. Čarodějnice zde znamená – stejně jako jinde – Matku přírodu (mater natura), respektive původní, tak říkajíc „matriarchální“ stav nevědomí, tím, je naznačen psychický stav, v němž proti nevědomí stojí jen slabé a nesamostatné vědomí. Čtyřnohý bělouš se ukazuje jako nadřazený vůči třínohému, protože mu může poroučet. Vítězství čtyřnohosti nad třínohostí lze čekat, protože kvaternita je symbol celosti a celost hraje v obrazovém světě nevědomí podstatnou roli.“ (Jung 1998: 297)

Kritici vytýkali fínskej škole, že rozprávku nevníkala a neumožňovala skúmať ako jednotný umelecký žáner, ale v znakoch. Škola bola zameraná na vypracovanie katalógov a lexikónov motívov, nie na dejovú líniu ako celok. „Jednym z pierwszych folklorystów, który zwrócił uwagę na obecność w bajce stałych motywów, był Aleksander Wiesiełowski. Motyw w jego rozumieniu jest całością o dwóch członach, z których pierwszy można nazwać wyróżniającym a drugi określającym.” (Rzepnikowska 2005: 23) Oproti migračnej teórii vystúpil s názorom, že rozličné látky sa mohli šíriť všetkými smermi. Jedinú schodnú cestu k poznaniu pravdy Veselovskij videl v historicko-porovnávej metóde, ktorá v jeho očiach znamenala rozvinutý a prehĺbený historizmus. „Čoraz viac sa totiž ukazuje, že v skúmaní literárneho diela alebo ústneho epického prejavu základným nositeľom významu nie je jednotlivý motív, ale sujet a jeho varianty. Ten istý motív v rozličných sujetoch včlenený ako východiskový, v rozličných kombináciách s inými motívmi môže mať rozdielne vyústenie. Svoje opodstatnenie má motív len v sujete, v jeho ideji, ale sám o sebe nemá nijakú funkciu, preto ho nemožno pokladať ani za základnú významovú jednotku.“ (Veselovskij 1992: 248)

K snahe čo najdetailnejšie uchopiť rozprávkovú konštrukciu sa po odklone od fínskej školy znova vrátil Vladimír Jakovlevič Propp. Jeho práce však dlho zostávali iba teoretickou časťou folklóru. Bolo to spôsobené v značnej miere neprístupnosťou slovanských jazykov a absenciou prekladov do svetových jazykov. Propp sa zameral na stereotypnosť konštrukcie rozprávky a rovnako ako Lüthi sa snažil miesto všeobecných definícií aplikovať charakteristiku rozprávky na niečo uchopiteľné z čoho sa dá vychádzať. Zameral sa na kompozíciu nie obsah. „Пропов подел је изузетно користан за уочавање врста промена које показују новији текстови бајки и утврђивање нивоа на коме се оне врше, као и степена до кога се оне могу вршити и да не дође до разарања врсте.“ (Милошевић-Ђорђевић 2006: 78) Okrem štruktúry sa Propp venoval aj charakteru a pozícii postáv v deji a špecifickým znakom rozprávky ako sú napríklad triáda a ustálené spojenia. Aktérov vymedzil z pohľadu funkcie nie konkretizácie postáv. Avšak ani Propp sa nevyhol kritike, predovšetkým zo strany Claude Lévy-Straussa, spracovateľa analýzy štruktúry mýtu, ktorú

autor pokladal za aplikovateľnú aj na rozprávku. Proppovi vyčítal hlavne prílišný formalizmus. Propp voči kritike oponoval a poukazoval na odlišnosti medzi mýtmi a rozprávkou. Kritiku odôvodňoval aj nepresným prekladom knihy *Morfológia rozprávky* a neznalosťou kritika ďalšej práce Proppa *Historické korene čarovnej rozprávky*. Kým prvá publikácia predstavuje synchronný pohľad na rozprávku, autor predkladá aj pohľad diachrónny práve v práci *Historické korene čarovnej rozprávky* (Пропп 1986). Propp na rozdiel od fínskej školy nebol zameraný na varianty ako také. Neskúmal ich pôvod, autentickosť, miesto ani dátum zápisu. Pristupoval k rozprávkam ako ku konečným verziám, ktoré je potrebné zovšeobecniť. Historicko-geografická metóda v Rusku nevytvorila tradíciu a jej vplyv nie je patrný ani v práci Proppa.

Z práci Proppa (viac ako z historicko-geografickej metódy) vychádzajú ruskí folkloristi do dnešnej doby, rovnako ako aj zahraniční. V súčasnej dobe naďalej prevláda štruktúralno-komparačný pohľad na rozprávky. Neskúmajú sa však všeobecne, ale v určitých pre ňu špecifických rovinách. Vývojom a štruktúrou rozprávky nadviazali na Proppa napríklad E. M. Meletinskij (Мелетинский 1958) a E. V. Pomeranceva (Померанцева 1963, 1965). Čas a priestor boli cieľom výskumu predovšetkým D. S. Lichačova (Лихачев 1979), okrem neho aj S. Ju. Nekľudova a Z. H. Gerasimovej. Na ustálené spojenia sa zamerali vo svojich prácach o ruských rozprávkach V. P. Anikin (АНИКИН 1959), M. K. Azadovskij (Azadovskij 1926), E. V. Pomeranceva (1963, 1965), ale predovšetkým v obširnej a detailnej práci N. Rošianu (Рошиану 1974), I. A. Razumova (Разумова 1991) a iní. Všeobecne východoslovanské rozprávky spracovali N. I. Nikiforov a N. V. Novikov (Новиков 1974). „Folklorists of such a persuasion will work with tales collected within a limited area (or racial group in some cases). This is an advantage inasmuch as the number of possible unknown variables is reduced with the limitation in scope. Many folklorists have in fact observed distinct features of narrative style common to the members of a nation or ethnic group...“ (Holbek 1987: 28)

Pri spätnom pohľade na vývoj a chápanie rozprávok sa prechádzalo od nepodložených záverov charakterizujúcich celé národy/etniká (mytologická a indická škola) k užšiemu vnímaniu spoločnosti/etnika (antropologická škola) až po lokálne špecifiká/oikotypy (fínska škola). V súčasnej dobe pri dosiahnutom množstve zápisov sa štúdium rozprávky ohraničuje prevažne na jednu oblasť (postavy, poetiku, biológiu, psychologický pohľad, loci communes a pod.) alebo na určité územie/etnikum (väčšinou domáce), alebo na rozprávkový typ (napríklad ATU510). Práce nevznikajú ani na úrovni európskeho priestoru ani na úrovni napríklad slovanského priestoru. Je to spôsobené obrovským množstvom získaného materiálu,

ktorý nie je možné obsiahnuť podrobnejšie a bez medzinárodnej spolupráce zameranej na užšie oblasti/celky. "Изучение сказки – не столько частная дисциплина, сколько самостоятельная наука энциклопедического характера. Она немыслима без истории народов мира, этнографии, истории религии, истории форм мышления и поэтических форм, языкознания, исторической поэтики. Обычно сказка исследуется в пределах национальных и языковых границ." (Пропп 2005: 4) Nad'alej je však nevyhnutné sa pri akejkol'vek analýze zoznámiť s historickým vnímaním rozprávky a následne ju aplikovať na skúmaný materiál, obdobie, priestor. Práce so slovanským materiálom z dôvodu jazykovej bariéry vychádzajú sporadicky, väčšinou na úrovni štúdií a článkov. Napríklad N. V. Novikov ako jeden z mála v ruskom prostredí v článku *Образы русской и болгарской волшебной-фантастической сказки* (Новиков 1968) konfrontuje ruskú a bulharskú rozprávku, upozorňuje, že otázka vzájomných vzťahov nebola v ruskej ani v zahraničnej vede zodpovedaná. Autor vysvetľuje, že bulharská folkloristika naplno ožila až po roku 1876 (t. j. oslobodením Bulharska od tureckej nadvlády). Následne uvádza publikácie v ruskom jazyku, ktoré sčasti obsahovali bulharský rozprávkový materiál. Jedná sa spravidla o antológie slovanských rozprávok (zväčša určenú pre detského čitateľa). Dôraz práce je na rozdelení postáv (podľa Proppa), kde autor konfrontuje bulharský a ruský materiál, vyzdvihuje podobné, ale aj odlišné postavy a ich charakteristiku početnými ukázkami. Daná štúdia má všeobecný charakter, ktorý približuje bulharský rozprávkový materiál na ruskom podklade.

V súčasnej dobe je národná rozprávka v strede záujmu folkloristov (napríklad Корепова 1999), ale aj študentov (vid' <http://www.dissforall.com/>, heslá 'сказ', 'сюжет', 'СYC'; <https://is.muni.cz/thesis/>, heslá 'pohádka' a pod.). Vo všeobecnosti však platí, že práce sú zamerané na jeden areál, príp. dva, ktoré sú navzájom konfrontované z určitého pohľadu, alebo na konkrétny typ, ktorý sa neviaže v zložitej sujetovej línii a je teda z pohľadu analýzy prehľadnejší (rôzne práce zamerané na analýzu konkrétneho typu uvádza Lüthi 1968: 67–69). Medzi výrazné práce venované analýze konkrétneho typu patria napríklad práce Anny Birgitty Rooth, Christine Goldberg a Iwony Rzepnikowskej. Z práce fínskej školy vychádza aj švédka folkloristka Anna Birgitta Rooth, ktorá v 1951 venovala dizertačnú prácu *The Cinderella Cycle* jednému typu (AT510), kde zdôrazňuje štúdium podľa geografického rozdelenia, hlavných motívov, variantov a detailných motívov. Pre Rooth je historicko-geografická metóda príliš schematická a jednostranne zameraná. Podľa autorky by malo byť cieľom bádania objasnenie folklórnych vzťahov vo všeobecnosti, ale predovšetkým načrtnutie vzájomných vzťahov rôznych kultúr. Christine Goldberg sa zamerala na typ *Tri citróny*

(AT408) v publikácii *The Tale of the Three Oranges* (Helsinki, 1997), kde taktiež postupovala podľa historicko-geografickej metódy v pôvodnej podobe, ktorú považuje za jediný spôsob ako definovať rozprávku/príbeh. Zároveň však mala k metóde výhrady. Ako aj iní bádatelia upustila od klasických cieľov nájsť prvotné miesto, čas a formu a migráciu príbehov. Podľa nej sa prvotní folkloristi príliš zamerali na začiatok. Autorka sa snažila nájsť prvok, ktorý drží texty pohromade. Jej metóda spočívala v porovnaní opakujúcich sa tvarov a tém vo variantoch príbehu. Typu AT709 (Snehulienka) je venovaná publikácia Jonesa Stevena Swanna *The new comparative Method: structural and symbolic analysis of the allomorphs of „Snow white“* (Helsinki, 1989). V práci Iwony Rzepnikowskej *Rosyjska i polska bajka magiczna (AT480) w kontekście kultury ludowej* (Toruń 2005) je analyzovaný konkrétny typ v odlišných kultúrnych situáciách (ruskej a poľskej) a prostredníctvom interpretácie sú vyzdvihnuté hlavné smery prisvojenia látku na danom území. Autorka v práci uvádza všetky varianty bez ohľadu na kvalitu. Sleduje kompozične-fabulárne vlastnosti so zameraním na obsah, poetiku a vzájomné vzťahy. Komparácia pomáha sledovať históriu fabuly a vykresliť jazykovo-štylistické osobitosti variantov. Okrem analýzy jednotlivých typov sa folkloristi naďalej vracajú k domácejmu materiálu a v historickom priereze ho s odstupom času prehodnocujú a dopĺňujú medzery v bádani. Napríklad Jana Pácalová v publikácii *Metamorfózy rozprávky (od Kollára po Pavla Dobšinského)* (Bratislava, 2010) skúma a interpretuje folklórny materiál v dobovom kontexte. Práca spracováva doteraz dostupné pramene, korešpondenciu aj odborné práce. Od počiatkov (J. Kollára, E. Štúra, P. Dobšinského) autorka sleduje vývin a zmeny koncepcií prístupu k ľudovej rozprávke. Anna Veliká v dizertačnej práci *Hrdina evropské lidové pohádky. Analýza textů z českých zemí, Slovenska, Německa a Rakouska s hlavní postavou Jan/Honza/Hans* konfrontuje prostredníctvom postavy Janka/Hans české, slovenské, nemecké a rakúske prostredie (Veliká 2012). Srbská práca Tanji Gaev *Лексичко-семантички потенцијал назива за бројеве у руским народним бајкама и билинама* (Гаев) predovšetkým na podklade ruského materiálu analyzuje význam čísel v ruských, ukrajinských a srbských folklórnych žánroch.

Každý variant, či už vyrozprávaný úplne (SKK5) alebo nie (JUG2), je potrebné analyzovať. Neskoršie formy zachytávajú ľudské potreby a spôsoby ich vyjadrenia v procese duševných a medziľudských vzťahov v časovom priereze v umeleckej forme. Pre historika je každý záznam dôležitý, nielen praforma. Je ľahšie vyvodit' normálnu formu (Normalform) než praformu (Urform), ktorá môže byť od normálnej vzdialená. Zápisy z 19. storočia predstavujú pozostatky ľudovej tvorby so zásahmi zapisovateľov. Zápisy z 20. storočia už sú

novotvary zapísané doslovne, ktoré sa formovali nielen prostredníctvom ústneho podania ale aj spracovaním zapísanej ústnej slovesnosti, t. j. na základe písomných zdrojov. Záznamy načrtávajú ďalší vývoj konkrétnej debovej línie, jej ustálenosť, ale aj zmeny. Max Lüthi (Lüthi 1966) pracuje s ďalším termínom 'Zielform', od ktorej sa dištancuje Jaromír Jech (Jech 1966) pri štúdiu 'výslednej formy'. Kým Jech vníma výslednú formu ako konečný v svojej podstate nemenný tvar konkrétneho textu (je to možné vidieť predovšetkým v rámci opakovaných zápisov a porovnaní na úrovni jedného rozprávača), Lüthi chápe 'Zielform' ako určité vývojové štádium látky, ktoré je predurčené už samotnou prvotnou formou. Podľa dánskej folkloristiky Bengt Holbek pri preklade (migrácii) rozprávok do cudzieho jazyka (prostredia) iba mená a špecifické detaily poukazujú na pôvod. „The truly national characteristics are found at the level of language and style. The investigations of the geographic-historical school have disclosed remarkable regional variations in individual tale types, but the regions are seldom, if ever, coincidental with the areas of nations.“ (Holbek 1987: 28) Na predpoklad sťahovania poukázal už Jiří Polívka. „(...) zvláště u těch tradic, ve kterých se nalézají výrazy a termíny, které se nedají vykládati ani z jazyka, ani z obyčejů toho národa, kde jsou zapsány, ale stávají se srozumitelnými světlem zvláštních styků.“ (Polívka 1904: XXII)

Podľa doby zápisu majú bádatelia k dispozícii materiál rôznej podoby a autenticity. Najväčší rozmach zápisov podnikli v prvej polovici bratia Grimmovci, avšak bolo to v dobe, keď folkloristika a pohľad na národnú tvorbu sa iba utváral. Tomu zodpovedá zapísaný materiál, ktorý v tej dobe bol upravovaný podľa názorov vtedajšej inteligencie a snáh o prečistenie zachovaného materiálu. „Unfortunately, the study of fairy tales is of necessity restricted in many areas to material collected in the heyday of nationalism, a period characterized by a total lack of interest in the character and qualities of individual narrators.“ (Holbek 1987: 29) Naopak v 20. storočí nová verzia vzniká stále častejšie na základe prečítaného textu, už len zriedkavo počutého (napr. SKK4–6). Tento fakt berie do úvahy aj Jaromír Jech a podľa toho prispôsobuje poradie a analýzu variantov. „(...) prvotním předpokladem naší práce musí být opět množství variant, které je nutno rozčlenit teritoriálně a historicky. Přitom nebudeme varianty klást za sebou v mechanicky chronologickém pořadí, nýbrž budeme si vědomi toho, že i mladší záznam může v sobě odrážet původnější stav. Jinými slovy, půjde nám o to, abychom při uspořádání variantů dostali posloupnost skutečně historickou a zároveň logickou, v níž jeden variant jako článek navazuje na druhý a tvoří někdy dlouhý řetězec.“ (Jech 1966: 264) Takýmto usporiadaním je možné sledovať líniu vývoja jednotlivých variantov v rámci etnika (napr. UKR), príp. určitého územia a sledovať motívické zmeny. Takéto štúdium a zorganizovanie variantov nazval Jaromír Jech „studium

řetězovité variability“ (Jech 1966) a podľa neho budú v práci zoskupené a spracovávané varianty. „Prítom nebudeme varianty klásť za sebou v mechanicky chronologickom poradí, nýbrž budeme si vedomi toho, že i mladší záznam môže v sobe odrážať pôvodnejší stav. Jinými slovami, pújde nám o to, aby som pri usporiadaní variantů dostali posloupnosť skutočne historickú a zároveň logickú, v níž jeden variant jako článok navazuje na druhý a tvorí někdy dlouhý řetězec.“ (Jech 1966: 264)

Napriek časovému odstupu a početným odklonom od historicko-geografickej metódy, základy položené koncom 19. a začiatkom 20. storočia naďalej tvoria hlavný pilier pri štúdiu rozprávkových textov. Bez ohľadu na uhol pohľadu, tému práce, analyzované prostredie alebo obdobie je komparačné štúdium nevyhnutne zastúpené v každej práci. Nie je prítom nutné sa presne držať konkrétnej teórie. Je potrebné, aby s ňou bol folklorista oboznámený a dokázal ju aplikovať a prispôbiť vlastnému predmetu bádania. „Pri rozpoznávaní náhodných odchylek od normálnej formy nejsou mnohdy rozhodující ani kvantitativní rysy. V četných zápisech můžeme mít totiž celou řadu společných prvků, ty bychom pokládali za zákonité, za něco, co přímo tvorí podstatu folklórní skladby. A přece množství těchto společných prvků může být něčím novým, jako odraz nové historické situace, a nemusí být svědectvím doznívání původního stavu.“ (Jech 1966: 263) Jech preto poukazuje na možnosť opačnú, ako postupovala historicko-geografická metóda, a to „zdali by nebyl oprávněnější pochod obrácený: od nejstarších zjištěných dokladů po nejnovější záznamy a přes ně pak k vytyčování perspektivy o životě a podobě folklórních skladeb v budoucnosti.“ (Jech 1966: 263n) V opozícii k štúdiu kompozície deja, ktorého konkrétne podoba sa neustále mení, je umelecká forma, ktorá zachováva pevné princípy opisu a vyjadrenia, zachovaná prostredníctvom poetiky. Pod tú spadajú napríklad anachronizmy, triáda, ustálené spojenia (loci communes), prirovnania, hyperboly a pod.

Loci communes (kliše, formuly, šablóny) sú doslova spoločné miesta (rus. общие места, srb. opšte mesta). V rozprávkovej tvorbe sú to ustálené formulácie konkrétnych postáv v konkrétnych situáciách, ktoré spájajú texty rôzneho pôvodu a pomáhajú objasniť ich vývoj (v časovom a priestorovom priereze). „Premenlivosť je síce charakteristická pre celú ľudovú slovesnosť, ale sa neprejavuje vo všetkých jej druhoch v rovnakom stupni. Táto skutočnosť viedla aj k pokusu klasifikovať ľudovú slovesnosť na variabilnú a fixnú...“ (SLR 2004: 629) Fixnými sú v mnohých situáciách práve loci communes, ktoré už nepredstavujú obsahovú stránku deja, ale poetickú. Nachádzame ich vo všetkých folklórnych žánroch, najviac však v ľudovej próze. Mimo folklór loci communes predstavujú napríklad jazykové formuly, ako sú blahopriania, prípitky, detské riekanky alebo rýmy. Človek sa teda s nimi stretáva pomerne

často, avšak nevníma ich ako niečo špecifické. Loci communes je preto možné chápať ako tradíciu niečoho.

Estetika a poetika je súčasťou štúdia ľudovej tvorby vo všeobecnosti, ako aj samotného žánru rozprávky. Kým v minulosti sa dôraz kládol predovšetkým na pôvod rozprávky, jej prvotnú štruktúru a smery, ktorými sa vyvíjala, v súčasnej dobe je predmetom štúdia aj jej vnútorná stavba a špecifické prvky jednotlivých látok. Napriek tomu, že štúdium rozprávky má svoju históriu, neustále spracováva nový materiál a prináša nové poznatky v oblasti svojho žánru. „Байка је сачувала трагове многобројних обреда и обичаја: многи мотиви тек путем поређења са обредима добијају своје генетско објашњење.“ (Гаев: 12)

Rozprávka sa riadi určitými pravidlami, ktoré sa prelínajú s individualitou rozprávača. Odhliadnuc od neustáleho vývoja rozprávkového textu, práve loci communes tvoria nemennú časť rozprávania. Rozprávka má jeden dej, ale nie jednu formu. Loci communes predstavujú rozprávkovú reč, všetko ostatné je „umenie“ rozprávača. „Традиционность, устойчивость словесных клише и приемов воссоздания текста никогда не мешали исполнителям рассказывать сказку ярко, красочно, живо. Это объясняется продуктивностью стилистических моделей, способностью их к варьированию, а также многообразием этих моделей.“ (Разумова 1991: 3)

Odhliadnuc od štylistických odlišností predstavujú loci communes ucelené formulácie, ktoré nachádzame v tvorbe rôznych národov. Jedná sa o takmer doslovný preklad, ktorý sa napriek jazykovej bariére zachováva a tvorí stabilný prvok pri rozprávaní. Nezriedka je to pre rozprávača oporný bod, ktorý charakterizuje dej pred a po formule a pomáha rozprávačovi nevybočiť z dejovej línie. Rozprávač ho nemá potrebu meniť, prípadne vysvetľovať alebo bližšie opisovať. Slovné spojenie je vnímané ako nedeliteľný celok (rozprávač ho vie naspamäť), kde jednotlivé slová nie sú chápané samostatne, ale ako súčasť komplikovanej jednotky, ktorá má často prenesený význam. Napriek námietkam, že v dobe zápisov nebola možnosť zapisovať doslova, autenticky, tento problém sa len minimálne týkal loci communes. Vďaka ich opakovaniu, stereotypnosti a forme, ktorá pomáhala ľahko si ich zapamätať, boli často vnímané ako národné špecifikum, a preto sa ich zapisovatelia snažili zachovať doslovne. Spravidla ani ďalší spracovatelia textov nemali potrebu ich meniť.

K ich správne pochopeniu a prebádaniu je nutná komparácia a znalosť čo najväčšieho počtu textov v medzinárodnom meradle. Napriek ustálenosti, loci communes nie sú vždy spojené iba s jednou látkou. Môžu sa uvádzať v konkrétnych situáciách, avšak v rôznych motívoch. «(...) формула входит в сказки определенного сюжетного типа, становится знаком сюжета или группы сюжетов.» (tamtiež: 81) Pôvodne bádatelia takéto

prvky mylne považovali za národné špecifikum, práve kvôli tomu, že neporovnali podobné texty, príp. nemali k dispozícii (nepoznali) materiál ďalších národov. Vo všeobecnosti platí, že väčšina prací je zameraná iba na jeden národ, príp. jazykovú skupinu. Akonáhle sa okruh porovnávaní geograficky alebo etnicky rozšíri, práca sa zovšeobecňuje a uvádzajú sa príklady bez hlbšej analýzy.

Loci communes sú späté s lexikou, frazeológiou, skladbou, ale aj dialektológiou, preto sa pri analýze skúma lingvistická stránka textu. Postupom času môžu stratiť svoj priamy význam a získať význam umelecký. „(...) в составе - формулы историческая конкретность и реальность его значения заметно ослабляются.“ (tamtiež: 60) Analýza loci communes vymedzuje vzťah medzi hovorovou rečou a folklórnym jazykom. „Байка користи формуле, сталне бројеве, стереотипне почетке и завршетке, тачно понављане епизода; сви ти моменти чине основу њеног особеног апстрактног стила.“ (Гаев: 14)

Loci communes sú často spojené s konkrétnym miestom v deji (napríklad fráza hrdinu po tom, čo ho oživia „То som ale dlho spal.“), niekedy sú spojené s postavami (napríklad poukázanie na rozdiel medzi ľudskými a démonickými bytosťami „Fuj, žena, človečina smrdí.“). Najjednoduchšie sa vydeľujú formuly úvodné a záverečné. Rošijanu vydeľoval taktiež formuly prechodné (charakteristika postavy, opis predmetov, opis akcie postáv „(...) išiel, kam ho oči viedli“, magické formuly „Сезам, откройся!“ a pod.). Rošijanu vydelil viaceré skupiny formúl podľa miesta v deji, postáv, priamej a nepriamej reči. Jeden rozprávač môže použiť formulu v dialógu, druhý v opise. Obaja pritom používajú rovnaké ustálené spojenia, ktorá sa líšia len formou. Ustálenosti napomáha rým a rytmus („долго ли коротко ли“, „не по дням а по часам“). Za ustálené spojenie sa považuje aj opakovanie slov („šiel, šiel a šiel“). To však nemusí byť automaticky stabilnou časťou („Зразу са медвед’ објавил. Објавил са медвед’, дуб вывалил.“).

Na základe loci communes je možné navzájom spájať texty z odlišných území. Nezriedka práve tie môžu poukázať na spoločný pôvod, hoci podľa dejovej štruktúry to nie je hneď evidentné. Treba mať na pamäti, že formuly sa vytvárali v rámci všeobecného textu, a až časom sa na základe svojej špecifickej funkcie a obraznosti začali vydeľovať. Jednotlivé slová v loci communes buď stratili svoj priamy význam príp. význam oslabili, alebo získali nový v spojení s ďalšími slovami. „Лексика формул различна по времени происхождения. Смысл слов, входящих в формулу, может быть понятным, актуальным, а может и требовать расшифровки.“ (Разумова 1991: 59)

Loci communes nachádzame vo všetkých látkach (ATU400+302C*) dejovej štruktúry analyzovaných textov. V tejto časti práce sa zameriame na loci communes spojené

s konkrétnou situáciou, ktorá je jej špecifikom. V práci nebude prihliadnuté k úvodným, záverečným a „štandardným“ prechodným formulám, ktorým boli venované vyčerpávajúce práce viacerých folkloristov (J. Polívka, Л. Г. Барг, С. В. Савченко, В. П. Аникин, Э. В. Померанцева, J. Bolte-G. Polivka, Н. Рошияну, И. А. Разумова, М. К. Азадовский, Н. В. Ведерникова a ďalší).

2. PRAKTICKÁ ČASŤ

Dejová línia primárneho textu *Zlatna jabuka i devet paunica* v sebe zahŕňa tri látkové typy. „Ako je známe, čisté prozaické typy, t. j. také, ktoré nepodľahli infiltrácii iných typov, alebo nevykazujú s nimi afinitu, sú neraz skôr výnimkou ako pravidlom. Preto v mnohých prípadoch nestačí uviesť len jedno číslo medzinárodného katalógu, ale naopak, znamienkom + a nasledujúcimi číslami ukázať zložitost' štruktúry.“ (SLR 1993: 614)

Žena, ktorá zmizne a ktorú hľadá jej muž (AT400): Cár má troch synov, ktorí postupne strážia jablň, aby zistili, kto každú noc kradne plody. Zlodcom je deväť pávic, s ktorými sa stretáva najmladší cárovič, hrdina. Ženská postava je jednou z pávic, pričom osem zvyšných je pasívnou kolektívnou postavou. Stráž jablone končí pričinením ženskej postavy (babizne), ktorá strihá panej vlasy, na základe čoho pávice odlietajú a krádež jabĺk končí. Cárovič spolu so sluhom odchádza pávice hľadať k jazeru, kde po tri dni vinou zradného sluhu zaspáva a so ženskou postavou sa nestretáva. Prostredníctvom odkazu, ktorý mu pávica necháva, sa dozvedá o zrade sluhu a zabíja ho.

Drak pribitý na stene (AT422*): Hrdina pávicu nachádza prostredníctvom rady pustovníka a žení sa s ňou. Ženská postava hrdinovi zakazuje vchádzať do zamknutej izby. Hrdina zákaz porušuje a v miestnosti nachádza väzňa, ktorého oslobodzuje podaním nápoja. Oslobodený väzeň unáša pani.

Služba za čarodejnícke kone (AT552A): Hrdina znova odchádza hľadať pani. Trikrát sa pokúša so ženskou postavou utiecť, ale škodca ho vždy chytí. Trikrát mu odpúšťa únos za podanie nápoja. Hrdina následne odchádza do služby k čarodejnici, kde po tri dny stráži kobyly. Za službu získava koňa, ktorý je bratom škodcovho koňa a uteká na ňou so ženskou postavou. Škodca v závere zomiera.

2.1. ŽENA, KTORÁ MIZNE A KTORÚ HĽADÁ JEJ MUŽ (AT400)

V prvej časti dejovej línie je vyčleňujúcim prvkom analýzy strázenie stromu a odhalenie zlodca, ktorým je ženská postava – nastávajúca hrdinu. Doplňujúcou situáciou je epizóda na jazere so zradným sluhom (ATU400 (2)), ktorá obsahuje loci communes, na základe ktorých je možné uvažovať o vzájomnom prepojení variantov z rôznych prostredí. Špecifikom západných Slovanov oproti južným, ako bude možné vidieť ďalej, je kombinácia s látkou *Magické predmety hádajúcich sa dedičov* (AT(U)518). Tá má samostatné číslo, avšak

už od spracovania katalógu Aarneho, je uvádzaná aj ako súčasť látky 400. Tento typ vo väčšine slovenských textov nie je rozvinutý, t. j. hrdina v deji nevyužíva všetky získané veci. Zväčša použitím jednej veci prichádza k vyvolenej, kde hrdinu nachádzajú okradnuté osoby a veci si berú späť. Na základe toho je opodstatnené uvažovať o tom, že tento typ nebol súčasťou pôvodnej dejovej štruktúry a bol pripojený neskôr, prípadne nahradil inú látku.

2.1.1. TYPOLÓGIA AT400

O bližší opis štruktúry primárneho variantu JUG1 sa snažil Karel Horálek vo svojej štúdiu *K typologii pohádek sbírky Vuka St. Karadžiče* (Horálek). V úvode autor rozoberá štrukturálnu analýzu Rudolfa Lužika, Oldřicha Sirovatku a Maji Bošković-Stulli. Ku kombinácii látok Lužika (prekladateľ zbierky V. St. Karadžiča do češtiny) AaTh550I+400+554, príp. AaTh570 1 mal autor výhrady. „Lužikův odkaz na typ AaTh 550 (Cesta pro zlatého ptáka) se týká jen úvodního detailu a je tedy celkem zbytečný. Odkaz na AaTh 554 (Vděčná zvířata) je již důležitější, větší význam by však měl odkaz na typ AaTh 552 (Zvířecí švagři).“ (tamtiež: 26) Rovnako mal výhrady aj k charakteristike Sirovatku – AaTh400+552+313+554. „Sporný je tu odkaz na typ AaTh 313 (Magický útěk, dívka kouzelnice).“ (tamtiež: 27)

Autor sám nenavrhol štruktúru látok v texte. Kombináciu látok Bošković-Stulli (AT400+302) však nespochybnil. V práci aj preto bude prihliadnuté k rozdeleniu podľa Bošković-Stulli (AT400+302) s pripojením látky AT552(A) podľa Horálka.

Úvodný detail (stráž stromu, z ktorého miznú plody) sa nachádza predovšetkým v dvoch typoch: AT550 *Kůň, vták a princezná* a AT400 *Dievky premenené na vtáky/Panny labute/Žena, ktorá zmizne a ktorú hľadá jej muž* (preklad Gašparíkovej; SER III: 772–776).

Prikláňam sa k Horálkovi, že Lužikov odkaz na typ AT550 je zbytočný a nepodstatný. Napriek úvodnej situácii je dejová línia AT550 odlišná: Hrdina ustráži plody a ukradne zlodejovi (zlatému vtákovi) pero. Kráľovi to nestačí a posiela synov po zlodeja (v určitých zápisoch kráľ ochorie a iba spev vtáka ho vylieči). Hrdina s pomocou zachráneného zvieraťa (u východných Slovanov je to sivý vlk) získava nielen zlatého vtáka, ale aj zlatého koňa a zlatú pannu. Pri návrate domov starší bratia hrdinu zabíjajú. Oživuje ho zachránené zviera.

Okrem zmienených typov AT550 a AT400 nachádzame na celom slovanskom území rozprávkový typ, taktiež začínajúci strážou stromu, avšak zlodejom je postava (zväčša chlap),

ktorá mizne v podzemí. Dej pokračuje látkou *Princezné v podzemí* (AT301). Varianty sú zachované predovšetkým na poľskom území, u Lužických Srbov, na Balkáne.

Postava zlodeja je určujúca pre priradenie látkového typu k stráži stromu: AT550 – zlodejom je zlatý vták (stabilná podoba), AT400 – zlodejom je zlatý vták (ženská postava v zakliatej podobe), úvod k AT301 – zlodejom je vták (záporná postava v zakliatej podobe).

Samotný typ 400 je špecifický svojimi variáciami a nejednotnosťou. Jeho súčasťou sú rôzne situácie, ktorých základnou dejovou líniou je hľadanie ženy (nastávajúcej). K tomuto úvodnému typu sa prikláňa väčšina vedcov, analyzujúcich východiskový text. „Pro první polovinu tohto vyprávění se můžeme spokojit odkazem na typ AaTh 400 (Dívky ptáci). Některé motivy jsou tu svérázným způsobem modifikovány, ale mají své obdoby v jiných pohádkách tohoto typu.“ (tamtiež: 27) S typom 400 je možné súhlasiť, avšak priradenie k podtypu *Panny labute* iba na základe zakliatej podoby ženskej postavy nie je opodstatnené (podobne ako priradenie k AT550).

Základný opis látky *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž* v katalógu Aarneho (Aarne) zostal zachovaný aj v rozšírených spracovaniach (AT 1928/1961/dotlač 1964, ATU) a je možné ho aplikovať na úvodnú časť JUG1. V náväznosti na ďalšiu časť práce (látku *Drak pribitý na stene*/AT422*) bude v práci pri jednotlivých typoch použitá skratka AT (pri uvedení konkrétneho typu sa zohľadňuje obsah daného variantu s priradením k látke špecifikovanej v katalógu AT 1964): AT400 The Man on a Quest for his Lost Wife. Magic objects or animals as helpers (as introduction frequently the Swan Maiden); v podskupine Supernatural or Enchanted Husband (Wife) or Other Relatives.

Katalóg ATU uvádza 29 možných kombinácií s uvedenou látkou, medzi nimi aj typy 302, 552, 554. Súčasťou uvedených variantov je aj primárny variant 'Vuk 4' (*Zlatna jabuka i devet paunica*; JUG1).

Texty uvedené v práci boli na území západných Slovanov zaradené v katalógoch pod rôznymi názvami a v spojení s odlišnými látkami. Základný katalóg zo slovenského územia zostavený Jiřím Polívkom *Súpis slovenských rozprávok* (Súpis) uvádzal úvodnú situáciu východiskového typu v časti 10. *Tajomne zmizlá nevesta. Začarovaný zámok. C) Jabloň obraná, hrdina uspaný, zázračné veci vadiacich sa bratov.* (Súpis II: 126) Zápisy zo slovenského územia predstavujú ucelený komplex s ustálenou kombináciou motívov (látok), preto ich Polívka vnímal ako celok. Látku *Magické predmety hádajúcich sa dedičov* (AT518) už v názve spojil s úvodnou situáciou stráže stromu.

České prostredie zastupuje súpis Václava Tilleho *Soupis českých pohádek* (Tille), kde použité texty vystupujú v bližšie nešpecifikovanej časti *Výpravy* (Tille II/2: 188n) a *Různé*

(tamtiež: 209). Tille v českom katalógu nevymedzuje žiadne špecifické pomenovanie pre analyzované texty, čím potvrdzuje, že úvodná podoba AT400 nie je v českom prostredí udomácnená a teda ani nemá pevnú štruktúru, ktorá by sa dala považovať za samostatný celok.

Poľský katalóg Juliana Krzyżanowského *Polska bajka ludowa w układzie systematycznym* (PLB) prihliadal k medzinárodnému katalógu Aarneho a úvod textu uvádza pod rovnakým číslom 400. *Mąż szuka utraconej żony/400B. Ptaki w ogrodzie*: Bohater potpatruje trzy ptaki w ogrodzie (na łące) i dowiaduje się, że są to zakłete królowny (Id) – poślubia jedną z nich (Iif) i traci (Ivd) – albo też wprost po odkryciu wyrusza do ich siedziby, by je wyzwolić (V-VI). (PLB: 128)

Lužickí Srbi nedisponujú súpisným katalógom látok. Na základe komentára Pawła Neda (Nedo 1956) k hlavným rozprávkovým zbierkam daného etnika v publikácii *Sorbische Volksmärchen* neboli zistené žiadne varianty podobné primárnemu textu.

Východní Slovania v katalógu Andrejeva *Сравнительный указатель сюжетов* (SUS) pod typom 400 uvádzajú predovšetkým texty typu *Cárovná žabka*, ktoré sú východoslovanským špecifikom. Podľa daného katalógu z východoslovanského územia boli v analýze využité štyri varianty uvedené ako ukrajinské. Popis látky sa pridržiava charakteristiky AT: 400A *Муж ищет исчезнувшую или похищенную жену*: волшебные предметы или животные помогают (в начале часто рассказывается о девушках-лебедях, голубках и т. п.); обычно в соединении с другими типами (329, 402, 552).

Муж ищет исчезнувшую или похищенную жену (жена ищет мужа): при вступлении в брак муж (жена) обязуются не нарушать какого-либо запрета; нарушив запрет, отправляется на поиски исчезнувшей жены (мужа) и благодаря чудесной помощи находит. Ср.: 402, 432, 440.

U južných Slovanov je k dispozícii súborný katalóg rozprávkových typov jedine na bulharskom území (КБФП). Primárny text nepredstavuje v úvode typ AT400, ako na ostatnom území. Text *Zlatna jabuka i devet paunica* je špecifikovaný ako samostatný celok s priradeným číslom *Деветте пауници и златната ябълка* (*550**). Pre prvú časť analýzy je podstatný bod I. a II.

I. Девет пауници обират нощем златките ябълки в градината цар. Тримата царски сина последователно пазят ябълките, само най-младият от тях не заспива на поста си и вижда пауничити, влюбва се в най-младата, която се превръща в девойка. Преди изчезне заедно със сестрите си, тя му дава златна ябълка (той си взема пауново перо) и му казва къде да я търси.

II. Царският син намира езерото (чешмата, вира), където три пъти годината идват деветте пауници, за да се къпят. Неговият придружител, подкупен предварително, го приспива по магически начин, той не успява да види девойката. Царският син отсича главата му, след като разбира иносказателната поръка на любимата си – ще намери след като долния клон (долната глава) подмени горния.

III. С помощта на старец (благодарни животни) царският син намера и прониква в двореца на пауниците; оженва се за най-младата из тях. В тяхно отсъствие влиза в забранената (девета, дванайсета, четиридесета) стая; неволно освобождава затворения в нея змей (ламя, хала); змейт избягва като отвлича жената на героя (лътка AT422*, pozn. autora).

IV. Благодарни животни (лисица, риба, орел или врана) обещава помощта си на царския син. Той два пъти успява да вземе жена си, но змейт го настига с коня си и я връща обратно. Тя с хитрост узнява, че бягството ще бъде успешно само с хвърковатия кон – брат на змейския. С помощта на благодарните животни героят три деномция подред опазва кобилата на старица; с получения от нея хърковат кон взима жена си и погубва похитителя и (AT552A, pozn. autora).

Вж. Арн. I, 21. Сложен приказен тип. Представя устойчива комбинация от елементи /мотиви и епизоди/, характерни за: 554, /301/, 400, 302, 302A*, 554. 329 (КБФП: 204).

Dejová štruktúra, ktorá u iných národov predstavuje kombináciu dvoch až troch motívov, je u južných Slovanov vnímaná ako celok pod samostatným číslom, ktoré v medzinárodnom katalógu patrí odlišnej látke (*Kôň, vták a princezná* AT550; vid' vyššie).

Varianty z ostatných južnoslovanských území boli do práce zaradené podľa poznámok pri zápisoch textov z Leskovca *Narodne pesme iz Leskovačke oblasti* (Leskovac).

Prostredníctvom typu AT400 sa načrtá zaujímavá situácia, kedy každá zo slovanských skupín spracovala a zachovala rovnakú látku v odlišnej podobe a kombinácií. U západných Slovanov táto látka vystupuje v spojení s motívom príp. samostatným typom *Magické predmety hádajúcich sa dedičov* (AT518), kým u južných Slovanov text získal samostatné orientačné číslo, bez ohľadu na to, že rovnaké číslo už bolo pridelené inému typu. Štruktúra látky v bulharskom katalógu sa zhoduje v celej dejovej línii s JUG1. Naopak, u východných Slovanov sa látka v analyzovanom variante nezachoval a ako bude možné vidieť z ďalšej časti práce, zápisy, ktoré podľa katalógu Andrejeva patria na východoslovanské územie, predstavujú materiál zo západo- a juhoslovanského prostredia pridelený východným Slovanom na základe národnostnej príslušnosti rozprávačov (Rusínov).

2.1.2. SÚPIS VARIANTOV AT400

Všetky varianty použité v analýze majú pridelený kód, ktorý automaticky zaraďuje zápisy na určité územie a určuje jeho poradie medzi arealovými variantmi. Texty použité v prvej časti práce sú zakončené jedným písmenom a číslom. Daný kód sa počas spracovania nemení, ani v prípade, že analýza pokračuje v ďalšej časti práce. V tejto časti je analyzovaných 24 slovanských variantov a dva maďarské. Ku každému kódu je priradený jeden variant, príp. ďalšie dostupné verzie. V prípade, že je k dispozícii viacej verzií, zápis použitý v práci je podčiarknutý. Okrem názvu a bibliografických údajov charakteristika kódu obsahuje bližšie informácie o zápise a rozprávačovi, pokiaľ sú dostupné. V typologicko-komparatívnej analýze sa ďalej používajú už len kódy variantov.

- SK1 Berona;** B. Němcová, Slovenské pohádky a pověsti I., Praha, 1929, s. 97–107; Súpis II, č. 10C 1, s. 126–128.
- SK2 Berona;** okolie Gemera a Liptova (1850), rozprával Ad. Ghillanyi (z Liptova), S. Ormis (z Gemera), vypracoval J. Rimavský; P. Dobšinský, Prostonárodní slovenské pověsti, zv. 1, Bratislava, 1966, s. 263–270; taktiež J. Francisci, *Poviedky pre slovenské dievky*, sv. 1, T. Sv. Martin, 1871, s. 10–21; Súpis II, č. 10C 2, s. 128–129.
- SK3 Berona;** okolie Gemera, rozprával S. Ormis; Súpis II, č. 10C 3, s. 129–134; Codex Rev. C, 1844, s. 111–114 (v Štiavnicí 1843 podpísal S. Ormis); Cod. Div. Auc. A, T. Sv. Martin, 1843, s. 7–12.
- SK4 Rozprávka o bohyni Heleně;** od Jána Antona Molitorisa; Súpis II, č. 10C 4, s. 134–135; Prostonárodní zábavník Štiavnický, T. Sv. Martin, 1844–45, s. 213–214.
- SK5 Divné sedlo;** okolie Nitry; Súpis II, č. 10C 5, s. 135–139 (prerозprávané); Codex Czabanian A (zap. Jos. Henc, zaslané P. Dobšinskému v sept. 1859), 1859, s. 20–36.
- SK6 Našiel, ktorú hľadal;** Spišská stolica; Súpis II, č. 10C 6, s. 139–140 (prerозprávané); Sborník Muz. Slov. Spol. XVII., 1912, č. 35, s. 81–83.
- CZ1 Panna zlatowlasá. Powěšť na Kouřimsku;** Kouřimsko (1845); W. S. Sumlork, *Staročeské powěsti, zpěwy, hry, obyčege, slawnosti a nápěwy, sešitek prwnj*, W Praze, 1845, s. 606–608.
- CZ2 Tři pávice;** Opava (1955), rozpr. Anna Beránková, magnetofonový záznam, zápis Antonín Satke, 1955 v Opavě; *Pohádky, povídky a humorky ze Slezska*, Ostrava, 1984, č. 5, s. 62–66.
- PL1 O Argelusie;** Śląsk, Opolski; H. Kapeluś, J. Krzyżanowski, *Sto baśni ludowych*, Warszawa, 1957, č. 21, s. 96–102.
- UKR1 Як принц шукав свою наречену;** Таємниця скляної гори. Закарпатски народни казки, зібрани Михаилом Финцицьким, Ужгород, 1974, с. 103–106.
- UKR2 Закляті сестри і чудесні черевики, опанча й шапка;** Банат, Семлак, Арадс'ка стол. (1903) від Андрия Чема, зап. В. Гнатюк; *Етнографічний збірник, Зібрав В. Гнатюк, Том XXV, Львів, 1909, н. 13, с. 58–61.*
- UKR3 Як ковалиха стала царицею і як її син оженив ся з золотоволосою дівчиною;**

- Коцура в Бач-Бодрогської стол. (1897) від Меланьї Фіндрік, зап. В. Гнатюк; Етнографічний збірник, Том XXIX, Етнографічні матеріали з Угорської Руси. Зібрав В. Гнатюк, Том V., Казки з Бачки, Львів, 1910, н. 15, с. 129–136.
- UKR4 Царевич і його жінка Павуниця;** зап. в липни 1897, в Керестурі, Бач-Бодрогської стол. від Ю. Молнар; Етнографічний збірник, Том XXIX, Етнографічні матеріали з Угорської Руси. Зібрав В. Гнатюк, Т. V., Казки з Бачки, Львів, 1910, н. 16, с. 136–140.
- JUG1 Златна јабука и девет пауница;** испричао Гружо Механджић из Сентомаша, трговац, зап. у Земунском лазарету (Београд), 1829, записао В. Ст. Караџић; Српске народне приповијетке скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић, У Бечу, 1853, н. 4, с. 59–66; original v Archíve SANU, č. 8552/258.
- JUG2 Златна јабука;** Српске народне приповетке и предања из Лесковачке области сакупио Драгутин М. Ђорђевић, Београд, 1988, н. 22, с. 54–55 (nedokončené).
- JUG3 Птица пауница;** причала Видосава Ђорђевић; Српске народне приповетке и предања из Лесковачке области сакупио Драгутин М. Ђорђевић, Београд, 1988, н. 25, с. 58–59.
- JUG4 Pavunica;** I. Šašelj, Bisernice iz Belokranjskega narodnega zaklada I., Rudolfov, 1906, č. 9, s. 234–237.
- JUG5 Bendeš-Vila Mandalena;** M. K. Valjavec, Narodne pripovjesti u Varaždinu i okolici, 2. izd., U Zagrebu, 1890, č. 5, s. 21–29.
- JUG6 Kako se oženio vilom;** Gligo Poletanović iz Vagana (1939); Bilten IPF, 1953, č. 9, s. 291.
- JUG7 Vila v zlatom gradu;** M. K. Valjavec, Narodne pripovjesti u Varaždinu i okolici, 2. izd., U Zagrebu, 1890, č. 6, s. 29–31.
- BLG1 Злата ябълка и девать паунки;** (Константинь Павловъ) К. J. Erben, Sto prstonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních, Praha, 1865, s. 213–222.
- BLG2 Стъклената планина;** с. Камено поле, Врачански р. (19.X.1971), Ненка Илиева Илезова, 41 г., VII разред, записао Д. Тодоров: АЕИМ 917-II, с. 56–72.
- BLG3 Златната ябълка;** с. Друмохар, Къустендилски р. (1971), Ангел Митев Таушански, 67 г., IV otd.: АЕИМ 925-II, с. 82–89.
- BLG4 Тримата братя и златната ябълка;** Пловдински р. (1975), Вълко Стойчев Пингелов, 62 г., 4. разред, земеделие: АИФ 35, с. 166–170.
- Sklarek20 Märchen vom pfauenhaarigen Mädchen;** von einem 14 jährigen Mädchen, Jolán Györfy, aus Duna Almás im Dialekt niedergeschrieben; E. Sklarek, Ungarische Volksmärchen, Einl. A. Schullerus, Leipzig: Dieterich, 1901, Nr. 20, s. 193–195, 294; orig. Mese a páva hajú leányrul, Magyar Nyelvör III, 322 (1874). [citované 07-03-2013] Dostupný z: <http://www.zeno.org/M%C3%A4rchen/M/Ungarn/Elisabet+Sklarek%3A+Ungarische+Volksm%C3%A4rchen/20.+M%C3%A4rchen+vom+pfauenhaarigen+M%C3%A4rchen>.
- Gaál16 Königssohn Árgirus;** K. Gaál, Die Volksmärchen der Magyaren im südlichen Burgenland, Berlin, 1970, Nr. 16, s. 89–94; Das Märchenlexikon, zv. 1, München, 1995, s. 722–726.

2.1.3. KOMPARATÍVNO-TYPOLOGICKÁ ANALÝZA AT400

Úvodnú látku JUG1 *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž* (AT400) je možné na slovenskom území spojiť so šiestimi variantmi, z čoho prvé tri SK1–3 predstavujú spracovanie jednej až dvoch predlôh a je možné ich považovať za oikotyp (cyklus Berona). Vzájomná analýza týchto variantov poukazuje na to, ako sa s predlohami v období najväčšieho rozmachu zapisovania ľudovej slovesnosti na slovenskom území pracovalo. Spomedzi variantov sa vydeľuje spracovanie Boženy Němcovej SK1. Variant SK4 je taktiež možné priradiť k cyklu Berona.

Ďalší variant SK5 napriek tomu, že má podobnú dejovú štruktúru, už nie je natoľko zhodný s predchádzajúcimi variantmi, aby bolo možné medzi nimi predpokladať vzájomné prepojenie.

Kombinácia AT400+518 nie je po štrukturálnej stránke vnímaná ako zachovaná. Pri detailnom pohľade na priebeh látky *Magické predmety hádajúcich sa dedičov* (AT518) je potrebné podotknúť, že látka nie je dopodrobna spracovaná. Hrdina využíva v deji spravidla jedne z viacerých darovaných predmetov, čím sa stiera význam AT518 v celkovom pohľade na konštrukciu deja. Jedine v SK6 je začlenená celá látka AT518 do deja (rozprávač využíva všetky predmety).

Slovenské texty SK1–3 spolu úzko súvisia. Jedná sa o dva základné zápisy, ktoré boli následne prepracované. Jedným z týchto zápisov je text SK3, podaný Samuelom Ormisom z Gemera (v rukopise sa uvádza „v Štiavnici, 1843“), uvedený v Codexe Revúckom C, s. 111–114 (č. 28 Berona). Ako však uvádza Polívka v poznámkach k variantu (v Súpise je uverejnený celý text), jedná sa o rovnaký text publikovaný v Codexe div. auct. A, s. 7–12 (zap. 11. 11. 1843), ktorý pre tlač spracoval Janko Rimavský; neskôr prepísaný do rukopisu s. 43–52. (Súpis II: 133) Janko Francisci Rimavský vo vlastnom životopise uvádza: „Poznačiť mi tiež prichodí, že roku 1842/43 za môjho zapisovateľstva ustrojili a spisovali sme Prostonárodný zábavník, t. j. zbierku prostonárodných povestí, piesní, porekadiel atď. Jeho zakladateľom a usporiadateľom bol som ja. Pohnútkou k tomu podniku bolo to, že v prázdninách roku 1842 navštívil som bol svojich dobrých kamarátov Ľudovíta Reussa (Kozáka) a Adolfa Reussa (Amora), synov evanjelického farára vo Veľkej Revúcej, Samuela Reussa, všeobecne váženého a cteného, učeného a charakterného muža. Pri tej príležitosti mi starý pán ukázal ním vlastnoručne nárečím ľudu tak verne a zručne napísané tri prostonárodné slovenské povesti, akoby boli z úst samého prostonárodného rozprávača vypadli. Tie tri povesti boli, ak sa dobre rozpamätám: Svetská krása (pozn. Svetská krása - túto ľudovú

povešť zapísal skutočne Samuel Reuss, ale ďalšie dve povesti (Berona a O kocúrikovi) zapísal už Samuel Ormis (1824–1875), priateľ Reussových synov, tiež jeden zo zberateľov ľudových povestí. Bol profesorom revúckeho gymnázia a známy je ako autor Výchovovedy, Berona a O kocúrikovi; táto posledná v nárečí gemersko-hronskom.“ (Francisci 2009)

Druhý variant SK1 publikovaný v rovnakom zborníku, v Codexe Revúckom C č. 1, s. 1–7 (Štiavica, 1843, O Beroně), prepracovala Božena Němcová. Ďalší variant získala Němcová zo zbierky Reusza a ako sama uviedla, k dispozícii mala celkom tri texty z okolia Trenčína a Zvolena. Němcovej podanie sa úzko pridržiava rukopisnej predlohy. Pri spracovaní boli odstránené literárne zvraty, ktoré mohli charakterizovať rozprávača a jeho techniku, avšak zo štrukturálneho hľadiska variant zbytočne zaťažovali.² Variant podľa Jiřího Polívku podal A. Ghillani z Liptova, zborník však uvádza mená viacerých možných zapisovateľov: J. A. Molitoris, S. Ormis, J. Rimavský, H. Škultéty, A. Ghillani (v Cod. Rev. C, č. 1, s. 7).

Posledný variant Berona (SK2) publikovaný v zbierke Pavla Dobšinského spracoval Janko Rimavský. Dobšinský ho uverejnil lexikálne a štylisticky upravený. Obsahová stránka textu zostala neporušená. K menu ženskej postavy Dobšinský v Úvahách o slovenských povestiach poznamenáva: „(...) u krásnej Belony (Berona, však lepšie Belona t. j. biela knahiňa; bo ľud premenil v tomto mene l na r tak ľubovoľne ako v mene popelvár miesto popelval, a v mnohých iných)...“ (Dobšinský 2007) Tento názor potvrdzuje bližší opis ženskej postavy v textoch.

SK1 *jedna krásna zlatá panička (slečna) v bílých šatech oblečená*
SK2 *dvanásť bielych holubov*
SK3 *jedná utěšená pani, ako anjel z nebe*

V Codexe Revúckom C boli uvedené dve verzie jedného rozprávkového textu (predloha od Ghillanyiho a Ormisa/SK3), čo bolo v danej dobe neobvyklé. Zapisovatelia sa snažili medzi sebou informovať o už podchytených textoch, aby danú látku nezapisovali opakovane. Pokiaľ sa vyskytlo na mieste viacero verzií, spájali sa do jednej „pôvodnej“. To je viditeľné v SK2, ktorý je spracovaním predlôh SK1 a SK3 a pravdepodobne aj samotného SK1 (keďže Němcová mala k dispozícii tri varianty).

Napriek tomu, že Polívka priraduje spracovanie Němcovej (SK1) k verzii Ghillanyiho, pri bližšom rozbere textov je evidentné, že má viac spoločných prvkov s textom Ormisa (SK3). Niektoré z údajov SK1 a SK3 sa v texte SK2 neuvádzajú (viď Príloha 400/1).

² napríklad: „Kráľ začal syna „examenovať: ako ten strom zakvitou? ako tje jablká rjastli? jako vyzerali? zkade ta bourka prišla? či dlho trvala, kdo ten strom obrau? či naozaj nemohli aspon dakolko odtrhnaut, či ani jedno nezostalo? a tjem otázkam nebolo konca.“

Zapisovatelia mali k dispozícii verzie, ktoré sa až na malé detaily zhodujú a tvoria pevnú dejovú osnovu rozprávky vedenej pod rovnakým názvom. Verzia Rimavského, ktorý mal k dispozícii zápisy Ghillanyiho aj Ormisa, sa v určitých bodoch zhoduje striedavo s obidvomi verziami. Jediný rozdiel, ktorý nachádzame oproti nim, je zlodej, ktorým je 12 (bielych) holubov vrátane Berony.

Krádež a hľadanie zlodeja je počiatočný problém, ktorým začína dej. Na rozdiel od textov z iných území, v slovenských verziách kráľ žiada o pomoc mudrcov, záhradníkov, hádačov. Jediný, kto vie niečo o strome, je starý muž, ktorý si spomína na to, čo mu rozprával v detstve starec. Rozprávač dáva hneď v úvode do popredia kontrast vysokého veku starca, jeho detstvo a ďalšieho staršieho muža, t. j. dobu, kedy taktiež nikto (okrem starých ľudí) nevedel, kto je zlodejom a aké sú plody. Špecifikuje sa tak doba, odkedy krádeže trvajú. Vo chvíli, kedy začína dej, problém kumuluje.

Rozprávači vydeľujú starších bratov od hrdinu pri bližšom opise stráže stromu. Starší kráľoviči sú v spoločnosti družiny, kým hrdina slúži sám, a tým sa dáva do popredia jeho odvaha. Atributmi stráže starších bratov sú dážd' a s tým spojené prírodné úkazy (v SK2 sa vyskytuje aj spiaci vietor) a zima a ľad (viď Príloha 400/1). Ženská postava pri príchode na strom je opísaná ako kolektívna (v SK1 a SK3 pani s päťdesiatimi slúžkami, v SK2 je to 12 bielych holubov). Nastávajúca sa vydeľuje až pri priamom kontakte s hrdinom.

SK1 Ja som oberala o polnoci, a ty ich budeš oberať na poludnie.

SK2 Doteraz som ja chodila oberať zlaté jablká, ale teraz už prišiel na teba rad; ja som oberala na polnoc a ty ich budeš na samô poludnie.

SK3 (...) posavád som jich chodila já oberať, ale terás na teba rad prišol, ty jich musíš na poludnja ve dne obrať.

Po strážení stromu sa dej premiestňuje do ďalšieho (cudzieho) prostredia, kde je v protiklade s domácim v časovom aj funkčnom pojatí. Stráž sa presúva z polnoci na poludnie a opakuje sa zákaz zaspáť (ATU400 (2)). Uspávacím prostriedkom je píšťalka, rovnako ako tá, ktorú si hrdina brával na stráženie jablone (SK1–3), kde mala opačnú funkciu. Situácia pri jazere vrcholí upozornením na zradu sluhu. Odkaz, ktorý pani necháva hrdinovi, musí byť v SK2 a SK3 vysvetlený dodatočne vo sne. V SK1 lúšti hrdina odkaz sám a sluhu zabíja hneď. Tento prvok je pravdepodobne zapracovaný Němcovou. Negatívny charakter sluhu je umocnený opisom smrti. Dej je zakončený AT518.

SK1 Zem tělo jeho prehltila.

SK2 Čierna krv z neho aj zhníla voda vytekla a telo zem prehltila.

SK3 Hned' černá krv i zhníla voda z něho vytekla, a telo zem přežřela.

Príloha 400/1 uvádza spoločné znaky SK1–3 a dodatočného variantu spracovaného Rimavským. Na základe tejto analýzy a početných zhodných miest v analyzovaných textoch je nepochybné, že sa jedná o prepracovanie jedného príp. dvoch základných predlôh. Hoci dané texty nie je možné v žiadnom prípade vnímať ako autentické zápisy, vzájomným konfrontovaním je možné zhodnotiť mieru a povahu spracovania jednotlivých zapisovateľov. Špecifickým je v tomto prípade spracovanie Němcovej, ktorá text nemala vžitý ako domáci a k publikovaniu ju viedli odlišné pohnútky a ciele než slovenských zapisovateľov. Kým Němcová chcela českému prostrediu priblížiť slovenskú ľudovú tvorbu, slovenskí spracovatelia využívali ľudovú slovesnosť na národnobuditeľské ciele a slovenský jazyk vnímali ako pojítko národnej (politickej) jednoty.

Němcová v SK1 nepriamo spojila cyklus Berona s SK4 *Rozprávka o bohyni Heleně*. „Někteří praví místo Berona bohyně Helena.“ (SK1: 97) Tento variant nie je prepracovaný do takej miery ako texty predchádzajúce a celé rozprávanie je veľmi strohé. Rozprávač sa zameriava predovšetkým na hrdinu a ženskú postavu. Dôvod pre stráž zjednodušuje tým, že kráľ vie o raste zlatých jabĺk a dej tak nevyžaduje postavy radcov. Hrdina je vyzdvihnutý oproti starším bratom podobne ako v poľskom variante Argelus „*nikdi ňebou na slnci pod hořím ňebom*“ a zároveň opis ženskej postavy je hyperbolizovaný, prostredníctvom konfliktu s hrdinom. Ten pani vytrhuje zlaté vlasy „*a vitrhov jej na pamjatku z těch zlatích vlasou*“ (porovnaj JUG1), ktoré predstavujú nielen symbol krásy (viď UKR1), ale zároveň povyšujú pani nad ostatné dievčatá (služky). Ich strata znamená hanbu a ohrozenie sociálneho postavenia.

V ďalšom priebehu je patrný realistický ráz rozprávania. Postava zradného sluhu v deji nie je zachovaná a jeho úlohu preberá striga. Zámok Ježibaby z predošlých variantov je nahradený hostincom a Beronina matka strigou, ktorá sama uspáva hrdinu. Dej sa tak presúva do uzatvoreného priestoru miesto jazera. Odlišne od SK1–3 je sociálne postavenie (opis postavy a príbytku) nižšie, avšak negatívny charakter matky Berony zostáva zachovaný v postave strigy. Uspanie hrdinu evokuje dodatok P. Dobšinského k SK2 (dosvedčuje to, že Dobšinský poznal dve verzie loci communes spojených priamo s cyklom Berona; bližšie Loci communes AT400).

SK2 (...) aby si šabl'u z vyššieho klinčeka na nižší prevesil.

SK4 (...) ňenahala visjeť, ale tak na klince položila, že šabl'a ležala na nich...

Rozprávač sa v závere vracia k vytrhnutých zlatým vlasom ženskej postavy, keď tá za trest pozlacuje vlasy hrdinovi. Hoci typ *Magické predmety hádajúcich sa dedičov* (AT518)

sa v deji nezachoval, náznak rozprávačovho oboznámenia s ním možno vidieť v zmienke o štyroch černokňažníkoch (ekvivalent čertov v AT518).

Napriek značným odlišnostiam možno zápis zaradiť do cyklu Berona a čiastočne sa dá predpokladať, že s ním bola oboznámená aj Němcová. Rozprávač v SK4 nahrádza počas celého deja nadprirodzené bytosti realistickými postavami a úkonmi, čím sa viac približuje k presnejšiemu zápisu, príp. menšiemu zásahu zapisovateľa do textu. Polívka považoval verziu SK4 za „úzko spriaznenú“ s predchádzajúcimi variantmi.

Vo verzii SK5 plody kráľovi začínajú miznúť, až keď dospejú kráľoviči. Hyperbolizácia doby krádeže sa v deji na rozdiel od predchádzajúcich textov, kde bol zlodej dlhé roky neznámy, nevyskytuje. Rovnako, ako v SK1 a SK3, je zlodejom kolektívna postava (12 kačiek a trinásť Florentína). Rozprávač v pokračovaní deja pri jazere zamieňa negatívnu ženskú postavu a loci communes za ďalšieho (kladného) sluhu a dej tak značne zjednodušuje. Predmety získané v AT518 rozprávač zaraďuje do zvyšku deja prostredníctvom fragmentu *Dievča pomáha hrdinovi vykonať nadľudské úlohy a uteká s ním* (AT313), ktorý je značne prekombinovaný. Dej sa v úvode drží predchádzajúcich textov, avšak nachádzame v ňom odlišnosti, ktoré sú pravdepodobne spôsobené rozprávačským štýlom a snahou urobiť pôvodný dej pre poslucháčov zaujímavejším a príťažlivejším. K látkam AT400+518 je pridaný fragment *Dievča pomáha hrdinovi vykonať nadľudské úlohy a uteká s ním* (AT313). Mená postáv v texte sú pre slovenské prostredie netypické (Loyzi, Florentina) a text je značne knižný. Verzia je prepracovaná do detailov, zapísaná strojeným štýlom, plná rôznych zvrátov (vyjednávani, „zúfalstva“ a pod.) typických viac pre rytierske romány než pre ľudové rozprávky. Na silný vplyv knižnej literatúry poukazuje celé rozprávanie.

V SK6 sa mení sociálne postavenie hrdinu, ktorým je sluha. Stráženie stromu staršími kráľovičmi poukazuje na nedôslednosť rozprávača nie na iný vývoj látky. V deji je zároveň porušená hierarchia. Miesto najmladšieho brata je hrdinom sluha. Odlišné sociálne postavenie dotvára charakter postáv, ktorý rozprávač umocňuje doplňujúcou postavou myši. Zlodejom je jedenásť zlatých kačíc a dvanásť najkrajšia (porovnaj SK5). Zhodne so srbskou verziou JUG1 si kráľ najíma babu, ktorá odstrihne vrkoč pani a tá mizne (porovnaj SK4, UKR1, JUG1, CZ2). Tento detail je podchytený nielen u západných, ale aj u južných Slovanov a v maďarských verziách. Keďže hlavná postava rozprávky je sluha, v deji sa nevyskytuje epizóda pri jazere. Hrdina hľadá pani sám (musí zodrať kolená, ak ju chce nájsť; porovnaj AT400 IV. c). V závere látky AT518 rozprávač prvýkrát zaraďuje do deja získané veci.

V tomto variante už nemožno predpokladať rovnaký prameň s predchádzajúcimi rozprávkami. Odlišné sociálne postavenie hrdinu a opis hľadania ženskej postavy odkláňa dej od cyklu Berona.

Varianty zo slovenského územia boli zapísané a spracované predovšetkým v prvej polovici 19. storočia. Ani v jednom prípade sa nejedná o autentický zápis. Jednotlivé verzie boli niekoľkokrát prepracovávané a publikované. Texty boli menené v snahe zachovať a nájsť v nich pôvodnú podobu, ale aj z národnostných pohnútok. Ľudová tvorba bola v dobe zápisov dokladom existencie slovenského národa. Zápisy neboli vnímané ako materiál, s ktorým pracuje rozprávač, ale ako posolstvo z minulosti, ktoré sa má zachovať vo svojej pôvodnej podobe. V prípade zmeny bolo nutné sa vrátiť na začiatok a materiál očistiť. Ľudová tvorba nepredstavovala proces, ako je tomu dnes, ale nemenný dôkaz života slovenského národa.

Texty zozbierané na Slovensku napriek tomu, že sú spojením dvoch samostatných látok (AT400+518), vo väčšine prípadov tvoria pevnú dejovú líniu. Detaily, v ktorých sa medzi sebou odlišujú, sú predovšetkým rôzne podoby a počet zlodejov. Ten vždy v zakliatej (kačky, holubice) alebo pravej (Berona, bohyňa Helena) podobe prilietá na strážený strom. V podstate však zlodej predstavuje ženskú postavu (nastávajúcu) hrdinu, ktorá následne mizne a hrdina ju odchádza hľadať.

Kým AT400 je prepracovaná do detailov, látka AT518 je zachovaná iba v neúplnej podobe. Tento fakt vypovedá o tom, že tento motív pôvodne nebol spätý s úvodnou látkou, dodatočne k nej bol pripojený a neudomácnil sa v uvedenej kombinácii natoľko, aby dôraz, ktorý bol kladený na začiatok deja, bol rovnako zachovaný aj v druhej látke debovej línie. Na menej zachovaný opis deja nie je možné poukázať, pretože vo väčšine textov bol záver látky spracovaný podrobne (služky oznamujú pani príchod hrdinu; vid' Prílohy 400/1,3,4). Ďalšie porovnania potvrdzujú, že kombinácia AT400+518 (v analyzovanej úvodnej podobe AT400) je špecifická iba pre západných Slovanov.

Prvý český variant CZ1 možno priradiť k AT400 V. (d + e). Samotný motív variantu *Panna zlatowlasá* podobne ako v slovenských zápisoch vyzdvihuje symbol krásy ženskej postavy (porovnaj SK4, SK6). Tá prichádza k hrdinovi na mračnách, ktoré nahrádzujú zakliatu podobu panej. Stretnutie je opísané podobne ako v SK5.

CZ1 „Na tebe gsem čekala, milý Janečku, neouhonný mladjku! Wěz, že tě milugu!“
SK5 „Tento princ, moje verné družky, ešče ani v materinom živote nebol počatý, který mi za manželá súdený byť má, který ma a vás má vyslobodiť...“

Spoločným znakom so srbským variantom JUG1 je predovšetkým úvodný detail stráže stromu. Ženská postava však už nemení svoju podobu a typ AT518 je nahradený fragmentom

AT400 (ATU400 1), ktorý v slovenských variantoch nevystupuje. Náznak látky AT518 navodzuje „obuw“, ktorú dostáva hrdina od kráľa. Dej končí *Muž na svadbe svojej ženy* (AT974).

Napriek priamym zásahom Krolmusa je český variant vyrozprávaný stroho bez bližších opisov a dialógov. Krolmus sám zbieral počutý materiál, ale „zapisoval nespolehlivě, předělával, co slyšel, podle své theorie, vkládal všudy domnělá slovanská božstva.“ (Tille II/2: 544) Variant dosvedčuje, že daná látka bola známa aj na českom území v 19. storočí.

Z územia Čiech je zachovaný zápis aj z 20. storočia. V CZ2, ktorý sa vo veľkej miere približuje východiskovému srbskému variantu, majú aktívnu úlohu starší bratia. Porušený motív bádať už pri stráži jablone, keď hrdina ide strážiť miesto bojazlivých bratov. Poslednú noc, keď je rad na ňom, úlohu nespĺňa, pretože starší bratia ho s pomocou čarodejnice uspávajú. Postavy starších bratov majú vplyv aj na ďalší dej. Pri jazere je zradný sluha podplatený práve nimi a uspáva hrdinu kúskom „kořenka“. V CZ2 je hlavný dôraz na tretom dni, ktorý mení celý dej (stráženie stromu, čakanie pri jazere). Zápis obsahuje polonizmy a reprezentuje česko-poľské pomedzie. „Složitá látka, v níž se hrdina vypraví hledat svou ženu, která se změnila v holubici a kterou s jejími sestrami vězní netvor (fragment *Drak přibitý na stene*/AT422*, pozn. autora), má bližšie k českým, resp. moravským verzím než k poľským.“ (CZ2: 42) Tento názor však nie je možné podložiť ďalšími variantmi či už z poľského alebo českého prostredia.

Úvod CZ2 a JUG1 je na mnohých miestach veľmi podobný. Český variant je zároveň jediným západoslovanským textom, ktorý spája rovnakú kombináciu látok (u CZ2 nezachovanú), ako východiskový text (Príloha 400/2). V českej verzii dokonca nachádzame ako miesto príchodu hrdinu k jazeru „dvor“. V každom jazyku však význam slova reprezentuje inú sociálnu vrstvu.

CZ2 No jak z teho lesa vyjeli, přišli zas do jednoho města a doptávali se na šynku, kaj by tam co bylo. No pravi, tu v jednom dvoře, su ty pavice, ale ony su začarovane, ony nĕmaju ene přes poledňo svoju hodžinu: tu se chodžu do teho rybnika kupač.

JUG1 Idući tako zadugo po svetu, dodje jedanput na jedno jezero, i onde nadje jedne velike i bogate dvore... (paláce, pozn. autora)

Úvodná dejová línia je zapísaná v pomerne zachovalej forme. Podmienka nezaspáť po tri noci a tri dni nijako nenaruša dejovú líniu a epizódu uspania pána. Rozprávač v deji využíva fragment *Vd'ačné zvieratá* (AT554), kedy v pozícii radcu vystupuje líška a vraví hrdinovi, ako má postupovať (rada nahrádza AT422*). Hrdina následne prichádza k panej, ktorú väzní drak (nezachovaná látka *Drak přibitý na stene* (AT422*)).

CZ2 *Přidžeš do toho dvora, a pravěk mušiš přes poledňo, zatym ten drak spi...*
JUG1 *Ovaj ga čovek lepo uputi i kaže mu i vreme u koje valja da je tamo. (drak, pozn. autora)*

Závěrečná látka *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A) je taktiež vypustená a rozprávač uvádza priamo výslužku hrdinu. Výslužka v rozprávaní nie je motivovaná, čo poukazuje na rozprávačkinu znalosť zasadenia látok 422*+552A do deja, avšak už nie ich konkrétny opis. V závislosti na vynechaní AT552A, hrdina vymieňa svojho koňa za mrcinu. V deji nie je zachovaný opis premeny mrciny na tátoša. Napriek netradičnej dejovej línii je variant kompaktný.

CZ2 *„Ja bych něchčel nic, bo už tam něni tež se mě velej na svěče, jak by už tam ene chčel z toho zadku toho zplesniveho, toho chromeho.“*
JUG1 *А он рече баби: "Та ума һы бурати, дај ми онога из буцака, губавог, за мене нису лени."*

Na základe zmienených spoločných opisov je možné uvažovať o pravdepodobnom srbskom vplyve na český text. V úvode bola rozprávačka istá a dokázala meniť detaily bez toho, aby sa vzdialila od základnej dejovej línii. Miesto AT422*+552A do deja vložila zachránenu líšku, ktorá nahradila obe látky (Na tomto mieste je možné uvažovať o vplyve AT550 a „prepožičaní“ postavy pomocníka-zvierat'a.). Rozprávačka „někdy snadno zjednodušila mezisyžetovou motivaci a ochudila tak dynamiku pohádky.“ (CZ2: 291)

V súvislosti s jediným poľským zápisom PL1 je potrebné uviesť, že pôvodný text prenikol na poľské územie v 17. storočí prostredníctvom Hieronima (Jarosza) Morsztyna z Raciborska (1581–1623), ktorý dal pôvodnej romanci názov *Historyja o Banialuce* (*Historyja uciészna o zacnej królewnie Banialuce ze wschodniej krainy*, 1650). Z literárnej podoby sa dostal motív do povedomia ľudí. Uvedený variant romancy sa stal natoľko známym a rozšíreným, že ďalšie verzie sa nezachovali. Meno ženskej postavy Banialuka a samotný názov sa zachoval a ustálil vo zvrate „pleść banialuki“, t. j. hovoriť hlúposti. Negatívne spojenie so ženskou postavou bolo založené na „kvalite“ romancy. Text prepracovali až romantici. Spoločným znakom Morsztynowej Banialuki a PL1 je postava muža, ktorý hľadá svoju ženu (t. j. látka AT400).

V úvode PL1 je porušená rodinná hierarchia. Zároveň jablň strážia najprv po tri noci sluhovia (nový prvok). Hrdinom je starší kráľovič, ktorý, rovnako ako v SK4, nikdy nebol na slnku.

PL1 *Starszy z nich, imieniem Argelus, był tak przecudnej urody, że go ojciec w osobnym zamku trzymał i nigdzie mu wychodzić nie dał, aby na niego ani zły wiatrek nie wionął i jemu nie szkodził.*
SK4 *Potom povjedau najmladší, že ich on pvojde vartuvať, otec ho aľe nekceu pustit', ľebo že ešte nikdi ňebou na slnci pod hoľim ňebom.*

Opačné využitie postáv pri stráži nachádzame v SK6, kde sprvu strážia starší kráľoviči a ako posledný sluha. Rozprávač v súvislosti s opisom hrdinu využíva pre odôvodnenie stráženia černokňažníka ako radcu (porovnaj SK1–3). Kompenzáciou hierarchickej absencie kráľovičov je stráž hrdinu po tri dni (porovnaj CZ2). Súčasťou stráže je uspanie hrdinu. Dej zostáva v domácom prostredí a nepresúva sa ako v slovenských a českých variantoch do prostredia cudzieho. Negatívna úloha Beroninej matky prechádza na matku sluhovej nevesty. Tá nemá k hrdinovi žiadny vzťah a teda ani motív (porovnaj JUG1; stará cárovná chce vydať dcéru za hrdinu). Na spojitost' s SK1–3 poukazuje príbytok ženskej postavy (podobne ako v SK2 na rozdiel od SK1 a SK3 je príbytkom Čierne mesto (viď UKR1) s veľkým počiatočným písmenom), využitie AT518 a záver deja (viď UKR1). Na základe Prílohy 400/3 je zjavné, že základná dejová línia poľského variantu sa pridrižiava slovenských verzií. V konkrétnych prípadoch a úsekoch je možné nájsť nielen rovnaké pasáže, ale aj slovné spojenia, použitie predmetov a pod. O tom, že poľský rozprávač príp. zapisovač bol oboznámený so slovenskými textami svedčí aj záver deja, kedy sa slovenský a poľský text zhoduje v detailoch. Spracovateľ poľského variantu mal pravdepodobne k dispozícii slovenské publikované texty SK1–3.

V textoch PL1 a SK4 nachádzame menej spoločných znakov, avšak sú to pasáže, ktoré SK1–3 neobsahovali. Najzásadnejšia spoločná časť je hneď v úvode a prekvapujúco aj v závere. Za zmienku stojí záver deja, kedy hrdinovi v SK4 radí človek, ktorý išiel za černokňažníkmi a v PL1 človek, ktorý išiel za troma kočujúcimi skupinami. Tento prvok sa nachádza iba v uvedených variantoch.

PL1 Przeszła jedna, druga i trzecia kompania, ale nikt w nich o Czarnym Mieście nie wiedział; na ostatku trafił się człowiek, który mu powiedział, że stamtąd Czarne Miasto o sto pięćdziesiąt mil leży.

SK4 (...) na jednom visokom vrchu zo 4 černokňažníci zisťujú. On sa ich hneď spíta, že kde býva Heléna, ale mu títo nevereľi odpovedať, len mu to povjedať, že ten, čuo za ňima id'e, že ten bude ved'ieť dozajista, kde býva, a ten mu aj ukázau hneď to mesto velmo d'aleko.

Kým ostatné spoločné miesta viac-menej vychádzajú z vývoja deja, rovnaké využitie fráz nabáda k tomu, že rozprávač poľského textu pravdepodobne poznal aj slovenskú verziu SK4 (viď Príloha 400/4).

V českom zápise CZ2 taktiež nachádzame na niektorých miestach paralely s poľským variantom, avšak nie v takom množstve, aby bolo možné tieto texty spojiť (viď Príloha 400/5). Aktívnou škodiacou postavou sú starší bratia, ktorí vyhľadajú čarodejnicu a podplácajú zradného sluhu. Hrdina v oboch textoch po trikrát stráži strom. Spoločný

detail nachádzame hlavne v prosbe pani, aby hrdina ešte trikrát prišiel strážiť strom a nezaspal.

PL1 *Argelus cieszył się z tego niewymownie, księżniczka mile z nim rozmawiała i prosiła go bardzo, aby tak jeszcze trzy noce przepędził, gdyż tym tylko sposobem z zaklęcia wyratować ją może, lecz ostrzegala go, aby nie zasnął.*

CZ2 *Chytla se pod paže i se ho vyptavala všelico. Pravi: „Eli tu, mladence, vydržiš tři ty nocy, co byšče něusnul, tak mě vysvobodžiš a budeš šťastny a ja s tebu.“*

Z uvedených porovnaní je možné usúdiť, že na západoslovanskom území bol text udomácnený a písomne podchytený predovšetkým na Slovensku. Odtiaľ sa spojením známej romancy Banialuka a slovenských verzií zachoval text PL1. Poľský vplyv je badať aj v CZ2 z českého územia, avšak s mnohými polonizmami, ktoré stierajú geografické hranice. Český aj poľský variant boli publikované v rovnakom období na rozdiel od slovenských verzií, ktoré sa v súčasnej dobe nezachovali a máme len historické zmienky o ich rozšírení.

Podľa katalógu Andrejeva látku 400 obsahuje viacero variantov z ruského, ukrajinského a bieloruského prostredia. S JUG1 je možné spojiť štyri texty z ukrajinskej oblasti. Z bližšej analýzy textov však vyplýva, že zapísané verzie síce predstavujú podľa katalógu ukrajinský materiál, avšak iba formálne, nie z geografického a národnostného hľadiska. Kým prvý text *Як принц шукав свою наречену* (UKR1) predstavuje zápis z územia niekdajšej Podkarpatskej Rusi (miesto a čas zápisu nie sú známe), druhý variant *Закляті сестри і чудесні черевики, опанча й шапка* (UKR2) je zo Semlaku (Banat, západná časť Rumunska) a zvyšné dva *Як ковалиха стала царицею і як її син оженив ся з золотоволосою дівчиною* (UKR3) a *Царевич і його жінка Павуниця* (UKR4) sú z Dolnej Zeme (autonómna oblasť Vojvodina, Srbsko). Verzia z Banátu (UKR2) predstavuje materiál pôvodom z východného Slovenska. „Títo rusínští kolonisté se rovněž přistěhovali z východoslovenského kraje, ale teprve v polovině XVIII. stol.“ (Polívka 1932: 110n) Obyvatelia Kocury (UKR3) a Kerestura (UKR4) boli taktiež kolonistami z východného Slovenska, ktorí vo viacerých vlnách od 1. polovice 18. storočia osídľovali územie Dolnej zeme. V prvej vlne (1751–1780) odišli predovšetkým obyvatelia z južného Zemplína (Руснаци) a v druhej vlne (1848–1880) z oblasti Makovice a Šarišskej stolice (Русини-Горняци). Z UKR2–4 je patrné, že kým prvé dve verzie boli späté so slovenskými predlohami nielen štruktúrou, ale aj poetikou, posledná verzia, zapísaná vo Vojvodine, už čerpala v plnej miere z juhoslovanskej predlohy.

Text UKR1 bol zapísaný na Podkarpatskej Rusi medzi rusínskym obyvateľstvom. Je to jediný text zastúpený aspoň sčasti teritoriálne u východných Slovanov (Podkarpatská Rus, slovensko-ukrajinské prostredie). Látka *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž*

(AT400) v podobe, v akej ju analyzujeme, nie je u východných Slovanov udomácnená, a teda aj tento zápis je, najskôr, prevzatý od iného etnika (slovenského alebo maďarského). Rusínska verzia je, pravdepodobne, pôvodom zo Slovenska rozšírená ďalej prostredníctvom Rusínov obývajúcich východné Slovensko a západnú Ukrajinu.

Spracovávaný variant Michala Fincyckého (narodil sa vo Veľkých Kapušanoch, okres Prešov, východné Slovensko) UKR1 nie je pôvodný. Fincycký zapisoval v šesťdesiatych rokoch 19. storočia. Nedochovali sa však údaje miesta a roku zápisu (pravdepodobne Zemplínska alebo Šarišská župa). Originálne zápisy v pôvodnom jazyku sa cestou do Maďarska stratili. Zachovali sa iba maďarské preklady, ktoré boli publikované, a z ktorých sa neskôr texty „znova“ preložili do ukrajinského jazyka. Vydaná publikácia, v ktorej je text uvedený, bola určená pre menších čitateľov, preto im bol prispôsobený jazyk. Avšak na základe mnohých lokálnych označení a nárečových výrazov bádať, že texty boli pôvodne zapísané v rusínskom jazyku (napr. rusín./ukr. айбо/але, босорканя/відьма, газда/господар, глядати/шукати, шаркань/змії, солонина/сало, поливка/суп).

Slovenský vplyv na UKR1 pozorovať počas celého deja. V úvode je motív miznutia plodov a ich následného stráženia zamenený tajnosťami hrdinu, ktorý chodí do sadu sám. Starší bratia v deji nevystupujú. Stretnutia hrdinu s paňou zakončuje negatívna ženská postava (porovnaj UKR2), ktorá ničí symbol krásy (t. j. sociálne pani degraduje).

- UKR1 *Стара підкралася до дівки й висмикнула з її голови золоту волосинку.*
UKR2 *Она ша ужала; пішла назад; та її отстрігла волосіу та гваріт: Смотри; йаки волоски мат; таки йак гадваб.*
SK4 *(...) a vitrhov jej na pamjatku z tých zlatých vlasou a to si skovau do ľajblika.*
SK6 *Kráľ, keď ich ráno našiel, zavolal babu, ktorá odrezala paničke zlaté vlasy...*
JUG1 *Онда баба полагаю узме девојчину племеницу, која је висила низ кревет, на је осече...*
JUG5 *Gda je to mati čula, zela je škarje i odišla na livadu i odstrigla Mandeloni zlatne lasi do kraja.*
JUG7 *Onda dojde dekla i odreže Vili lasi.*
Gaál16 *Damit lief sie (die Hexe) dorthin und schnitt ihr drei Haare ab.*

Spojitosť so slovenskými verziami bádať v konkretizácii obydlia zlodeja, ktorý dej nevyžaduje. Zvyčajne je cieľ hľadania Sklenená hora, ktorá predstavuje ekvivalent ťažko dostupného miesta.

- UKR1 *(...) я живу за Синім морем, у Червоному місті...*
UKR3 *Мой варош ше вола Чьарні Остроу.*
SK1 *„Beronou ma volajú, v čiernom mestě bývam.“ Řekla, a zmizela.*
SK2 *„Ja som Berona z Čierneho mesta,“ odpovedala ona a naraz zmizla.*
SK3 *„Ja som Berona z černího mesta“, povje a na skutku zmizla.*
PL1 *(...) na wschód słońca w Czarnym Mieście pokutę naszą skończyć musimy.*
Sklarek20 *Als sie wanderten, gelangten sie in ein schwarzes Reich.*
Gaál16 *(...) mach Dich auf den Weg nach Osten, in die schwarze Stadt.*

O slovenskom vplyve napovedá aj záver textu, ktorý má výrazné spoločné rysy s SK1–3. Tie sa však v rusínskom variante nedochovali v takej miere, ako napr. v poľskom variante PL1 (porovnaj Príloha 400/1, 3, 4).

- UKR1 Невдовзі вийшла й служниця золотоволосої красуні, аби купити калачі. Вона впізнала принца, бо все була разом із красною дівцею - і в саду, під грушею, і коло колодязя, де її пані-господиня плакала над сплячим королевичем. Словом, ота служниця добре знала принца, але не посміла заговорити з ним. Вона вернулася додому і розповіла господині, кого виділа на міському ринку. Почувши новину, молода царівна - а та дівчина була царська донька - зараз же поспішила на торгову площу.*
- SK1 Jedna z těch pěkných padesáti děvčat, co s Beronou přilétaly jablka obírat, právě se tam nedaleko motala. Jak spatřila královského syna, běžela hned své paní to oznámit. - Berona nechtěla uvěřiti, myslila, že on se k ní nikdy nedostane, poslala druhou, třetí z panen, ale když všechny jednotejně tvrdily, že je to on, tu k němu pospíchala, by ho vítala.*
- SK2 (...) a hned' ho jedna z tých dievčat zazrela, čo so zlatou Beronou chodievali; a naraz bežala svojej panej oznámiť, koho videla. Berona jej veriť nechcela, lebo nemohla pochopiť, ako by sa ten bol mohol ta dostať. Poslala druhú obzrieť, čo je vo veci; i tá prišla s tým, že je veru tak. Poslala tretiu, i tá s tou novinou sa vrátila. Tu už sama Berona pred bránu sa vybrala.*
- SK3 A tu ho zazre jedná z tých panének, čo zpjevaly v zahradě z Beronou, keď von pískal a vartoval jablká, poznala ho a oznámi paněj, tá pošle i druhú, i tretú na výzvedy...*
- PL1 Posłala tedy na miasto jedną ze swoich panien, aby jej kupiła stroje. Lecz ta, gdy tylko Argelusa ujrzała, wróciła czym prędzej powiedzieć o tym księżniczce. Ta nie chciała temu wierzyć i mówiła: - To jest rzecz niepodobna. Posłala tedy drugą i trzecią panną, a gdy obie z tą samą nowiną powracały i zaręczały, że jest ten sam, że go dobrze znają, bo mu się pod ową jabłonią. dobrze przypatrzyły, księżniczka nareszcie sama poszła na miasto, by go obaczyć.*
- Gaál16 Das Dienstmädchen hat ihn bemerkt. Sprang hinein und meldet: „Fräulein Ilona, der Königssohn Argirus ist da!“ Und sie, klatsch, hat ihr eine Ohrfeige gegeben. Das Mädchen sprang hinaus, drehte sich aber zurück und sagte: „No, komme Sie, er ist gleich da!“ sagt sie, „gleich auf der Schwelle!“ Sie hat ihr noch eine Ohrfeige gegeben. Die dritte kam aber nicht mehr an die Reihe, weil der Königssohn Argirus auch schon da war.*

Pre západných Slovanov je, na rozdiel od južných, ustálené spojenie látok AT400+518 (porovnaj *Zlatna jabuka i devet paunica* AT400+422*+552A). Nielen uvedené detaily, ale aj kombinácia látok potvrdzuje, že UKR1 bol pod vplyvom majoritného obyvateľstva a čerpal zo slovenských predlôh (pravdepodobne cyklu Berona spracovaného napr. Boženou Němcovou, Jankom Rimavským, Pavlom Dobšinským).

Variant UKR2 predstavuje zápis zo Sendlaku (Banát, západná časť Rumunska). „Materiál byl sebrán u rychle vymírajících, t. j. již nyní v mladém dorostu se porumunšťujících osadníků stolice Aradské, Čanadské, Biharské a Sabolčanské. Daleká většina celé jeho sbírky, dvě třetiny všech čísel byly zapsány od čtyř vypravovatelů ve vesnici Sendlaku stol. Aradské, (...) V úvodě upřímně i objektivně předkládá p. Hnatjuk veřejnosti zprávu, jak soustavně přímo znesnadňuje uherská správa politická všeliké studium lidu, NB. v kraji, kde maloruský lid roztroušen mezi různými zlomky národnostními naprosto i při sebe příznivějších okolnostech jest odsouzen assimilovati se sousedním, silnějším tělesům

národnostným, tvoře jen větší menší části obyvatelstva vesnického a každý od malička mluví dvěma neb i více jazyky. (...) Historické vzpomínky vypravují o vystěhování osadníků ze stol. šaryšské, o sociálních a hospodářských poměrech a jsou proniknuty steskem nad národní smrtí, děti mluví již výhradně rumunsky mezi sebou, jazyk otců svých vůbec již neznají. V jazyce povídek těch není však patrný rumunský vliv, než maďarský v lexikálním ohledu, jak se ostatně již jevil v tradicích zapsaných v hornouherských stolicích, a dále ještě vliv slovenský, který rozrušuje až hláskoslovný ráz těchto dialektů...“ (NVČ V., s. 85n)

Rozpřavač v úvode deja neseparuje starších bratov od najmladšieho. Ženská postava sa snaží zobudiť každého z bratov. Darí sa jej to pri najmladšom. Hrdinom sa tak stáva konkrétna osoba v priebehu deja (strážce stromu). Škodiacu babu predstavuje cisárovná (matka), ktorá navádza gazdinú, aby jej doniesla znak krásy panej (viď UKR1). Podľa kombinácie typov AT400+518 je evidentné, že rozprávači poznali (doniesli so sebou) text zo slovenského prostredia. Odlišne od ostatných variantov epizóda pri jazere nezostala zachovaná a postava zradného sluhu nebola preto pre dej potrebná. Rozpřavač do deja zapojil všetky získané veci v AT518 na úkor zachovaných detailov príchodu hrdinu k pani a jeho spoznania slúžkami (porovnaj UKR1).

V ukrajinskom zápise UKR2 sa prelínajú viaceré spoločné detaily s textami západných a južných Slovanov. Nejedná sa však o viac ako obširne miesta, ktoré vychádzajú z deja (nie slovné zvraty príp. spojenia, viď Príloha 400/6). Na danom variante je vidieť proces vplyvu nového prostredia na pôvodný materiál, príp. postupné zjednodušovanie dejovej línie (upustenie od celej dejovej línie). Podľa názvu variantu *Закляті сестри і чудесні черевіки, опанча й шапка* boli látky AT400+518 vnímané rozpřavačom rovnocenne, čo potvrdzuje obširne vyrozprávaná látka *Magické predmety hádajúcich sa dedičov* (AT518).

V ďalšom variante UKR3 rozpřavač do deja infiltroval vsuvku, ktorá začína výmenou zlej a dobrej cárovnej a narodením hrdinu. Meno Simen Janči je spojením srbského mena Simeon (Simen) a rusínskej verzie mena Ján (Janči). Tento fakt dokladá, že rusínska (pôvodná) a srbská (nová) kultúra na seba navzájom vplývali. So slovenskými verziami sa zhoduje nielen prostriedok a doba uspávania hrdinu (viď Príloha 400/7), ale aj v porušenej podobe názov príbytku ženskej postavy (viď UKR1). V prechode látky AT400 k AT518 nachádzame v textoch UKR2 a UKR3 spoločný bod, ktorý je zaznamenaný už len v maďarských variantoch.

UKR2 *Мусит собі тепер уж смерть зробити. Мал піля себе шабљу, зотьял собі соику, положил тому шабљу на тому соику, же скочит на тому шабљу тай собі карк одріже.*

UKR3 Прейсц сом нье годзен; а пльвац нье знам уж йа терас себе ту мушім шмерц зробіц!
Вицагнул шабљу зош ношні упар йу до жемі; а тот оштри коньец обрацел до бруха.
Sklarek20 Dort steckte er sein Bajonett in die Erde, dass er sich das Leben nähme.
Gaál16 Als er auf der Landstraße ging, nahm er das Schwert, grub ein kleines Loch.
Den Schwertknauf passte er dort hinein. Und hat sein Herz ans Schwert gelegt, dass er sich durchbohrt.

Kompozične podobná JUG1 je verzia UKR4 (vid' Príloha 400 422 552/8). Poukazuje na to hneď v úvode počet zlodějov (deväť) a ich označenie „Павуници“ (srbské slovo prispôsobené rusínskemu jazyku). Rozprávač pravdepodobne nevedel, čo znamená slovo „пауница“ (v rusínčine „пава“), preto ho vnímal ako vlastné meno postavy, čomu nasvedčuje písanie veľkého začiatočného písmena.

Úvod deja je opísaný veľmi stroho. Chýba detailný opis stráže starších bratov, aj bližší opis stretnutia hrdinu a ženskej postavy. Detail darovania jablka hrdinovi je zachovaný podobne ako v JUG1. Pomenovanie negatívnej postavy 'закутна баба' priamo vychádza zo srbskej predlohy 'закутна бабетина'. Spojenie so srbským textom JUG1 je evidentné aj v mieste budenia hrdinu pri jazere. Jedná sa o doslovný preklad počutej srbskej predlohy.

UKR4 устань душо, устань чьадо, устань шерцо мойо!
JUG1 Устай храно! Устай срце! Устай душо!

Dejové nedôslednosti spôsobené nedostatočnou znalosťou nového prostredia a jazyka sú viditeľné pri zbytočnom vysvetľovaní rozprávača, čo znamená odkaz pávice (loci communes AT400). Odklon od JUG1 nastáva, keď sluha zomiera na druhý deň pri jazere, na tretí (posledný) deň sa hrdina stretáva s paňou. Dej pokračuje AT422*+552A, ako jediný z doteraz analyzovaných variantov (vynímajúc CZ2, kde sa AT422*+552A nezachovali v plnej podobe). Variant UKR4 už v žiadnom prípade nie je možné spojiť so slovenskými verziami; jedná sa o rusínske spracovanie srbskej ľudovej rozprávky a ukazuje ako rozprávač postupne (ešte s dejovými odklonmi) prijímal cudzí materiál a prispôboval ho domácemu (vlastnému) materiálu.

Predkladaná analýza rusínskych zápisov dáva do kontextu dva smery, ktorými sa z kultúrno-historického hľadiska vyvíjalo rusínske etnikum v novom prostredí. V súvislosti s miestom zápisu bolo možné vnímať ich spolunažívanie s majoritným obyvateľstvom, ktoré sa napríklad v UKR4 prejavilo nielen po štylistickej a lingvistickej stránke, ale úplným prevzatím kompozície cudzieho materiálu. Varianty UKR2–3 boli zapísané každý na inom území a podľa analýzy si stále zachovávali podobu variantov donesených z pôvodného domova. Tie však boli pod slovenským vplyvom, ktorý sa prostredníctvom Rusínov šírili do nových oblastí.

Srbský variant JUG1 predstavuje styčný text, na podklade ktorého sa pridelujú do práce slovanske varianty. Priamo z neho vychádzajú zápisy z 20. storočia JUG2 a JUG3, ktoré sú vplyvom ustupujúcej rozprávačskej tradície nedokončené. Oba varianty je možné jednoznačne vnímať ako pokračovanie, príp. nové spracovanie Vukovej verzie (JUG1). Zapisovateľ v závere textu JUG2 objasňuje, že text je nedokončený, pretože rozprávač nevedel pokračovať v rozprávaní, aj keď to nechcel priznať: „Priča je nedovršena, ali zanimljiva upravo zato što kazivač ne priznaje da je zaboravio, već potpuno ulazeći u priču kao svedok događaja izjavljuje da zna da je „naš brat“ jabuku „očuvaja“, ali da on ne zna kako...“ (Leskovac: 499)

Oproti JUG1 sú v JUG2 odlišnosti predovšetkým vo formuláciách (štylistike): cár sám posielal najstaršieho syna strážiť jablň (v JUG1 sa núkajú sami), pávice prichádzajú na strom pred zorou (v JUG1 o polnoci), cár sľubuje najmladšiemu cárovičovi dary ak ustráži jablň (pol cárstva, porovnaj CZ2; v JUG1 nevystupuje), od pávice cárovič dostáva prvý deň tri jablká, ďalší deň pýta 3–4 jablká (v JUG1 vždy 2), z ktorých si jedno necháva. Kým na začiatku rozprávania je viditeľný vplyv JUG1, dokonca doslovné prerozprávania (viď Príloha 400/9), postupne sa dej začína odkláňať od predlohy. Rozprávač ešte spomína babu, ktorá chce starším bratom pomôcť, sám už však nevie, akým spôsobom. Text sa končí v tomto bode a ďalej už nepokračuje. Rozprávač sa až príliš držal predlohy a pri prvom pochybení spanikáril a nespomenul si ani na hrubé obrysy rozprávky. Miesto improvizácie (ukončenia látky, nadviazania na ďalší motív; porovnaj JUG3) rozprávania prerušil. Ako potvrdzuje uvedený variant, čím „je rozprávka dlhšia a vo výstavbe zložitejšia, tým je súčasne väčšie nebezpečenstvo rozprákarovho omylu.“ (SLR 2004:630)

Na predlohu JUG1 v JUG3 poukazujú frázy a využitie slovných spojení (viď Príloha 400/10). Text je na rozdiel od JUG2 zakončený, avšak odlišnou látkou (fragment *Panny labute*/AT400 a *Dievča pomáha hrdinovi vykonať nadľudské úlohy a uteká s ním*/AT313). Úvod deja je zachovalejšou časťou textu, čo nasvedčuje tomu, že ani tento rozprávač nemal vžitú rozprávku. Na rozdiel od JUG2 však bol schopný improvizovať a prispôbiť sa nielen svojej „neznalosti“, ale aj snahe dokončiť rozprávku.

Špecifikom srbských variantov, s výnimkou JUG1, je strohé rozprávania so zriedkavým využitím štylistických prvkov a dialógov. To je viditeľné v ďalších analyzovaných textoch JUG4–7.

Variant JUG4 je taktiež spracovaním JUG1. Text postráda dialógy a štylistické obraty, avšak pevne sa drží dejovej štruktúry Karadžičovho spracovania (viď Príloha 400 422 552/11). Rozprávač zahajuje dej rozhodovaním o nástupcovi kráľa. Rovnako ako v CZ2 sľúbi

otec synom za ustráženie stromu polovicu kráľovstva. Odlišná motivácia stráže je jediným odklonom od predlohy. Variant počas deja neobsahuje žiadne špecifické detaily, ktoré by ho spájali s iným ako Vukovým textom JUG1.

JUG5 je napriek nevyužitiu dialógov a štylistických okrás detailným rozprávaním. V texte nie je konkretizované sociálne postavenie rodiny. Špecifikom stromu (hrušky) sú tri steblá, z ktorých každé patrí jednému bratovi. Maďarský vplyv je patrný v časti mena ženskej postavy Bendeš-Vila Mandalena (z maďarského jazyka Bendök (-et) – bachory, bachorky, panděra). V uvedenom variante je prvýkrát opísané priame vnímanie ženskej postavy ako nadprirodzenej (rozprávkevej) bytosti, ktorá sa vydeľuje od obyčajného (skutočného) človeka, t. j. hrdinu.

JUG5 „Brže bolje popel se je na drvo te prime vticu za vrat. Ali gle čuda! Kak je vticu za vrat stisnul v isti čas stvori se iz vtice lepa devojka i mam reče: o srečni človeče ovoga sveta, ar si našel Bendeš-Vilu Mandalenu.“

Rozprávač taktiež hyperbolizuje krásu ženskej postavy (zlaté vlasy), ktoré matka hrdinu strihá (viď UKR1; preberá na seba úlohu slúžky/kuchárky). Úlohu zradného sluhu a baby-kráľovnej (matky Berony, strigy a pod.) rozprávač vkláda do novej postavy starca.

JUG5 (...) počne ga buditi, grliti, sim tam vleči a nikak ga ne mogla prebuditi i to za to ne, ar stavec jako tvrdi sen na njega poslal je.

Variant JUG5 má stabilnú dejovú štruktúru. Napriek tomu ho nie je možné spojiť so žiadnym konkrétnym slovanským variantom.

Variant JUG6 sa už v značnej miere odkláňa od predchádzajúcich textov. Úvodná látka predstavuje AT400 (*Panny labute*; ATU400 podtyp 3), avšak stabilný dej je presunutý z jazera do domáceho prostredia hrdinu a kúpanie je nahradené strážou stromu. Negatívnu ženskú postavu nahrádza hrdina a opis tak postráda priamy kontakt so ženskou postavou. Štandardne pre AT400 (*Panny labute*) pani odchádza, keď jej matka hrdinu vráti šaty. Dej pokračuje fragmentom látky *Dievča pomáha hrdinovi vykonať nadľudské úlohy a uteká s ním* (AT313; porovnaj SK5, JUG2).

V JUG7 je úvod rozprávania zjednodušený, keď otec (nie je špecifikované sociálne postavenie) vie presne, kto je zlodej (labute/víly). Bližšie spoločné miesta s JUG1 vzhľadom na stručnosť rozprávania nie je možné vymedziť. Konštantným znakom však zostáva symbol krásy ženskej postavy – vlasy (viď UKR1). Dej pokračuje rovnako ako v JUG6 AT313 a rozchádza sa s primárnym textom. Kým v JUG3 v látke *Dievča pomáha hrdinovi vykonať nadľudské úlohy a uteká s ním* (AT313) hrdina v závere musí spoznať svoju ženu medzi

ostatnými, v JUG6 je dôraz na fragment úteku cez prekážky s pomocou získaných vecí. Variant JUG7 spája oba prvky.

JUG7 Onda mu reče: či ti očeš moj zet biti, ti boš moral zutra znati koja je tvoja Vila, (...) kak je štela nje dostiči, hiti kefo i postane šuma gusta za njima. (...) Hiti on češlja i postala je velika voda, i tak su pobegli...

JUG3 Hezo rekne: - Da gu sam poznaš, a one sve bile iste da ne možeš da gu poznaš.

JUG6 On iza sebe baci bocu i četku, a ono se stvori velika voda i šuma te njenih roditelji nisu mogli preći a oni su bili spašeni.

V srbských variantoch sa vydeľujú texty JUG3, JUG6 a JUG7, ktoré sú zakončené AT313. Kým v prípade JUG3 sa jedná o improvizáciu založenú na neskúsenosti rozprávača, v JUG6 a JUG7 sú látky vyrozprávané v celej dejovej línii a tvoria plynulú kombináciu. Typ AT313 je využitý už len v SK5.

Bulharské zápisy typologicky predstavujú špecifickú štruktúru ucelenú z troch látok, ktoré v medzinárodných katalógoch vystupujú a sú charakterizované samostatne. V bulharskom prostredí je dejová štruktúra rovnaká ako v ostatných juhoslovanských materiáloch a vníma sa ako celok pod jedným samostatným číslom.

Variant BLG1 predstavuje preklad JUG1 chybné podávaný ako bulharský rozprávkový text. „Tři z těchto textů, a to právě skutečné pohádky, byly však Erbenovi, který se nemohl opřít o tištěné prameny, jako bulharské podtrženy, neboť jsou to zcela shodné překlady srbských pohádek V. S. Karadžiće do bulharštiny.“ (BLP 1970: 9) V súvislosti s priamym spojením s JUG1 miesto vymenovania spoločných miest, je prehľadnejšie uviesť rozdiely, ktoré poukážu na odlišné vnímanie deja, príp. zaužívané opisy v bulharskom prostredí (Príloha 400 422 552/12). Odlišnosti medzi srbským a bulharským variantom sú iba štylistického rázu. Najzaujímavším je oslovenie hrdinu pri budení pri jazere, kde sa používalo v srbskom variante oslovenie emocionálne, kým v bulharskom texte varianty zvierat.

BLG1 „Стани пилџ! стани агнџ! стани голџбчџ!“

JUG1 „Устај храно! устај срце! устај душо!“

Mehandžić v závere látky v JUG1 uvádza časový opis trvania cesty k ženskej postave, kým bulharský preklad vyžíva priestorový.

BLG1 „(...) Ты сџ тукџ близу, отџ тукџ до тџхџ нџма повџче отџ једнџ пладнџнџ.“

JUG1 „Одавде нема до њих више од по дана хода.“

Napriek týmto odlišnostiam niet pochyb, že už v období Erbena boli Bulhari oboznámení so zbierkou Vuka Stefanovića Karadžića, ktorá bola prvýkrát publikovaná roku 1841 a dokonca bol text *Zlatna jabuka i devet paunica* preložený do bulharského jazyka.

Bližšie údaje o preklade nie sú známe. Erben uvádza, že text získal od Konstantina Pavlova (v rukopise).

Odhladnuc od BLG1, ktorý je prekladom srbského variantu JUG1, máme k dispozícii tri bulharské texty z 80. rokov 20. storočia, ktoré sú zhodné svojou štruktúrou. Jedná sa o autentické zápisy. Tie sa držia základnej dejovej línie, avšak niektorými detailami sa vydeľujú. Rozprávači v BLG2 a BLG3 dopĺňa stráž opisom ako si bratia berú so sebou orechy. V BLG2 odlišne od BLG3 a JUG1 hrdina nie je sprvu v priamom kontakte so ženskou postavou (chytá pávicu za pero a tá mení svoju podobu). Príloha 400 422 552/13–15 vo vzájomnej konfrontácii uvádza spoločné miesta v rôznych kombináciách variantov. Najviac spoločných miest je medzi bulharskými zápsimi navzájom (BLG2/BLG3: Златного езеро/златен извор; една шепа жълтици). Úzky vzťah BLG3 s JUG1 poukazuje na znalosť srbského variantu v bulharskom prostredí viac ako 100 rokov od prvého zverejnenia. Tento jav nie je podložený publikovanými bulharskými variantmi, preto pravdepodobným zdrojom bol preklad srbskej rozprávkovej tvorby. Pri loci communes v BLG3 nachádzame takmer identický opis so srbským variantom.

BLG3 Като се събуди чорбаджията ти, че му кажеш така: додека не помести горната клечка на долната дупка по никои начин нема да ни намери и ше ни търси на стъклената планина.

JUG1 „Кад ти устане господар, кажи му нека смакне горњи клин на доњи, па ће ме онда наћи.“

Špecifickým dejovým miestom, ktoré je iba v bulharských zápisoch, je hrdina, ktorý sa s pomocou vecí od starca mení na zviera (BLG2 муха; BLG3 бубурка), a tak sa dostáva na sklenenú horu k žene. Do zámku sa dostáva cez okno ako zviera a potom sa mení na človeka (odlišne od JUG; porovnaj SK, kde je využitá látka AT518).

Posledný slovanský variant BLG4 má klasickú štruktúru stráže jablone troma cárovičmi. Rozprávač nevkladá do deja zradného sluhu a uspanie hrdinu opisuje značne komplikovane. Postavu baby pri jazere nahradzuje chlapom, ktorý navádza svojho sluhu, aby išiel s hrdinom a uspal ho. Ten zostáva nepotrestaný. Následne odchádza hrdina k vládcovi všetkých zvierat. Pre bulharské prostredie je špecifický príchod k pani. Ten je v BLG4 podobný BLG2.

BLG4 В двора има една свиня, която пази дворът, дива свиня. Даваш му тази пръчица, ако той мой да возпей, когато свинята хукне към него, да а удари по муцуната тука, свинята умира и той е свободен. Зданието от никъде няма врати, когато реши да влиза да ги намери при тяю, ще се удари с пръчицата по лявото ухо, да стане муха. И като ги намери, ще се удари по дясното, става човек!

BLG3 *И като стигнеш ще излезе един лъв да те погуби, ти нема да се плашиш, ще кледаш да го удариш със тая тояжка некъде. И он че падне. Че го заколяш; у него че найдеш у сърпето дванайсе ключа. (...) И он се претворил на проста животинка, бубурка.*

Text BLG4 je vyrozprávaný stručne bez detailných opisov a dialógov (chýba rozhovor hrdinu s pávicou, rozhovor hrdinu s pánom pri jazere atď.) a nie je možné hľadať spojenie medzi nim a ostatnými bulharskými variantmi.

Varianty mimo slovanský areál sú uvedené jedine z maďarského prostredia. Úzke vzťahy s maďarským územím boli dlhoročné v oboch smeroch nielen so západnými, ale aj južnými Slovanmi. To koniec koncov potvrdzujú aj uvedené varianty. Nezriedka ľudia v prihraničných oblastiach boli bilingvílni a poznali lokálne varianty rôznych ľudových žánrov nielen domáceho, ale aj cudzieho prostredia.

Dej Sklarek20 sa začína rovnako ako UKR1 – hrdina chodí bezdôvodne do sadu, kde stretáva vyvolenú. Zázračný strom sa v deji nevyskytuje a príchod ženskej postavy k hrdinovi nie je ničím zdôvodnený. O zhodnej postave s JUG1 napovedá označenie „pfauenhaarigen Mädchen“ v názve textu (slovné spojenie je slovným spojením rozprávačky). Úvodný dej sa rozvíja prostredníctvom postavy starej panej, ktorá ničí symbol krásy dievčaťa tým, že jej strihá vlasy (viď UKR1). Hrdina odchádza do „schwarzes Reich“, kde ho uspáva sluha. Označenie mesta je taktiež možné spojiť so slovenskými variantmi (viď UKR1). Loci communes sa v deji nevyskytuje, ale sluha dostáva od hostiteľky píšťalku rovnako ako v SK1–3. V deji chýba aj odkaz panej o zrade hrdinu a bližšie vysvetlenie konania hrdinu – pani si všíma zradu, ale bez toho, aby na to upozornila (zvyčajne prostredníctvom loci communes), hrdina bezdôvodne zabíja sluhu.

Sklarek20 *Jetzt merkte nun das pfauenhaarige Mädchen, dass der Diener schuld daran war, dass der Königsson so verschlafen war, und darauf erschoss der Königsson den Diener.*

Rozprávanie končí fragmentom AT518, keď hrdina získava a využíva iba jeden predmet. AT518 rovnako ako v UKR2–3 predchádza pokus hrdinu zabiť sa (viď UKR2).

Rozprávanie je, vzhľadom na vek rozprávačky (14 rokov), strohé a vyvíja sa bez nadväzností a detailnejších opisov. Postavy navzájom nie sú prepojené a konajú samostatne. V rozprávaní chýba opis motivácie postáv a na základe toho konkrétnejší vývoj celého deja.

Sklarek spája tento variant s JUG1: Vielleicht die verstümmelte Wiedergabe eines serbischen Märchens...: »Der goldene Apfelbaum und die neun Pfauenhennen« (Sklarek: 294). Napriek názoru Elisabet Sklarek je štruktúra deja zhodná skôr so slovenskými variantmi, t. j. kompozícia AT400+518, než JUG1 ATU400+302C*. Rozprávanie je príliš stručné na to, aby sa dalo spojiť s konkrétnym variantom, avšak detail myšlienky na smrť

(UKR2–3, Gaál16) a použitie pišťalky ako uspávacieho prostriedku (SK1–3) variant posúva viac k západoslovanskému priestoru než na Balkán.

Podnetom pre začiatok Gaál16 je jabloň, ktorú pre hrdinu sadí sama ženská postava víla Ilona (porovnaj Belona – Berona; nezachovaný variant zo Slovenska Ardillus a Izlona, JUG5 vila Mandelona). Na základe osobných zážitkov rozprávača má matka vedúcu pozíciu (otec/vládca sa nespomína) a zisťuje od veštkyne, kto zasadil strom (porovnaj SK1–3, PL1). Príchod zlodeja je zhodný s južnoslovanskými variantmi. Príbytok ženy je naopak rovnaký so slovenskými variantmi (vid' UKR1). V SK1–3 a PL1 je však čierne mesto konečným bydliskom ženskej postavy, nie prechodným miestom na stretnutie ako v Gaál16. Napriek tomu je to dôležitý detail, ktorý spája Gaál16 nielen s maďarským prostredím (vid' Sklarek20), ale aj so západoslovanskými variantmi. Hľadanie labute je oproti JUG1 detailnejšie – hrdina prostredníctvom pána zvierat s pomocou krívajúcej líšky prichádza k vyvolenej (porovnaj BLG4). Využitie krívajúceho (chromého) zvierat'a je v rozprávkach často spojené práve so stretnutím s mužskou postavou (vládcom nad niekým; porovnaj ATU400/AT400 V.). Podobne ako v UKR2–3 a Sklarek20, aj v Gaál16 je opísaná myšlienka hrdinu zabiť sa (vid' UKR2). Vo fragmente AT518 rozprávač uvádza leva a draka ako zakliatých ľudí, ktorým hrdina pomáha. Záver je zhodný s SK1–3 a PL1 (vid' UKR1). Rozprávača aj v závere podvedome ovplyvňuje jeho vzťah s matkou a hrdina po návrate domov uzdravujú smrteľne chorú matku.

Zakomponovanie čierneho mesta a hlavne záveru deja silne poukazuje na vzťah k slovenským variantom. Meno postavy hrdinu a pávice spája variant s PL1 a nedochovaným textom zo slovenského prostredia Ardillus a Izlona (Prešovský zábavník, rkp., pravdepodobný rok zápisu 1844, nie je dostupný). Keďže však slovenský variant nebol k dispozícii už v období zostavovania súpisu slovenských rozprávok Jiřího Polívku, Ribarics v žiadnom prípade nebol ovplyvnený variantom z Prešovského zábavníka a v povedomí ľudí bol ďalší variant, ktorý obsahoval mená postav Ardillus a I(z)lona s dejovou štruktúrou rovnakou ako SK2. Kaaroly Gaál zbieral materiál v období 1961–1963 v oblasti južného Burgenlandu (chorv. Gradišća) v Rakúsku. Na tomto priestore sa spájal maďarský, chorvátsky a nemecký (rakúsky) vplyv. Obyvatelia tejto oblasti nezriedka hovorili dvoma až troma jazykmi a navzájom poznávali svoju ľudovú tvorbu hlavne pri vzájomných stretnutiach (počas vojny, na trhoch, pri poľných prácach a pod.). Texty boli zapísané medzi Maďarmi. Jedná sa o autentické zápisy prostredníctvom magnetofónových nahrávok. Ribarics pochádzal z Mitterpullendorfu a Gaál podľa mena rozprávača u neho predpokladal chorvátske korene, avšak recenzentka vydaia zbierky rozprávok Maja Bošković-Stulli odmietala chorvátsky

pôvod textov. V detailnej recenzii poukázala nielen na prednosti, ale aj nedostatky rozprávača. „Ali uza sve to, Ribaricseve pripovijetke najvećim dijelom nisu dobre. Nedostaje osjećaj za cjelinu kompozicije, za unutrašnju logiku bajke, radnja je većinom poremećena kao i osnovni stil bajke (ne u jezičnom nego u strukturnom smislu). (...) Bajke su u Ribaricsa često dugačke, ali do toga dolazi mehaničkim i neusklađenim kontaminacijama većeg broja tipova pripovijedaka, koje su u isti mah pojedinačno katkada skraćene gotovo na vlastiti sažetak. Pojedine epizode Ribarics majstorski razrađuje, ali osakaćuje sižee (primjeri su za to, uz ostale, pripovijetke br. 16, 21, 22, 24 i dr.).“ (Narodna umjetnost 1971: 274n) Text Gaál16 je však vyrozprávaný bez kompozičných odchýlok so spoločnými detailami zo západoslovanského ako aj z južnoslovanského areálu.

Oba uvedené maďarské zápisy napriek tomu, že ich zapisovatelia a spracovatelia smerovali či už k JUG1 u Sklarek20, alebo k chorvátskej oblasti u Gaál16, majú spoločnú štruktúru hlavne so slovenskými a s rusínskymi variantmi, ktoré bolo pôvodne zo Slovenska. Maďarské územie vždy predstavovalo sprostredkovateľa medzi západnými a južnými Slovanmi, a to je viditeľné aj v uvedených variantoch. Varianty spájajú v sebe detaily z oboch oblastí, avšak tieto konkrétne texty neboli ani pre jednu ani pre druhú oblasť zdrojom.

2.1.4. ŠPECIFICKÉ LOCI COMMUNES V AT400

Podľa základného textu JUG1 sú v látke *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž* (AT400) analyzovanými loci communes *нека смакне горњи клин на доњи*. Fráza je upozornením ženskej postavy na zradu sluhu, ktorý bráni hrdinovi stretnúť sa s vyvolenou. Situácia spravidla nastáva po odchode hrdinu z domu, keď hľadá svoju vyvolenú a prichádza k jazeru, kde stretáva negatívnu ženskú postavu, ktorá ho chce oženiť so svojou dcérou. Táto postava môže mať rôzne sociálne postavenie. Hrdina odmieta babinu dcéru, a tak pani podpláca sluhu, ktorý hrdinu uspí, keď sa ženská postava prichádza kúpať na jazero. V analyzovanej látke sa loci communes uvádza v 11 textoch z 24. V deviatich variantoch sa situácia pri jazere a postava sluhu v deji nevyskytuje. V UKR1 si hrdina domýšľa zradu sluhu a zároveň sa v deji opisuje prostriedok na uspanie rovnako ako v SK5 a CZ2, kde sa taktiež nezachovali loci communes.

Podstatou loci communes v tomto prípade je slovné spojenie viazané na konkrétnu dejovú situáciu, mimo ktorú stratilo svoj význam. V tradovanej verzii pravdepodobne hrdina pôvodne rozumel odkazu. V prepracovaných novších verziách sa pani zjavuje v sne

a hrdinovi odkaz vysvetľuje, príp. rozprávač sám vysvetľuje odkaz (UKR4, BLG2), alebo sa už loci communes nedochovalo a zjednodušilo sa (porovnaj JUG4, BLG2).

Ústredným slovom loci communes je klin (klinec), ktorý sa vyskytuje vo všetkých textoch (okrem JUG4). Klin v mnohých slovenských prísloviach a porekadlách naznačuje koniec a je nezriedka použitý v spojení s hlavou: zavesiť remeslo na klinec; klin klinom vybiť; Zaves oči na klinček! (t. j. Chod' spať!); Kde nedôjde rozum, dôjde klin.; Trafil klinec na hlavu atď. Plot s nastrkanými hlavami je často súčasťou príbytku ženskej postavy, ku ktorej sa hrdina hlási do služby, alebo ku ktorej prichádza po radu. „(...) povesti rozprávajú tu o hlavách na koly nastrkaných, o zámkoch z kostí ľudských vystavených, o hnátoch rozsekaných a v sudoch poukladaných alebo na klincoch navešaných, o mŕtvych a mŕtvolách mnohých.“ (Dobšinský 2007)

Srbský výraz „neka smakne“ znamená v slovenčine „nech zomrie“ (smaknuti – sňať, zložiť, dať dolu, zosadiť, zbaviť funkcie alebo moci, popraviť; Horák 1991). Karadžić uvádza smak свијета ako Ende der Welt, finis, interitus, cf. кијамет (Карadžић 1852: 694). Už samotné spomenutie zbrane v loci communes navodzuje smrť, ktorá je zosilnená slovesami „zavesiť“, „smaknuti“ alebo „избити“.

V zápisoch, ktoré si zachovali loci communes, sa SK1, SK2a a SK3 vydeľujú od iných variantov prostriedkom (klobúkom), ktorý mení polohu. V ostatných textoch je použitá zbraň – meč, príp. šabl'a (SK2b, PL1, UKR4, BLG, JUG1). Meč sa vyskytuje aj v SK2b a bol teda známy aj v slovenskom prostredí. Dá sa predpokladať, že meč je staršieho pôvodu než klobúk, ktorý je evidentne špecifikom slovenských variantov.

Jedna z možností, ako vysvetliť klin je prirovnanie na telo človeka – horný klin predstavuje hlavu a dolný plec. Na túto asociáciu poukazuje smer pohybu z hora nadol, ale aj napríklad opis látky *550** v bulharskom katalógu rozprávok (viď vyššie). Napríklad v rusínskom variante UKR4 je opísaná zmena v oboch smeroch, ktorú ešte rozprávač vysvetľuje. Ako už bolo poukázané v analýze UKR4, zápis predstavuje rusínske spracovanie cudzieho (srbského) materiálu. Na neúplnú znalosť nového prostredia a jazyka poukazujú nielen odchýlky v dejovej línii, ale aj loci communes, ktoré rozprávač nerozumel a musel ich následne napriek doslovnému prevzatiu zo srbskej predlohy ešte dodatočne vysvetliť. V BLG1, napriek tomu že sa jedná o preklad JUG1, je smer pohybu opačný. Nezrovnalosť je aj v opise látky *550**, kde je taktiež smer opačný „ще намери след като долния клон (долната глава) подмени горния“ (КБФП: 204). V SK4 nie je odkaz zachovaný, avšak je naznačený (baba preberá úlohu sluhu). Dôraz prechádza z pohybu na polohu meča (horizontálna). Bulharský variant BLG3 taktiež naznačuje, že rozprávač vedel o loci

communes v danej situácii, avšak už ho nedokázal zopakovať ('додека не помести горната клечка на долната дупка').

Druhým z možných vysvetlení môže byť, že postavy hrdinu a sluhu sú v loci communes transformované na základe sociálneho postavenia. Hrdina tak popravuje sluhu, príp. ho zbavuje moci (viď vyššie význam slova „smaknuti“). Situácia prebieha vo väčšine textov na otvorenom priestranstve pri jazere a teda klin postráda priamy význam ako ekvivalent klinca (s výnimkou SK4, PL1).

Ekvivalentom loci communes v JUG4 je poukazanie ženskej postavy na jediného človeka, ktorý hrdinu sprevádza (viď príklady). Loci communes v BLG2 je spojením štandardného loci communes a JUG4.

JUG4 In ta pove slugi, da jih zdaj ne bo več na to vodo in da naj se kraljevič zmisli, koga ima vzase.

BLG2 «Извади горната клиния, избий долния клин», казва му извади шашиката и отсечи на оня глава та, който е с теб...»

Dôraz na šabľu/meč je nielen v SK4 a PL1, ale aj v Gaál16. Konkrétne maďarský variant uvádza ako prostriedok odhalenia zrádca priamo meč. Zbraň tak spája nielen spôsob objasnenia, ale aj prostriedok trestu (hrdina mečom zabíja sluhu).

Gaál16 Am dritten Tag hat ihm aber der Diener nur so viel gesagt, wenn er aufwacht, soll er sein Schwert aus der Scheide ziehen. Dort wird darauf geschrieben sein, wer der Verursacher dessen war, dass er mit ihr nicht sprechen konnte.

Snežana Samardžija vníma loci communes Mehandžića (rozprávač JUG1) ako urýchlenie priebehu deja a ekvivalent ťažkých úloh. „U jednom drugom slučaju, izolacija svojstvena apstraktnom stilu bajke doprinela je da se zadavanje teških zadataka (T) neutrališe funkcijom junakovog dovodjenja na određeno mesto (R4). Ubrzavajući radnju nakon drugog nestanka paunice, Mehandžić je ostavio nerealizovan njen zahtev: 'neka smakne gornji klin na donji, pa će me onda naći.' Pripovedač se verovatno poveo za dinamikom premeštanja junaka do cilja, mada je moguće i da izraz sam po sebi nije bio dovoljno jasan. Stilizujući tekst, Vuk nije intervenisao na ovom mestu. Fraza je sačuvana. Ali pošto ni njeno prenosno, ni njeno doslovno značenje nije moglo adekvatno da se primeni, ona se nije ni osamostalila, niti je našla svoje mesto u žanrovskom sistemu bajke.“ (Самарђија 2000)

Na základe uvedených loci communes je možné načrtnúť, akú funkciu majú v deji a ako môžu spájať zdanlivo nesúrodé dejové línie. Tento fakt umocňuje aj to, že vo všetkých zachovaných variantoch fráza nemá priamy význam a dá sa pochopiť iba z kontextu. Aj napriek tomu sa dochovala vo veľmi ustálenej podobe, čo potvrdzuje názor, že rozprávači

loci communes vedeli naspamäť a vnímali ich ako niečo nemenné, do čoho by nemala zasahovať ani individualita rozprávača.

V rovnakom duchu je opísané spojenie a význam v balade Jána Kollára 37. Coky, coky... v Národných spievankách 2 z roku 1835 (Kollár 2009):

(...) Otec to predsa uslyšau,
na svojich synov zavalau:
„Synové, hej! Vstaňte hore,
najdete švagra v komore.“

Hore vstali, nemeškali,
šabličky si s klinov brali.
Vešli oni do komory,
tak Janička privítali:

„Vitaj, vitaj, švagre milý!
nepoujdeš ty odtiaľ živý.“
Šabličky z pošvy vytiahli,
na kusy ho rozsekali (...)

Pri bližšom pohľade na štruktúrálnu analýzu a loci communes nie je možné hľadať bližšie spojenie medzi jednotlivými analýzami. Vo variantoch, ktoré priamo uvádzajú spojenie (viď časť Prílohy), sa často loci communes nezachovali a naopak, texty, ktoré zdánlivo nesúvisia, obsahujú loci communes takmer identické. Kým južnoslovanské varianty je možné spájať jedine medzi sebou, u západoslovanských variatov je viditeľné prelínanie rôznych spoločných detailov na celom areále v spojení s rusínskymi variantmi z juhoslovanského územia.

V závere tejto časti sú uvedené všetky loci communes zo slovanského prostredia, ktoré sa zachovali v analyzovaných textoch:

- SK1 „Povedz tvojmu pánovi, aby ti klobúk o jeden klinček nižej zavesil, že ma len tak dostaně.“
SK2a „Povedz tvojmu pánovi, aby si klobúk o jeden klinec nižej zavesil a potom že ma dostane.“
SK2b „Druhý; aby si šabl'u z vyššieho klinčeka na nižší prevesil.“ (pozn. Dobšinský; SK2: 434)
SK3 „Pověc tvojmu pánovi, aby si klobúk na nižší klíncec zavesil, že tak mňa dostane.“
SK4 Táto striga, keď si princ ľahov, jeho šabl'u níkdi ňenahala visjeť, ale tak na klinge položila, že šabl'a ležala na ňich, a vtedi princ najtukšje spau.
PL1 „A gdyby Argelus chciał wiedzieć o przyczynie, niech miecz nad łóżkiem jego w zamku wiszący z jednego kołka na drugi przewiesi, a ten mu ją wskaże.“

- UKR4 (...) а вона катонові гварела, же ішьчыє рас пріду, та зо споднього клына най положи на верхныі, а з верьного на сподны. А то тельо значьело, да віцагньє шабљу, та да катонові главу одотньє.
- BLG1 «Кога са пробуди господарь ти, да му кажешь, да свали долний клинь на горний, а тогава ще ма намѣри.»
- BLG2 «Извади горната клиния, избий долния клин», казва му извади шашката и отсеци на оня глава та, който е с теб... »
- BLG3 Като се събуди чорбаджията ти, че му кажеш така: додека не помести горната клечка на долната дупка по никої начин нема да ни намери и ше ни търси на стьклената планина.
- JUG1 «Кад ти устане господар, кажи му нека смакне горњи клин на доњи, па ће ме онда наћи.»
- JUG4 In ta pove slugi, da jih zdaj ne bo več na to vodo in da naj se kraljevič zmisli, koga ima vzase.
- Gaál16 Am dritten Tag hat ihm aber der Diener nur so viel gesagt, wenn er aufwacht, soll er sein Schwert aus der Scheide ziehen. Dort wird darauf geschrieben sein, wer der Verursacher dessen war, dass er mit ihr nicht sprechen konnte.
- Loci communes sa nevyskytuje:** SK5; SK6; CZ1; CZ2; UKR1; UKR2; UKR3; JUG2; JUG3; JUG5; JUG6; JUG7; BLG4; Sklarek20.

2.2. *DRAK PRIBITÝ NA STENE (AT422*)*

Typ *Drak pribitý na stene* (AT422*/ část ATU302C*) vo svojej základnej časti predstavuje porušenie zákazu otvárať miestnosť v neprítomnosti ženy a vypustenie väzňa na slobodu, ktorý následne unáša ženskú postavu. Oslobodenie nastáva prostredníctvom trojnásobného podania nápoja na prosbu väzňa, ktorý často hrdinovi za pomoc sľubuje život, cárstvo a pod. Špecifickými znakmi látky sú loci communes dialógu hrdinu a väzňa spolu so záverečnou replikou väzňa pri únose ženskej postavy (viď Loci communes AT422*).

2.2.1. TYPOLÓGIA AT422*

Ďalším analyzovaným typom, ktorý nasleduje po AT(U)400, je *The Magic Horse* (ATU302C*; *Drak pribitý na stene / The Dragon Nailed on the Wall* /AT422*). Znova sa jedná o typ, ktorý nie je opísaný jednoznačne a ktorého obsah a zaradenie sa v priebehu spracovávania medzinárodných katalógov menil.

Vzhľadom na kompozične zložitú štruktúru ATU302C*, ktorá je v úvodnej časti zhodná s AT552 a AT422*, bude v analýze použité látkové číslo AT422*, ktoré zahŕňa strednú časť AT302C* (oslobodenie väzňa zo zakázanej miestnosti). Záverečná časť ATU302C* (AT552A) bude spracovaná v samostatnej tretej časti práce.

Detail látky *Drak pribitý na stene* nachádzame napríklad aj v rozprávke *O Víťazkovi*, ktorú publikovali Božena Němcová a Pavol Dobšinský. Niekoľko variantov bolo podchytených aj v zápisoch z 20. storočia. Ide o situáciu, keď hrdina väzneného draka nachádza, ale neoslobodzuje ho. Väzňa oslobodzuje v deji ženská postava, ktorá sa s ním následne snaží hrdinu zabiť. Jadro textov typu *O Víťazkovi* tvorí *Zradná matka/Zradná žena* (AT590/590A).

Polívka v Súpise (Súpis II: 72) označil práve rozprávku *O Víťazkovi* v časti 7. Hrdina na púti a zápas s obry, A) Púť do San Jaga di Compostela podtitulom *Drak pribitý na stene*. „Tento motív o drakovi, pribitom v zakázanej izbe a hrdinom vyslobodenom je ešte v inej rozprávke *O Víťazkovi*.“ (Súpis II: 50) Spôsob väznenia je však detail, ktorý má odlišný vplyv na dej než ATU302C*. Opis draka pribitého na stene, prípadne ináč väzneného sa spomína pomerne často. Nikdy však nie je súčasťou samostatnej látky, ktorá by sa dala v deji ohraničiť prípadne špecifikovať bez pomoci ďalších látok. To je možné vidieť práve v type *O Víťazkovi*. Podobný opis detailu je napríklad v texte Pecka (č. 32): „(Zakázaný pokoj.) Bohyně ráno dá mladíkovi klíče zámku, aby si prohlédl všechny pokoje, ale do posledního aby nechodil. Mladík prohlíží pokoje, nakonec vezme klíč od toho posledního, je všecek rezavý. Otevře poslední pokoj. Tam je čert přibitý na stěně; vítá mladíka jako osvoboditele, že již po léta na něj čeká. Pak běží do světnice; roztrhne tu bohyni v půli, potom ty dcery, kromě té nejmladší. Mladík se stane pánem zámku.“ (Tille I: 223n)

Horálek, ktorý analyzoval srbské ľudové rozprávky, štrukturoval celý dej promárneho textu JUG1 na jednotlivé časti. „Vukovy pohádky č. 4 (JUG1, pozn. autora) a 51 (JUGG1, pozn. autora) patří svou hlavní částí k jednomu pohádkovému typu. Nejde tu o příležitostné spojení prvků z jiných pohádkových typů, nýbrž o typ samostatný, který však dosud nebyl pojat do mezinárodního katalogu.

Hlavní složky jeho jsou tyto:

- I. Hrdina získá za ženu krasavici, ale brzy ji ztratí vlastní vinou (neopatrností).
- II. Vysvobozuje ženu z moci netvora pomocí zvířat nebo nadpřirozených švagrů.
- III A. Vysvobození se mu podaří na rychlém koni, kterého si musí vysloužit u čarodějnice.
- III B. Vysvobození se podaří, až když žena vyzví na netvorovi, kde je ukryta jeho duše (závěr podle typu AaTh 302).“ (Horálek: 30)

Bod I. predstavuje látku AT422*. Všetky tri body (I., II., III A.) je však možné zhrnúť do ATU302C* (viď ďalej).

V medzinárodnom katalógu Aarneho látkové číslo 422* nie je využité a látka *Drak pribitý na stene* v ňom nie je spracovaná. Typ AA302, ktorý je najčastejšie spájaný s neskorším ATU302C*, predstavuje látku *Netvor bez duše*, ktorá sa odlišuje spôsobom zabitia škodcu (porovnaj Horálek, bod III B.) a týka sa záverečnej časti deja nie samostného oslobodenia škodcu. V prepracovanom katalógu Aarne-Thompson dostáva látkové číslo AT422* text zapísaný na Slovensku (SKK15, látka bola uvedená až v druhom rozšírenom vydaní z roku 1964). V práci bude, aj podľa Gašparíkovej prekladu a zaradenia, typ pomenovaný *Drak pribitý na stene* s dôrazom na spôsob väznenia a to, že škodca je „dehydrovaný“. „Medzinárodný katalóg (AT 1964, pozn. autora) sa odvoláva len na jeden variant v poľskej systematike, lenže tá uvádza, že ide o zápis zo Spiša, zo Ždiaru (podchytený aj u Polívku II, 56–57), takže sa vynára dokonca otázka, či látka nie je slovenským špecifikom.“ (SLR 2001: 1035–1036) Stith Thompson v rozšírenom prepracovaní medzinárodného látkového katalógu špecifikuje látku AT422* nasledovne:

AT422* Intoxicated Dragon Abduct Queen. A king intoxicates a dragon chained in a castle. The dragon breaks loose and carries off the queen, telling the king that he will have to shed a barrel of tears to recover his queen; v podskupine Supernatural or enchanted Husband (Wife) or other Relatives.

Pritom sa jedná o látku, ktorá sa často spája s AT552A *Služba za (čarodejnícke) kone* (porovnaj rozdelenie Horálka). Tento jav spracováva najnovší medzinárodný katalóg pod látkových číslom ATU302C* (*The Magic Horse. Including the previous Type 422**). ATU422* odkazuje na: See Type 302C*. Hans-Jörg Uther sa v ATU vrátil k látkovému číslu Aarneho v samostatnom podtype ATU302C* (porovnaj AA302). Pri dejovej špecifikácii látky do úvodu zaradil AT(U)552. Pri porovnaní ATU302C* a ATU552 nachádzame množstvo spoločných miest, ktoré zobrazujú ATU552 ako podrobnejší opis úvodnej časti ATU302C*. Je otázne, či konkretizácia ATU302C* a v podstate spojenie AT552 a AT422* (AT552+422*+552A) napomôže pri analýze textov. Spojením látok sa ubralo na variabilite a sťažilo to analýzu rôznorodých textov, ktoré by zodpovedali charakteristike látky iba sčasti. Nielen látkové číslo, názov ale aj celková štruktúra sa v priebehu prepracovania katalógov menila: kým v AA daný typ nebol vôbec zastúpený, v AT získava samostatne číslo AT422* (v druhom rozšírenom vydaní), v ATU už predstavuje súčasť typu, ktorý v sebe spája pôvodne tri samostatné látky AT552+422*+552A. Týmto je dosť sťažnený opis variantov,

ktoré obsahujú iba jednu látku napr. *Drak pribitý na stene*, avšak ďalšia látka *Služba za (čarodejnícke) kone* je v deji nahradené inou.

Opis látky v ATU je veľmi detailný a uvádza stabilnú štruktúru, ktorá sa vyskytuje aj v slovanskom prostredí. Komplikovaný prístup k látke je viditeľný aj v katalógoch zo slovanského prostredia.

Polívka (Súpis II: 28) spracováva *Drak pribitý na stene* (AT422*) v kapitole pod názvom: 5. *Princezná, unesená netvorom, prepusteným z väzenia. (Služba za čarodejnícke kone) A) Pomoc troch radcov a troch zakliatych švagrov; B) Pomoc troch radcov a vďačných zvierat.* Názov látky *Drak pribitý na stene* priradil Polívka k typu *O Víťazkovi* (bližšie hore), dej však spracoval v inej časti a označil ako *Služba za čarodejnícke kone*. To potvrdzuje, že aj Jiří Polívka vnímal spojenie látok AT422* a AT552A za vcelku častý jav. Väčší dôraz kladol v tejto skupine na spôsob získania ženskej postavy než na to, za akých podmienok bola unesená, pričom tento jav je vo väčšine textov zhodný a taktiež by sa dal vnímať ako stabilný v slovenskom prostredí.

Tille (Tille II/2: 72n) rovnako ako Polívka uvádza spracovávané varianty pod názvom *Služba o koně*, podtitul *Pomoc švagrů; Pomoc vděčných zvířat.* „Na základě této důležité části vyprávění zařadil celou skupinu příbuzných pohádek Tille ve svém soupisu pod názvem *Služba o koně* 6) Na první místo této skupiny dal Tille pohádku B. Němcové *O slunečniku, měsíčníku a větrníku.*“ (Horálek: 28)

Krzyżanowski pri látke 422. používa identický názov ako Polívka. Uvádza jediný text, ktorý bol zapísaný na Slovensku a v analýze je uvedený ako SKK15. Táto látka, ako už spomenul Polívka, nepatrí do skupiny textov s AT422*, ale do typu *O Víťazkovi*, kde sa nedochoval typ *Materské znamienka princeznej* (AT850; vid' analýza textu). Uvedený variant bol podkladom pre Thompsona na zaradenie samostatného látkového čísla do rozšíreného spracovania katalógu (AT 1964). Krzyżanowski špecifikuje látku následovne:

422. *Żona porwana przez smoka.* Król przy zwiedzaniu zamków częstuje winem przykutego do ściany smoka, potwór odrywa się i znika z królową, zapowiadając, że dla odzyskania jej mąż winien wylać beczkę łez. ²AT 422 (PBL: 135).

Pre analýzu je však podstatnejší látkový typ 552. *Szwagrowie zwierzęta*, v ktorom je uvedený jediný analyzovaný poľský variant PLL1. Dôraz v tomto látkovom čísle sa kladie na vzťah hrdinu a švagrov; bod III (a) uvádza poslednú analyzovanú látku *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A) bez bližšej konkretizácie. Napriek tomu, že u Krzyżanowského nenachádzame žiadne spoločné znaky s ATU302C*, text z látky 422. bol použitý v analýze (SKK15), rovnako ako aj z látky 552. (PLL1). Z uvedeného je možné usudzovať, že látka

Drak pribitý na stene nebola na poľskom území udomácnená a rozšírená natoľko, aby mohla byť do katalógu zavedená pod samostatným číslom, príp. uvedená zápismi, ktoré by nepredstavovali, buď slovenský variant (SKK15), alebo zápis, ktorý sa rozšíril zo slovenského prostredia (PLL1; viď ďalej).

U východných Slovanov AT422* v katalógu Andrejeva nemá svoje samostatné zastúpenie. Pod analyzovanú látku spadajú dva podčísla. Látka SUS302 je rozdelená na dve formy:

302₁ *Смерть Кощея в яйце*: герой при содействии помощников (благодарных животных) находит себе невесту (ср.: 554); ее похищает Кощей; добыв Кощееву смерть в спрятанном яйце, герой освобождает свою нареченную.

302₂ *Смерть Кощея от коня*.

Obe látky sa vzťahujú na záver deja a sú súčasťou tretej časti práce. Motív väznenia a oslobodenia väzňa sa v katalógu Andrejeva nevyčleňuje a vníma sa ako súčasť látky SUS552A (podobne ako u Krzyżanowského).

552A=AA 552 *Животные-зятья*: три девушки выданы за сокола, орла, ворона (за зверей, дождь, ветер); зятья помогают своему шурина добыть жену-красавицу. Ср.: 400

U južných Slovanov v bulharskom prostredí pokračuje dej ďalej v látke *550** *Деветте пауници и златната ябълка*, bodom III. Zároveň AT422* je v bulharskom katalógu súčasťou nielen *550**, ale aj látky 302 *Душата на змея в яйце (птица)*:

I. Мъж влиза в забранената (четирдесетата) стая, освобождава намиращия се в нея змей (червен вятър, арапин).

II. Змеят избягва, като отвлича и жената на героя.

III. Мъжът тръгва да търси съпругата си; тя с хитрост разбира къде е скрита силата (душата, смъртта) на змея – в яйце; или /а/ в гълъб, намиращ се у глиган. Героят убива змея, като унищожавя яйцето (гълъба) сам (или с помощта на благодарни животни).

Juhoslovanské prostredie je opäť spracovávané prostredníctvom poznámok zo zápisov textov z Leskovca (Leskovac).

AT422* nepredstavuje samostatný typ, rovnako ako nie je ani úvodnou časťou deja. Nastupuje po svadbe (stretnutí hrdinu a ženy), takže látke AT422* spravidla predchádza iná samostatná látka, v ktorej hrdina získava manželku, ktorú znova v analyzovanej látke stráca. Na území západných Slovanov je úvodnou látkou najčastejšie AT468, alebo AT552; t. j. AT468/552+422*. Kombinácia AT552+422* je typická aj pre východných Slovanov,

kým južní, ako už bolo spomenutú v prvej časti práce, poznajú skupinu textov okolo JUG1 predovšetkým ako samostatný ucelený typ, t. j. AT400+422*+552A (*550**).

2.2.2. SÚPIS VARIANTOV AT422*

Z prvej látkovej analýzy *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž* (AT400) pokračujú v tejto časti varianty UKR4, JUG1, JUG4, JUG5 a BLG1–4. Bibliografické údaje k týmto variantom sa už opakovane neuvádzajú. Odlišne od prvej látky, podstatnú časť *Drak pribitý na stene* (AT422*) predstavujú východoslovenské varianty a pomerne početné neslovenské zápisy.

- SKK1** **Chorý kráľ**; Zvolen, (1858), rozprával Eduard Ličko zo Zvolena; P. Dobšinský, Prostonárodné slovenské povesti, zv. 1, Bratislava, 1966, s. 183–194; Súpis II, 5B 2, s. 41–43 (prerozprávaná).
- SKK2** **Aňička**; (40. r. 19. st.); Súpis II, 5B 5, s. 56; Codex divers. auct. C., (1843), č. 19.
- SKK3** „...“ (**5B 3a**); Liptov, Iľanova, 1900, Marka Rezník, slúžka u S. Chalupku, rodom z Pribyliny, zapísal S. Czambel; Súpis II, 5B 3a, s. 45–46; z pozostalosti S. Czambela.
- SKK4** **O troch čerešniach**; Voderady, okres Trnava, Bratislavská župa (1935), Cyril Bachratý, zap. A. Rakús; SLR 2001, č. 247, s. 226–229.
- SKK5** **O šikovnom mládencovi**; Zeleneč, okres Trnava, Bratislavská župa (1947), Gejza Cako, zap. E. Ujlakyová; SLR 2001, č. 255, s. 248–256.
- SKK6** **Janko a drak**; Hranovnica, okres Poprad, Spišská župa (1930), Anna Králiková, zap. J. Štolc; SLR 2004, č. 448, s. 16–21.
- SKK7** **Janko Gondášik a zlatá pani**; okr. Lučenec, Novohradská stolica, 1900, Jano Urda Králik (78 r.) z Málinca; Slovenské ľudové rozprávky, S. Czambel, Bratislava, 1959, s. 36–41; Súpis II, 5B 3c, s. 46–50.
- SKK8** **Tri kobyly**; Spišská stolica; Súpis II, 5B 3, s. 43–44; Sb. Muz. Slov. Spol. XVII, 1912, s. 1–5, č. 26.
- SKK9** **O Slunečníku, měsíčníku, větrníku a krásné Ulianě a dvou Tátošikách**; Horná Lehota, Zvolen, cca 1853, stará žena na fare; B. Němcová, Slovenské pohádky a pověsti II, Praha, 1929, s. 72–85; Súpis II, č. 5A 2, s. 31–32.
- SKK10** „...“ **Tekovská stolica**; (1903), Valent Vrábel (rod. v Markovciach), zapísal S. Czambel; Súpis II 5A 6, s. 38–39, z pozostalosti S. Czambela.
- SKK11** **Ukradená princezna**; v novej verzii zo Spišskej stolice, zaznačil Št. Mišík; Súpis II, 5A 4, s. 36–37; Sborník Slov. Muz. Spol. XVII, 1912, č. 36, s. 83–86.
- SKK12** **Ťaško utrácenje šťestia dohonit'**; Súpis II, 5A 3, s. 32–36, Codex Revúcky A., Revúca, 1843, č. 20, s. 57; Prost. Záb. IV., 1844–1845, s. 135–141.
- SKK13** **Pekný Peter**; Liptov; Súpis II, 18B 3, s. 243–250; 5B 3b, s. 46; z pozostalosti S. Czambela.

- SKK14** **Povjedka o peknom Jankovi**; Súpis II, 5B 1, s. 39–41, Prost. Záb. III. (Levoč.), 1844–1845, č. 19, s. 121–126.
- SKK15** **Beczka lez smokowi za porwaną żoneę**; Ždiary/Spiš, rozpr. Ulcza Jantosz (50 r.); J. Grzegorzewski, Na Spiszu, Lwow, 1919, s. 77.
- CZZ1** **O třech holubicích**; vypr. Veronika Pavlíková z Rožnova (1853–1854); M. Kulda, Moravské národní pohádky, Olomouc, díl I., 1912, s. 51–61; B. M. Kulda, Pohádky a pověsti z Rožnovska, Praha 1963, č. 25, s. 85–94; Tille II/2, s. 77–79.
- CZZ2** **O slunečniku, měsíčníku a větrníku**; B. Němcová, Sebrané spisy B. Němcová, sv. V., Pohádky I., Praha, 1906, s. 182–197; Tille II/2, s. 72–74.
- CZZ3** **Slavomír**; P. F. Příkryl, Záhorská kronika, V Soběslavicích, sešit I., Pohádky a pověsti ze Záhoří, hanácka verzia, 1895, s. 505–514; Tille II/2, s. 75–77.
- CZZ4** **Skleněný zámek**; P. F. Příkryl, Záhorská kronika, sešit I., Záhoří, 1895, s. 281–287; Tille II/2, s. 81–82.
- CZZ5** **O skleněném zámku**; P. F. Příkryl, Záhorská kronika, sešit IV., Záhoří, 1908, s. 52–55; Tille II/2, s. 82.
- PLL1** „...“; Kraków, Skawa, Kosińuki; ZWAK 5, 1881, č. 31, str. 223–227.
- BLRUSS1** **Шкляныя горы**; у в. Новая Ульяня Чэрыкаускага п., зап. Е. Р. Раману у канцы XIX. ст.; Чарадзеіныя казкі, Частка II, Складальнікі К. П. Кабашнікаў, Г. А. Барташэвіч, Мінск, 1978 (BNT IV.), н. 6, с. 64–79, Романов Е. Р., Белорусский сборник, вып. VI., Могилев, 1901, н. 12, с. 105–117.
- BLRUSS2** **Янка і каралеуна**; у в. Буча Ганцавіцкага р-на ад С. Я. Чэткі, 1903 г. нар., зап. Л. Бараг у 1945; Чарадзеіныя казкі, Частка I, Складальнікі К. П. Кабашнікаў, Г. А. Барташэвіч, Мінск, 1973 (BNT II), н. 68, с. 512–519; Belorussische Volksmarchen, Herausgegeben von L. G. Barag. Berlin, 1977, č. 27, s. 264–273.
- BLRUSS3** **Марья-Марьяна, Кипська Королевна**; ад Д. Ивановка, телешев. вол. гом. у. отъ кр. Калины Петрова, 45 л., неграмотнаго, „Сказка заучена имъ на родинѣ.“; Романов Е. Р., Белорусский сборник, вып. VI., Могилев, 1901, н. 23, с. 205–213.
- BLRUSS4** **Марья Кирбитовна**; ад Д. Киселевка, самотеевичск. вол. Фома Григор. Мельниковъ, 53 л., неграм.; Романов Е. Р., Белорусский сборник, вып. VI., Могилев, 1901, н. 25, с. 225–233.
- BLRUSS5** **Іван Іванавіч – рымскі царевіч**; ад Е. Грыгор'ева, 70 г., непісьменнага, у в. Петрашы Сенненскага п. Магілёускай губ., зап. Е. Р. Раману у канцы XIX. ст.; Чарадзеіныя казкі, Частка I, Складальнікі К. П. Кабашнікаў, Г. А. Барташэвіч, Мінск, 1973 (BNT II), н. 66, с. 494–510; Романов Е. Р., Белорусский сборник, вып. VI., Могилев, 1901, н. 26а (I. вариант), с. 233–245.
- BLRUSS6** **Іван Іванавіч курацкі сын**; ад Якава Ігнацьева, 76 г., непісьменнага, у в. Высогае Аршанскага п. Магілёускай губ., зап. Е. Р. Раману у канцы XIX. ст.; Чарадзеіныя казкі, Частка I, Складальнікі К. П. Кабашнікаў,

- Г. А. Барташэвіч, Мінск, 1973 (BNT II), н. 71, с. 542–552; Романов Е. Р., Белорусский сборник, вып. VI., Могилев, 1901, н. 35, с. 327–335.
- BLRUSS7** **Пракарасная дзявіца Алена**; ад Васіля Анікеева, 29 г., непісьменнага, у в. Старая Рудня Рагачоускага п., зап. Е. Р. Раманау у канцы XIX. ст.; Чарадзейныя казкі, Частка I, Складальнікі К. П. Кабашнікаў, Г. А. Барташэвіч, Мінск, 1973 (BNT II), н. 69, с. 519–536; Романов Е. Р., Белорусский сборник, вып. VI., Могилев, 1901, н. 24, с. 213–225.
- UKR4** vid' AT400
- UKRR1** **Овсяная гора**; Малорусские народные предания и рассказы. Свод Михаила Драгоманова, Киев, 1876, н. 41, с. 367–372; Казки. Зібрав Игнатій з Никлович, Львів, 1861, н. V, с. 19–26.
- UKRR2** **Як Янчі відобрав свою жінку Б**; зап. в серпни, 1897, в Коцурі, Бач-Бодрог. столиці від Мітра Палатчани; Етнографічний збірник, Том XXIX, Етнографічні матеріали з Угорської Русі, Зібрав В. Гнатюк, Т. V., Казки з Бачки, Львів, 1910; н. 14, с. 122–129.
- UKRR3** **Про сина вдовиці**; Три золоті слова. Закарпатські казки Василя Короловича, Запис текстів та впоряд. П. В. Лінтура, Ужгород, 1968, с. 107–117.
- UKRR4** **Съв. Николай и Елена Константина**; Бервінкова (Чернівецька Область. Україна) – від Юри Шеребурьика; Гуцульпина, П'ята часть, Написав проф. Володимир Шухевич, Львів, 1908, н. 35, с. 33–35.
- UKRR5** **Як королевич воював із чортом А**; зап. в серпни, 1897, в Коцурі, Бач-Бодрогської стол, від Імра Фаркаша; Етнографічний збірник, Том XXIX, Етнографічні матеріали з Угорської Русі, Зібрав В. Гнатюк, Т. V., Казки з Бачки, Львів, 1910, н. 13, с. 114–122.
- UKRR6** **Три шаркані, міцний Янко і прекрасна Ільона**; зап. в марті, 1903 р., в Семлаку, Арадської стол. від Ілька Галайка; Етнографічний збірник, Том XXV, Галицько-руські народні приповідки, Львів, 1908, н. 22, с. 122–140.
- UKRR7** **Ивань Ивановычъ Руськый царевичъ, Билый Полянынь та Настасія прекрасна**; Трёмсынивка Алексадр. у.; Сказки, пословицы и т. п., записанные в Екатеринославской и Харьковской губ. И. И. Манжурою, Сб. Харьк. ист.-филол. о-ва, Т. II, вып. 2, Харьков, 1890, с. 14–18.
- UKRR8** **Як молодик прекрасну Настасію у змія викрав (л. 528)**; Казки та оповідання з Поділля. В записах 1850-1860-х рр., Вип. I–II, Упоряд. Микола Левченко, Київ, 1928, н. 511, с. 391–396.
- UKRR9** **Як Іван-королевич од Костея свою дружину врятував (л. 193)**; Казки та оповідання з Поділля. В записах 1850-1860-х рр., Вип. I–II, Упоряд. Микола Левченко, Київ, 1928, н. 512, с. 397–402.
- UKRR10** **Цар-пияк і дівчина, фاینіша від ружі**; Буковина, зап. в с. Старосілля Кіцманського району від М. Якубович; Казки Буковини, Упоряд. М. Г. Івасюка та В. С. Бесараба, Ужгород, 1973, с. 154–162.
- UKRR11** **Про змія**; с. Косеневъ, Новогралволынскаго у., Вольнской г.; Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край.

- /Материалы и исследования, собранные д. чл. П. П. Чубинским, Т. I, Спб., 1872; т. II. Малорусские сказки, Спб., 1878, н. 52, с. 172–179.
- UKRR12** **Иван Иванович русский царевич**; записана въ Пирятинскомъ уѣздѣ, Полтавской губ.; Народные южнорусские сказки, Издал И. Рудченко, Вып. I-II, Киев, 1869–1870, н. 44, с. 85–89.
- UKRR13** **Про царевича та дівчину-красуню**; Чарівне серце. Закарпатські казки, Збір. та літ. опрацьовані Лукою Дем'яном, Ужгород, 1964, с. 109–113.
- RUSS1** **Кузнецъ**; Сказки М. М. Коргуева, Кн. I-II, Запись, вступит. статья и коммент. А. Н. Нечаева, Петрозаводск, 1939, н. 24, с. 514–534.
- RUSS2** **Сказка вторая о Иване-царевиче**; «Сказки русские» П. Тимофеева (1787), с. 23–62; Русские сказки в ранних записях и публикациях (XVI–XVIII века). Вступит. статья, подготовка текста и коммент. Н. В. Новикова. Л., 1971, н. 30, с. 127–138.
- RUSS3** **Марья Моревна**; место записи неизвестно; Народные русские сказки А. Н. Афанасьева в трех томах, Подгот. текстов, предисл. и примеч. В. Я. Проппа, Москва, 1957, н. 159, с. 300–305.
- RUSS4** **Федор Тугарин и Анастасия Прекрасная**; записано в г. Погаре Черниговской губ. учителем Н. Матросовым. Диалект. переходящий от русского к белорусскому; Народные русские сказки А. Н. Афанасьева в трех томах, Подгот. текстов, предисл. и примеч. В. Я. Проппа, Москва, 1957, н. 160, с. 305–309.
- RUSS5** **Анастасья Прекрасная и Иван – русский богатырь**; записана И. А. Худяковым в с. Мишине Зарайского уезда Рязанской губернии; Великорусские сказки в записях И. А. Худякова, Изд. подгот. В. Г. Базанов и О. Б. Алексеева, Отв. ред. В. Г. Базанов, М.–Л., 1964, н. 22, с. 92–99.
- RUSS6** **Иван-царевич и Марья Маревна**; записана И. А. Худяковым в с. Жолчине Рязанского уезда; Великорусские сказки в записях И. А. Худякова, Изд. подгот. В. Г. Базанов и О. Б. Алексеева, Отв. ред. В. Г. Базанов, М.–Л., 1964, н. 48, с. 132–137.
- RUSS7** **Сказка про Кощея Бессмертного и Марью Моревну**; Предания и сказки Горьковской области, Запись и ред. текстов, вступит. статья и примеч. Н. Д. Комовской, Горький, 1951, н. 90, с. 172–179.
- RUSS8** **Трое зятевей**; Верхноленские сказки. Сборник М. К. Азадовского, Иркутск, 1938, н. 30, с. 179–186.
- RUSS9** **Ивань Пантелеичъ**; Псковскій у. Виделебскій приходъ, 1870 г.; Сборник великорусских сказок архива Русского географического общества, Вып. I, Издал А. М. Смирнов, Записки РГО, Петроград, 1917, т. XLIV, н. 108, с. 353–359.
- RUSS10** **Про Ивана Царевича и Елену Прекрасную**; Великорусские сказки Вятской губернии, Сборник Д. К. Зеленина, Записки РГО, Петроград, 1915, т. XLII., Сказки Е. П. Пуртова, н. 86, с. 261–274.

- RUSS11** **Иванъ Царевичъ и Елена Прекрасная**; Великорусские сказки Пермской губернии, Сборник Д. К. Зеленина, Записки РГО Петроград, 1914, т. XLI, Сказки А. Д. Ломтева, н. 6, с. 53–63.
- RUSS12** **Иван-царевич и Марья-царевна**; Народные сказки собранные сельскими учителями Тульской губернии, Санкт-Петербург, Тропа Троянова, 2005, н. 24, с. 69–76; Народные сказки, собранные сельскими учителями Тульской губернии, Изд. А. А. Эрленвейна, М., 1863, н. 31.
- RUSS13** **Иван-княжецкий сын**; записана Е. А. Беловановой от И. П. Савинковой (д. Семеново, Пудожского р-на, КАССР) в 1938 г.; Перстенок-двенадцать ставешков. Избранные русские сказки Карелии, Сост., вступит. статья и коммент. К. Чистова, Петрозаводск, 1958, с. 62–70.
- RUSS14** **Животные зятя**; записала К. Прохорова в 1948 г. в д. Черная Река (Лоухский район) от А. А. Нифакиной, 58 л.; Русские народные сказки Карельского Поморья, Сост. А. П. Разумова, Т. И. Сенькина, Ред. И. М. Колесницкая, Петрозаводск, 1974, н. 1, с. 39–44.
- RUSS15** **Об Иване царевиче и Елене Прекрасной**; записала в 1955 г. Г. Полякова от Федора Ивановича Рыбакова (1886 г. рождения) в Семеновском районе; Народная поэзия Горьковской области, Вып. первый, Сост. и ред. В. Потявин, Горький, 1960, н. 6, с. 23–31.
- RUSS16** **Белая Беяна**; записала в 1957 г. А. Юнонин от Николая Михайловича Сорокина (1899 г. рожд.) в с. Молчаного, Б.-Болдинского района; Народная поэзия Горьковской области, Вып. первый, Сост. и ред. В. Потявин, Горький, 1960, н. 7, с. 31–38.
- RUSS17** **Кощей Бесъмёртной**; Сказки М. М. Коргуева, Кн. I–II, Запись, вступит. статья и коммент. А. Н. Нечаева, Петрозаводск, 1939, н. 8, с. 178–210.
- RUSS18** **Три сестры и брат**; с. Кускун, Красноярский край; Сказки Красноярского края, Сборник М. В. Красноженовой, Под общ. ред. М. К. Азадовского и Н. П. Андреева, Л., 1937, Сказки И. Д. Кузнецова, н. 20, с. 169–177.
- RUSS19** **Иванъ Поповичъ и прекрасная дѣвица**; записана в 1884-м году от старушки Тараевой в с. Кондопоге Петрозаводского уезда Олонецкой губернии; Северные сказки, Сборник Н. Е. Ончукова, Записки РГО, 1908, т. XXXIII, н. 78, с. 202–213.
- RUSS20** **Найден Попович**; Русские сказки Восточной Сибири. Сборник А. Гуревича, Иркутск, 1939, н. 10, с. 90–103.
- RUSS21** **Найден-Попович**; запись 1938 г.; Сказки Магая (Е. И. Сороковинова), Записи Л. Элиасова и М. Азадовского, Под общ. ред. М. К. Азадовского, Ленинград, 1940, н. 5, с. 65–80.
- RUSS22** **Лѣсовикъ**; Мануйло Петров, дер. Морская Масельга; Северные сказки, Сборник Н. Е. Ончукова, Записки РГО, 1908, т. XXXIII, н. 167, с. 416–420.
- RUSS23** **Про Кашея**; Оленица, Кристина Лукинична Талых, 74. г., зап. 1964 г.; Сказки Терского берега Белого моря, Изд. подгот. Д. И. Балашов, Ленинград, 1970, н. 24, с. 82–86.

- RUSS24** **Царь-девица, всем полкам богатырица**; Варзуга, Евдокия Дмитриевна Конева, 59. г., зап. 1957 г.; Сказки Терского берега Белого моря, Изд. подгот. Д. И. Балашов, Ленинград, 1970, н. 65, с. 220–226.
- RUSS25** **Русая Руса, тридцати братьев сестра**; Записки Красноярского подотдела Восточно-Сибирского отдела Русского географического общества, По этнографии. Т. I, вып. I, Под ред. А. В. Адрианова, Красноярск, 1902; т. I, вып. II, Под ред. Г. Н. Потанина, Томск, 1906; Сказки, записанные Г. Н. Потаниным от В. А. Палкина, Санкт-Петербург, Тропа Троянова, 2000, н. 55, с. 140–144.
- RUSS26** **Иванушка-шутничок и Вижлеевна-богатырша**; Народные сказки, собранные сельскими учителями Тульской губернии, Изд. А. А. Эрленвейна, М., 1863, н. 28; Народные сказки, собранные сельскими учителями Тульской губернии, Изд. А. А. Эрленвейна, Санкт-Петербург, Тропа Троянова, 2005, н. 30, с. 93–99.
- RUSS27** **Кощей Бессмертный**; записана участниками Ленинградской экспедиции в Вологодской области от Т. И. Тетерина в 1950 году (Архив Пушкинского дома АН СССР) Сказки и песни Вологодской области, Сост. С. И. Минц и Н. И. Савушкина, Ред. Э. В. Померанцева и С. В. Викулов, Вологда, 1955, н. 9, с. 45–47.
- Зеленин136** **Благодарныя животныя**; Вотяцкія сказки, записанныя Тр. К. Борисовымъ; Великорусские сказки Вятской губернии, Сборник Д.К. Зеленина, Записки РГО, 1915, т. XLII, н. 136, с. 425–428.
- Разумова19** **Воловья шкура**; записали А. Разумова, А. Митрофанова в 1967 г. в д. Поньгома Кемского района от П. В. Микковой, 69 л.; Русские народные сказки Карельского Поморья. Сост. А. П. Разумова, Т. И. Сенькина. Ред. И. М. Колесницкая, Петрозаводск, 1974, н. 19, с. 130–134.
- Летописи7** **Сказка об Иване Белом**; Текст взят из книги «Летописи русской литературы и древности», т. III. М., 1861, с. 8–15; Русские сказки в ранних записях и публикациях (XVI–XVIII века), Вступит. статья, подготовка текста и коммент. Н. В. Новикова, Ленинград, 1971, н. 7, с. 50–56.
- JUG1** vid' AT400
- JUG4** vid' AT400
- JUG5** vid' AT400
- JUGG1** **Баш-Ћелик**; испричао Максим Шкрљић, записао В. Ст. Караџић; Српске народне приповијетке скупио их и на свијет издао Вук Стеф. Караџић, друго умножено издање, у Бечу, 1870, н. 1, с. 195–207.
- JUGG2** **Царев аманет**; испричала Живка Благојевић; Српске народне приповетке и предања из Лесковачке области сакупио Драгутин М. Ђорђевић, Београд, 1988, н. 27, с. 63–67; (недовршена, али веома добро испричана бајка).
- JUGG3** **Атеш-Периша**; прибиљежио у Борчу од Шобе Логе 1884. год. Лука Грђић Бјелокосић; Босанска Вила, 1891, год.VI, с. 92–94, 108–109, 123–125.

- JUGG4** **Путник и црвени ветар**; А. Николић, Српске народне приповетке, Београд, 1899, с. 53–74.
- JUGG5** **Црвени ветар**; послао Јован Војиновић из Поцерине; Вила, број 19, година IV., У Београду, 1868, с. 447–450.
- JUGG6** **Kraljič i vila**; М. Крачманов Valjavec, Narodne pripovjesti u Varaždinu i okolici, 2. izd., U Zagrebu, 1890, s. 1–5.
- BLG1–BLG4** vid' AT400
- BLGG1** **Офчар и самодива**; отъ село Шишковци, Кюстендилско, слушана отъ Славчо Георгиевъ; ИССФ, (1931), кн. 7, н. 6, с. 270–271.
- BLGG2** **Един бекяр**; записалъ П. Байкушевъ, приказка по Търнскиѣ говоръ, разказана отъ Дѣда Милош Дзипа, терзията; ПСп. кн. 12, с. 121–125.
- BLGG3** **Иван Балабан и мома Мария**; Райна Иванчева Балева: АЕИМ, 909, с. 170–175
- BLGG4** **Двамата юнаци, царски синове**; разказал Стайко Мичев, 42-годишен, праматар, коренен жител на с. Войнягово, Карловско; Сборник за народни умотворения и народопис, кн. XLVI, н. 1, с. 341–346.
- МАСС1** „...“; Р. А. Lavrov-J. Polívka, Lidové povídky jihomakedonské, V Praze, 1932, č. 39, s. 115–118.
- Kletke2** **Die Zauberhelene**; Magyarische Sagen, Märchen und Erzählungen von Johann Grafen Mayláth, 1. Aufl. Brünn 1825, 2. Aufl., Stutt. u. Tübingen 1837. [citované 07-03-2013] Dostupný z: H. Kletke, Märchensaal, II, Berlin, 1845, Ungarische Märchen, č. 2, s. 6–12.
- Smolle174** **Zauberrosse**; Sagenbuch aus Österreich und Ungarn. Sagen und Volksmärchen aus den einzelnen Kronländern und aus den Ländern der Ungarischen Krone, Wien, Budapest, Stuttgart, 1911, s. 174–181. [citované 07-03-2013] Dostupný z: <http://www.sagen.at/texte/sagen/ungarn/zauberrosse.html>.
- Wenzig69** **Die Taube mit den drei goldnen Federn**; J. Wenzig, Westslawischer Märchenschatz, Leipzig, 1857, s. 69–82.
- Vernaleken47** **Die drei weißen Tauben**; T. Vernaleken, Kinder- und Hausmärchen dem Volke treu nacherzählt, 3. Auflage, Wien/Leipzig, 1896, č. 47, s. 211–222. [citované 07-03-2013] Dostupný z: <http://www.zeno.org/M%C3%A4rchen/M/Allgemein/Theodor+Vernaleken%3A+Kinder-+und+Hausm%C3%A4rchen+dem+Volke+treu+nacherz%C3%A4hlt/47.+Die+drei+wei%C3%9Fen+Tauben>.
- Sklarek2** **Der wipfellose Baum**; Sammlung von Berze Nagy, aus Besenyötelek, Heveser Komitat; E. Róna-Sklarek, Ungarische Volksmärchen, Neue Folge, Leipzig, 1909, č. 2; s. 12–26; s. 285–286.
- Ortutay8** **Der Himmelbaum**; (1946) von Imre Katona in der Gemeinde Kopács, Komitat Baranya, nach der Erzählung des Bauern Antal Tyukos Horváth niedergeschrieben; G. Ortutay, Ungarische Volksmärchen, Budapest, 1957, č. 8, s. 196–226.

- Jahn3 Die Prinzessin auf dem Baum;** Mündlich aus Quatzow, Kreis Schlawe; J. Ulrich, Volksmärchen aus Pommern und Rügen I, Norden/Leipzig, 1891, s. 19–29.
- LesBrug20 Von dem Königssohn, der auszog, um seine drei Schwestern zu suchen;** A. Leskien-K. Brugman, Lituanische Volkslieder und Märchen, Strassburg, 1882, č. 20, s. 566–571.
- Schullerus11 Frumoasa lumii** (Schöne der Welt); Nicolai Gaspar, Großschenk; P. Schullerus, Rumänische Volksmärchen aus dem mittleren Harbachtal, Bukarest, 1977, s. 588–596. [citované 19-03-2013] Dostupný z: [http://www.zeno.org/M%C3%A4rchen/M/Rum%C3%A4nien/Pauline+Schullerus%3A+Rum%C3%A4nische+Volksm%C3%A4rchen+aus+dem+mittleren+Harbachtal/Rum%C3%A4nische+Volksm%C3%A4rchen+aus+dem+Alttal/11.+Frumoasa+lumii+\(Sch%C3%B6ne+der+Welt\).](http://www.zeno.org/M%C3%A4rchen/M/Rum%C3%A4nien/Pauline+Schullerus%3A+Rum%C3%A4nische+Volksm%C3%A4rchen+aus+dem+mittleren+Harbachtal/Rum%C3%A4nische+Volksm%C3%A4rchen+aus+dem+Alttal/11.+Frumoasa+lumii+(Sch%C3%B6ne+der+Welt).)
- Schullerus90 Iuon ohne Furcht;** Burgberg; P. Schullerus, Rumänische Volksmärchen aus dem mittleren Harbachtal, Bukarest, 1977, s. 432–438. [citované 19-03-2013] Dostupný z: <http://www.zeno.org/M%C3%A4rchen/M/Rum%C3%A4nien/Pauline+Schullerus%3A+Rum%C3%A4nische+Volksm%C3%A4rchen+aus+dem+mittleren+Harbachtal/90.+Iuon+ohne+Furcht.>
- Schullerus13 Iliane, der die Blumen gehorchen, die kein Königreich hat;** Lina Subțirel, Alzen; P. Schullerus: Rumänische Volksmärchen aus dem mittleren Harbachtal, Bukarest: Kriterion, 1977, s. 187–197. [citované 19-03-2013] Dostupný z: <http://www.zeno.org/M%C3%A4rchen/M/Rum%C3%A4nien/Pauline+Schullerus%3A+Rum%C3%A4nische+Volksm%C3%A4rchen+aus+dem+mittleren+Harbachtal/13.+Iliane,+der+die+Blumen+gehorschen,+die+kein+K%C3%B6nigreich+hat.>
- Kúnos17 The Wind-Demon;** I. Kunos – R. Nisbet Bain, Turkish Fairy Tales And Folk Tales, London, 1901. [citované 14-03-2013] Dostupný z: <http://chestofbooks.com/fairy-tale/Turkish/The-Wind-Demon.html>.
- Šapkarev263 Старецът, синовете му и дъщерка му;** разказана и записана от същите, Буков, Искрец; К. А. Шапкарев, Сборник от български народни умотворения, том четвърти, Български приказки и вярвания, София, 1973, н. 263, с. 444–446.
- Leskien59 Die Geschichte von den drei Brüdern, den drei Schwestern und dem halbeisernen Mann;** A. Leskien, Balkanmärchen, Jena, 1915, č. 59, s. 272–278.

2.2.3. KOMPARATÍVNO-TYPOLOGICKÁ ANALÝZA AT422*

Na Slovensku nachádzame v hojnom počte texty s úvodnou látkou *Princezná na strome do neba* (AT468), ktoré začínajú chorobou alebo neschopnosťou kráľa zomrieť

a pokračujú látkou *Drak pribitý na stene* (AT422*). Táto kombinácia tvorí ustálenú štruktúru zachovanú predovšetkým na slovenskom území.

Typ AT468 je rovnako ako AT422* prvýkrát uvedený až v druhom vydaní AT a je označený ako *Princezná na strome do neba* (*The Princess on the Sky-Tree*). Viera Gašparíková pri látke AT422* navrhuje pričlenenie k AT468. „Možno však pokračovať i tu epizódou v tejto súvislosti pod tým istým číslom v maďarských katalógoch, t. j. dejovým článkom o drakovi pribitom na stene AaTh422* (...) Podľa našej mienky nebolo teda potrebné typ 422* dosadzovať do katalógu, ale po hlbšom preštudovaní spomenutých maďarských variant pričleniť tento dejový článok k typu 468...“ (SLR 2001: 945n) Napriek častému spojeniu AT468+422* na slovenskom a maďarskom území, je typ AT422* príliš často spájaný s AT552, AT850 a ďalšími látkami, než aby bol považovaný za súčasť AT468.

Text SKK1 Pavol Dobšinský publikoval na základe spracovania variantu zapísaného a priamo vyrozprávaného Eduardom Ličkom z okolia Zvolena. Dej začína látkou AT468: Chorý kráľ nemôže zomrieť. Prichádza k nemu pastier, ktorému vlci roztrhali ovce. Hrdina lezie na strom, kde nachádza kaštieľ, v ktorom sa hlási do služby. Trikrát v prestrojení odchádza do kostola. Nakoniec sa panej prizná a zostáva u nej žiť.

Dej ďalej pokračuje látkou AT422*: Hrdina dostáva kľúče od príbytku, ale do jednej izby má zakázané vstupovať. Pastier zákaz poruší a v izbe nachádza draka uviazaného na reťazi. Trikrát sa mu dáva napit' vína, za čo získava tri životy, ale stráca ženu. Rozprávanie končí látkou AT552A (viď ďalšia časť práce).

Analyzovaná látka prvého slovenského textu začína získaním kľúčov od domu, kde hrdina so ženou býva. Je to dôkaz dôvery a symbol toho, že sa hrdina stal pánom domu. V texte chýba výslovný zákaz otvárať konkrétnu miestnosť. Tento prvok je zamenený zamknutými dverami, o ktorých hrdina nevie, čo sa za nimi nachádza. Motív sa rozvíja, keď žena pri odchode zabúda kľúč.

V SKK1 chýba proces nadobúdania sily draka pri požití nápoja a postupné uvoľňovanie väzniaceho prostriedku. Vyslobodenie je okamžité. „Ako tú drak vypil, raz sa hodil, reťaze potrhali...“ Látku zakončuje fráza: „Nie tvoja Anička, ale moja,“ a už bol von.

Ďalším analyzovaným variantom je výťah textu SKK2, ktorý sa v pôvodnom znení nedochoval. Podľa stručných zápisov sa jedná o kompozične rovnaký dej ako SKK1.

SKK2 *Starí kral nemohou zomret, dokjal z jednej čerešni nedostau ovocja.*

SKK1 *„Ty nezomrieš, kým dakto na tú čerešňu vo tvojom dvore nevyjde a z nej ti čerešne nezhodí; len keď tie zješ, potom umrieš.“*

SKK2 *Len jedon pastjerskí sin sa vydrjapau. Tam slúžiu, Aňička sa mu zapáčila, na olovenom, strjebornom, zlatom Tatoši do kostola chodiu. - Aňičke sa dau do známosti, žiu.*

SKK1 *V tie časy pásaval jeden mladý šuhaj ovce pod zeleným hájom. (...) Na dvore sa prechodila pekná Anička a to bola pani v tom paláci. Aknáhle ju Janko zazrel, hneď na čerešne zabudol a dostal vôľu stať do služby u tej peknej panej. (...) išiel pod bránu vyzerat' a tam stáli traja tátoši, jeden olovený, druhý strieborný a tretí zlatý. (...) „No veru, ved' som to ja bol!“ (...) Janko bol rád, že dostal peknú Aničku.*

SKK2 *Draka vipustiu, ten mu Aničku ukradou...*

SKK1 *Ako tú drak vypil, raz sa hodil, reťaze potrhal (...) Aničku schytil a letel s ňou do svojej diery, ďaleko za hory a vrchy.*

Text bol pôvodne zapísaný v Codexe divers. auct. C., 19, chystanom do tlače v štyridsiatych rokoch 19. storočia (rukopis pravdepodobne z roku 1843). Jedná sa evidentne o variant rozprávkového typu *Chorý kráľ* (AT468+422*+552A). Tento variant predchádzal publikovanému textu SKK1 (publikovaný v období 1858–1861). S ohľadom na stručný výťah textu nie je možné určiť, či sa jedná o rovnaký zápis ako SKK1, avšak zhodné pomenovania postáv (Anička, Tátoš, ježibaba) a zhodenie čerešní až v závere deja (viď ďalej) na to poukazujú. Napriek tomu, že Polívka mal k dispozícii oba texty a uviedol ich v rovnakej podskupine 5B) *Pomoc troch radcov a vďačných zvierat* (Súpis II: 41nn, 56), nepovažoval ich za možné spracovanie rovnakého zápisu a ani ich nedával navzájom do súvislosti.

SKK1 je blízky aj variant SKK3 zapísaný na Liptove „Z úst Marky Rezník, rodáčky z Pribyliny, napísal v príbytku p. učiteľa Chalupku Sama, kde ona slúžila, 18. VI. 1900 v Ilanovej“ (Súpis II: 45).

Úvod deja začína látkou *Princezná na strome do neba* (AT468), ktorá sa na viacerých miestach zhoduje s SKK1 (bližšie Príloha 422 552/1). Detail stráženého stromu (figy), je možné pripísať sociálnemu postaveniu rozprávačky a snahe urobiť dojem na zapisovateľa,³ príp. zamestnávateľa.⁴

Hlavný priestor rozprávania je venovaný predovšetkým úvodnej látke. Akonáhle dej prechádza k AT422*, spoločné znaky s SKK1 ustupujú (látka je zostručnená do 6 viet) a nie je možné uviesť žiadne spoločné miesta, dejová štruktúra však zostáva zachovaná. Zákaz otvárať miestnosť sa uvádza už vo chvíli, keď sa hrdina hlási do služby (odlišne od SKK1 – až po odhalení totožnosti). Hrdina zákaz porušuje po svadbe, kedy sa stáva pánom domu (porovnaj SKK1). Prosby draka o oslobodzujúci prostriedok sú zoskupené do jednej vety, pričom zostáva zachovaná triáda. Rozprávačka počas celého deja vtipne ozvlášťňuje rozprávanie: „Oni pán farár majú knižku pred sebou, nech tam pozerajú, nech sa o mna neopytujú. (...) Maju knižku pred sebou, nech sa modlja.“ Napriek absencii spoločných

³ Samuel Czambel bol slovenský jazykovedec a prekladateľ.

⁴ Samo Chalúпка bol národný buditeľ. Stál pri vzniku Matice slovenskej a bol spoluautorom Memoranda slovenského národa.

detailov v látke AT422*, niet pochýb, že predlohou tohto textu bol variant SKK1 (podrobnejšie Príloha 422 552/1).

Varianty SKK4 a SKK5 taktiež vychádzajú z predlohy Dobšinského. Dejová línia je zhodná avšak v SKK4 je ochudobnená o sľuby väzňa za oslobodenie a nadprirodzené bytosti sú zamenené reálnymi. To je možné pripísať ustupujúcej rozprávačskej tradícii. V prípade SKK4–6 sa jedná takmer o storočný odstup od predlohy. V SKK1 a SKK5 sa zhodujú niektoré štylistické obraty a časti loci communes, napr. rozhovor hrdinu a draka pri oslobodení, ktorý je veľmi detailný (viď Príloha 422 552/3). Rovnako texty SKK1 a SKK4 obsahujú množstvo spoločných detailov predovšetkým v úvodnej látke AT468 (viď Príloha 422 552/2). Rozprávač v SKK5 prvýkrát uvádza príčinu choroby kráľa – trest od Boha. Naopak úvod SKK4 je zameraný na hrdinu (ako žil a prečo odišiel do sveta), nie na chorého kráľa. V oboch variantoch zhodne s SKK1 škodca dostáva víno. V SKK5 je opis detailnejší, keď už pri opise väzňa rozprávač uvádza, ako je drak prikovaný (ako človek má okovy na rukách, cez pás a na nohách napriek tomu, že má dvanásť hláv, ktoré mohol rozprávač zakomponovať do spôsobu väznenia) a ako mu postupne odpadávajú okovy. V SKK4 rozprávač zamieňa postavu čarodejníka (väzňa), ktorý má reálnejšie obrysy, za nadprirodzenú bytosť šarkana (únoscú).

SKK4 „Bol to čarodejník na tri obruče prikovaný. (...) aj tá tretia obruč, šarkan vyletel, uchytil pannu...“

Sociálne postavenie hrdinu v oboch variantoch zostáva rovnaké, hrdina je pastier (SKK4) alebo tesársky syn (SKK5). Formulácia zakázanej miestnosti je v oboch variantoch odlišná.

SKK4 Tak si žili, až raz Janko našiel hrubý kľúč, strčil ho do veľkých železných dverí...

SKK1 Ako sa tak v jedno ráno po paláci prechodí, prišiel ku jedným dverám a tie boli zatvorené.

SKK7 Janko: Ale prečo mňaj mojaj žena nepustí do ednej komore, ved ažda len dačo tájneho nemá tan?

SKK5 „Tu máš kľúče! Je tu dvanásť izieb; do všetkých môžeš ísť, len do tej dvanástej sa nesmieš kuknúť!“

SKK3 A mala tri páry koní a trinás izbou. Do šetkých dvanástich žebi šieu, iba do jednej nie.

JUG1 (...) царица му на поласку да кључеве од дванаест подрума, на му рече: „У све подруме можеш ићи, али у дванаести не иди ни по што, нити га отварај, не шали се главом!“

Úvodný typ AT468 v SKK5 postráda epizódu v kostole. V. Gašparíková na základe rozhovoru hrdinu s koňmi priradila variant (aj keď s rozpakmi) k látke *Hrdina s radiacim koňom poslaný pre vzácne veci a princeznu* (AT531), s čím nie je možné súhlasiť. Štruktúry látok sa diametrálne líšia a nie je možné na základe jedného detailu špecifikovať celú látku a nevziať do úvahy priebeh deja ako celku. Rozprávanie obsahuje množstvo anachronizmov

(špagát, napíšem vám to na lístok, vyšiel smutný na špacírku a pod.) a bohaté štylistické obraty. Rozprávač používa v rozprávaní detaily z iných látok. Podľa Gašparíkovej „pravdepodobne nejde o novotvar, ale o výtvor rozprávača, ktorý dokazuje znalosť folklórnej poetiky...“ (SLR 2001: 949)

Rozprávač SKK6 používa zhodné mená postáv, ako sú v predlohe Dobšinského SKK1 (viď Príloha 422 552/4). V látke *Princezná na strome do neba* (AT468) nachádzame snád' najviac spoločných miest spomedzi troch medzivojnových zápisov (SKK4–6). Zhodné pasáže sú viditeľné v priebehu celej látky. Ženská postava je zakliata rovnako ako vo variante SKK5 (v SKK1 neuvádza sa).

SKK6 Žili blažene, ale ona bola zakliata od jedného draka.

SKK5 Išiel sa pozrieť a našiel Ilonu, čo bola tam zakliata.

SKK4 Janko celý ten zakliaty svet vyslobodil.

Napriek dobe zápisu a ustupujúcej rozprávačskej tradícii je opis oslobodzovania väzňa vo všetkých troch medzivojnových variantoch detailný (v SKK1 sa škodca oslobodzuje tým, že reťaze trhá).

SKK6 Keď mu dal vypiť, hneď jedna reťaz pukla. (...) Janko mu priniesol, a keď drak vypil, pukla mu druhá reťaz. (...) Janko mu priniesol, a keď i to tretie vedro vypil, pukla mu aj ostatná reťaz.

SKK5 Keď ho drak vypil, padli mu okovy z rúk. (...) Chlapec mu doniesol a drakovi odpadli okovy z pásu. (...) Keď drak víno vypil, odpadli mu okovy z nôh...

SKK4 Ako čarodejník víno vypil, hneď mu jedna obruč spadla. Janko mu dal ešte jednu nádobu, aj druhá obruč spadla. (...) Keď mu Janko aj tretiu nádobu dal, praskla aj tá tretia obruč, šarkan...

Tieto zápisy ukazujú, ako čitatelia vnímali a ako pracovali s ľudovými rozprávkami, čo v priebehu doby považovali v deji za dôležité a čo za nadbytočné. Podobný proces prebiehal už v dobe Dobšinského a neskoršie spracovania ľudových zápisov mali rovnaký význam ako SKK4–6 dnes.

Podľa Polívku je v ďalšom slovenskom variante SKK7 „složitejšia a dokonalejšia verzia“ (Súpis II: 45) než SKK3. Novým atribútom je oceľový strom, nie je zlatý ako v AT400, ani čerešňa (SKK1–2, SKK4–6), príp. figa (SKK3). Rozprávač tým umocňuje nereálnosť deja. Podnetom pre začiatok rozprávania je zvedavosť kráľa (choroba SKK1, trest SKK5). Sociálne postavenie hrdinu zostáva zachované – pastier „gondáš“ Janko Gondášik (porovnaj SKK1–4). SKK7 zachováva podobné detaily výstupu na strom, ako majú iné slovenské varianty.

SKK7 (...) alě čo potrebujen, nah mi to dadäj: dvacentovej bakanče... a zařinau do toho stromu...

- SKK1 „Ja nežiadam nič,“ povie uradovaný Janko, „len mi dajte tri páry oblečenia a troje pečenia chleba, aby som mal čo jesť, kým sa hore dostanem.“ (...) „Nože, valaštička moja, poďme vo meno božie!“
- SKK3 „Ale prosím, pane, nech mi dajú štyri páry hábou a jednu valašku do ruky.“
- SKK4 Vzal si tri pecne chleba, slaninku a prádlo na cestu.
- SKK6 (...) dali mu so sebou jesť, aj odev...
- SKK8 (...) aby dal sedem chlebov, sedem funtov slaniny a sedem párov železných krpcov.

Novým prvkom je príchod k trom dievčatám, ktorých krása a opis príbytku s výstupom graduje. Hrdina zostáva pri poslednej „zlatej d'ieuke“. Látka *Princezná na strome do neba* (AT468) je napriek mnohým novým detailom opísaná stručne. Chýba epizóda stretnutia hrdinu v prestrojení a panej, avšak podobne ako v SKK1 pani chodí každú nedeľu do kostola. Je zaujímavé, že v dvoch textoch z roku 1900, ktoré zapísal Czambel (SKK3 a SKK7), je väzeň v sude a nie pribitý k stene. Jedná sa pritom v oboch prípadoch o autentické zápisy.

- SKK7 Vnišieu do tej komore a tam bou sud na posred komore v deväťich obručajch veľme okováněj.
- SKK3 „A tam bola veliká käd a v tej kádi drák s troma hlavami.“
- SKK4 Vliezol dovnútra, vzal tekvicu a natiadol do nej vína. Naraz za jedným sudom počuje stonať: „Janko, Janko, daj mi jednu nádobu vína!“
- SKK10 V tej izbe bou jeden veľký sud a ten sud mau tri obruče. A z toho suda kričí...

Prostredie zápisu (Lučenec, južné Slovensko) a maďarský vplyv je viditeľný v jazykových výrazoch a spojeniach (gondášik/pastier sviň (maď.); rason sa 3 obruče spukle ľóka, Kantahíria/meno koňa, vzniklo pravdepodobne zo slova kanta (kúpa) alebo kantár (uzda, ohlávka), 10 centó mäsa, 6 nóhu, a pod.). Napriek značným odlišnostiam stále môžeme variant SKK7 priradiť k SKK1 a predpokladať, že text z roku 1900 z rozprávania Urdu Jana Králiká bol ovplyvnený práve variantom publikovaným v zbierke Dobšinského (viď Príloha 422 552/5).

Stručný výťah SKK8 spojil Polívka s Dobšinského variantom SKK1. „Iná rozprávka zo Spišskej stolice (...) začína po malom úvode, s látkou celkom nesúvisiacou, rozprávať podobne ako verzia v Slov. povestiach č. 15 (SKK1, pozn. autora).“ (Súpis II: 43) Úvod začína vedľajšou epizódou, hrdina získava dukát od kráľa za vtipnú odpoveď, ktorá nemá vplyv na dej. Motívy kráľa, aby mu doniesli plody zo stromu, sú vedené zvedavosťou (porovnaj SKK7).

- SKK8 Mal ten kráľ jeden strom ukrutne vysoký, na ktorý nik nemohol vyliezť. I dal vyhlásiť, že dá svoju dcéru za ženu tomu, kto vylezie na strom a donesie mu ovocia.
- SKK7 Kceu zved'eři kráľ, akô ovocej jest na ton strome.
- SKK6 Kráľ mal jednu veľmi peknú princeznú, tak slúbil ju za ženu tomu, kto z tej čerešne prinesie ovocie.
- SKK1 (...) kto chorému kráľovi z tej čerešne vo dvore kráľovskom čerešne zhodí, - ten si môže z kráľovských dcér ktorúkoľvek vybrať...

JUG1 “Кыд се то дева под с наше јабуке!”

Medzi látku AT468 je vložená látka *Drak pribitý na stene* (AT422*). Hrdina na strome nachádza čerešne a nesie ich na zem. V SKK1–7 sú plody stromu zhodené až v závere deja. Ženská postava v tejto časti látky nevystupuje. Hrdina sa preto vracia na zem a dej pokračuje AT422*, keď kaštieľ na strome je presunutý na úvod ďalšej látky. Samotná služba u panej je spojená so zákazom otvárať konkrétnu miestnosť a teda na službu má vplyv AT422* nie AT468. V nadväznosti na AT468 je pani v kostole, keď hrdina oslobodí škodcu. Dej nasleduje fragmentom AT554 a porušenou látkou *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A). Tú rozprávač nedokázal spojiť so smrťou škodcu. Získaný kôň v deji slúži ako prostriedok na útek zo služby (od Jendžibaby), nie prostriedok úteku pred škodcom. Ten zomiera sťatím hlavy – dochádza tak k priamemu kontaktu so škodcom. V závere rozprávania sa v detailoch znova rozprávač vracia k látke AT468: hrdina prichádza k panej „u ktorej prv slúžil“. Ďalší nový detail nachádzame, keď sa hrdina nestará o dom a kone (porovnaj SKK1–6), ale o izbu. Záver deja je záverom AT468, keď pani nachádza na hrdinovej ruke prsteň. Keďže sa jedná o prerozprávanie, výťah postráda loci communes. Kým úvod deja sa drží štruktúry predchádzajúcich textov, posun od AT468 k AT422* je porušený. Látka *Drak pribitý na stene* (AT422*) je obmenená vo väčšej miere než to bolo patrné v predchádzajúcich textoch. Napriek zamenenému poradiu rôznych situácií v detailoch jednotlivých látok niet pochýb, že rozprávač bol oboznámený s SKK1 (viď Príloha 422 552/6).

Textom SKK9 začína druhá skupina analyzovaných verzií, kedy úvodná látka je *Švagrovia zakliati na zvieratá* (AT552). Kým v predchádzajúcich textoch je pani majiteľkou kaštieľa a pravidelne odchádza do kostola, v tomto celku je ženská postava bojovníčka a odchádza do boja (stabilný prvok pri AT552). Hrdina buď po smrti rodičov (v tomto variante v ich neprítomnosti), alebo napriek zákazu starších bratov vydáva sestry za neznáme, často nadprirodzené bytosti. Následne ich hľadá a cestou stretáva budúcu ženu. Dej pokračuje látkou AT422*.

Tille zaradil SKK9 k látkam AT552, text však považoval za zvláštny variant. Zároveň spochybnil originalitu slovenskej verzie. Prikláňal sa k tomu, že Němcová si dejovú líniu vypožičala z českej rozprávky a slovenský text označoval za „novou redakci povídky české, upravenou podle vyprávění staré Lehot’anky.“

Naopak Polívka v komentári k SKK9 uvádza: „Súvislosť obidvoch rozprávok (SKK9 a CZZ2, pozn. autora) nedá sa odškriepiť, ale rozprávka súvisí naozaj značne s ľudovým podaním slovenským, ako ukazuje miestami dosť veľká zhoda s predchádzajúcou slovenskou verziou (O Majlene/SKKK3, pozn. autora), ktorá tiež pochádza zo Zvolenskej stolice“ (Súpis

II: 32). Němcová sa v slovenskej verzii držala viac ústneho rozprávania a zachovala podrobnosti počutého textu (pravdepodobne aj vďaka tomu, že v textoch zachovávala dialógy v slovenskom jazyku). Zaujímavosťou zostáva, že zo slovenského územia máme k dispozícii iba tento jeden variant (v česko-slovenskom spracovaní) uverejnený Němcovou. Ďalší zápis s podobným dejom na Slovensku dochovaný nie je.

Slovenský text obsahuje časté balkánske výrazy, napríklad mačom (mečom), marvaňovom zámku (mramorovom), ostatného sudu (posledného), dohan kúriť, Divno bilo, luda, sersan, pokrov, želeti a ďalšie. Němcová rovnako ako aj Dobšinský mala možnosť zoznámiť sa so srbskou ľudovou tvorbou. „Nejdůležitějším tvůrčím záměrem Němcové v daném směru byl nepochybně plán vydat obsáhlý soubor slovanských pohádek, jenž by byl - v celoslovanské podobě - pokračováním a doplněním spisovatelčina cyklu českého a slovenského.“ (Němcová 1970: 172) So súhlasom Vuka Stefanovića Karadžića začala Němcová prekladať jeho prvú zbierku rozprávok *Srpske narodne pripovijetke* (U Beču, 1821) v snahe uverejniť ju v českom jazyku. Vďaka balkánskym výrazom je možné uvažovať o tom, že už v dobe prípravy slovenských textov mala Němcová k dispozícii srbský materiál. „(...) ve všech ostatních překladech Němcové z jihoslovanské lidové slovesnosti na rozhraní let padesátých a šedesátých, jsme často svědky pro spisovatelku charakteristického vřazování nejružnějších srbocharvátských slov a obrátů do českého textu (v závorkách za příslušnými slovy českými, před závorkami s českým výkladem nebo dokonce samostatně)...“ (tamtiež: 176) Špecifiká SKK9 budú bližšie zanalyzované pri porovnaní s textom CZZ2 (viď Príloha 422 552/7).

Úvodnou látkou SKK10 je vydaj sestier za prvých nápadníkov, ktorí prídu. Dej je spočiatku narušený nielen počtom bratov. V úvode rozprávač uvádza, že rodičia mali dve sestry a dvoch synov, ale aj ich rodinnou hierarchiou (hrdinom je najstarší brat).

SKK10 *Bou jedom otiec, mau štiri d'eři. Dve d'iuky, dvoch synou. (...) Poton tý braři s'ěli toho najstaršihó biť, že ako sestry vidau.*

Látku AT422* rozprávač začína vynútením a opisom hnevu hrdinu, ktorý takto získava trinásty kľúč (porovnaj BLGG3). Ďalšiu nedôslednosť rozprávača nachádzame, keď hrdina za oslobodenie väzňa dostáva tri čiastky sveta. Pri opise je porušená gradácia (väzeň raz sľubuje tri čiastky sveta, druhýkrát dve, tretíkrát sa nespomína). Škodcom je v deji špecifická postava, ktorá sa v iných variantoch neuvádza a nie je možné vysvetliť pôvod pomenovania (Z toho suda vyleťeu knoftivták.). Ten je rovnako ako v SKK7 čert v sude a hrdina teda nevie, koho oslobodzuje. K priamemu stretnutiu hrdinu so škodcom nedochádza (rozprávanie nie je dokončené). V deji je zmienka o tom, že ženská postava je zakliata

(porovnaj SKK5, SKK6), na čo nadväzuje fragment *Čierna a biela nevesta* (AT403) – hrdina odklíňa pani prežitím múk. Rozprávač podobne ako v úvode deja nezachováva triádu – hrdina musí vydržať muky po dve noci.

Text SKK10 nie je možné spojiť so žiadnym analyzovaným variantom. Avšak v opise nachádzame niektoré detaily zhodné s SKK1 (ženská postava chodí do kostola): „Jankova žena na druhý deň išla do kostola. A ten knoftivták mu v ceste ženu ukradou“; pričom návšteva kostola je stabilným prvkom látky *Princezná na strome do neba* (AT468) nie AT552. Po AT422* hrdina odchádza k sestrám a švagrom, ktorí sa bijú so škodcom. Daný text je nedokončený a je ťažké posúdiť, akou látkou dej pokračoval ďalej: „Zobrau sa Janko do cesty a nevráťeu sa domou, počí ženu nenajšou a sestry nevyslobodeu.“

Ďalší slovenský variant SKK11 sa v jednotlivých detailoch zhoduje s rôznymi variantmi analyzovaných textov. Spojiť ho s jedným textom nie je možné. Napriek odchýlkam v detailoch a rozprávačským nedôslednostiam, sa text pridržiava ustálenej dejovej štruktúry. V zápise nachádzame detaily spoločné s SKK9 (skákajúci meč; hrdina dostáva od švagra pero, na ktoré ma zadúchnuť), ale aj miesta zhodné s SKK1 (služba u panej, návšteva kostola). Hrdinom je na priamu výzvu kráľa sluha. Rozprávač v priebehu rozprávania zamieňa šarkana za draka. Pani je v SKK11 unesená dvakrát (kým prvý únos je podnetom pre hľadanie panej, druhý únos je už súčasťou AT422*).

Bez počiatočného stabilného typu *Švagrovia zakliati na zvieratá* (AT552) hrdina prichádza pri hľadaní postupne ku svojim sestrám (pred AT422*). Švagrovia sú 3-, 6- a 9hlaví draci; gradácia kulminuje škodcom, teda drakom s dvanástimi hlavami. Toho väzní princezná, ktorú drak v úvode textu uniesol. Výmena meča svedčí o snahe rozprávača vykresliť ženskú postavu ako bojovníčku, avšak rozprávač na to nevie nadviazať a tento detail nemá žiadny vplyv na dej.

SKK11 Poradil mu, aby vymenil svoj meč za živý meč, ktorý tam nad jej hlavou visí.

SKK9 V síni na zdi viděl ale viseti meč, který ustavičně z pochvy ven vyskakoval. (...) potom na jeho místo pověsil svůj a ten si nechal.

Oslobodenie väžňa je opísané maximálne zjednodušené (hrdina draka odväzuje, porovnaj CZZ2) a rozprávanie tak nevyžaduje stabilný dialóg medzi hrdinom a väzňom. Sľub za oslobodenie zostáva zachovaný.

Variant SKK12 začína priamo látkou AT422* (porovnaj UKRR5). Úvod je narušený, keď pani bojuje s nápadníkmi, avšak hrdinu si berie za muža bez boja. Situácia slúži ako zdôvodnenie väznenia škodcu (kráľa). „V inej verzii (SKK12, pozn. autora) (...) bola bájoslovná bytnosť netvorova zoslabená, zľudštená; bol to tu akýsi „ukrutný“ kráľ, hrdinkou

za živa chytený. Splynula i tu látka o zvieracích švagroch, ktorí zaujali úlohu vd'áčnych zvierat.“ (Súpis II: 32) Rozprávač v SKK12 vymenil stabilný dejový sled látok AT552 a AT422*. Úvodný typ *Švagrovia zakliati na zvieratá* (AT552) vydaja sestier sa presúva do stredu deja až za oslobodenie škodcu, ktorý unáša pani. Po únose sa hrdina vracia domov a vydáva sestry. Charakteristika ženy ako bojovníčky je naznačená. Základná dejová línia AT422* je vložená do loci communes medzi hrdinom a škodcom. Tie však nie sú využité v priamej reči. Rozprávanie je opísané realisticky.

V úvode SKK13 sú opísané fragmenty látok *Chránenec osudu a cesta pre tri zlaté vlasy (k slnku)* (AT461) a *Neznámy rytier sa na zázračných koňoch preteká o princeznú* (AT530). Rozprávač v deji dáva hrdinovi dva mená. Prvé meno Hajndrich (germánskeho pôvodu) je využité v úvodných látkach AT461+530, kde je hrdina v postavení pána. Použitím cudzieho mena sú naznačené rozprávačove nesympatie. V ďalšej látke AT422* už má hrdina slovenské meno Peter a rozprávač sa viac k úvodným typom nevracia a hrdinu v rozprávaní viac „znárodňuje“. Okrem mena hrdinu rozprávač v deji uvádza dve ženské postavy (Tindirilóna v AT461+530 a Maďelona v AT422*). Využitím dvoch mien a ženských postáv rozprávač úplne vydeľuje v rámci kombinácie látok prvé dva typy AT461+530 od AT422*. Napriek absencii látky *Švagrovia zakliati na zvieratá* (AT552) druhá ženská postava Maďelona je opísaná ako bojovníčka.

SKK13 Potom išli ďalej na druhú lúku a tam plno ľudí ležalo po nej, ako by spali. (...) On šiel a pasovali sa.

SKK9 (...) až prišiel jedného dne na velikou louku, na které leželo plničko vybílených kostí člověčích. (...) „Prišiel som s tēbou bojovať,“ - odpovéděl Janko.

Napriek stručnosti deja v texte nechýba vzájomná náklonnosť hrdinu a ženskej postavy, ktorá bola vo veľmi podobnej forme uvedená aj v predchádzajúcich zápisoch (viď ďalej BLRUSS).

V SKK13 je opísaný nový prvok väznenia (zaštepená brada). Kým v kombinácii s látkou AT468 hrdina získal za oslobodenie život, pre látku AT552 sú častejšie časti sveta. Vychádza to z toho, že švagrovia v AT552 sú rovnako ako škodca majiteľmi/strážcami určitých častí sveta (viď PLL1). Variant je preštylizovaný a obsahuje spojenie nesúrodých motívov. Polívka na tento text nechal odkaz medzi variantmi SKK3 a SKK7: „3b. Iná ešte verzia tejto látky bola spojená s látkou 18B č. 3 a je tam naznačená.“ (Súpis II: 46) Celý text je uvedený oddelene od ostatných analyzovaných textov v kapitole 18. Neznámy rytier na zázračných koňoch závodí o princeznú., B) Jazda na hladký vrch. V poznámkach Jiří Polívka odkazuje na ďalšiu látku 31B (o chránencovi osudu). Napriek úvodným odchýlkam,

látka AT422* je zachovaná v neporušenej dejovej línii. Za základný typ však Polívka považoval AT530.

V úvode SKK14 nachádzame poznámku o tom, ako si hrdina vyrobil šaty (porovnaj SKK8). Dej pokračuje porušeným fragmentom látky *Vďačné zvieratá* (AT554), keď hrdina dovtedy ubližuje zvieratám, kým od nich nezíska dary. Nasleduje svadba bez bližšej motivácie a vyústenia deja (porovnaj SKK12). Látka AT422* je opísaná veľmi stručne a rozprávač sa na nej bližšie nezastavuje. Škodca je oslobodený odbitím obručí z vane bez sľubov väzňa.

SKK14 Keď sa dlho nevracala, hľadal ju a od kostolníka sa dozvedel, ako prišla na kostolný prah, že sa voľakde podela, ako keby ju do povetria niekto uchytíl.

SKK10 Jankova žena na druhý deň išla do kostola. A ten knofťivák mu v ceste ženu ukradou.

SKK11 Hrdina odviazal draka, keď mu sľúbil čiastku sveta, a drak uchvátil princeznu, vychádzajúcu z kostola.

Posledný slovenský variant SKK15 začína slovenskými tradičnými úvodnými formulami. Narušená je štruktúra deja, keď hrdina už je ženatý a majiteľom zakázanej miestnosti/zámku je otec hrdinu (presun úlohy z dcéry/ženskej postavy na otca, vid' ďalej CZZ1, RUSS). Vďaka tomu nie je potrebný úvodný motív v dejovej štruktúre s využitím samostatnej látky, kde by hrdina hľadal pani, príp. ju ináč získaval. V zakázanej miestnosti sú tri poháre vína. Hrdina so ženou pijú dva a z posledného dáva hrdina trikrát napíť drakovi (zachovaná triáda). Opis väznenia draka je typický pre danú látku: „A byl jeden cerweniak (smok) pszybity taki na ścianie.“ Záver rozprávania je porušený a nedokončený – hrdina musí naplakať sud slz. „Bol tu tedy celkom nevhodne pripojený motív z látky o nevernej sestre a matke.“ (Súpis II: 57) Tento text ako jediný bol uvedený v opise látky *Drak pribitý na stene* (AT422*) v druhom rozšírenom vydaní Aarneho–Thompsona a na základe neho bola špecifikovaná celá látka.

Prvý český zápis CZZ1 začína fragmentom látky *Panny labute* (AT400; nie *Muž ide hľadať svoju ženu*). Motív kúpania na jazere prechádza do látky AT422*, kedy neprítomnosť panej v momente, kedy hrdina porušuje zákaz, je zdôraznená práve kúpaním („musely se chodiť koupat na červené moře“). Ženská postava v deji až do chvíle únosu vystupuje ako kolektívna postava s ďalšími dvoma holubicami v zakliatej podobe. CZZ1 obsahuje stabilnú dejovú skladbu so zachovanými loci communes dialógu draka s hrdinom. V závere látky zvyšné holubice kárajú hrdinu, podobne ako slúžky v prvej časti práce v SK1–3 či PL1 (podrobnejšie vid' prvá časť práce; porovnaj UKRR1).

Niet pochýb, že sa v prípade variantu CZZ2 nejedná o ľudové rozprávanie v pravom slova zmysle. Oproti slovenskému spracovaniu SKK9 je text rozšírený o rôzne romantické

vsuvky. V českej verzii CZZ2 sa Božena Němcová viac pohráva s textom a rozvíja predlohu. Rozdiely medzi slovenským a českým spracovaním sú patrné aj v detailoch, ktoré podstatnejšie nezasahujú do hlavnej dejovej línie. V Prílohe 422 552/7 sú uvedené rozdiely medzi textami, ktoré lepšie popisujú odlišný prístup spracovateľky k materiálu. Zároveň je v prílohe uvedený variant JUGG6, ktorý nie je ovplyvnený ani jedným z Němcovej spracovaní, ale spolu s variantom Smolle174 a predovšetkým Kletke2 poukazuje, ako s pôvodným maďarským variantom (*Zauberhelene* zo zbierky Mayláthovej z roku 1825) pracovali v odlišných prostrediach spracovateľa.

Samotný názov textov je v SKK9 rozšírený o celú dejovú líniu – *O slunečniku, měsíčníku, větrníku, o krásné Ulianě a dvou Tátošikách*. Mená švagrov (Slunečník, Měsíčník a Větrník) poukazujú na AT552, krásna Uliana na látku AT422* a Tátoše na AT552A. V CZZ2 *O slunečniku, měsíčníku a větrníku* je uvedená iba prvá látka kombinácie. JUGG6 má názov *Kraljič i vila*, kým názov predlohy je *Zauberhelene* a spracovanie Smolle174 *Die Zauberrosse*. Predlohou pre spracovanie B. Němcovej bol text prvýkrát publikovaný v zbierke Johanna Grafena Mailátha *Mayarische Sagen, Märchen und Erzählungen* (1. vyd. Brünn, 1825, 2. vyd. Stuttgart u. Tübingen, 1837). Leo Smolle uverejnil prepracovaný variant v *Sagenbuch aus Österreich und Ungarn. Sagen und Volksmärchen aus den einzelnen Kronländern und aus den Ländern der Ungarischen Krone* v roku 1911 a Matija Kračmanov Valjavec (JUGG6) *Narodne pripovjesti u Varaždinu i okolici* v roku 1890. Opakovane publikovaný text Mailátha v Kletke2 *Märchensaal* je z roku 1845. Božena Němcová tak mala možnosť čerpať pri spracovaní slovenskej aj českej verzie z troch zbierok, ktoré obsahovali text *Zauberhelena*. O variante Smolle174 niet pochyb, že sa jedná o preštylizovanú verziu Mailátha (viď Príloha 422 552/7). V texte sú uvedené doslovné preklady. Minimálny odklon nachádzame v úvode, kedy rodičia neodchádzajú z domu pri vydaji sestier. Keďže sa nejedná o priame spojenie so slovanskými variantmi, text nebude bližšie analyzovaný. Dostatočne podrobný prehľad o vplyve Mailáthovej verzie na spracovanie Smolle174 podáva samotná Príloha 422 552/7.

Božena Němcová hneď v úvode dala hrdinom odlišné mená Janko (SKK9) a Silomil (CZZ2). „Jméno prince "Silomil" může být taková vzpomínka. Nemotorně naivní počátek maďarské pohádky, jak rodiče chtějí pro úsporu oženit syna s třemi sestrami, Němcová nahrazuje laškovnou scénou mezi sourozenci. Podklad k té scéně jí mohla dát jiná povídka Mayláthovy sbírky, 'Eisen Latzi' (stránka 199 prvního vydání). Rozpustilý princ Ladislav rozbije babě košík s vejci, baba mu přeje, aby se mu splnilo první přání. Princ doma chce hrát s třemi sestrami míč; sestry mají šaty jedna sluneční, druhá měsíční, třetí

hvězdičkové, smluví se, že bratra budou za jeho škádlení stále trefovat. Princ mrzutě si přeje, aby se propadly – stane se. Po čase jde sestry hledat nejstarší bratr, pak prostřední, konečně sám Ladislav. Z toho si mohla Němcová udělat svůj počátek; přidala ještě žert, jak princezny bratra hubují, ale po straně samy se o ženichy hlásí.“ (Národopisný věstník 1928: 37). V slovenskej verzii je opis vydaja sestier vyrozprávaný tradičnejšie. Detailnejšiu prácu s textom bádať aj v odlišných spôsoboch odchodu sestier s vyvolenými; emotívnejšie podaná je rozprávka CZZ2, keď sestry spia. V SKK9 si hrdina pýta súhlas sestier (porovnaj RUSS). Priame spojenie s variantom Mailátha bádať napríklad pri odchode sestry k Větrníkovi, kde Němcová uvádza v českej verzii doslovný preklad Mailátha.

CZZ2 (...) vzal ji větrník do náruči a sedl s ní do modrooblakového vozu, při němž to čtyry bujně koně zapřaženy byly.

Kletke2 Sie fiel aber nicht zur Erde, sondern in einen Wagen aus Luft. Vier Pferde, die unaufhörlich schnaubten und sich bäumten, waren angespannt...

Smolle174 Wieder schob sie der Knabe hinaus und sie fiel in einen Wagen, den vier schnaubende Rosse zogen und dessen Räder wie Sturm rollten.

Ženská postava je v SKK9 Uliana, v CZZ2 princezná, v JUGG6 víla, kým v maďarských verziách Helena (Zauberhelena). Němcová sa snaží oddialiť od pôvodného spracovania, a to buď vynechaním alebo zmenou vlastných mien postáv. Slovanské texty sa rozchádzajú aj po príchode hrdinu na pole plné ľudských tiel (v CZZ2 hrdina stretáva starčeka, ktorý mu vraví, kto býva v „nádherném zámku“); v SKK9 je zachovaný rozhovor hrdinu s lebkou (typické pre východných Slovanov, viď ďalej). Miesto toho sa Němcová v CZZ2 zameriava na romantický dialóg hrdinu a panej.

V látke *Drak pribitý na stene* (AT422*) Němcová v CZZ2 neuvádza konkrétnu zakázanú miestnosť ako v SKK9, ale vydeľuje ju oproti maďarským verziám zlatým kľúčikom.

SKK9 „Tu máš, hla, klíč od dvanástich izeb, zabávaj sa medzi tým, jako sa znáš, ale že trinástu izbu něotváraj, lebo zle pochodiš, aj ja s těbou.“

CZZ2 „Zde máš klíče ode všech pokojů a skladů, co jich je v zámku; jen jedinou komoru, ku které tento zlatý klíček patří, nesmíš otevřít, chceš-li mě za ženu mít.“

JUGG6 Jeden put se pripetilo da je vila rekla ovomu kraljiču da naj nede v zadnju hižu, drugam v se sme iti, samo v ovu ne. Dala mu je ključe i preporučila mu celo stanje.

Smolle174 Bleibe unterdessen in meinem Schlosse, dessen Dienerschaft dir untertänig sein wird. Nur das letzte Zimmer des Schlosses betritt nicht; es könnte dir daraus Unheil erwachsen...

Kletke2 „Alles im Schloß ist zu deinem Befehl, nur das letzte Zimmer betritt nicht, es könnte grosses Unheil daraus entstehen.“

Opis väznenia škodcu je natoľko silným miestom v deji, že je vo všetkých variantoch rovnaký. Pri oslobodzovaní v českej verzii chýba dialóg šarkana a hrdinu. Je to spôsobené zjednodušeným oslobodením škodcu, keď hrdina pretína reťaz a škodcu oslobodzuje

bez podania nápoja. Němcová v CZZ2 dáva prednosť citom hrdinu pred ustáleným opisom a použitím loci communes a vzdialuje sa tak od predlohy Mailátha. „Propuštění ohnivého krále a unesení princezny se odchyľuje u Němcové věcně od maďarského textu: ten král není připoután třemi obručemi, ale řetězem a princ jej nepropouští tím, že mu dává třikrát pít, prostě přetne řetěz. Tu Němcová tedy mění, ale změna neukazuje k nějakému jinému variantu. Stírá jen příliš vyhraněné podrobnosti (vynechává ovšem i vlastní jména), patrně aby pramen nebyl tak patrný.“ (tamtiež: 37)

- CZZ2 Silomilu nezdálo se býti radno ukovaného krále odvázat, že ale tak snažně prosil, aby mu jen na chvílku odlehčil, smíloval se nad ním a řetěz mečem přetal. Král jsa na svobodě, ihned z pokoje zmizel.*
- SKK9 Když šarkan třetí krhlu vína vypil, spadla s něho i třetí obruč, a vtom do dveří vstupovala krásná Uliana. Šarkan se zarehotal, popadl Ulianu a než se Janko zpamatoval, sedl si s ní na Tátošika, který na jeho zavolání z konice vyběhl, a ze zámku s ním zmizel.*
- JUGG6 I ov mu ognjeni kralj pak veli: daj mi jošče, dve, znaš da je navada da saki tri put pije. Ov mu i to dá. 'Si obruči pokli su i on bil je oslobojen. Gda je vila dimo došla, mam ju je ov pograbil ter odpeljal vu sužanstvo.*
- Smolle174 Als er den zweiten Becher geleert hatte, sprang auch der zweite Reif. "Nun bitte ich dich noch um einen Trunk Wasser, denn die Glut, die mein Inneres verzehrt, ist noch nicht gelöscht." Auch dies reichte ihm der junge Held, aber im selben Augenblicke sprang auch der dritte Reif entzwei und der Alte verschwand in einem Flammenmeere, das ihn umwallte.*
- Kletke2 Er schmunzelte wieder und sagte: „Zweimal hast du mir Wein gegeben, gib mir auch jetzt einen Becher Wasser.“ Und als Argilus getan, wie er gebeten, sprang auch der dritte Reif ab und der Flammenkönig verschwand.*

V závere deja, rovnako ako pri oslobodení, Němcová v CZZ2 líči ženskú postavu ako prikovanú princeznú, kým v druhých variantov vrátane SKK9 je opis poetickejší – ženská postava musí v žeravom potoku umývať riady.

- SKK9 Vskutku ho také kůň do dvora ohenného šarkana donesl, a právě stála krásná jeho Uliana u studně, perouc rúcho v horící vodě.*
- CZZ2 „Hluboko pod zemí v jednom ohnivém zámku přikována; muž ten, kterého jsi z řetězu odvázal, byl král, jehož ona přemohla; ten jsa na svobodě, pustil se za ní, a když ji dohonil, vzal ji s sebou do svého ohnivého zámku a ze msty ji tam přikoval.*
- JUGG6 Ov ide ide ide i dojde na jednu ognjevitu goru, tam je videl jednoga potoka i v njem je stala ova vila. (...) Ona pak veli: a kak bi jaz pobegla, 'da sem' sa z lancí okovana?*
- Smolle174 Sogleich sattelte Argilus sein schnellstes Pferd und ritt' in die Höhle, wo er wirklich seine Braut fand, die vor Freude, ihn zu sehen, das Küchengerät in den feurigen Bach fallen ließ.*
- Kletke2 Der Flammenkönig Holofermus hält sie in einer unterirdischen Höhle gefangen, sie muß sein Küchengeschirr am Gluthbach waschen.*

Viac než za českú ľudovú rozprávku by bolo správnejšie text CZZ2 považovať za spracovanie na motívy maďarskej (ľudovej) rozprávky. Texty „Die Brüder“, „Eisen Laci“ a „Die Zauberhelene“ uvádza Mailáth ako texty, ktoré „sind nicht von mir erfunden, ich habe sie von berühmten Erzählern gelernt.“ (Mailáth 1825: 278) Varianty SKK9 a CZZ2 predstavujú jediné dochované zápisy z českého, ale aj slovenského prostredia s jednotnou dejovou štruktúrou. Němcová v slovenskom spracovaní zväzovali dialógy, ktoré sa zaviazala

v publikácii ponechať v slovenčine ako kompromis, keď vydavatelia neschválili publikovanie slovenských rozprávok v pôvodnom jazyku a pravdepodobne práve vďaka tomu rozprávanie pôsobí prirodzenejšie. Hoci sa Němcová v CZZ2 pridržiavala dejovej štruktúry, dej rozvila množstvom opisov, a tým ho vzdialila od ľudovej tradície. V období zápisu SKK9 bolo bežné spracovať a pretvárať získaný materiál. Tento proces prebiehal v zhode s ľudovými tradíciami a snažil sa o oživenie časom pozmeneného materiálu. Pri CZZ2 však takéto obmedzenia neboli nutné a ani očakávané. Němcová napriek tomu, že sa snažila dielo vydávať za ľudové, zasiahla do deja takým spôsobom a v takom rozsahu, že nie je možné vidieť v CZZ2 autentické rozprávanie, príp. zápis počutého textu. Naopak, úzke spojenie s Mailáthovým variantom a nezachovanie žiadneho podobného variantu ani v českom, ani v slovenskom prostredí poukazuje na úplné prevzatie maďarskej látky Němcovou a vydávanie ho za slovanské verzie. Je zaujímavé, že Václav Tille vnímal CZZ2 ako ľudový text (nehľadiac na to, že ho správne spojil s Mailáthovým variantom) a odkláňal sa od SKK9, ktorý sa oveľa viac pridržiava rozprávačskej tradície; zmeny v českom variante zjavne nevnímal ako moderné vplyvy spracovateľky. Predpokladal, že Němcová napriek úzkemu prepojeniu s Mailáthovou verziou, text poznala z počutia. Na možné spracovanie počutého textu zo slovenského prostredia poukazuje, ako už zmienil Jiří Polívka, variant SKKK1. V tom síce nezostal zachovaný typ AT422*, avšak AT552A sa v detailoch v dosť značnej miere približuje k SKK9 (bližšie v analýze SKKK1).

Na miestach, kde postavy vystupujú samostatne (putovanie hrdinu cez pobité pole, stretnutie so škodcom, uväznenie ženskej postavy, posledný útek v AT552A), je Němcová v českom spracovaní strohá a dej zjednodušuje. Naopak v situáciách, ako je opísaná zábava hrdinu so sestrami, priame stretnutie so ženskou postavou alebo čarodejnicou, sa naplno rozvíja predstavivosť a romantický duch Němcovej. Tieto opisy si však Němcová dovoľuje iba v českom spracovaní, kým k slovenskému variantu má rešpekt, keďže sa jedná o text, ktorý má priblížiť slovenskú ľudovú tvorbu. „Celkem změny ukazují (v CZZ2, pozn. autora) k přidavkům z osobní záliby a v druhé části k zjednodušení příhod; ne k vlivům jiného textu, nejvýš snad k nejasným vzpomínkám na starší vypravování, zato shody v kostře látky a zvlášť textové shody i slovní na některých místech, dokazují, že Němcová užila maďarské povídky jako předlohy k svému osobitému vypravování.“ (tamtiež: 38)

Tretí český variant CZZ3 obsahuje novú dejovú štruktúru bez spoločných znakov s ostatnými západoslovanskými textami. Zákaz otvárať miestnosť je zahrnutý do podmienky svadby. Doba skúšky hrdinu je tu predĺžená z niekoľkých hodín (pani je v kostole, AT468), alebo dní (pani je v boji, AT552) na celý rok. Látka AT552 je zdôvodnená tým, že hrdina

nemá rád sestry (Slavomír panoval, sestry nemiloval a hľadel se ich zbyt.); tie vydáva na prosbu umierajúceho otca za bielych vtákov. Novým detailom je obraz panej, ktorý hrdina nachádza po porušení otcovho zákazu a ktorý hneď mizne. Tento opis je častý v bieloruskom prostredí (viď ďalej). Hrdina získava pani z obrazu s pomocou troch starcov, od ktorých dostáva tri prstene a využíva ich v ďalšej látke *Materské znamienka princeznej* (AT850; hrdina s paňou trikrát stoluje – 1 hodinu, 2 hodiny, svadba). V texte nachádzame aj ďalšie prvky, ktoré sú opisované vo východoslovanských verziách a pre západných Slovanov nie sú bežné (dom uprostred záhrady, chlieb ako oslobodzujúci prostriedok, zámok na husej nôžke, darovaná smrť atď.).

CZZ3 Tu spatřil na skále obrouskou husí tlapku a na ní vrtil se křišťálový zámek, že nebylo rozeznat dveří a oken. (...) „Vhod' mě do tlamy pecen chleba, daruji ti jednou smrt'.“

Variant CZZ4 začína bez úvodnej látky priamo AT422*. Zákaz otvárať miestnosť prechádza z hrdinu na hrdinovu ženu (porovnaj RUSS19), ktorá oslobodzuje škodcu a ten ju unáša. Nápoj škodca dostáva v koflíku⁵ (porovnaj SKK10 Z toho suda vyleťeu knoftivták). Napriek porušenej štruktúre, látka je zachovaná detailne, hoci bez dialógov a v realistickom duchu.

Posledný český variant CZZ5 *O skleněném zámku* má najbližšie k CZZ4 (viď Príloha 422 552/8). Názov je zhodný s CZZ4 *Skleněný zámek*. Rozprávanie je strohé, bez detailov. Jediné využitie priamej reči je v závere látky AT422* (odkaz škodcu, kde má hrdina hľadať ženu). Postavou, ktorá oslobodzuje väzňa v CZZ4 a CZZ5, je ženská postava (dcéra alebo žena).

CZZ5 Královští manželé měli jedinou dceru a když dospěla, pomáhala matce v zámku na všechno dohlížeti a pořádati, jen do jednoho sklepa přísně jí otec přikázal, aby nevkočila, ani sedmero zámků na železných dveřích aby neodmýkala.

CZZ4 (...) hospodský, vzal si chudobní, ale velmi hezké děvče za ženu (...) „Do obou sklepů smíš chodit, jen do toho třetího nikdy nechod', ani neodmíkej, byla by's nešťastná a já s tebou.“

SKK15 (...) byl jeden hrabia. měl jednoho syna, a měl sedem zamkuf: do tych sešci, co by isel ik opatský, a do teho siudmeho ni, bo niescešliwy zostanie.

Na vzájomný vplyv českých zápisov poukazuje predovšetkým takmer doslovný záver látky.

CZZ5 Prosil ju o druhý pohár a když mu ho podala, praskla druhá obruč. Tak i po třetí se stalo. Drak jsau uvolněn, popadl oklamanou princeznu, vynesl na zámecký dvůr, rozepjal křídla, vzněsl se k oknům paláce a volal na krále holdujícího: xChceš-li svou dceru spatřit, přijdi na skleněný zámekx.

CZZ4 Prosil ještě o jeden koflík vína a když mu ten podala, praskla druhá obruč. Ale on ještě více nařikal a prosil o třetí koflík vína, že mu načisto uleví. Jak vypil třetí, praskla poslední

⁵ výraz sa používal v 14. storočí; jedná sa o cca 1,45litrovú nádobu.

obruč. Seskočil, vzal hospodskou a letěl s ní ven. (...) „Chceš-li svoju ženu vidět, přijdi si pro ňu na sklenný zámek.“

České varianty sú v porovnaní so slovenskými zápismi špecifické väčšou strohosťou a absenciou nielen dialógov a priamej reči, ale aj v značnej miere strohými loci communes. „(...) slovenské rozprávky v porovnaní s českými reprezentujú starší vývojový stupeň. Kým česká rozprávková tradícia predstavuje výraznejšie cestu od fantastického k reálnemu, slovenské ústne podanie dodržiava dôslednejšie fantastickú, čarovnú polohu rozprávok.“ (SLR 2004: 633)

Na poľskom území nachádzame jediný zápis PLL1, ktorý obsahuje fragment látky AT422*. V úvode textu je náznak typu AT552 (1 veta), na základe toho je v katalógu Krzyzanowského text pridelený k látkovému číslu 552. Švagrami hrdinu sa stávajú prírodné živly.

PLL1 Do jedne chodziól mróz, do drugie wiater, do trzećie dysc i potém sie pozéniyli.
SKK9 „Najstaršiu som vydal za sluncového kráľa, prostrednú za vetorného kráľa, najmladšiu za mesiačného kráľa.“
CZZ2 „Pravdu; jedna je nyní královnou slunce, druhá královnou měsíce a třetí královnou větrů.“

Dej pokračuje fragmentom *Biela a čierna pani* (AT403; porovnaj ATU400 1) a ženskou postavou sa stáva tretia pani z hrušky (bieločierna). Tú vzápätí unáša drak. Meno ženskej postavy má východoslovanskú podobu Maryja (Nie slabýs ty cárná Maryjá se mnom?). U západných Slovanov je častejší ekvivalent prípony –ilona (Ilona/SKK5, Uliana/SKK9, Tindirilóna a Majlena/SKK13, O Majlene/SKKK1, Прекрасная Алена/BLRUSS7, прекраста Льона/UKRR6, JUG5 Bendeš-Vila Mandalena a pod.).

Podobne ako v SKK11 je dej porušený, keď ženskú postavu unáša škodca, avšak po príchode k panej je škodca väznený.

PLL1 Przyleciał smok i porwał je. (...) „Póde, bo mi straśnie źle, ale jak cie bedźie pytał, cóbyś mu (smokowi) podał wody, nie podajze mu. Skuła go (smoka) w štéry okowy.
SKK11 Od neho sa dozvedel, že ťažko dostane princeznu, lebo ju uniesol drak dvanást'hlavý. (...) Neodolal, nazrel a uvidel dvanást'hlavého draka na dvanástich re'aziach.

Rozprávač bližšie opisuje až dialóg medzi hrdinom a škodcom. Nachádzame v ňom spoločné detaily so slovenskými textami.

PLL1 Tén wołá na tego Karolka: dej mi jedne skłánke wody. I podał mu jedne skłánke. Daruje ci za to jeden świat. Ale dej mi jesce drugá skłánke. Dál mu i drugá. Daruje ci za to drugi świat. Dej mi trzećią skłánke wody. Dál mu. Daruje ci za to trzeći świat.
SKK10 „Janko, daj mi pohár vody, buďeš mat z tohto sveta tri čiastky.“ (...) „Daj mi Janko druhý pohár vody, buďeš mat z tohto sveta dve čiastky.“
SKK11 Hrdina odviazal draka, keď mu sľúbil čiastku sveta, a drak uchvátil princeznu, vychádzajúcu z kostola.
SKK13 „Pusť ma, Péter, dám ti tri časti sveta a štvrtá bude moja.“

Poľský variant je značne stručný a nedôsledne vyrozprávaný. Jednotlivé látky sú opísané v náznakoch a nejednoznačne. Počas celého deja je patrný vplyv slovenského prostredia, ktorý je viditeľný predovšetkým v poslednej látke *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A; vid' ďalšia časť práce).

V predchádzajúcej analýze *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž* (AT400) neboli na bieloruskom území publikované žiadne varianty analyzovaného typu. Prvý bieloruský variant BLRUSS1 *Шклянныя горы* má blízky názov s CZZ4 *Skleněný zámek* a CZZ5 *O skleněném zámku*. Od západoslovanských textov sa odlišuje úvodom AT518+400 (*Magické predmety hádajúcich sa dedičov + Panny labute*). Pri pohľade na túto kombináciu to pripomína prvú analyzovanú štruktúru AT400+518, ktorá bola typická pre slovenské texty. Jedná sa však o odlišný podtitul AT400.

Odlišným spôsobom sa hrdina v textoch BLRUSS1 a CZZ1 dostáva k lesnému pánovi (v CZZ1 hrdina odchádza do sveta, v BLRUSS1 sa stráca a pán ho nachádza). Ten predstavuje prostredníka medzi hrdinom, ženskou postavou a samotným typom *Panny labute* (AT400). Látka je v oboch textoch zakončená odlišnými spôsobmi; kým v CZZ1 je ustálená forma látky AT400, bieloruský opis je častý vo východoslovanskom prostredí.

BLRUSS1 - *А што, - гавора, - Іван Знайдзён: ці я не казаў табе, не ні гарэлки ад жаны? А ты не паслухаў, вот яна цябе кінула. (...) - Вот ба ж меў я табе указаць, дак я сам не ведаю, дзе Шклянныя горы! (...) Прыкоціцца гэты клубочак к нашаму к сярэдняму брату...“*

CZZ1 „*Aha, nezachoval jsi rady mé, již ti tentokráte nepomohu; ty tři holubice již tady nebývají; ale jdi k mému bratrovi, ten má všechny ptáky pod svou mocí a všechna zvířata...“*

Chromý pomocník (v CZZ1) je v bieloruskom variante nahradený lietajúcim kobercom. Rozprávač tak zapája do deja úvodnú látku AT518. Napriek rovnakej kombinácii látok v CZZ1 a BLRUSS1, nie je možné tieto dva zápisy vnímať ako jeden celok.

Analyzovaná látka AT422* začína až hrdina nachádza svoju ženu. Odlišne od západných Slovanov zakázaná miestnosť nie je v dome (dvanásta, príp. trinásta komnata), ale je to samostatná stavba (dom, búda). Opis zakázanej miestnosti je u východných Slovanov štandardizovaný. Najviac je však podchytený v bieloruských variantoch (vid' Loci communes AT422*). Väzňom je nielen Košcej Nesmrteľný, ktorý predstavuje u východných Slovanov univerzálneho škodcu (u západných a južných Slovanov drak), ale aj jeho kôň.

BLRUSS1 *Цяпер сам адарваўся і конь адарваўся.*

SKK9 *Šarkan sa zarehotal, popadl Ulianu a než se Janko zpamatoval, sedl s ní na Tátošika, který na jeho zavolání z konice vyběhl, a ze zámku s ní zmizel.*

Podobne ako v CZZ3 Кощей pýta za oslobodenie trikrát chlieb pre seba a svojho koňa a trikrát vodu. Opis oslobodzovania je detailný.

BLRUSS1 Я цябе тры разы ад смерці адратую! (...) - А прынясі мне булку хлеба! (...) Прынясі мне вядро вады!

CZZ3 Vhod' mě do tlamy pecen chleba, daruji ti jednou smrt'.

Bieloruský variant BLRUSS1 sa v niektorých detailoch približuje rôznym západoslovanským verziám, väčšie zhody s konkrétnym textami však chýbajú. V zásade je možné pripustiť, že BLRUSS1 predstavuje štandardnú kombináciu látok pre východoslovanské prostredie. Zhodné znaky, predovšetkým s českým zápisom, sú skôr dôsledkom vplyvu východoslovanskej ľudovej tvorby na západoslovanskú než naopak.

V druhom bieloruskom variante BLRUSS2 nachádzame okrem západoslovanskej podoby mena hrdinu Янка, spoločné znaky s CZZ3 (v látke AT850). Rozprávač využíva v priebehu deja typ AT518, ktorý sa rovnako ako v BLRUSS1 opisuje použitím čarovného prostriedku pri premiestňovaní hrdinu (v BLRUSS1 koberec nahrádza chromého pomocníka, v BLRUSS2 koňa). Vďaka darovaným veciam (CZZ3 prsteň od troch pánov, BLRUSS2 ručník od sestier) hrdina získava pani za ženu. Rozprávač sa na látke AT422* bližšie nezastavuje – hrdina vypúšťa škodcu bez podania nápoja. Dej tak nevyžaduje použitie loci communes, hoci sľub za pomoc zostal zachovaný. Oproti ďalším látkam v deji, je táto opísaná veľmi stroho. Rozprávač zovšeobecňuje aj zakázanú izbu na *гэты пакой*.

Ďalšie varianty BLRUSS3 a BLRUSS4 začínajú AT552, kde je zachovaná posledná vôľa otca (porovnaj CZZ4, BLRUSS2). V BLRUSS4 je sľub umocnený tým, že to musí byť pred tým, než sa sám hrdina ožení. Odlišne od západných Slovanov hrdina po odchode z domu hneď prichádza k sestrám až následne nachádza ženu a dej pokračuje látkou AT422*. V BLRUSS3 je zachovaná replika uvítania hrdinu, ktorá je opísaná predovšetkým v slovenských textoch (viď Loci communes AT422*). Látka AT422* je značne zjednodušená a rozprávač jej nevenuje veľa priestoru. Hrdina priamo oslobodzuje škodcu a získava za to tri cárstva. V rozprávaní nie je použité loci communes. Atribútom škodcu v BLRUSS4 je oheň a oslobodzovanie je opísané detailne. Rozprávač sa zameriava na prosbu väzňa, ktorú znásobuje trikrát – jedna replika väzňa je opísaná postupne trojnásobným podaním nápoja (prosba 1x3/4 nápoje, nie 3/4x1 nápoj).

BLRUSS4 Смотрить эту хижу – сильный огонь горит и въ огонь поганых Кощей на цепях висить.

SKK9 Tu vidí sedieť tam ohenného šarkana, třemi obručky přikovaného.

CZZ2 Když otevřel, spatřil tu rozpáleným řetězem ke zdi přikovaného člověka. (...) Jsem král ohně...

RUSS1 (...) отворил двери и видит: стоит богатырь заколдованной в цепях, в котли, а под котлом огонь...

Porušený úvod nachádzame v BLRUSS5, keď otec nestihá pred smrťou vysloviť posledné želanie. Hrdina vydáva sestry za neznámych (fragment AT552). Vo variante nachádzame odklon od ustálenej dejovej línie, keď hrdina musí nájsť bohatierskeho koňa, ktorý by ho uniesol. Radcom je Baba Jaga. V látke AT422* škodcu uväznil otec panny, čím sa oslabuje sila ženskej postavy a tá už nevystupuje ako bojovníčka.

Opis zakázanej izby je zachovaný podobne ako vo východoslovanských textoch (vid' loci communes AT422*). Samotné oslobodenie je opísané veľmi detailne v dialógu medzi pani a medzi hrdinom a medzi hrdinom a drakom. Hrdina oslobodzuje väzňa postupne, pričom za každým odchádza z komnaty a škodca tak dostáva nápoj po tri dni. V spôsobe väznenia je patrný náboženský vplyv, keď škodca je podľa opisu ukrižovaný (vid' vyššie analýzu Junga).

BLRUSS5 Дык бацька гэты узю да яго к сцяне і прыкавау на шэсць гваздох: адзін гвозд у ногі, скалушы ногі, тады у сярэдзіну, проці сэрца гвозд, і у лоб гвозд, і на руках, на ладонях, на гвазду.

V predposlednom bieloruskom zápise BLRUSS6 kupcov syn na radu Baby-Jagy hľadá vyvolenú pani. Cestou prichádza k pánom vtákov, zvierat a oblakov (porovnaj CZZ1). Dej začína priamo látkou AT422*. Hrdinu k pani prináša noc (porovnaj BLRUSS1, BLRUSS2). Látka AT422* má stabilnú dejovú líniu. Zákaz otvárať izbu je umocnený, keď pani hrdinu skúša trikrát (odchádza na prechádzku a na konci dňa sa vracia). Tretí deň hrdina škodcu oslobodzuje. Úvod AT422* je obširny a hlavný dôraz rozprávača je na skúške pani. Za oslobodenie hrdina dostáva tri smrti (porovnaj CZZ3). Záver látky je zjavne porušený, keď škodca, pani a hrdina zostávajú žiť spolu.

Kompozícia posledného bieloruského variantu BLRUSS7 je komplikovaná, ale dôsledná. Počiatočné zmiznutie a následné stretnutie so starším bratom spája dej, keď brat bojuje s matkou hrdinovej ženy, ktorá väzní škodcu. Tieto dve postavy nemajú vplyv na dejovú štruktúru, ale ich vzájomné prepletanie dotvára detaily deja. Podobne ako v BLRUSS6 hrdinovi radí trojtýždňové dieťa, kde má hľadať ženu.

BLRUSS7 (...) у белай Беяіне, у белым шатры сядзіць дзевушка, Пракрасная Алена.

BLRUSS6 (...) ёсць Бела поле, на Белым полі ляжыць ложка, на тей ложы ляжыць слішна панна, у галавах стаіць конь, із лубкі жар есць!

Dej pokračuje návštevou švagrov (Hrom, Mráz, Dážď, porovnaj PLL1), ktorá je opísaná detailne s loci communes. Hrdina sa dostáva k pani s pomocou medvedice (porovnaj BLRUSS1, BLRUSS2 a BLRUSS6). Drak kypí v kotli, čo odkazuje na SKK9, CZZ2, BLRUSS4 (vid' BLRUSS4) a za oslobodenie sľubuje tri smrti. Loci communes sa uvádzajú

aj pri úteku hrdinu so ženou. Upozorňuje na ne chlapec škodcu. Všeobecne sa dá pozorovať, že v bieloruskom prostredí nie je pevne podchytený vzťah škodcu a koňa ako strážcu (porovnaj BLRUSS6 pes, sokol, kôň; BLRUSS5 holubi). BLRUSS7 ako jediný bieloruský variant končí AT302.

Prvý ukrajinský variant UKR4 už bol analyzovaný v prvej časti práce a aj naďalej sa zhoduje štruktúrou s primárnym srbským variantom JUG1 (viď Príloha 400 422 552/8). Záver úvodnej látky *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž* (AT400) je zjednodušený: hrdina sa pri jazere stretáva s paniou (pávicou) a odchádza s ňou (nemusí ju druhýkrát hľadať). Pávica počas AT422* vystupujú ako kolektívna postava a ženská postava sa vydeľuje, až keď je škodca oslobodený (porovnaj CZZ1).

UKR4 *Йак розомкнул, там бул у тей піньвіці йеден велькі гордоу, а у тім гордове бул велькі шаркань...*

JUG1 *(...) на најпосле отвори и дванаести подрум, кад тамо, али насред подрума једно велико буре са гвозденим обручима одврањено на из њега изиђе глас...*

Variant UKR4 je vyrozprávaný zemplínskym nárečím,⁶ ale pod vplyvom srbského prostredia. Záver látky je porušený, keď škodca odchádza bez panej. Tá posielala hrdinu do služby. Replika škodcu pri únose prechádza na ženskú postavu „Тераз ме нье будзеш мац.“ (viď ďalej Loci communes AT422*)

Text UKRR1 začína podobne ako bieloruský variant BLRUSS1, kde sa hrdina stráca rodičom a vychovávajú ho cudzí ľudia.

UKRR1 *Відтак поїхав він раз до ліса, та пішов ріця збирати, а дітина собі десь як взяла листи, так відлізла, же вже і не мож було найти.*

BLRUSS1 *У капу склала, хваць тады за люльку - дзяцёнка няма у люльцы.*

So slovenským prostredím UKRR1 spája detail Dunaja, ako miesta kúpania pávic (Іде він, іде, іде прійшов над Дунай; дивит ся, там ся три панни купає; він ся сунь корчьми, сунь корчьми, закрав ся, та украв середущой сукні та крила). Vo fragmente *Panny labute* (AT400) hrdina podobne ako v BLRUSS1 sám zapričiňuje odchod ženy.

UKRR1 *Тот взяв і дав і. Она як взяла по хаті літати, як взяла літати, так ся тішиит; відтак як вдарит в середуще вікно і полетіла, та хіба му сказала: - Як хочеш, жебим ті жонов біла, то глядай мя на вівсяной горію.*

CZZ1 *Matka hned šla, jedno péro vzala a dala jí ho. Она ho do sebe píchla a mnohem krásnější zůstala. (...) Nevěsta jich do sebe píchla, a hned zůstala holubicí. Jako holubice vyletěla oknem a děkovala jí: „Děkuji vám, má nejmilejší matičko, že jste mi ta tři péra dala; počkám ještě na svého manžela, abych se s ním rozloučila.“*

⁶ ordov - zemplínske nárečie, východné Slovensko; bečka - abovské nárečie, bočka – šarišské nárečie, spisovne slovensky sud.

BLRUSS1 Стала змушчаць яго. Ну, і змуціла яго. Выпіў ён ад яе, колькі там выпіў, да выпіў з яе рук. Цяпер ён і заснуў. А яна цяпер надзела сваю [а]дзежу, кінула яго і паляцела. Толькі сказала: - Ці убачымся, ці не убачымся - у Шкляных гарах!

Hrdina postupne prichádza k trom pánom (BLRUSS1 vtákov, zvere, vlkov; CZZ1 lesný pán, zvere a vtákov, čertov). V CZZ1 a UKRR1 je látka zachovalejšia, keď hrdina používa chromého čerta a leva, kým v bieloruskom zápise BLRUSS1 používa lietajúci koberec. Hrdina sa dostáva k žene vo vreci s múkou. Tento detail nie je štandardný a je zachovaný iba v ukrajinských variantoch. Pravdepodobne v nadväznosti na to je Sklenená hora zamenená вівсяной горію (ovsená hora).

UKRR1 Добре я ти так зроблю; ту ся для неї мука меле, та ся ссипле до бочки, вже слуга для тамтих двох забрав, ще для неї має взяти, одже влізь да тої бочки, я тя запичатаю, а як слуга буде мовив, же тяжко, то повім, же ся мука замочила.

Zakázaná izba a oslobodzujúci prostriedok sú opísané podobne ako v bieloruských textoch (porovnaj CZZ3, BLRUSS1; vid' Loci communes AT422*), teda pod východoslovanským vplyvom. Panny počas deja vystupujú ako kolektívna postava a hlavná ženská postava rovnako ako v UKR4 sa vydáva až pri únose. Text UKRR1 je možné predovšetkým vďaka poznámkam zapisovateľa (zmienka o Dunaji a Tatrách) spojiť so slovenským/rusínskym prostredím, zároveň však obsahuje prvky typické pre východných Slovanov.

Variant UKRR2 má rovnakú dejovú štruktúru ako prvá skupina SKK, ktorá začína látkou *Princezná na strome do neba* (AT468; vid' Príloha 422 552/9). Vzhľadom na rok zápisu (1897), tento variant mohli ovplyvniť texty SKK1 ako aj SKK2. Záver AT468 je porušený, keď sa žena chytá za chvost koňa a tak sa dozvedá o prestrojení hrdinu. Ženská postava vplyvom látky AT468 nie je opísaná ako bojovníčka. Jej sila je ešte viac oslabená, keď vážna chytá jej otec (podobne ako v UKRR3).

UKRR2 Відзій, Йанчі, йа уш ту сто рокі прібімі, твоей господары оцц ме ту прібел; да ті ньє бул, ту йа бі бул на вікі.

UKRR3 Той шаркань три роки був прибитий до стіни. Зробив се старий цар, бо шаркань хотів викрасти Олени. Тепер він звільновся і першим ділом схопить молоду царицю.

BLRUSS7 А ён да спрежда хацеу яе узяць, дак яе матка была сілней за яго, дак яна і усадзіла яго у гэта пекла.

Väzeň je podobne ako v BLRUSS5 ukrižovaný. Jeho pomenovanie je spoločné s UKRR1 чорный/Чьарні Шап.⁷ Text podľa štruktúry spadá pod západoslovanský vplyv. Predlohou bol variant SKK1. Dosvedčuje to nielen štruktúra deja, ale aj podobné stylistické formulácie.

⁷ rusky: шашка – šabl'a, kocka

Napriek porušenému úvodu UKRR3 text začína látkou AT468 (vid' Príloha 422 552/10). Hrdina sa dostáva do služby, keď po neho pošle pani. Rozprávanie sa zrýchľuje využitím chromého zvierat'a (porovnaj CZZ1, UKRR1, BLRUSS1).

Rozprávanie je obšírne a detailné. Obsahuje maďarské výrazy, napríklad Тюндер⁸ a množstvo slovenských výrazov (оженися, занедбані, витязя; стоїть, як стовп; переговорити). Znak spoločné so slovenskými verziami sú viditeľné aj v pokračovaní deja látkou AT422*. V loci communes pri podávaní nápoja škodcovi sa rozprávač pohráva s oslovením hrdinu – zo začiatku je to cár, čím sa nadväzuje na to, že hrdina sa stáva pánom krajiny a v súvislosti s tým ženská postava odchádza poslednýkrát pozrieť krajinu, druhýkrát už je oslovený deminutívom.

UKRR3 Царю, царю, (...) Принеси відро води, й за се я тобі подарую світ... - Гей, Павлику, коби ти приніс ще одне відро, подарував би я тобі уже й другий світ! (...) - Принеси, Павле, і третє відро. Не пожалій, дістанеш третій світ.

V závere AT422* rozprávač nadväzuje na úvodnú látku AT468 a hrdina využíva pri neúspešných útekoch pomoc koňov. Variant je rovnako ako UKRR2 ovplyvnený slovenským prostredím.

V UKRR4 vystupujú mnohé náboženské postavy. Hrdinom je sv. Mikuláš, ktorý však predstavuje obyčajného človeka. Vážňom je Ирода⁹, radcami sú Slnko a Mesiac (porovnaj SKK9, CZZ1, CZZ2). Stretnutie s radcami postráda stabilné prvky spojené s nadprirodzenými bytosťami ako je to napríklad v AT552, čo ďalej umocňuje fakt, že rozprávač nedokázal vložiť charakter využitých postáv do deja. V UKRR4 sa hrdina dostáva k ženskej postave rovnako ako v UKRR1 (Text UKRR1 bol publikovaný približne v roku 1861 vo Ľvove, UKRR4 tiež vo Ľvove v roku 1908.).

UKRR4 Пішов, найшов млин, уліз у міх, вінесла его на скльинну гору, там слуги розйизали міх, - уздріли его у місї і напудили си; пішли слуги до Єлени Константини і кажут: Ми таке і таке найшли в муці.

UKRR1 - Добре я ти так зроблю; ту ся для неї мука меле, та ся ссиле до бочки, вже слуга для тамтих двох забрав, ще для неї має взяти, одже влізь да тої бочки, я тя запичатаю, а як слуга буде мовив, же тяжко, то повім, же ся мука замочила.

V látke AT422* hrdina oslobodzuje väzňa jedným podaním vody. Špecifikom látky je, keď väzeň nenadobúda využitím nápoja silu, ale rozmer „Ирод напив си води і стал дужий...“ a tým sa oslobodzuje. Variant UKRR4 okrem nerozvitých postáv postráda úvodnú látku pred AT422*.

⁸ maďarsky: tunder – čarovné, víla

⁹ ukrajinsky: юрода – boží blázon

Dej UKRR5 je značne zjednodušený a začína taktiež priamo látkou AT422*. Hrdina je už ženatý a zákaz otvárať izbu dostáva od umierajúceho otca.

UKRR5 До йеденац коморкох можеш пойсци, уше поопатрац, кед зосцеш видзец же цо йест там, льем до дванастей нье идз.

SKK15 (...) był jeden hrabia. miał jednego syna, a miał siedem zamkuf: do tych seści, co by isel ik opatszyc, a do tego siudmeho ni, bo niesceśliwy zostanie.

Väzňom je Typok, a teda nadprirodzenú bytosť nahradil národný nepriateľ, ktorý je hyperbolizovaný tým, že má tri nohy. Dej je vyrozprávaný detailne, predovšetkým v časti dialógu hrdinu a väžňa, ktorý sa nesie v západoslovanskom duchu. V rozprávaní je už patrný vplyv srbského prostredia, avšak iba na lingvistickej úrovni (думал да вон, насипац воду...).

Variant UKRR6 začína fragmentom AT552, keď hrdina v neprítomnosti matky, starších bratov a sestier vydáva strážené sestry za šarkanov. Dôvodom vydaja sestier je proroctvo. Zaujímavým detailom je prenos bolesti hrdinu na švagrov, keď ho starší bratia trestajú (porovnaj SKK10). Odchod hrdinu z domu je motivovaný ďalšou zápletkou, a to svadbou staršieho brata. Hrdina po odchode navštevuje sestry ešte pred AT422* (porovnaj BLRUSS).

UKRR6 Так він не дома, бо він пішов по світмі, він мат четверту часть шьвіта походити...

Rozprávač pri stretnutí hrdinu so ženskou postavou vkladá do deja výmenu meča, avšak nedokáže na ňu nadviazať, a tak ju už viac v deji nerozvíja. Opis UKRR6 priamo poukazuje na vplyv SKK11.

UKRR6 (...) узял йей мечь с нихи та положил до своей, а свій мечь положил до йей нихи, же чьул він, же йей мечь сам рубат, кет му розскаже, (...) Так она лем му дала покій, жебѣ спал, не робила му ничь, лем наклала огнь, а готуйе фришитик.

SKK11 Poradil mi, aby vymenil svoj meč za živý meč, ktorý tam nad jej hlavou visí. (...) Ona sa zobudila, nechcela mu ublížiť, vyčistila mu šaty a prichystala raňajky.

SKK9 V síni na zdi viděl ale viseti meč, který ustavičně z pochvy ven vyskakoval. (...) potom na jeho místo pověsil svůj a ten si nechal.

Detail spojený s látkou AT552A (rýchly kôň) je porušený, keďže koňa vyslúžila pani a nie škodca (vid' ďalej) a je súčasťou látky *Drak pribitý na stene* (AT422*). Zároveň je zámienkou neprítomnosti ženskej postavy. Pri oslobodení škodcu hrdina znova vystupuje v pozícii podriadeného panej (porovnaj SKK); takýto priebeh deja je súčasťou AT468, nie AT552.

UKRR6 obsahuje množstvo nesúrodých detailov (svadba staršieho brata, návšteva a dej u najmladšieho švagra). Text aj napriek tomu, že je látkovo rozvetvený, drží sa základnej dejovej línie, na ktorú nadväzujú detailné situácie, ktoré dej neovplyvňujú. Text neobsahuje AT468, viac v ňom možno vidieť vplyv typu SKK9. Napriek prerozprávanej

forme SKK12 je možné nájsť spoločné znaky s UKRR6, ktoré iné varianty postrádajú (viď Príloha 422 552/11). Patrne slovenský vplyv je možné hľadať v rusínskom podaní ešte pred odchodom z pôvodného územia. „Tito rusínští kolonisté se přistěhovali většinou z východoslovenské župy šaryšské a přinesli s sebou zajisté svoje nářečí, promíšené silně jazykovými prvky slovenskými a prvky maďarskými, jež pronikly pravděpodobně do jejich lidových podání ještě v jejich staré domovině.“ (Polívka 1932: 110) Zároveň sú už rozprávači ovplyvnený aj novým prostredím. Na to poukazuje napríklad ženská postava, ktorá je zo semirackej krajiny, pravdepodobne pôvodne „sedmohradská.“¹⁰ „Historické vzpomínky vypravují o vystěhování osadníků ze stol. šaryšské, o sociálních a hospodářských poměrech a jsou proniknuty steskem nad národní smrtí, děti mluví již výhradně rumunsky mezi sebou, jazyk otců svých vůbec již neznají. V jazyce povídek těch není však patrný rumunský vliv, než maďarský v lexikálním ohledu, jak se ostatně již jevil v tradicích zapsaných v hornouherských stolicích, a dále ještě vliv slovenský, který rozrušuje až hláskoslovný ráz těchto dialektů, jak to vydavatel v předmluvě také vytknul.“ (NVČ V.: 85n)

Ďalší ukrajinský variant UKRR7 začína netradičnou vložkou postavy чорненький бычокъ, ktorý káže hrdinovi, aby ho rozštvrtil a následne z neho hrdina získa koňa, odev a výstroj. Dejovo podobná postava sa zvyčajne vyskytuje na konci rozprávania, kedy hrdina zabíja svojho pomocníka a oslobodzuje ho tak od hriechov (porovnaj české varianty CZZ).

Medzi typmi AT552 a AT422* vstupujú do deja postavy Билый Полянынь a Baba Jaga (porovnaj BLRUSS7), s ktorou hrdina miesto „pobratima“ bojuje. Oslobodzuje tak ženskú postavu, od ktorej sa hrdina dozvedá o svojej nastávajúcej.

UKRR7 Винь свого коня привязавъ коло того, а самъ тишовъ у шатерьъ, дывытьця, ажъ тамъ спыть багатырь Билый Полянынь.

BLRUSS7 Заходжуе ён у дом, аж там напят палажок пасярод двара. Ён прыходзе к гэтаму палажку і стотра, што гэта такое дзелаецца. Аж там спиць чалавек.

Návšteva sestier a fragment AT554 predchádza AT422*. Tá je v úvode porušená, keď dôvodom pre väznenie škodcu sa stáva hrdina. Škodca predstavuje štvrtého brata švagrov. Rozprávač tak prepája látku *Švagrovia zakliati na zvieratá* (AT552) s AT422*. Tá je porušená, keď škodca vystupuje ako pasívna postava a ženská postava ho väzní bez boja.

UKRR7 Якъ почула, шо отто Ив. Ив. Рус. цар. тилко подумавъ про нейи, заразь свого чоловіка, змія, и закувала на дванадцять цепивъ.

Proces oslobodzovania škodcu je opísaný štandardne a neodlišuje sa od predchádzajúcich variantov. Po oslobodení škodca zostáva žiť so ženou a hrdinu vyháňa.

¹⁰ Sedmohradsko je historická krajina v Rumunsku, ohraničená na východe a juhu Karpatmi a na západe hranicami Maďarska). Text bol zapísaný v Semlaku (západné Rumunsko).

Švagrovia už ďalej v deji nevystupujú a ich úlohu preberajú vd'ačné zvieratá (fragment AT554). Kým prvý švagor radí hrdinovi, ako sa dostať k pani, druhý a tretí švagor sú pasívne postavy.

UKRR8 obsahuje časté poľské a slovenské výrazy (шляхтиц, пішов куди очі глядят, А зрешто[ю], А що ж сказав би? ніц, зобачиш, крулевство). Nielen po štylistickej ale aj po kompozičnej stránke je možné v rozprávaní pozorovať západoslovanský vplyv. V úvode látky AT552 dcéry miznú podobne ako v SKK9 a CZZ2, keď niekto (Vietor, Slnko a Mráz) zaklope na okno. Ženská postava vstupuje do deja prostredníctvom sna (гарна Настасія, що жиє на зелених горах та в золотих замках). Spôsob väznenia škodcu a pre AT422/* podstatné porušenie zákazu je oslabené, keď v UKRR8 chýba nevedomosť hrdinu pri oslobodzovaní väzňa (hrdina prechádza okolo väzňa na námestí). AT422* je zjednodušená a nevyžaduje loci communes. Hrdina odomyká škodcu. Rozprávač v deji zamieňa mužský a ženský rod draka.

UKRR8 Дивится на ту змию. Він [змиї] став проситися...

Škodca rovnako ako v UKRR7 zostáva u panej a hrdina musí odísť – chýba únos a ďalšie hľadanie ženskej postavy.

UKRR8 (...) а за тоє що-сь мене увольнив, два рази смерть тобі подарую; але третий раз, то вб'ю!“ Взяв і вигнав єго з палацу.

UKRR7 Заразъ захватывъ десь у поли Настасію Прекрасну тай каже Ив. Ив. Рус. цар.: „зходъ видциля, теперь я тутъ хазяйинъ.“

Úvod UKRR9 je zhodný s UKRR8. Príchod k sestram až po AT422*, poukazuje na západoslovanský vplyv (porovnaj SKK9, CZZ2). Ten je viditeľný už v úvode AT552. Na východoslovanský vplyv naopak poukazuje zakázaná miestnosť (viď Loci communes AT422*).

UKRR9 „Як-іно першої ночі що застукає в вікно, то щоби вийшла найстарша дочка; а як другої, то ней вийде друга, середуца; а як на третю ніч запукає, то нихай вийде наймолодша.“

UKRR8 Старша дочка вийшла та й не вернулася. На другий вечір знов щось застукало. Середуца вийшла - та й не ввійшла. На третій вечір щось застукало. Молодша вийшла - і не вернулася.

Únos panej (v závere AT422*) nie je do rozprávania zakomponovaný, rovnako ako v predchádzajúcich variantoch UKRR7 a UKRR8 škodca hrdinu vyháňa. Loci communes únosu sú porušené, keď opis vlastníctva ženskej postavy sa zamieňa vlastníctvom príbytku.

UKRR9 „Вибирайся! то ни твоє ту мешканє, али моє.“

Variant UKRR9 podobne ako predchádzajúci zápis obsahuje množstvo poľských výrazov (Дзісэй, ботон хліба, мешкане); napriek opisu zakázanej miestnosti v rozprávaní prevažuje západoslovanský vplyv.

V ďalšom zápise UKRR10 v úvodnej látke *Švagrovia zakliati na zvieratá* (AT552) je hrdina (Я - цiсарський син.) pasívna postava a otec cisár sám prepíja dcéry za medveďa, orla a rybu (vid' UKRR11). Pijáctvo a celkovo charakter cára, na ktorom je postavená látka AT552, opisuje rozprávač s vtipom a sympatiami.

UKRR10 „Хотів узятися й за трон, та крісло прикували до стіни, а корону - до трону, і не можна було їх винести з палацу. (...) - Най буде, давай. Але як ти візьмец мою доньку, коли в тебе нема рук? А вона не ходить купатися до моря... - Ану, не забудьте поїхати до родичів, бо мама вже чисто виплакала очі, а тато хоче випити порцію горілки із своїм другим зятем.

Rozprávač využíva v rozprávaní nové detaily v priebehu celého textu. Látka *Materské znamienka princeznej* (AT850) je zjednodušená, keď hrdina získava od najmladšieho švagra zlatý kľúč, ktorý všetko otvára. Následne sa hrdina vracia od najmladšieho švagra k strednému, aby mu pomohol nájsť najstaršieho orla, prostredníctvom ktorého sa dostáva k ženskej postave. Látka AT850 je maximálne zjednodušená, keď hrdina sa priamo stretáva so ženskou postavou až v závere látky. Pomocou kľúča vyslobodzuje väzňov a ide priamo k panej. Rozprávač sa sústreďuje na úvod deja a látky AT552+850, opisuje detailne s využitím mnohých poetických prostriedkov. Pri stretnutí hrdinu so švagrom, sa stráca zakliatie; aktívne sú všetky tri postavy (hrdina, sestra aj švagor).

Záver deja je porušený a jedná sa o improvizáciu rozprávača. AT422* končí útek hrdinu a ženskej postavy domov na darovanom prostriedku (pero od švagra), kým škodca chystá svadbu so ženskou postavou.

UKRR10 sa v obšírnosti drží štandardnej línie, avšak v detailoch sa odkláňa, čo je špecifikom rozprávača, nie podmienkou rozprávania, prípadne prostredia zápisu. V závere chýba látka *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A) a švagrovia tak pomáhajú hrdinovi iba nepriamo vo fragmente AT850 (hrdina oslobodzuje väzňov vďaka kľúču od švagra). Aktívne v deji nevystupujú. V rozprávaní sú použité časté slovenské výrazy (пиячив, як швець; і пес про тебе не завис; без крейцара в кешені; став парибком; Добридень, дідусю; що ви тут робите? - спитав старого хлопець; як намальована; витязь; приятелів; хвилику; парубче; тата (батько); виплакала очі; видиш замок; жовніри; Засвербіли в мене ноги до мандрів. a iné), ktoré posúvajú variant ku slovenskej oblasti, hoci využitá kombinácia látok na slovenskom území podchytená nie je.

V UKRR11 hrdina vstupuje do deja až po zmiznutí sestier. Látka pokračuje AT518 (koberec získaný v látke figuruje počas celého deja ako dopravný prostriedok; porovnaj BLRUSS1, BLRUSS2). Zaujímavým prvkom je privítanie švagra: „Фе, Русынь воняе!“ Dej pokračuje samostatným motívom – princezná sa vydá za toho, kto ju preváži. Hrdina pri tom využíva čiapku získanú v AT518. Látka AT422* obsahuje východoslovanské prvky (viď Loci communes AT422*). Priebeh deja je zjednodušený, keď hrdina na základe omylu oslobodzuje škodcu (mýli si ho so švagrom). Loci communes únosu prechádzajú zo škodcu na ženu.

UKRR11 Теперь я не твоя, а ты не мій!

Dej končí látkou *Netvor bez duše* (AT552+518+422*+302). Dôraz rozprávania je na úvodnej látke AT552 (rozprávač opisuje nielen zmiznutie dcér, ale aj nadávky ženy mužovi). Prostredníctvom získaných vecí v AT518 rozprávač prepája ďalšie použité látky navzájom.

Úvod UKRR12 je zhodný s UKRR11, napriek tomu že texty sú štruktúrou odlišné. Ruský vplyv «пхе, пхе, миленька, руська кость воняе!» je zachované pri návšteve švagrov (Vietor, Mráz a Slnko) podobne ako v UKRR10. Rozprávač nerozvíja hľadanie ženy a hrdina ju dostáva od švagrov. Spôsob väznenia škodcu je neštandardný, keď drak je zavalený kameňom. Rozprávač týmto spôsobom pri oslobodení škodcu hyperbolizuje silu hrdinu. Dôraz rozprávača je na záverečnej látke, ktorá je opísaná v ďalšej časti práce.

UKRR12 Пришов - аж там змії, каменем навернений. Він узяв просить уже того царевича: «Иван Иванович, руський царевич, поможи міні хоч одним мезиньцем оційого каменя піднять, - я тобі два віка прибавлю.» Він взяв и поміг одвалить.

Dej posledného ukrajinského variantu UKRR13 začína AT552. Švagrov predstavujú Ľudojedi, ktorí v deji nie sú bližšie špecifikovaní. Hrdina hľadá najkrajšiu pani na svete (porovnaj UKRR10 dievča krajšie než ruža). Charakteristika postavy v deji nie je bližšie opísaná ani zakomponovaná do deja. Roprávač sa zameriava skôr na návštevu než na vydaj sestier. Látka *Drak pribitý na stene* (AT422*) prebieha v strohej ale štandardnej debovej línii. Škodca sa podaním vody mení z malého chovávika na mladého ta silného pana (porovnaj UKRR4). Celý dej vrátane postáv sa nesie v reálnom duchu. Dôraz je ako aj v predchádzajúcich variantoch na poslednej látke.

Prvý ruský variant RUSS1 sa vydeľuje od ostatných ruských variantov podobne ako CZZ1 a BLRUSS1 látkou *Panny labute* (AT400). Dej je opísaný obširne a detailne. Zradný sluha v látke AT400 je zamenený nevlastným bratom, ktorý je uvedený do rozprávania druhým sobášom otca hrdinu. S pomocou Slnka, Mesiaca a Vetra hrdina prichádza k matke ženskej postavy (troch labutí), ktorá je nezvyčajne pozitívnou postavou. Zákaz v nasledujúcej

látke AT422* je strojnásobený a do deja je zakomponovaná návšteva hrdinu doma. Hrdina porušuje druhý a tretí zákaz. Porušením druhého zákazu dej pokračuje návštevou otca, kam hrdina odchádza s darovaným koňom. Návšteva nie je opísaná tradične – macocha vďaka žene nemá na hrdinu vplyv a dej sa tak odkláňa od stabilnej dejovej línie AT422* len v minimálnej miere. Pre priebeh AT422* je podstatný prvý a tretí zákaz.

RUSS1 А тебе оставлю двенадцать ключей, ходи во все одиннадцать, но в двенадцетую не ходи, пока я ежжу. Тебе там делать нечего. (...) Я, Иван, сёгодня же полечу, а ты оставайсе, ну помни: не ходи в двенадцетой замок.

Atribútom väzňa je oheň (porovnaj SKK9 a CZZ2), ktorý je pomerne častý v ruskom prostredí (viď BLRUSS4). V ukrajinských textoch tento atribút nebol zastúpený v žiadnom zápise z bieloruských variantov, iba v BLRUSS4.

Variant RUSS1 sa v mnohých miestach odkláňa od štandardného priebehu látok, nie je to však špecifikom prostredia zápisu, ale rozprávača. V deji sú naznačené rôzne látky, ktoré sa nerozvíjajú. Text obsahuje mnohé vysvetlenia, opakované opisy toho, čo sa stalo, moderné výrazy a miesta, ktoré nesúvisia s dejovou líniou (napr. Ну, топерь я обскажу об себе, хто я есть такой. Ну, Иван, крестьянской сын, я тебя уж не буду обижать, ты живи здесь, а я есть богатырь заколдованной ей и ейной матерью, и ихным родом...; Ну, доць, прекрасная Мария, я тебе не могу наделить своё чарьство, потому што у меня ище две дочери остаютце, а я тебе дам прежное дедушкино чарьство - иди к тетушке и там получиш себе чарьство и будеш со своим Иваном править на нём.).

Dej textov spojených s látkou *Drak pribitý na stene* (AT422*) v ruskom prostredí zvyčajne začína posledným želaním rodiča vydať dcéry za prvého, kto príde (porovnaj ATU302C*, ATU552, SUS552A). Stiera sa tak sociálne postavenie nastávajúceho, ktoré nie je ovplyvnené postavením rodiny hrdinu. Švagrami sú zvyčajne nadprirodzené bytosti, ktorých pravú podobu sa hrdina dozvedá v úvode deja, príp. až pri návšteve sestier. Častým momentom, kedy sestry miznú, je prechádzka, ktorá je spojená so zlým počasím. Takýto opis je zachovaný nielen v ruskom prostredí. Prírodné úkazy, doprevádzajúce príchod nadprirodzených bytosti, sa stali postupom času ekvivalentmi samotných postáv a ženíchmi sa stali napr. Vietor (Větrník), Slnko (Slunečník) v ruských verziách často aj Hrom a Dážď.

RUSS2 (...) то в один день сестры его стали просить Ивана-царевича, чтоб пошел с ними в сад погулять. (...) Как вдруг восстал великий ветер и небо помрачилось от нахождения превеличайшей тучи, потом пошел сильный дождь. Иван-царевич в то время с своими сестрами возвращался из сада во дворец, почему, видя такую непогоду, поспешил скорее, и как взошел в покои и лишь вступили в залу, как в ту же минуту сорвало крышку с того зала.

- RUSS3 (...) пошел с сестрами во зеленый сад погулять. Вдруг находит на небо туча черная, встает гроза страшная. (...) пришли во дворец - как грянул гром, раздвоился потолок, и влетел к ним в горницу ясен сокол, ударился сокол об пол...
- RUSS6 Пошли они в сад гулять. Вдруг поднялась буря, вихорь, зашла черная туча; подбегают они к парадному крыльцу. Вдруг вихорь завертел, схватил старшую сестру и унес.
- RUSS7 В одно прекрасное время взмыла туча, ударил гром и раздвоился потолок. Влетел орел, ударился об пол и сделался добрым молодцем.
- RUSS14 Вот они пошли в чистый сад гулять, взяли по кусточкам повалились спать, брат также повалился под четвертый куст. Он проснулся, сестер нет.
- RUSS15 Однажды вышли они в сад гулять. И вот взялась буря. Их из саду и унесло, неизвестно куда.
- RUSS16 Вышли сестры в сад погулять, и вдруг на них налетела какая-то невероятная буря, и их унесло, куда - неизвестно.
- RUSS17 Вот идут оне по саду, прошли в ту сторону, не видали оне никого, только шли двое. Когда оне идут обратно, то видят, летит ворон, садитце против них в сад и обернуле прекрасным мужиком, то есть цѣловеком.
- BLRUSS3 Яны вышли у садъ на прогулянья уси учатвярыхъ. Удругъ дощъ пошовъ. Яны подь сохранунія у домъ кинулись.
- UKRR11 Отъ дід нарубавъ дровъ та й иде до дому. Зъихавъ на мостъ, схопылась бура, - коли дочку вхопыло, а грошей мішокъ кынило.
- UKRR12 От той дід поїхав у ліс дров збірять. Коли - як схопицца бура, да мороз, да вітер, да сонце припекло, - тому діду мішок грошей кинуло на віз, а дочку забрало.
- JUGG1 (...) док на једну ноћ стане неко на вратима лупати, задрма се цијели двор, нека хука, вриска, пјевање, сијевање, би рекао сама ватра око двора сипа.

V závislosti na charaktére ženskej postavy sa uskutočňuje návšteva sestier, buď po látke AT422* – prvá skupina textov (častejšia u západných Slovanov), alebo pred látkou AT422* – druhá skupina textov (v spojení s AT850).

Varianty zapísané v ruskom prostredí je možné rozdeliť do dvoch hlavných skupín. Prvou sú texty RUSS2–8, vynímajúc RUSS6, ktoré spája ženská postava a jej úloha v deji (bojovníčka, najčastejšie Марья Моревна). Druhú skupinu tvorí dejová štruktúra, ktorá obsahuje látku *Materské znamienka princeznej* (AT850) ovplyvňujúcu dejový sled rozprávania (ženská postava je pasívna).

Stabilným prvkom prvej skupiny textov je prechod hrdinu mŕtvym poľom/poliami, kde sa hrdina prvýkrát dozvedá meno nastávajúcej – ženskej postavy, bojovníčky. V ruskom prostredí sa uvádza titul ženskej postavy, najčastejšie v obmenách Marji Morevny kráľovnej, (zriedka cárovnej), čím ju rozprávač oddeľuje od postavenia hrdinu a sveta smrteľníkov a zasadzuje ju buď do cudzieho prostredia, alebo do prostredia nadprirodzeného. Ženská postava je vládkyňou cárstva. V niekoľkých variantoch sa však jej postavenie stiera a jej úlohu preberá otec (viď ďalej). „Писатели либо сами придумывали необычно звучащие названия, либо для обозначения несуществующих государств использовали реально существующие топонимы (Кипр, Карелия, Колохида, Египет и т. п.), и это тоже создавало впечатление некоторой реальности.“ (Лекарство от задумчивости 2001: 10)

Pri ceste k ženskej postave je tradičnejší opis troch polí, kde hrdina dostáva vždy rovnakú odpoveď. Mŕtve polia nachádzame aj vo variantoch zapísaných u západných a ostatných východných Slovanov (u južných Slovanov v AT422* sa nevyskytujú; výnimku predstavuje JUGG6, vid' CZZ2).

- RUSS2** *Наконецъ приехалъ в чистое поле, в широкое раздолье, в которомъ увидѣлъ множество побитого войска. Иванъ-царевичъ, желая знать, кто побилъ столько войска, въѣхалъ в средину сихъ труповъ, вскричалъ громкимъ голосомъ: «Кто это войско побилъ?» После чего увидѣлъ Иванъ-царевичъ, что весьма израненный человекъ, приподнявши голову, сказалъ ему: «Милостивый государь! Это войско побилъ Марья Маревна, Кипрская королева».*
- RUSS3** *(...) видитъ - лежитъ в поле рать-сила побитая. Спрашиваетъ Иванъ-царевичъ: «Если есть тутъ живъ человекъ - отзовися! Кто побилъ это войско великое?» Отозвался ему живъ человекъ: «Все это войско великое побилъ Марья Моревна, прекрасная королева».*
- RUSS4** *Якъ дайшовъ ёнъ да етай рати и спрасивъ, тутъ голасъ сказавъ яму, што усе три рати победилъ Анастасия Прекрасная, а сама яна тѣперь в шапѣ аддыхая.*
- RUSS5** *Приезжаетъ на первую границу, вся его сила побита на первой границе. Горько вздохнулъ Иванъ - русский богатырь. Крикнулъ своимъ громкимъ богатырскимъ голосомъ: «Есть ли в этой рать-силе великой живъ человекъ?». Отвѣчаетъ ему одна живая голова: «Есть, Иванъ - русский богатырь, одинъ живъ-человекъ». Онъ и спрашиваетъ у него: «Кто эту рать-силу побилъ?». Отвѣчаетъ ему одинъ живъ-человекъ: «Эту рать-силу великую билъ Марья Маревна, прекрасная королева, и билъ она правою ногою».*
- RUSS7** *Видитъ - большая рать побитого народа лежитъ. Захотелось ему узнать - кто эту рать побилъ. И онъ какъ крикнетъ: - Если есть живъ человекъ, то скажи мнѣ, кто эту рать побилъ? Голосъ отозвался: - Эту рать побилъ Марья Моревна, прекрасная девица.*
- SKK9** *Šel tedy Janko do světa; dlouho chodil po velikýchъ pustatináchъ hlubokýchъ lesíchъ, až přišel jednoho dne na velikou louku, na které leželo plničko vybilýchъ kostí člověčíchъ. - „I kŕ Paromъ vásъ tu pobil?“ - myslil si Janko, přijde kъ bojišti a jednu lebku zvedne. „Silná panna, krásna Uliana pobila nás,“ - odpověděla lebka.*
- CZZ2** *Jednou kdyžъ kolikъ dní užъ jezdil, přijel na zelenou louku, kde množství mrtvýchъ tělъ leželo. I myslil si, co se to tamъ asi stalo, zdali tamъ jaká bitva byla anebo co jiného? (...) „Bydlí tamъ krásná princezna, která je takъ silná, že celé vojsko přemůže ; teprvъ ty dni se potýkala sъ jednímъ přemocnýmъ králemъ, který si ji buďъ po dobrémъ anebъ po zlemъ za manželku vzítí chtěl ; ona ho ale jenъ podъ tou výminkou za manžela přijmouti svolila, jestli ji přemůže. Cožъ to bylo všecko platno, že se králъ i sъ celýmъ vojskemъ proti ní postavil? Ona je přece všecky přemohla...*
- BLRUSS3** *Ехавъ, ехавъ, ехавъ, ехавъ - налучывъ силу большую: сила большая отбита ляжыть, - трупу. Ёнъ спрашуя: ти нема тутъ, гувора, жывого кого? Хто это силу такую отбивъ, - сила такаа побита? Отвяцаа у трупи у томъ хтось-то: «ето, гувора, Марья-Марьяна, Кипская Королева зъ змеямъ Костеямъ воявала, дакъ это змея Костея столько сила отбила!»*
- BLRUSS5** *А на тымъ полі войска пабіта, што конь ідзець на шчоткі у крыві. Ёнъ уз'ехау пасярод войскі тыя і пытаеца: - Ах,- гаворыць, - ці не ёсць хто тутъ, сярод гетыя войскі, недабіты, раняты альбо бязрукі, ці не могъ ба ёнъ мнѣ, - гаворыць, - атвеціць, хто гету войску выразау, столько людзей палажыу гетакъ? Ажно устаецъ - з цугун галава, а на ложцы вочы... - Нечага ні шукаць, ні пытаць - аб'едзь тры разы вакрыг войска, дык ты яго следъ увідзіш...*
- UKRR9** *І іде, іде, надібає войско побити. І питаєся того войска: «Чисъ то войско?» - «Цара Костея». - «Хто это побивъ?» - «Семійонна панна!»*
- JUGG6** *Onda ov putuje i dojde do jedne jame. Ova je bila puna z glavami preobladanih koje su vile preobladale. Ov je zel jednu glavu i ju je namazal z vodum i taki je ov oživl i rekel mu je da je izmed oneh koje su vile preobladale vodja. O ov je drugu vodu zel i ga je skončal.*

V niektorých variantoch je bojovnosť ženskej postavy oslabená výskytom čarovného meča. Tento detail je jedným zo spôsobov prepojenia látky AT552 a AT422* (viď vyššie). Spôsob väzenia v ruských variantoch sa vydeľuje do dvoch typov: atribútom je oheň – väzeň kypí v kotli alebo smole (RUSS1, RUSS5, RUSS9, RUSS10, RUSS11, RUSS17), alebo je prikovaný reťazami (ukrižovaný). V skupine textov RUSS19–21 je väzeň špecifická postava (viď ďalej). Z analýzy doterajších textov je zjavné, že kým u západných Slovanov väzeň sľuboval hrdinovi za oslobodenie život a svet (viď vyššie), u východných Slovanov je to darovaná smrť a vek/storočie, život (porovnaj CZZ3). Všetky tieto variácie predstavujú darovaný život alebo odpustenú smrť.

Varianty RUSS2 a RUSS8 rovnako ako väčšina textov majú ustálenú konštrukciu s tradičnou poetikou. Spojitosť oboch textov možno predpokladať predovšetkým z dôvodu záveru oboch variantov (viď Príloha 422 552/12). V prípade RUSS2 sa jedná o identický vývoj spracovania zápisu ako to bolo napríklad na slovenskom území, kedy s textom pracovalo viacero ľudí a vstupovalo do deja na stylistickej úrovni. „Во всех переизданиях состав сказок оставался неизменным, но в них вносились многочисленные поправки: преимущественно стилистического характера, по вкусу издателей одни слова заменялись другими, производилась перестановка отдельных слов в предложении, некоторые фразы сокращались, другие, наоборот, дополнялись и пр. Кроме того, имя первого издателя и составителя сборника не упоминалось, а посвящение и обращение к читателю опускались.“ (RUSS2: 275) Na častú prácu s RUSS2 poukazujú aj mytologické prvky v texte (napr. ехать к Колхидскому королю, у Еракского короля в государстве). Spracovávateľ textu poznal podrobne ľudovú tvorbu a do deja vstupoval v miestach, ktoré neboli štandardizované, tie zachovával bez zmien. „И все-таки в большинстве текстов за всем этим «заморским» антуражем скрывается русская фольклорная сказка, которую составители прекрасно знали. Только для книги они ее преработали, «подновили», и в результате сами выступили частично в роли писателей, став авторами текстов.“ (Лекарство от задумчивости 2001: 8)

Napriek tomu, že kontaminácia látok je tradičná vo viacerých textoch, špecifické miesta v jednotlivých látkach vyčleňujú spomedzi ostatných varianty RUSS3 a RUSS7. Tie spájajú detaily a stylistické prvky, ktoré sa inde neuvádzajú (viď Príloha 422 552/13). Hrdina necháva voľbu vydaja na sestrách (porovnaj SKK9; uvedené iba v slovenskej verzii). Rozprávanie RUSS7 je zjednodušené tým, že hrdina má dve sestry.

RUSS3 «Коли люб ты сестрице, я ее не унимаю - пусть с богом идет!» Марья-царевна согласилась...

- RUSS7 *А что, воли с нее не снимаю: если пойдет - выдам, - говорит Иван. Сестра согласилась.*
- SKK9 *Když to Janko slyšel, zavolal nejstarší sestru a ptal se jí: „Či sa chceš vydat?“ - „Veru chcem,“ odpovíděla sestra.*

Ďalším spoločným znakom je predovšetkým záverečný odkaz, ktorý medzi väzňom a hrdinom nachádzame iba v týchto textoch.

- RUSS3 *Теперь тебе никогда не видать Марьи Моревны, как ушей своих!» - и страшным вихрем вылетел в окно, нагнал на дороге Марью Моревну, прекрасную королеву, подхватил ее и унес к себе.*
- RUSS7 *- Ну, теперь тебе Марью Моревну, прекрасную девицу, не видать, как ушей своих. - Взвился и улетел.*

Dodatočne sa formula využíva aj v RUSS21, avšak medzi odlišnými postavami (švagrom a hrdinom) a v odlišnej časti deja (návšteva sestry).

- RUSS21 *Не видать тебе ее, как своих ушей.*

Text RUSS3 bol rovnako ako slovenské texty spracovávaný nespočetnekrát. „Афанасьев стремился к сохранению всех особенностей первоначальных записей сказок, не позволяя себе никаких литературных переработок этих записей, ограничиваясь ролью редактора и издателя.“ (Пропп) Považoval taktiež kombináciu látok AT552A (*Птицы или животные-зятья*)+4001+554 (*Благодарные животные помогают решить трудные задачи*)+3022 (*Смерть Кощея от коня*) za tradičnú pre ruské prostredie. Zároveň v poznámkach poukázal na ďalší variant, ktorý prevzal zo zborníka *Лекарство от задумчивости* s priloženou bibliografiou. K látke AT422* Afanasiev priložil ešte jednu obmenu väznenia, ktoré je opísané detailnejšie. Vyslobodenie je v tomto prípade jednorazové a postráda obširnejšie loci communes.

- «Глянул - а там змей о двенадцати головах, о двенадцати хоботах на железных крюках висит, из его ран кровь течет. Говорит змей Ивану-царевичу: «Ах, добрый человек, обмакни в мою кровь свой палец и дохни на меня; за твою услугу я тебя три раза от смерти избавлю». Иван-царевич обмочил свой палец в кровь и дохнул на змея; змей рванулся, поломал крюки и улетел».*
- RUSS3 *(...) глянул - а там висит Кощей Бессмертный, на двенадцати цепях прикован. Просит Кощей у Ивана-царевича: «Сжался надо мной, дай мне напиться! Десять лет я здесь мучаюсь, не ел, не пил - совсем в горле пересохло!» Царевич подал ему целое ведро воды; он выпил и еще запросил: «Мне одним ведром не залить жажды; дай еще!» Царевич подал другое ведро; Кощей выпил и запросил третье, а как выпил третье ведро - взял свою прежнюю силу, потрянул цепями и сразу все двенадцать порвал. «Спасибо, Иван-царевич! - сказал Кощей Бессмертный. - Теперь тебе никогда не видать Марьи Моревны, как ушей своих!»*

„Кашей на цепях, размышляет Афанасьев, - это туча, окованная зимним холодом. Она снова набирает силу, когда вдоволь напьётся воды, то есть весной. Тогда она срывается с места и уносит Марью Моревну - закрывает солнце. (...) Марья

Моревна, говорит Афанасьев, - поэтический образ солнца. В отчестве её "Моревна" - высказано представление о солнце как о дочери моря (героиня другой сказки Василиса Премудрая прямо названа дочерью Морского царя). Солнце встает из-за моря и опускается в него. На рассвете и закате солнце "купается в море" ("купающиеся царевны" - частый образ сказок).“ (Порудоминский 1978) Dané vysvetlenie je pod vplyvom mytologickej školy, ktorej bol Afanasiev zástancom a ukazuje ako Afanasiev vnímal rozprávkový materiál a vysvetľoval si ho. Oveľa pravdepodobnejšie je vysvetlenie mena ženskej postavy od slova мор (smrť), čo dotvára charakteristiku Марьи Моревны ako bohatierky/bojovníčky a panovníčky v matriarchálnom období.

Dej tejto skupiny textov pokračuje ďalej AT422*. Po nej prichádza hrdina k sestrám. Ako už bolo uvedené vyššie, látka AT422* nie je natoľko široká, aby bolo možné iba jej prostredníctvom analyzovať vzájomné spojenia variantov, preto sa pri analýze prihliada na motívy a látky, ktoré látke predchádzajú a ktoré za ňou nasledujú.

V druhej skupine textov hrdina navštevuje sestry pred látkou AT422*. Je to podmienené získaním predmetov, ktoré postupne využije v *Materské znamienka princeznej* (AT850), ktorá predchádza AT422* (RUSS6, RUSS10–21, CZZ3, BLRUSS2).

V AT850 ženská postava posielala hrdinu do väzenia (v BLRUSS2 do jamy), kde sú väznení nápadníci. V nadväznosti na uskutočnenú návštevu sestier hrdina využíva vo väzení darované veci. Tie sú v jednotlivých textoch odlišné. Požiadavky hrdinu v AT850 sa pridržiavajú určitého stereotypu – buď sa pani musí postupne ukázať hrdinovi nahá, alebo sa spolu intímne zblížujú. Mimo ruské prostredie je látka v analyzovaných textoch podchytená iba v CZZ3 (v CZZ3 hrdina s paniou stoluje prvú noc jednu hodinu a ďalšie noci dve a tri hodiny) a BLRUSS2 (v BLRUSS2 sa pani prvú noc ukázala po kolena, druhú noc po pás a tretiu noc celá). V UKRR10 je zachytený fragment AT850 (hrdina s pomocou kľúča oslobodzuje väzňov pred tým, než príde k pani).

V zápisoch RUSS14, RUSS17 a RUSS19 nachádzame podobnú poslednú podmienku, ktorá je miestnym špecifikom. „Почти во всех поморский текстах данного сюжета имеется эротический элемент в эпизоде женитьбы героя.“ (RUSS14: 341) „Весь этот район, Выговский край, как мне хотелось бы его назвать, остался в стороне от влияния цивилизации: Поморье живет гинет независимой жизнью, прионежское население тяготеет к Петербургу, Карелия еще более первобытна.“ (RUSS22)

RUSS14 - А выше коленья платье поднять. (...) - А до пупа платье поднять. (...) - На ремни связать нас, меня выше, а ее ниже. А она говорит: - Это ответ небольшой. Вот он и продал скатерку-хлебосолку. Их на ремни связали. Ну, вот те други тюремщики и закричали: - Режьте ремни, гасите огни.

RUSS17 Овёт тебе по колен платьё залупить, а мне три часа́ вокруг тебя проходить. (...) - Овёт мой такой. Тебе по грудям платьё поднять, а мне кругом шесть часов ходить. (...) - Вот, Прекрасна Елена, если ты жалаеи раздеться нагá, и я нагой, и я повисну над тобой и пролежу от девети часов вечера до шести часов утра, а тогда я тебе отдаю эту вещь. (...) - Вот, робята, когда я уйду к Елены Прекрасной, ну будет, как говóрено у нас в пóлноць, а я вам оставлю еицько, ы можете пить и гулять. Оно будет вас снабжать и будет пóлноць времё, вы спомните и как раз в пóлноць закрыците во всё горло, штобы она задрожала. И уж там я знаю, што мне надо делать.

RUSS19 «А мни нужно то, а увидать прикрасну дивицю въ очи своэ, ю посадить на стуль голую и меня голого, я и отдамъ кукиньчикъ свой». (...) а жалаю прикрасну дивицю привести въ тимницу, посадить возли меня рядомъ на стул, выцеловать несколько разъ». (...) «Поди сходи къ прикрасной дивици, пуцай ложитця на тисовую кровать спать, меня пускай повисятъ на органы (на ремни) на верёхъ супротиво ей самой прикрасной дивици и на три часа выпустить этихъ стариковъ со мной прочь изъ темницы, такъ я и соуфетку подамъ». (...) Иванъ Поповиць говоритъ своимъ темникамъ (которые вмисти сидели въ темници, такъ тыи и будутъ на ремни висить ёго и держать ремни): «Какъ я крыкну, что загорелись, такъ-то пониже спуститя, а какъ пожаръ, такъ и совсимъ спустите...»

Texty RUSS1 a RUSS17 sú zápismi uznávaného rozprávača M. M. Korgujev. Napriek tomu, že varianty majú odlišnú dejovú líniu, je zaujímavé sledovať, ako Korgujev do oboch textov vniesol rovnaké dejové prvky, pre neho špecifické.

RUSS1 (...) стоит богатырь заколдованной в цепях, в котли, а под котлом огонь...

RUSS17 (...) то смотрит в середине темницы этой стоит котёл, под котлом огонь...

RUSS1 Слушай, Иван, крестьянской сын, коли ты пришел, дак дай мне воды напитокце немножко, я тебе всё обскажу, хто я есть такой. (...) Когда он подал ему напитокце, то под котлом погас огонь и распались все цепи...

RUSS17 Иван чаревиць, я тогда скажу, когда ты меня выпустиши или даи мне немного напитокце воды. (...) Немного погода намоцил руку, приносит и брызнул на огонь. Под котлом огонь погас.

RUSS1 Ты ко мне не приежжай: ежли приедеш, я тебя раза два прощу, а уж на третий убью, так и знай.

RUSS17 Вот уж когда ты на четвёртой раз придёи, я тебя убью, так и думай.

Podobný prípad je aj v RUSS23 a RUSS24, napriek tomu, že varianty sú publikované v jednom zborníku, od odlišných rozprávačov a s niekoľkoročným časovým odstupom zápisu (1964, 1957). V oboch variantoch je patrný cirkevný vplyv. Dá sa predpokladať, že oba rozprávači spracovali rovnaký počutý text a spoločné miesta sú oblastným špecifikom.

RUSS23 Ну, брат поехал - машин не было - на кони; ездили, ездили, - вдруг туча с моря здынулась.

RUSS24 Дайте мне стариую сестру погулять-покататься, просто поездить в кареты.

RUSS23 А ветер фурнул - и сдул одну сестру со саней, унесло.

RUSS24 Он овернулся, а уж нет сестры, утащена.

RUSS23 Ну, месяц пожили, и то задумала поездить. И ту унесло. Быват веревками привязал, чтоб не унесло, все одно унесло.

RUSS24 А, - говорит, - привяжем ее веревкам. И привязали веревкам. Вот он и поехал. Ездил, ездил и приехал опять к горы (...) Овернулся, - сестры нет.

RUSS23 Пришел - а лыком завязано и г(...) запечатано. Он распечатал, развязал, а там середка избы стоит стол, как вот этот, и весь закладен иконами, иконы хороши, светлы.

RUSS24 Во все комнаты ходи, только в эту одну комнату не ходи (там запечатано было). (...) Открыл комнату, заходит, а в комнаты ничего нет, только стол стоит, на столе ящик, а на ящичку крест да евангелие.

Spomedzi oboch skupín textov sa jasne vydeľujú varianty RUSS19–21. Tieto tri zápisy sú navzájom spojené celou dejovou líniou. Odlišnosti nachádzame v rôznych detailoch a možnostiach, ako vo všeobecnosti opísať zhodnú situáciu.

RUSS19 Был у него единственный сын Иван Поповиць (изотчины у него не было).

RUSS20 И назвала его сама Найден, как он найденный. А величать величали его Попович.

RUSS21 Поскольку его нашли под кустом, то дадим ему имя Найден-попович.

S úvodom deja je spojený vzťah dcér/sestier k hrdinovi. V RUSS19 je hrdina synom (Иван), v RUSS20 a RUSS21 je to najdúch (Найден). V RUSS20 nie je opísaný vzťah hrdinu a starších sestier. Magaj na rozdiel od RUSS21 hrdinu vyčleňuje z rodiny, kde je už jej súčasťou. Pozornosť rozprávača je venovaná predovšetkým smrti rodičov a ich pamiatke. Tá je podnetom na AT552. Je to ojedinelý opis, ktorý nachádzame iba v týchto konkrétnych variantoch.

Rozdiely medzi RUSS20 a RUSS21 sú detailné a nezasahujú do dejovej štruktúry (viď Príloha 422 552/14a; Príloha 422 552/14b). V RUSS20 a RUSS21 nachádzame niekoľko odlišností oproti RUSS19. V týchto textoch rezonujú postavy Baby-Jagy, ktorú variant RUSS19 postráda; v RUSS20 hrdina odchádza najprv k najstaršej sestre a potom k Babe-Jage v RUSS21 je postup opačný. Nadalej sa však jedná o rovnakú dejovú líniu, ktorú Magaj spracoval v krátkom časovom odstupe. «Сам Магай отрицал влияние книжных сказок на его творчество, однако анализ, сопоставление сказок свидетельствуют о другом. По-своему осмысливая содержание и образы, сказитель чаще всего полностью сохраняет последовательность действий в лубочном сюжете, иногда осложняя его вставными эпизодами и мотивами, психологическими деталями, вкладывая современные идеи.» (Матвеева 1976: 84н.) Vplyv RUSS19 na spracovania Magaja je očividný. V spôsobe oslobodenia sa však všetky varianty rozchádzajú.

RUSS19 Он говорит: «Я не смею» (всё то Иван Поповиць упераетця, что не смеет). Милаа прекраснаа царевна говорит: «Я отопру». Иван Поповиць скаже, что худо будя, как отопрешь. «А я, - скаже,— отопру, не боюсь никого». Взяла ёна, отперла амбарушку, выходит Соловей-розбойник.

RUSS20 И он нечаянно будто бы прикоснулся, нажал эту кнопку, и тотчас слетели с него все эти оковы. Поднялась страшная буря нечаяно и не видано. Соловей вор-разбойничек схватывает прекрасную Царь-девицу и уносит в свое имение.

RUSS21 А Найден-попович, смотря на него, тоже пожалел, и он недолго думая проговорил про себя: «Раз я всех освободил из темницы, то не плохо будет освободить Соловья вора-разбойника». Но Марья-царевна не думала, что Найден-попович прикоснется к той волшебной кнопке, и не предупредила его. Найден-попович с простой душой подошел к кнопке и незаметно нажал на нее, и в момент все цепи Соловья вора-разбойника свалились. (...) схватил Марью-царевну и улетел в свой волшебный замок.

V RUSS18 rozprávka „относится к числу типичных «волшебных» сказок Аарне–Андреев, 552, 302). Изложение не доведено до конца: нет самого рассказа о том, как Иван-царевич добывает смерть Коцея и возвращает себе жену...“ (RUSS18: 278) Dej pravdepodobne pokračuje AT302 bez účasti AT552A.

RUSS18 Приходит он к Коцею, царь-девица обрадовалась и рассказала ему, где Коцеева смерть. Он взял коня, ружье, весь свой препарат и пошел.

V súvislosti s variantom RUSS22 sa načrtá zaujímavá situácia, kedy podobne ako v spracovaní Magaja RUSS20–21 hrdina RUSS22 prichádza k Babe-Jage a sestrám. V predchádzajúcich zápisoch na základe Prílohy 422 552/14a,b bolo dokázané, že Magaj pri spracovaní RSS20–21 čerpal z RUSS19, teda vydania Ončukova. Pri porovnaní textov RUSS19–21 je možné pracovať s myšlienkou, že Magaj sa pri spracovaní RUSS20–21 inšpiroval aj ďalším zápisom Ončukova (RUSS22) a zakomponoval ho do svojich verzii.

RUSS22 Вот он шел, шел, приходит в лес. Видит: в лесу стоит избушка на курьих ножках, в лес лицом, а сяды воронцём. Мужик и говорит: Избушка, избушка, повернись сяды лицом, а туды воронцём». Избушка и повернулась. Мужик приходит в избушку и видит: сидит баба Яга, лен прядёт, а титьки на воронцы держит. Ну она ему и говорит: «Куды, добрый человек, идёшь?» - «А иду, говорит, вот так и так». (...) Шел, шел, видит дом, зашел в дом, там сидит его старша сестра. Ну, сестра обрадовалась, угостила его...

RUSS20 Вдруг он выходит на поляну, на поляне стоит избушка на курьих ножках, повертывается. - Повернись, избушка, к лесу задом ко мне передом. Повернулась избушка к лесу задом, к нему передом. Он заходит туда, видит: баба-яга, деревянная нога, оловянный глаз в ступе разъезжает, пестом погоняет, а метлою след замечает. (...) На пути он увидел дворец и решил побывать в этом дворце. (...) Когда заходит, вдруг навстречу неожиданно бежит его старшая сестра и здоровается, обнимает Найден Поповича и плачет...

RUSS21 Вдруг выходит на чистую поляну, и увидел он: стоит замок; подошел к этому замку и рассматривает, как можно ему войти. (...) Когда зашел он в замок, то навстречу ему бежит прекрасная дама. (...) - Я старшая сестра твоей воспитательницы, которую унес могучий Ворон-воронович. (...) Шел он ровно три дня и дошел до избушки на куриных ножках-повертывается. Он сказал ей: «Повернись, избушка, ко мне передом, к лесу задом». Зашел в избушку и увидел там старую старуху, которая зачмокала своими губами...

Hrdina v úvode RUSS22 porušuje zákaz otca ísť na ostrov a sľubuje sestry лесовиком. Dej nasleduje fragmentom *Magické predmety hádajúcich sa dedičov* (AT518).

Získanie ženy sa neopisuje. Ženská postava je oslabená, keď jej stabilnú úlohu zákazu otvárať miestnosť preberá na seba jej otec (porovnaj CZZ). Väzňom je v RUSS22 Koščej na jednom vlásku (porovnaj UKRR6). Dej končí *Netvor bez duše* (SUS302₁/AT302).

Ďalej sa od základných dvoch skupín ruských variantov vydeľujú texty, ktoré sú svojou kombináciou látok ojedinelé.

V textoch RUSS23 (AT552+422*+302) a RUSS24 (AT552+552+422*), ako už bolo spomenuté vyššie, je možné pozorovať cirkevný vplyv. Zápisy pochádzajú z rovnakej oblasti, avšak od rôznych rozprávačov a sú zapísané so značným časovým odstupom. Oba varianty začínajú stabilnou dejovou líniou AT552, po ktorej nasleduje návšteva sestier a príchod k pani. Ženská postava v RUSS23 je v deji pasívna a zákaz na seba preberá svokor. Dej končí látkou *Netvor bez duše* (AT302).

V RUSS24 na AT552 nadväzuje AT551 (dôvodom je slepota otca zo smútku za zmiznutými dcérami). Typ AT551 je zakončený a je prostriedkom pre prepojenie deja s AT422*, kedy sa ženská postava z AT551 stáva vyvolenou hrdinu. Charakteristika bojovníčky z AT551 je v ďalšej látke zachovaná. V závere hrdina trikrát neúspešne uteká so ženou, po ktorých nakoniec diabla väznia švagrovia. Hrdina je v tejto časti deja pasívnou postavou. Náboženský podtón celého rozprávania je zachovaný aj v závere.

RUSS24 Вдруг налетели все три зятя, выдернули Ивана из земли и пошли все к царь-девице. Схватили этого дьявола, да обратно в ящик посадили, да крест поставили.

Taktiež RUSS25 (AT551+313) a RUSS26 spájajú typ AT551 s AT422* bez úvodnej látky AT552. Texty navzájom nie sú prepojené a vyznačujú sa stabilnou dejovou líniou. Dej pokračuje *Služba za (čarodejnícke) kone* (AT552A).

V RUSS27 je narušený fragment *Drak pribitý na stene* (AT422*) počas celej dejovej línie. Látka AT422* je počiatočným typom, ktorý sa nezachoval v stabilnej podobe. Hrdinom je najmladší syn, ktorý porušuje zákaz otca (porovnaj SKK15). Väzeň je oslobodený už samotným otvorením zakázanej miestnosti (porovnaj JUGG, BLGG). Atribút vody je dochovaný iba v zmienke.

RUSS27 Отворил Иван кладовую, а оттуда выскочил Кощей Бессмертный да и говорит Ивану: «Всего тут много, по полочкам, да нету воды». Залетел Кощей в квартиру купца и унёс мать.

Unesenou postavou je matka hrdinu. Dej pokračuje strohým opisom AT518+554 bez klasickej dejovej štruktúry oklamania hádajúcich sa a krádeže zázračných vecí (hrdina si ich berie bez vysvetlenia). Dej je zakončený rovnako ako RUSS22 a RUSS23 *Netvor bez duše* (AT302).

V Зеленин136 taktiež chýba ženská postava (nastávajúca hrdinu). Fragment AT422* prebieha v službe u pána, ktorý do deja nevstupuje aktívne. Hrdina oslobodzuje pribitého človeka buchnutím po hlave kladivom. Na oslobodenie dej ďalej nenadväzuje. Variant je možné opísať kombináciou fragmentov AT422*+554+313 (hrdina získava dom). Rozprávanie je však nedôsledné a žiadna z látok nie je opísaná štandardne. „Но въ данной вотяцкой сказкѣ нѣтъ совсѣмъ героини, и сказка представляется чѣмъ-то отрывочнымъ.“ (Зеленин136: 545)

V Разумова19 vo fragmente AT422* hrdina porušuje zákaz pána, u ktorého je v službe (porovnaj Зеленин136). Väzňom je Košcej, ktorý uniesol hrdinu, väzňom je kobyľa, ktorú hrdina zabíja a tým oslobodzuje. Dejová línia začína bez úvodnej látky a rozvítia deja. Dôraz rozprávania je na samotnom oslobodzovaní (podať trikrát nápoj, trikrát pšenicu, trikrát vyváľať v rose, nájsť predmety). Dej pokračuje AT313+314. „В таком виде сюжет в русском сказочном репертуаре почти не встречается. Публикуемый текст отличается от других поморских вариантов развязкой.“ (Разумова19: 345n)

V poslednom ruskom texte Летописи7 fragment AT422* nie je dochovaný v stabilnej podobe. Postavy sú odlišné od predchádzajúcich verzií. Ženská postava je sestra drakov, ktorých hrdina zabil, a väzňom je jej otec, ktorého zabíja priamo v boji. Ženskú postavu podobne ako v BLRUSS1 prenecháva hrdina staršiemu bratovi a hľadá si ďalšiu ženu (AT552A+518+422*). Rozprávač ďalej dej nerozvádza, preto látka končí smrťou väžňa (otca prvej ženskej postavy). Text má vzdialene spoločné znaky s BLRUSS7 (starší brat a jeho boj s nepriateľom) a je v ňom viditeľný ukrajinský vplyv (porovnaj UKRR7). „(...) можно предполагать, что сказка зафиксирована в 60-х годах XVIII века. (...) На основе анализа содержания и формы сказки, выдержанных в строго традиционном народном духе, исследователь пришел к заключению, что это авторская запись самого сказочника, по всей видимости, харьковского происхождения, на что указывает не только приписка владельцев рукописи (например, «1766 году генваря 12 дня я ниже подписавшийся города Харкова житель тарас данилов сын поддубной»), но и встречающиеся в ней многочисленные украинизмы языка.“ (Летописи7: 268) Летописи7 na látku AT422* napája fragment *Dievča pomáha hrdinovi vykonať nadľudské úlohy a uteká s ním* (AT313A) a AT532. Látky na seba nenadväzujú a netvoria jednotnú dejovú líniu.

V ruskom prostredí je typ *Drak pribitý na stene* (AT422*) najčastejšie spájaný s úvodnou látkou AT552. V závere dej pokračuje buď AT552A (viď ďalšia časť práce), alebo AT302 (SUS302₁; typom, ktorý je značne rozšírený u východných Slovanov). Texty, ktoré obsahujú ďalšie látky (viď RUSS24 až Летописи7), sú ojedinelými kombináciami. To je

možné pripísať individualite konkrétneho rozprávača a okrem daného variantu sa väčšinou neopakujú.

Z prvej časti analýzy pokračujú látkou AT422* texty južnoslovanské JUG1, JUG4 a JUG5. Napriek tomu, že varianty JUG2 a JUG3 sú priamym spracovaním JUG1, v dôsledku neskúsenosti rozprávačov sa látky AT422* a AT552A v zápisoch nedochovali.

Na úvodnú látku *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž* (AT400) v JUG4 nadväzuje AT422*, ktorá sa pridrižiava dejovej konštrukcie JUG1. Rozprávanie je natoľko stručné, že nie je možné porovnať loci communes, príp. opisy, ktoré by vo väčšej miere ukázali, že variant JUG4 priamo čerpá z JUG1. Rozdiely sú viditeľné v nasledujúcich detailoch: nie je konkretizovaná zakázaná miestnosť (v JUG1 je to dvanásť) a v závere látky AT422* nevystupujú slúžky, ktoré by objasnili situáciu hrdinovi (porovnaj RUSS). Látka AT422* sa v JUG4 viaže na JUG1 v celej dejovej línii. Konkrétne príklady analýzy JUG1 a JUG4 približuje Príloha 400 422 552/11.

Variant JUG5 má menej spoločných znakov s JUG1 ako predchádzajúci variant, napriek tomu je stále možné ho spojiť s Vukovou verziou. Odlišne od primárneho zápisu hrdina získava za podanie nápoja vek sveta, čo je typické pre východných Slovanov. Zároveň sa škodca oslobodzuje až pri poslednom podaní vody, nie postupne (porovnaj JUG1, JUG4, SKK1). Podobne ako v JUG4 v závere látky nevystupuje služobníctvo.

Textami z prvej analýzy JUG1, JUG4 a JUG5 končí skupina spracovávaných južnoslovanských zápisov, ktorá obsahuje látku *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž* (AT400). Ďalšie varianty majú odlišný úvod, najčastejšie AT552. Aj v tejto skupine bude pri analýze styčným textom spracovanie Vuka Stefanovića Karadžića JUGG1.

Karel Horálek vnímal varianty JUG1 a JUGG1 ako „typ samostatný, který dosud nebyl pojat do mezinárodního katalogu.“ (Horálek: 30) Srbský variant JUGG1 podľa Veselina Čajkanovića spada „у циклус прича о шурама животиња...“ (Čajkanović 1929: 386) Bošković-Stulli označila variant ako kombináciu AT552A+304+422*.

V úvodnom type *Švagrovia zakliati na zvieratá* (AT552) príchod švagrov sprevádzajú prírodné úkazy, ako to bolo zachované u západných aj východných Slovanov (vid' RUSS). Hrdina sa vydeľuje od starších bratov v závislosti na pokračovaní látky, čo je podmienené ich počtom. V južnoslovanských variantoch vystupujú traja bratia častejšie než u východných a západných Slovanov. Odklon od prvej skupiny variantov je zreteľný v AT422*, kde je väzeň pribitý na stene (JUG1, JUG4, JUG5 väzeň nie v sude). „У причи Вук №4 (JUG1, pozn. autora) видео је царевих у дванаестом (забрањеном) подруму велико буде са гвозденим обручима; (...) Овај мотив има за подлогу веровање да демон добија снагу

чим дође у додир са својим елементом... Према томе и Баш-Челик, и змај из Вук Прип. №4 јесу првобитно водени демони..." (Ћажкановић 1929: 389)

Z Prílohy 422/15 je viditeľné, že ďalší srbský variant JUGG2 vychádza z JUGG1. Rozdiely, ale aj konkrétne zhody, sú v detailoch, ktoré nijako nezasahujú do deja. Rozprávač sa pridrižiava Vukovho spracovania a text neovplyvňuje viac než po stylistickej stránke. Zároveň je opäť k dispozícii rozprávanie, ktoré nie je zakončené a ktorého najväčší dôraz je na úvodnej látke kombinácie (podobne ako JUG2 a JUG3). Priamu väzbu medzi JUGG1 a JUGG2 je možné vidieť v používaní rovnakých fráz a slovných spojení. Najčastejšie odlišnosti v južnoslovanských variantoch JUGG sú v epizóde pri jazere, kde bratia postupne bojujú s vodným démonom. Rozprávač v JUGG2 hyperbolizuje silu hrdinu prostredníctvom noža zabodnutého do hada, ktorý nemôže nikto okrem neho vytiahnuť.

JUGG2 - O, ta ti li si taj? Pa ti kako si počea s toj nošice zaглавија у дувар, ми га никако с волови не могамо да извадимо. (...) А он дофати с два прста, извади нож, а змија падне на кревет...

Oba srbské varianty JUGG1 a JUGG2 sa líšia v spôsobe väznenia škodcu, hoci sa jedná o rovnakú postavu. JUGG2 sa prikláňa k primárnemu textu JUG1. Rozprávanie je podobne ako SKK10 nedokončené.

JUGG2 Ов'ј се покаје, а цар му каже: - Ћу те посиним па остани. Било што било, ти гу не можеш врнеи. Али он каже: - - - - -
SKK10 Zobrau sa Janko do cesty a nevráťeu sa domou, počí ženu nenajšou a sestry nevyslobodeu.

Úvodná časť vydaja sestier je v srbských zápisoch JUGG1–3 opísaná štandardne. Zachovaná je aj hierarchia bratov a ich postoj pri plnení poslednej vôle otca. Celá táto časť v závislosti na úvode deja JUGG4 chýba.

Pri opise situácie pri jazere nachádzame viac spoločných znakov medzi JUGG1 a JUGG3 než JUGG4 (odlišnosti sú v postave nepriateľa, použití zbrane, odseknutej časti tela).

JUGG3 Кад би у по ноћи; имаи шта виђети: заљуља се језеро, а из њега се помоли аждаха, па онај час пут браће, да их прождере. Али најстарији брат не буди лијен, помени Бога, кини сабљу клеп! Осијече јој главу. Онда 'нако к'о да ништа није ни било, осијече уши од главе и 'стрпа их у џеп од доламе, а труп се поврати натраг у језеро.

JUGG4 Кад је било око пола ноћи, подигну се таласи на језеру, као да су се сви ветрови подигли, да покрену из дубине песак, и из језера искочи грдна троглава хала, па се управ упуту ватри. (...) па се устреми на њу својим оштрим мачем. Чим му се хала приближи, он потегне мачем па јој одсече све три главе, извади из њих сва три језика, па онда исече халу на комадиће и парче по парче баца у језеро.

JUGG1 Кад буде неко доба ноћи, заљуља се језеро, он се јако препане, кад види да нешто од средине иде управо њему: то је била аждаха страховита са двије уши, па јурши на њег учини, но он потегне нож и удари је и главу јој одсијече, па уши обадвије одсијече и к себи их у џеп остави, трупину и главу баци у воду натраг.

Nepriatel'ia, ku ktorým hrdina prichádza po oheň, sú v JUGG1 a JUGG3 дивови, v JUGG4 хайдуци (JUGG2 дивљаци). Každý z rozprávačov opisuje zboj odlišne. Nutnosť zabiť kohúta a prechod cez múr s pomocou vyvaleného stromu je však zachovaný vo všetkých variantoch.

JUGG1 „Хайде“ веле му „овдје има један град и у њему цар сједи, отале се ми ранимо већ има томе више година.“

JUGG2 Сад ће идемо у један град. Али у т'ј град неје можда ники да улегне, него с'мо преко јелу, да се довати за вр јелу и она го пребаци у град.

JUGG3 „Лакше, момче, лакше! Није одавлен лако ватре изнијети. Него, ако мислиш главу изнијети, хайде погуби цара у Стамболу, па ћемо ти дати ватре, а друкчије нећеш ни главе изнијети, а камо ли ватре.“

JUGG4 Сиромах путник немајући куд, упуту се цареву двору, да убије петла, као што хайдуци од њега ишту, не би ли ватре добио...

Rovnako ako stráž pri jazere a boj s vodným démonom je aj prepojenie hrdinu so zachráneným vladárom prostredníctvom hostinca/amamu typicky južnoslovanským prvok (spojenie s látkou AT552). Meno škodcu v JUGG3 Атеш-Периша¹¹ je odlišné, ale s postavou Baš-Čelika¹² (JUGG1, JUGG2) je spojená čelik кула, kde je škodca väznený. Oslobodenie je zhodné s JUGG4 (väzňom je црвени ветар).

V JUGG4 sa AT552 v detailoch (otec chce podľa sneu zaopatríť deti a zatvára ich do jaskyne, kým pripraví vlastný pohreb) diferencuje od predchádzajúcich variantov. S fantastickým dejom sa prelínajú prvky z reálneho života. Napriek tomu zostáva zachovaná posledná vôľa otca (vydať dcéry za prvého, kto príde). V JUGG4 však chýba opis príchodu švagrov, keďže rozprávanie je zamerané na postavu otca a nie priebeh deja v jaskyni (porovnaj JUGG1, JUGG3, bližšie Príloha 422/16). Bratia vystupujú ako kolektívna postava a nevydeľujú sa medzi sebou. Rozprávač JUGG4 hyperbolizuje vodných démonov, ktorí vychádzajú z jazera a bratia ich zabíjajú mečom (porovnaj JUGG1 nôž/šabl'a, JUGG3 šabl'a). V nadväznosti na to si bratia v JUGG4 nechávajú jazyky (porovnaj JUGG1, JUGG2 uši).

Látka AT422* je v JUGG4 zjednodušená a nevyžaduje loci communes. Ťažisko rozprávania je prenesené zo štandardného dialógu hrdinu a väzňa na hrdinu a kráľa, ktorý dáva hrdinovi kľúče od zakázanej miestnosti.

Ďalší variant JUGG5 začína až situáciou pri mori (ekvivalent jazera). Postavy (pútnici) nie sú v rodinnom zväzku, avšak najmladšia postava je zachovaná ako hrdina (porovnaj názov JUGG4 Путник и црвени ветар). Varianty JUGG4 a JUGG5 obsahujú špecifické detaily, ktoré sa v iných zápisoch nevyskytujú, čo poukazuje na ich spoločný pôvod (napríklad rovnaká zbraň, ktorou je zabitý vodný démon). Tieto detaily napríklad nie sú v BLGG2 (viď

¹¹ turecky: ateš – oheň, periša – úbohý

¹² turecky: baš – hlava, čelik – oceľ

Príloha 422/17). Špecifické detaily sú viditeľné počas celej dejovej línie. V závere AT422* nachádzame ženskú postavu, ktorá má rovnakú úlohu v oboch zápisoch a aj zhodnú postavu škodcu. K oboom variantom chýbajú bližšie informácie o ich zápise. V prípade JUGG4 sa jedná o publikovanú pozostalosť. JUGG5 bol uverejnený v časopise *Bosanska Vila* (1891) bez bližších údajov o rozprávačovi a zápise (Послао: Јован Војиновић). Ojedinelý spoločný detail nachádzame v JUGG3 a JUGG5.

JUGG3 Момче се примаче, сними сабљу, размахне на цара, а удари дива, те га на два комада пресијече. Онда остави сабљу, сними цару полакко прстен с руку и прокраде се из одаје.

JUGG5 Одатле пође у царски двор. Кад уђе у собу, где цар спава, а он узме један његов прстен; па онда оде даље у собу где царска кћи спава.

Variety JUGG1,3–5 pokračujú *Netvor bez duše* (AT302).

Posledný variant JUGG6 sa vydeľuje od ostatných juhoslovanských textov. Jedná sa o identickú spracovanú predlohu, akú mala k dispozícii Němcová (viď Príloha 422 552/7). Konfrontácia variantov navzájom načrtáva ako s rovnakých textom pracovali rôzni spracovatelia. Rozprávanie je aj napriek detailnej a obširnej predlohe opísané stroho, čo je charakteristické pre juhoslovanské prostredie. Variety rovnako ako napríklad české a poľské nevyužívajú a nezachovávajú ornamentálnosť, použitie loci communes a detaily v opisoch v takej miere ako napríklad variety zo slovenského alebo východoslovanského prostredia. Priame spojenie spracovaní Němcovej s JUGG6 nie je pravdepodobné. Medzníkom medzi týmito textami bol maďarský variant Mailátha *Zauberhelene*.

Odhlídnuc od JUGG6 nie je možné spojiť juhoslovanské texty so západoslovanskými, prípadne východoslovanskými variantmi. Zásadný vplyv na ľudovú tvorbu Balkánu, aj vzhľadom na historický vývoj, malo predovšetkým turecké prostredie. Porovnanie JUGG6 so spracovaním Němcovej zase poukazuje na to, že v slovenskej verzii sa spisovateľka viac pridržiavala pôvodnej verzii než vo verzii českej. Kým u Němcovej (SKK9, CZZ2) niet pochýb, že zasahovala do textov nielen po štylistickej, ale aj obsahovej stránke, Valjavec predkladá texty, podľa vlastných slov, „malo ne rieč po rieč tako, kako jih pripovjedahu pojedini pripovjedaoči.“ (JUGG6: III–V) Konfrontácia variantu so slovanskými a maďarskými zápismi v Prílohe 422 552/7 však toto tvrdenie jednoznačne vyvracia.

Pri bulharskom variante BLG1 nie je potrebné bližšie zastavovať. Rozdiely pri preklade srbského textu JUG1 do bulharčiny sú uvedené v Prílohe 400 422 552/12.

V látke AT422* v BLG2 panny vystupujú ako kolektívna postava a ženská postava sa medzi nimi nevydeľuje. Hrdina dostáva zákaz otvárať tridsiatu deviatu a štyridsiatu miestnosť (porovnaj RUSS10). Odhlídnuc od neštandardného oslobodzujúceho prostriedku (seno), je

dej AT422* je opísaný stabilne. Hrdina sa podobne ako v JUG1 od sestier ženskej postavy dozvedá, že mu uniesli ženu (vid' Príloha 400 422 552/13).

BLG2 *Коня му проговарва, пред коня е имало кокале, пред палаша сено. Коня му казва така: - Слушай бе момче, аз та разбирам, че си добър човек, както виждам. Размени, сеното сложи пред мене, а кокалите пред палаша и ще ти благодаря некога кога стане нужда, аз щя много благодаря.*

RUSS10 *«Если ты меня не освободишь, то кинь мне сена охапку». - Невдалеке былъ сеновалъ. Тогда Иванъ Царевичъ взялъ сена охапку и кинулъ этому чудовищу: - «Мне сена не жалко, возьми и ешь!»*

Ďalší variant BLG3 sa v látke AT422* viac približuje JUG1 než BLG2, patrné je to predovšetkým z dialógu hrdinu a väzňa (bližšie Príloha 400 422 552/14). Viac spoločných znakov však nachádzame medzi BLG2 a BLG3 (vid' Príloha 400 422 552/15). Ani BLG4 sa ničím neodkláňa od dejovej línie zachovanej v BLG. Bulharské varianty BLG2–4 v látke AT422* majú identický úvod – ženské postavy idú do boja na určitý počet dní (BLG2 štyridsať, BLG3 dvanásť, BLG4 desať). Podľa toho dostáva hrdina určitý počet kľúčov. Pri postupnom otváraní miestnosti ich hodnota graduje.

BLG2 *Слушай момче, ти си дошъл през това време, когато ние имаме отворена война със друга хала - имали война - и отиваме на война, ти оставаш тука, тука са четиресе стаи. (...) Изкарал е той тия дни, тука отвори, хубаво, още по-хубаво утре в другата стая, в другата...*

BLG3 *То ти тия дванайсет ключа, ние че се бавиме дванайсе дена че воюваме със змейо, ние отваряме война, че воюваме със него, а ти в тия дванайсе дена да не се термозиш оти си сам, денеска отвори там, че премяташ, че видиш убавини и че мине дено. Утре че отвориш там и така. (...) Добре ама он като отвори тоя дюкан и погледне - пише: У то има убаво и нема, ама у тоя па още по-убо.*

BLG4 *Само няколко думи си говорят с нея и му казали така: - Ний отиваме на война! Девет деня ще воюваме! На ти тия девет ключа, зданието има девет стаи, осемте ще отвориш, деветата няма да отвориш! (...) Той почва: отвори първата стая, гледа - всичко украшение и на вратата пише: "И в таа има хубаво, ама в съседната още по-хубаво!"*

BLGG3 *"Иване, когато ма няма ти ходи, разглеждай всичките стаи. Само в тази стая, която се отваря с златното ключе, няма да отвориш. Ако отвориш, ще те убия.*

BLGG4 *И излялъ, ъмъ му далъ ключувити нъ читириститя стаи, и му къзалъ дъ ни утварй саму читиристътъ. Юнакът ни йъ послушъл, ъми утворил и таа стайъ.*

Ženská postava v JUG1 vystupuje samostatne, kým v BLG2–4 je to kolektívna postava. V závislosti na tom v JUG1 upozorňujú hrdinu na únos panej slúžky, kým v BLG2–4 sú to sestry.

BLG2 *Какво направи? Направи за себе си, тия земаа тво та и я отведоа. Ние се бехме биле с нея и я бехме победи. Сега таман да победиме и другата, ти дойде, напрай пакос ето земаха я. Кво ще праши - това си е твоя работа.*

BLG3 *Защо, ние ти казахме да ни отвориш, а ти си отворил. Ние дванайсе годин воюваме додека да го фанеме и докараме туа, ти си го пуцил и закара любовницата ти.*

- BLG4 Осемтя са връщат, неговата любовница я няма, която да му стане жена. Пита ги: - Ние ти казахме, че деветата стая няма да отваряш! Ти си я отворил! В нея имаше змей, дойде и я зе. Шъ я търсиш там и там.*
- JUG1 После дођу слушкиње и кажу царевоме сину шта је и како је, а он сиромах од жалости није знао шта ће радити...*

Všetky tri texty BLG2–4 sú v AT422* veľmi podobné v detailoch, ktoré sa v textoch doteraz neopisovali. Kým v BLG2 a BLG3 bolo možné bádať vzájomný vplyv už v látke *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž* (AT400), BLG4 sa priblížilo k bulharským textom až v druhej látke AT422*.

Kompozičná štruktúra nového variantu BLGG1 je útržkovitá; počínajúc AT400, ktorý je situovaný miesto na jazero do hôr. Fragment AT422* je zjednodušený a zároveň ukončuje dej. Škodcom je kolektívna postava diablov, s ktorými sa v priamom boji stretávajú ženské postavy (víly) a hrdina. Napriek neštandardnému škodcovi je v deji zachovaný oslobodzujúci napoj (voda).

- BLGG1 У таа соба имало ногу гадилежи - гаволе. Едни биле обесени за носо, едни за устата, едни за гушата. Еден гавол, вече да умре, посакал вода.*

Rozprávač využija fragment látky *Magické predmety hádajúcich sa dedičov* (AT518) v závere deja k priamemu boju so škodcami a rozprávanie ukončuje poučením: *У сега затова нема гаволе*. Jednotlivé látky sú fragmentovité, bez opisov, dialógov a ďalších poetických prvkov. Samotná látka AT422* je iba naznačená s realistickými prvkami.

Dejová línia BLGG2 sa vyvíja podobne s JUGG4 a JUGG5 (viď Príloha 422/17 JUGG4–JUGG5–BLGG2). Rozprávač opisuje dej pútavo s využitím epizód, vkladu postáv a opisov charakteristických aj pre juhoslovanské varianty. Ani v závere látky AT422* sa rozprávač neodkláňa od srbskej verzie. Detaily, ktoré v BLGG2 proti juhoslovanským variantam chýbajú, je stráž starších bratov. V úvode sa texty odklňajú, pričom je nutné podotknúť, že úvod JUGG4 nie je štandardný. Zákaz otvárať izbu je prenesený z cára na ženu, postava škodcu je vo variante zachovaná. Dej končí *Netvor bez duše* (AT302). Napriek zhodnej kompozícii nie je možné varianty priamo spojiť. Vzhľadom na miesto zápisu je pravdepodobný srbský vplyv na bulharský variant.

Variant BLGG3 je zjavne ovplyvnený ruským prostredím. Nasvedčujú to mená postáv (Иван, Мария), rovnako ako úvod AT552, kde hrdina má iba tri sestry (porovnaj SKK9, CZZ2, RUSS) a nemá starších bratov (JUGG, BLGG). Príchod švagrov pre sestry je opísaný podobne ako vo východoslovanskom prostredí – nadprirodzené bytosti (хале) doprevádzajú prírodné úkazy a hrdina sa nedozvedá, kto sú (viď RUSS). Dej pokračuje hľadaním mocnej bojovníčky мома Мария (porovnaj SKK9, CZZ2, PLL1, RUSS), s ktorou chce hrdina

bojovať. Rozprávač v ďalšom deji zamieňa polia plné mŕtvych tiel za zraneného bojovníka, ktorý hrdinovi vraví o bojovníčke. Rozprávania je porušené, keď hrdina poráža pani s pomocou švagrov, dej tak postráda návštevu sestier a hrdina využíva pomoc švagrov už pred AT422*. Zakázaná miestnosť je podobne ako v predchádzajúcich bulharských variantoch – štyridsiata zamknutá zlatým kľúčom (viď BLG2). Väzňom je огъен змей. Kráľ je zamenený za draka, ktorý má dvanásť hláv, čo rozprávač spája s počtom podaní nápoja (viď Príloha 422 552/7). Záver deja je podobne ako v BLGG1 porušený, keď väzeň neunáša pani, ale tá ho priamo v boji poráža a väzní. Hrdina je pasívna postava.

Posledný bulharský variant BLGG4 je kontamináciou viacerých látok. Hrdina prechádza piatimi epizódami, t. j. fragmentmi rozličných látok a AT422* predchádza AT554. Tá začína bez úvodnej situácie. Svadba hrdinu nie je ničím motivovaná. Podnetom pre AT422* je odchod pani záhrady, čo je dôvodom na zákaz otvárať štyridsiatu izbu (viď BLG2). Škodca je väznený podobne ako v ruských variantoch (viď RUSS), oslobodenie však prebieha totožne s bulharskými variantmi.

Jediný macedónsky text MACC1 začína zápletkou, ako pastier sledoval sviňu a tak došiel k svojej vyvolenej, t. j. AT422* nepredchádza žiadna látka. Hrdina si berie dievča za ženu a to mu zakazuje otvoriť štyridsiatu miestnosť (číslo 40 je pomerne časté v bulharskom prostredí). Hrdina porušením zákazu oslobodzuje škodcu арапина. MACC1 sa nepridržiava žiadnej analyzovanej dejovej línie. Samostatnej látke *Drak pribitý na stene* (AT422*) je venovaný len malý priestor v rozprávaní. Rozprávač nevyužíva loci communes ani priamu reč. „Úvodní scéna o vysvobození vězněného netvora jest velmi hojná. Obyčejně bývá drak osvobozen, když mu rek podá třikrát vody.“ (MACC1: 433) Hrdina podobne ako v CZZ2 väzňa odväzuje (rozprávač nevyužíva dialóg medzi hrdinom a väzňom).

Mimo slovanskú oblasť nachádzame oveľa väčšie množstvo variantov s AT422* než v prvej časti práce. S úvodným typom *Panny labute* (AT400) je to variant Vernaleken47, ktorý je spojený s moravským prostredím (viď ďalej). Začiatok deja *Princezná na strome do neba* (AT468) majú predovšetkým maďarské varianty, ktoré sú úzko zviazané so slovenskými textami. Pre východných a južných Slovanov je najčastejším úvodným typom *Švagrovia zakliati na zvieratá* (AT552) a neslovanské verzie nachádzame hlavne v susediacich oblastiach.

V prípade Wenzig69 vieme isto, že sa jedná o preklad CZZ1 – autor v predlohe knihy uvádza okrem iných aj zbierku Kuldu a uvádza ho aj priamo v obsahu ako zdroj textu: „Die Taube mit den drei goldnen Federn (Mährisch-walachisch. Kulda).“ (Wenzig: XIII) Jedná sa o voľný preklad českého variantu. V prípade ďalšieho variantu Vernaleken47

vydavateľ tvrdí, že sa jedná o priamy zápis. „Daher ließ ich mir im Verlaufe vieler Jahre auch die hier gebotenen Kinder- und Hausmärchen erzählen und schrieb sie getreu auf, wie sie im Munde des Volkes damals noch lebten. (...) Für Fachkundige, die wissenschaftliche Zwecke verfolgen, habe ich am Schlusse Anmerkungen hinzugefügt und den Ort angegeben, wo das Märchen zuletzt erzählt ist, außerdem einige Vergleichen und Winke für Mythologen, denen ich schon in meinen »Mythen und Bräuchen« manches geboten habe. Einiges werden sie auch in den Anmerkungen (S. 287 fg.) zu diesen Märchen finden.“ (Vernaleken: 3) Bližšie porovnanie CZZ1 (Wenzig69) a Vernaleken⁴⁷ však vyvoláva pochybnosti o pravdivosti uvedené tvrdení. Pravdepodobnejšie je, že predlohou pre Vernaleken⁴⁷ bol preklad CZZ1 alebo Wenzig69. Zápis Wenzig69 uvádza Vernaleken ako variant v poznámkach k textu. „Aus Rothschof in Böhmen. Den drei Alten klebt noch götterhaftes an. – Ähnliche Züge bei Wenzig 69 ss.“ (Vernaleken: 350) Spoločné, ale aj odlišné miesta sú viditeľné v rôznych detailoch, ktoré nezasahujú do priebehu deja. Publikácia Kuldu vyšla prvýkrát v roku 1854, kým Vernaleken vydal zbierku v rokoch 1863 a 1864 (2. vyd.). Preklad Wenziga je z roku 1857. Vernaleken mal v dobe prípravy knihy možnosť čerpať z oboch zbierok Kuldu aj Wenziga. Ako uvádza v poznámkach k textu, Wenziga spracovanie poznal. Je nepravdepodobné, aby Vernaleken o deväť rokov po Kuldovi zapísal ten istý variant v Ročove (Ročov u Lounu – pravdepodobne skomolené miesto zápisu Kuldu Rožnov), nehovoriac o tom, že v závere AT422* sa jedná o doslovný preklad českého variantu. Zároveň by sa dalo čakať, že viac podobných znakov bude medzi Vernaleken⁴⁷ a Wenzig69, avšak pri bližšom porovnaní textov je viacej zhôd viditeľných medzi Vernaleken⁴⁷ a českým zápisom CZZ1. Texty sa navzájom prelínajú počas celého deja, preto zhodné časti, ktoré priamo poukazujú na zdroj Vernaleken⁴⁷, sú uvedené v Prílohe 422/18.

Maďarský variant Sklarek², na ktorý upozorňuje aj Polívka pri slovenských verziách, má zhodnú kombináciu látok s prvou skupinou porovnávaných slovenských textov SKK1–8. Podľa dátumu zápisu (1907) je možné variant dávať do súvislosti s SKK1 (publikované 1858) alebo SKK3 (1900). Dej začína látkou AT468, ktorá je motivovaná zvedavosťou kráľa zvedieť, aký vysoký má strom. Rozprávač prepája oba prostredia tým, že ženská postava na strome je kráľova dcéra. Hrdina podobne ako v slovenských verziách dostáva na cestu šaty. Miesto kráľa ich hrdinovi dáva matka.

Sklarek² „Liebe Mutter, backt mir Brot, macht mir Kleider zurecht, etwa sechs Paar...“

SKK1 „Ja nežiadam nič,“ povie uradovaný Janko, „len mi dajte tri páry oblečenia a troje pečenia chleba, aby som mal čo jesť, kým sa hore dostanem...“

SKK3 „Ale prosím, pane, nech mi dajú štyri páry hábou a jednu valašku do ruky.“

Hrdina po príchode na strom hneď zhadzuje tri čerešne a tým je látka AT468 ukončená. Zhodne s SKK3 sa hrdina v službe stará o kone ženskej postavy.

Sklarek2 „Deine Arbeit wird's sein, diesen drei Pferden zu essen und zu trinken zu geben und mir selbst das Mahl zu bereiten.“

SKK3 A mala tri páry koní a trinás izbou.

O spojení so slovenským prostredím svedčí predovšetkým opis stretnutí hrdinu s pani v kostole (a zhodenie troch čerešní). V maďarskej verzii je opis zostručnený a chýba v ňom priamy dialóg hrdinu s koňmi.

Sklarek2 „Lieber Herr, hier in meinem Ohr ist ein goldenes Gewand, leg das an, und mache dich auf zur Messe; doch geh nicht weiter als bis zur ersten Bank und bei der Wandlung verlasse die ganze Ceremonie dort, komm zurück, denn sonst wird es dir schlimm ergehen.“ (...) Nach der Messe kam die Prinzessin, ass zu Mittag, sprach zu niemandem etwas. Nur der schöne Bursche im Goldgewand ging ihr im Kopf herum.

SKK1 „Stañ si ko mne,“ povie na to tátoš, „pôjdeš so mnou do kostola, aleže daj pozor, aby tá pani nezadržala. Lebo hľadže, vezme ťa pod pazuch; ale ako bude amen, ty sa jej vyšmykni a poberaj sa von!“ Janko si stal k tátošovi, tátoš sa striasol a šuhaj bol celý v zlate oblečený, len sa tak ligotal; sadol na tátoša a ako vták letel do kostola a tu rovno do stolice k panej. (...) Pani prišla domov, bleďá, oči smutné, vyplakané.

Látka *Drak pribitý na stene* (AT422*) má najbližšie k SKK1. Nápoj, ktorý hrdina podáva škodcovi, je v oboch variantoch víno. Odlišne od slovenských variantov je drak prikovaný za stolom, nie v sude. Hrdina tak priamo vidí, koho oslobodzuje. Rozprávanie pokračuje typom *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A; viď ďalšia časť práce).

Ďalší maďarský variant *Ortutay8* sa rozvíja v rovnakej kombinácii látok ako predchádzajúci. Na vplyv slovenského prostredia upozorňuje slovenská podoba mena hrdinu *Jancsi*. Typ AT468 je motivovaný chorobou kráľa (porovnaj SKK1–8).

Ortutay8 (...) er sei schon sieben Jahre krank, und eine alte Frau habe ihm prophezeit, er werde sofort gesund werden, wenn der Apfelbaum unter seinem Fenster wachse und er von dessen Früchten esse.

SKK1 (...) veľa rokov jednostaj bol chorý. (...) V takých trapiech prisnilo sa raz kráľovi, že prišiel k nemu jeden starý staručičký človečik a poveda mu: „Ty nezomrieš, kým dakto na tú čerešňu vo tvojom dvore nevyjde a z nej ti čerešne nezhodí; len keď tie zješ, potom umrieš.“

V *Ortutay8* aj *SKK1* kráľ prvýkrát odmieta pustiť hrdinu na strom – v maďarskom variante s posmechom, v *SKK1* z ľútosťou. Hrdina dostáva na cestu „drei eiserne Klammern... und drei Paar eiserne Schuhe“. V tomto variante nie je súčasťou služby návšteva v prestrojení kostola. Hrdina priamo v službe dostáva zákaz otvárať dvanástu miestnosť. Služba je prepojená s AT422*, nie AT468 (porovnaj *SKK7*). Rozprávač sa tak zameriava na ďalšiu látku a úvodnú zjednodušuje vypustením stretnutí ženskej postavy s hrdinom v prestrojení. AT422* je v rozprávaní opísané detailne. Rozprávač sa sústreďuje na postavu škodcu obšírnym opisom spôsobu väznenia a predovšetkým procesom oslobodenia. Ten sa

uskutočňuje dvakrát podaním vody a tretikrát podaním jablka. Posledná pomoc je vynútená tým, že hrdina vstupom do zakázanej miestnosti zamyká seba aj škodcu. Tento opis oslobodenia je premotivovaný a v tomto duchu pokračuje rozprávanie až do konca látky AT422*. Tá končí svadbou hrdinu so ženskou postavou, ktorú v deň svadby unáša škodca a rozprávač uzatvára dej tým, že hrdina sa vracia s hosťami zo svadby domov.

Verzia Jahn3 z Quatzowa¹³ je v úvode podobná západoslovanským variantom s úvodnou situáciou AT468. Začiatok nie je motivovaný chorobou ani zvedavosťou vládara (nevystupuje v deji; porovnaj SKK1–8, Sklarek2, Ortutay8), ale náhodou. Hrdina zastáva rovnaké sociálne postavenie ako v predchádzajúcich verziách (pastier sviň). AT468 je zjednodušená, keď hrdina nestretáva tri ženské postavy, ale iba jednu. V deji taktiež chýba návšteva kostola hrdinu v prestrojení (podobne Sklarek2). Látka AT422* je zdôvodnená trestom ženskej postavy a jej uväznením na strome. Avšak sama väzní škodcu der Teufel, čím sa dej trochu zamotáva. Priamy zákaz je v rozprávaní zmenený na upozornenie.

Jahn3 „Gehst du hinein,« hatte sie ihm gesagt, »so bringst du mich und dich ins Unglück.“ (...) Als er drinnen im Zimmer stand, gewahrte er einen kohlschwarzen grossen Raben, der war mit drei Nägeln an die Wand geheftet; der eine ging ihm durch den Hals, und die beiden andern durchbohrten seine Flügel.

Väzeň po oslobodení neunáša ženskú postavu hneď. Tá ešte vysvetľuje hrdinovi, čo vykonal (podobne Ortutay8).

LesBrug20 začína zhodne s ruskými variantmi RUSS typu Maria Morevna (AT552+422*). Hrdina bojuje so ženskou postavou a získava ju za ženu. Ženská postava, podobne ako v slovenskom variante, je v dobe porušenia zákazu v kostole (porovnaj SKK1–8).

LesBrug20 „Ueberall wo du willst magst du eintreten, nur geh nicht in das Kämmerchen, an dem das Schloss mit Bindfaden umbunden ist!“ (...) Er fand darin zwölf Köpfe und einen Mann, der hing an der Thürhaspe. Und der Mann bat ihn, er solle ihm doch ein Glas Bier bringen.

Pomenovanie škodcu (der Mann war aber ein König ohne Seele) poukazuje na látku AT302, ktorá nasleduje po AT422*. Útek so ženskou postavou je zamenený prenasledovaním škodcu a priamym bojom s ním. V rozprávaní nie sú využité loci communes a ani postava koňa nie je aktívna. Po AT422* sa hrdina hlási do služby ku škodcovi, aby sa stretol so ženou. Ťažiskom deja je AT302 a pomoc zvierat (fragment AT554).

Ďalšie varianty, ktoré sú uvádzané v súvislosti s analyzovanými textami, napovedajú o oblúbenosti variantu JUGG1 v balkánskom prostredí. Hľadanie ohňa s využitím postavy, ktorá motá deň a noc, a následné zabitie zbojníkov a hada je rozšírené predovšetkým

¹³ Kwasowo (Quatzow) je dedina v severozápadnej časti dnešného Poľska.

v balkánskom prostredí a poukazuje na turecký vplyv, ktorý sa nerozšíril mimo daný priestor. Dejová štruktúra nie je ustálená. Nasledujúce varianty majú spoločný úvod, avšak neobsahujú analyzované látky – tie sú zamenené celkovým vypustením AT422* a zámenou AT552A za AT302. Z rumunského prostredia sú uvedené tri varianty, ktoré začínajú AT552 (Schullerus11 a Schullerus90). Variant Schullerus13 začína podobne ako RUSS25 sľubom nastávajúcej pri uspávaní hrdinu. Rozprávania sú opísané stručne bez bližších detailov.

V prvom rumunskom zápise Schullerus11 je ženská postava *Frumoasa Iunii* (Krásny kvet, porovnaj UKRR10). Hrdina k nej prichádza po AT552, keď hľadá sestry a ostáva u nej. Následne porušuje priamy zákaz otvárať ôsmu izbu a nachádza v nej sud s tromi obručami (porovnaj JUG1). V celom rozprávaní chýba *loci communes* vo forme priamej reči. Oslobodenie je porušené, keď sud má tri obruče, ale väzeň sa oslobodzuje po páde prvých dvoch.

V Schullerus90 sa zachovala látka AT422* iba v základnom obryse a zhodne s predchádzajúcim variantom nasleduje po úvodnej látke AT552. Hrdina sa po vydaji sestier necháva najat' u iného kráľa ako pisár. Následne zabíja škodcu (odtína mu hlavu), aby sa mohol oženiť so ženskou postavou. Stretnutie so škodcom sa opakuje, keď ho oživuje stará matka a hrdina ho druhýkrát stretáva pri prehliadke domu (ekvivalent otvorenia zakázanej miestnosti). Rozprávač neobjasňuje, kto a ako uväznil škodcu. O oživení informuje, až vo chvíli, keď ho hrdina nachádza. Následne škodca odchádza a unáša pani. V látke nie sú zachované žiadne špecifické prvky AT422*.

Posledný rumunský variant Schullerus13 začína zhodne s RUSS25. Hrdina hľadá sľúbenú pani a cestou prichádza k sv. Piatku, Nedeli a Slnku. Aj v tomto rozprávaní nachádzame nedôslednosti, keď ženskú postavu väzní drak, avšak po príchode k pani je drak väzňom (v tej izbe). Podobne so Schullerus11 je drak v sude a hrdina nevie, koho oslobodzuje. V rozprávaní sú zachované prosby väzňa bez sľubov. Oba texty sa v tomto mieste približujú južnoslovanským variantom. Rozprávač predlžuje dej AT422*, keď medzi druhé a tretie podanie vody vnáša súhlas ženskej postavy so svadbou. Zároveň však z deja vypúšťa hľadanie ženy a odchod hrdinu so ženou spája s podaním tretieho nápoja škodcovi a zároveň s prvým neúspešným útekom. Oslobodený drak s využitím *loci communes* ide za hrdinom, berie mu pani a daruje mu prvý život.

Schullerus13 Er ging in den Stall und fragte sein Pferd: „Könntest du wohl noch einen Backofen voll Brot essen und ein Schaff voll Wein trinken, daß wir sie noch einholen?“ - „Ich werde essen und trinken“, sagte das Pferd. Gut. Als es gegessen und getrunken hatte, setzte sich der Drache aufs Pferd und holte sie ein, bevor sie am Wasser angekommen waren. „Nun, du Knabe, ich verzeihe dir wegen dem ersten...“

Turecký variant Kúnos17 sa približuje JUGG a BLGG, avšak rozprávač v deji využíva odlišné opisy. Napriek tomu špecifické detaily štruktúry poukazujú na spoločný pôvod s južnoslovanskými variantmi. V úvode deja sa spája stráž pri otcovom hrobe (v JUGG pri ohni) s AT552. Odlišne od JUGG starší bratia nevstupujú do deja, t. j. nestrážia hrob. Hrdina jediný v priamom boji poráža draka (v JUGG vodného démona). Podnetom pre hľadanie ohňa je tma pri boji s démonom. Keďže stráž neprebíha pri jazere, nie je možné uhasiť oheň prostredníctvom vody. Postava motajúca deň a noc je zamenená starcom držiacim dve gule. Oproti južnoslovanským variantom hrdina sám ponúka pomoc chlapcom pri nájazde na mesto. V rozprávaní už nevystupuje strom ako prostriedok prestupu, ale klince vtĺkané do steny.

Kúnos17 (...) and there in the midst of the brightness he saw an old man. Two globes were in his hand, one black and the other white; the black globe he was turning round and round, and from the white globe proceeded the light. (...) He went on and on till he came to the foot of a castle wall, and forty men were taking counsel together beneath it. "What's the matter?" inquired the King's son. - "We should like to go into the castle to steal the treasure," said the forty men, "but we don't know how." (...) The youth drew his sword to strike the serpent; he struck and cut the serpent in two, but his sword remained in the stone wall, and he forgot to draw it out again. (...) "Not an enemy, but only the hand of a friend could have done this," thought he...

Látka *Drak pribitý na stene* (AT422*) je v deji nahradená známym nepriateľom *Wind-Demon* (porovnaj JUGG4, JUGG5 *Crveni vetar*), ktorý chce uniesť Sultanu. Darí sa mu to, keď hrdina napriek prosbám ženy (ekvivalent zákazu v AT422*) odchádza na lov. V ďalšom vývoji deja kôň nie je dominantou, preto aj loci communes pri neúspešnom úteku hrdinu s nájdenou ženou prechádza na škodcu.

Kúnos17 "So-ho, Prince Mehmed!" cried he, "thou hast come here, eh, and stolen away my Sultana? Well, wait a while! go thy way, whip up thy fleet steed! for I'll catch thee up in the long run." And with that he sat down at his ease, drank his coffee, smoked his chibook, and then rose up and went after them.

V rozprávaní chýba záverečná látka *Služba za čarodejnicke kone* (AT552A), ktorá je nahradená AT302, kde do deja nevstupujú ďalšie postavy a hrdina koná sám. Turecký variant Kúnos17 má počas celej dejovej línie množstvo spoločných znakov s južnoslovanskými variantmi.

Bulharský variant Šapkarev263 je vyrozprávaný podobne ako južnoslovanské zápisy a Kúnos17 s opisom boja pri jazere, hľadaním ohňa, postavou (babkou) motajúcou deň a noc, zbojom a zabitím hada. Látku AT422* rozprávač nahrádza príkazom cára, aby vojská ochránili pani pred škodcom (porovnaj Kúnos17). Podobne ako v tureckej verzii je škodca známy a na slobode. Záver deja je maximálne zostručnený, keď hrdina so švagrom (nadväzuje

na úvodný fragment AT552; hrdina má jednu sestru) chytia žriebä a unesú pani (nezachované AT552). V ďalšom deji už postava škodcu nevystupuje.

Шапкарев263 После хванали едно конче, та го возседнали и зели нея, та бегали и отишли при царо.

Albánsky variant Leskien59 začína AT552, kde švagrovia sú Slniečnik, Mesačník a Južný Vietor (napriek menám postáv variant neobsahuje podobné prvky ako SKK9 a CZZ2). Vodným démonom je Kutschedra¹⁴. Postavou motajúcou deň a noc je podobne ako u Šapkareva ženská postava. Látku AT422* nahrádza zvyk oslobodzovať väzňov počas svadby. Škodca 'Der halbeisernen Mann' je pravdepodobne rovnaká postava ako v JUGG1 Baš-Čelik.

Leskien59 Unter den Gefangenen war auch einer, der war halb aus Eisen, halb wie sonst ein Mensch.

Švagrovia z úvodnej látky *Švagrovia zakliati na zvieratá* (AT552) v deji nevystupujú aktívne a rozprávanie je zakončené podobne ako predchádzajúce texty *Netvor bez duše* (AT302) bez ďalších postáv.

2.2.4. ŠPECIFICKÉ LOCI COMMUNES V AT422*

Látka *Drak pribitý na stene* (AT422*) nerozvíja dej do takej miery, aby rozprávač mohol zasahovať do dejovej línie viac ako variabilitou určitých pevných bodov deja. AT422* v niektorých variantoch začína loci communes, ktoré sú ekvivalentom svadby.

SKK1 „Ked' je tak, ja som tvoja a ty si môj...“
SKK7 „Hop, Janko! Te si môj a jāj son tvojāj ač do smrti.“
SKK10 Ty beš môj a ja bem tvoja.
SKK13 „Ty si môj a ja tvoja.“
UKRR6 Тис, гварит, милий мій, а йа твоя до смерті.
UKRR9 „Ну, то ти мій чоловік!“
BLRUSS3 Яна каа: «будяшь ты мой мужь, а я твоя жана...»
BLRUSS4 (...) а должно табь у мяне хозяиномъ быть!
Sklarek2 „Ich bin dein, du bist mein!“
RUSS4 «Будь ты мне мужем, я тебе - женою!»

Látka začína zákazom ženskej postavy otvárať určitú miestnosť. Zákaz sa vyjadruje buď konkrétnou (poslednou) izbou, alebo, ako už bolo podotknuté v analýze, špecifickou miestnosťou mimo domu (zachovanou predovšetkým v BLRUSS).

UKRR1 (...) а не казали му лишь там ходити, де ликом двери звязані, а самі пішли перейти ся...

¹⁴ albánsky: kutschedra – drak

- UKRR9 (...) а того шатана, царя Костя, завісила на трох гаках [і зав'язала покій ликом].
- UKRR11 Усюды йды, тільки не ходы до тихъ дверей, що лычкомъ завязаны.
- BLRUSS1 (...) а вот тільки ёсць будачка, дрэнных лычкам завязана, дак у тую будачку не глядзі!
- BLRUSS3 Указала яму усюды ходу, и у саду, гувора. «Тольки у саду, гувора, - тамъ е проклятое мѣсто. Даць у тое мѣсто, гувора, ня ходи!»
- BLRUSS4 Тоды ина говоря: „вотъ жса, говоря: друхъ! оставайся дома хозяиномъ! хозяйствомъ управляй и ни гуляй, только ня йди туда, аде лычкомъ завязано, г..... замазано, и лозинкой заторнуто!“
- BLRUSS5 Хадзі, - гаворыць, - Иван Іванавіч, усюдах хадзі, тільки каля гэтыя хізобкі не хадзі! Паказала яму так хізобку маленькую - лычкам завязана, ступай закачана.
- BLRUSS6 Я ж паеду на прагулянне, а ты усюдах хадзі, тільки у вадно места не хадзі - у тую комлату, што дзверы г... замазаны, лычкам завязаны, туды не хадзі!
- BLRUSS7 Ідзі, - гавора, - мой мілы, палюбуйся на маім жыццелству, па саду, па вінаграду. Толькі усюдах хадзі, усюдах любуйся, тільки там будзе стаяць хатка, лычкам завязана, г... замазана, дак у тую не глядзі. А то усюдах сабе любуйся хадз!
- RUSS4 «Усюды хади на майму дому, только не иди туда, где дверь лычком завязана и глиною залеплена!»
- RUSS9 (...) и уходя сказала мужу: «когда тебе безъ меня буди груста, абайди все сады и канюшни, тогда не буди грустра. Да смотри, е въ саду пунька, ремяшкомъ завязана, бумажкой прастой запечатана, въ тую не ходи».
- RUSS23 Живите, вот. Ну, зятюшко, везде ходи, только по загороду - комната одна - туда не ходи! (...), жены не было, и пришел к этой избушке. Пришел - а лыком завязано и г..... запечатано.
- RUSS24 Во все комнаты ходи, только в эту дону комнату не ходи (там запечатано было).
- RUSS25 И отдала ему ключи от кладовых, только в одну кладовую не отдала ключа, которая была запечатана коровьим навозом.
- LesBrug20 „Ueberall wo du willst magst du eintreten, nur geh nicht in das Kämmerchen, an dem das Schloss mit Bindfaden umbunden ist!“

Porušenie zákazu je nevyhnutné pre ďalší priebeh deja. Postava škodcu zakázanej miestnosti je opísaná ustálenými spôsobmi (pribitý k stene/priviazaný reťazami alebo v sude). Väzňom je najčastejšie drak, príp. u východných Slovanov Košcej a v časti juhoslovenských textov Červený Vietor a Baš-Čelik. S oslobodením je spojené podávanie nápoja spolu so sľubmi za oslobodenie – tie sú stabilným prvkom vo väčšine variantov a vyjadrujú sa taktiež vo forme loci communes. Nezriedka je dôraz a opis AT422* postavený iba na ustálenom spojení. Prosba o pomoc a sľub sú vložené priamo do jednej repliky, ktorá sa opakuje trikrát. Látka končí varovaním škodcu pri únose ženskej postavy. V ruských variantoch koniec látky AT422* završuje formula odchodu ženy, ktorá sa odlišuje od západoslovenských variantov. U južných Slovanov sa loci communes únosu neuvádzajú.

- SKK1 „Nie tvoja Anička, ale moja,“ a už bol von.
- SKK7 „Hop, Janko, mal si ženu zlatú, už nemáš nič!“
- CZZ3 „Už není tvá, ale má!“
- BLRUSS1 (...) за тваю хлеб-соль жсана мая, а не твая!
- BLRUSS4 (...) ни видать тебе жаны Марьи Кирбитовны во векъ.
- BLRUSS6 А ты, - гаворыць,-- Иван Іванавіч купецкі сын, не суйся к нам, бо яна мая!
- UKRR4 Тераз ме нье будзеш мац.
- UKRR9 „Вибирайся! то ни твоэ ту мешкате, али мос.“
- UKRR10 Вона буде моя, а не твоя!

UKRR11 *Теперь я не твоя, а ты не мій!*
 RUSS1 *А тебе больше прекрасной девицы не видать...*
 RUSS3 *- Теперь тебе никогда не видать Марьи Моревны, как ушей своих!»*
 RUSS7 *Ну, теперь тебе Марью Моревну, прекрасную девицу, не видать, как ушей своих.*
 RUSS15 *Теперь тебе меня не видать.*
 RUSS16 *- Ну, вот, друг, спасибо тебе, теперь Белая Беляна моя, а не твоя!*
 RUSS17 *Вот, Иван чаревниц, теперь чаревна моя, а не твоя потому што я перьвой жених был у ней...*
 RUSS21 *Не видать тебе ее, как своих ушей.* (švagr hovorí hrdinovi, pozn. autora)
 RUSS24 *Ну, - говорит, - спасибо, Иван. Ну, тебе жены больше не видать!*
 RUSS26 *Пришел домой – жены нет, как век не бывало.*

Replika únosu v niektorých variantoch prechádza zo škodcu na ženu (UKRR4, UKRR11 a RUSS15). Vo všeobecnosti je nutné podotknúť, že loci communes sa zachovali predovšetkým v slovenskom a východoslovanskom prostredí. Okrem špecifického opisu zakázanej miestnosti hlavne v bieloruskom prostredí a únosu ženy v RUSS3 a RUSS7, nie je možné z loci communes vyvodit' všeobecné závery. Loci communes nedoplňujú výraznejším spôsobom komparatívnu analýzu a skôr svedčia o umení jednotlivých rozprávačov, než o medzietnických vzťahoch.

2.3. SLUŽBA ZA (ČARODEJNÍCKE) KONE (AT552A)

Látka AT552A predstavuje jeden zo spôsobov, ako je v deji odstránený škodca. Hrdina odchádza do služby k ženskej postave, kde pomocou vďačných zvierat alebo švagrov ustráži zvieratá, a tým získava koňa rýchlejšieho než má škodca. V látke sú použité loci communes predovšetkým v dialógu škodcu s koňom pri neúspešných útekoch a v závere deja medzi vysluženým a škodcovým koňom pri poslednom úteku. Ekvivalentom analyzovanej látky je predovšetkým u východných a južných Slovanov typ *Netvor bez duše* (AT302).

2.3.1. TYPOLÓGIA AT552A

Látku AT552A do kompozície JUG1 ani Lužik (AaTh550I+400+554, príp. AaTh570) ani Bošković-Stulli (AaTh400+302) nezaradili. Na tento typ poukázal až Horálek, avšak nie podtypom AT552A, ale AT552. „Odkaz na AaTh554 (Vděčná zvířata) je již důležitější, větší význam by však měl odkaz na typ AaTh552 (Zvířecí švagři).“ (Horálek: 26) Podľa rozdelenia Horálka daná látka predstavuje bod III A. (viď Typológia AT422*)

V medzinárodnom katalógu Aarne *Služba za (čarodejnicke) kone* nie je uvedená a typ 552 predstavuje úvodnú situáciu vydaja sestier za nadprirodzené bytosti.

AA 552. Drei Tiere als Schwäger: drei Prinzessinnen sind mit Tieren verheiratet; Die Tiere helfen ihrem Schwager auf seiner Brautfahrt.

Ani do doplneného katalógu Aarne–Thompson nie je typ zaradený. Stith Thompson však rozdeľuje AT552 v druhom prepracovaní katalógu na dva podtypy A a B, z ktorej podtyp A Viera Gašparíková uvádza ako *Služba za (čarodejnicke) kone* (SLR 2004: 776). Jedná sa o rovnaký opis látky ako v Aarneho katalóg:

AT552A *Three Animals as Brothers-in-law*. Three princesses are married to animals. The animals help their brother-in-law.

Najnovší medzinárodný katalóg ATU má látku 552 zachovanú z AT – bez zmeny dejovej línie. *Služba za (čarodejnicke) kone* je presunutá do látkového čísla ATU302C* (viď Typológia AT422*). Samotný názov *The Magic Horse* kladie dôraz na poslednú časť deja (t. j. AT552A).

Záverečná látka analýzy prechádzala počas spracovania medzinárodných katalógov rôznymi zaradeniami a opisom dejovej línie. V poslednom z katalógov ATU už bola spojená ako celok s AT422* (porovnaj КБФП *550**). Vo väčšine prípadov tretia látka zahrňuje pokračovanie deja variantov z predchádzajúcej časti práce a v slovanských katalógoch jej nie je vyhradené samostatné miesto, ktoré by obsahovalo kompaktný celok nových variantov.

Väčšina slovenských variantov SKK spadá aj do tretej časti práce. Zároveň k nej pribudli osamostatnené varianty z ďalších častí Súpisu: 5c) *Princezna unesená strigou; pomocou kráľa vetrov a kráľa slnca*. 1.; 18c) *Princezku dostane, kto preskočí priekopu; 24 Hrdina s radiacim koňom, poslaný pre vzácne veci a princeznu*. A) *Hrdina najde cestou zlaté pero, podkovu a zlatý vlas*. a) *Hrdina z mnohých bratov chodí k čarodejnici pre vtáka, koňa a princeznu*, 5.; b) *Hrdina sám ide pre vtáka, koňa, princeznu a veci, ktoré si princezna želá*, 2.; 9. (Súpis II: 63–66, 250–255, 326–329, 339, 357–359)

Tílle látku *Drak pribitý na stene* (AT422*) zaradil podobne ako Jiří Polívka pod názvom *Služba o koně*, podtitul *Pomoc švagrů.; Pomoc vděčných zvířat*. V analýze sú uvedené ďalšie varianty z týchto skupín, u ktorých sa v deji nezachoval typ AT422*.

Na poľskom území sa ďalšie varianty (okrem PLL1) s látkou AT552A nevyskytujú, Krzyżanowski látku do katalógu nezaradil a, ako bolo uvedené v predchádzajúcej časti, variant PLL1 je pridelený k číslu 552.

Andrejev už pred ATU zakomponoval záverečnú časť látky ATU302C* do SUS302 ako druhý podtyp (viď Typológia AT422*). Rovnako ako v predchádzajúcej časti

oslobodenie väzňa ani samotná služba a získanie koňa nie sú uvedené v SUS alebo opise čísla 302. Dôraz je kladený na spôsob zabitia škodcu, nie na získanie prostriedku (koňa).

U južných Slovanov v bulharskom prostredí je látka naďalej súčasťou *550** *Деветте пауници и златната ябълка*, bod IV (viď Typológia AT400). Látka 302 *Душата на змея в яйце (птица)* už ďalej nemá rovnaký priebeh s JUG1 a s analyzovaným dejom ho spája iba stredová časť AT422*.

2.3.2. SÚPIS VARIANTOV AT552A

Väčšina variantov spracovaných v predchádzajúcej časti práce pokračuje látkou AT552. Zápisy, ktoré nie sú uvedené v tejto časti najčastejšie končia látkou AT302, ktorú napríklad Andrejev podľa látkového čísla 302 považoval za ekvivalent AT552A. Nové doplnené varianty majú oproti ostatným areálovým kódom strojené posledné písmeno, čím je poukázané na odlišný úvod so záverečným typom AT552A, prípadne na jedinú látku AT552A v deji.

SKK1–SKK9 vid' AT422*

SKK11–SKK14 vid' AT422*

SKKK1 **O Majlene**; koniec 40. rokov; Súpis II, 5A 1, s. 28–31; Codex Revúcky C, s. 35–37; prepísané do Prostonárodný zábavník III., s. 394–397.

SKKK2 **O husárovi**; Súpis II, č. 5 B 4, s. 50–56, Codex Revúcky C, s. 115–118, Prostonárodný zábavník IV., s. 245–253.

Czambel118 „**Zo Smižian**“ (Smelý Janko); Smižany, Spiš, rozpr. v krčme, 1904, Ď. Čech (63r.); S. Czambel, Slovenská reč, Turč. Sv. Martin, 1906, §118, s. 220–225; Súpis II, č. 5A 5, s. 37–38.

Hádka o Jankovi „...“; Súpis II, 24A b 2, s. 339; Prostonárodný zabavník III., (Lev.), s. 170–173.

Mikuláš **Mikuláš pekný mládenec**; Ladislav Gustáv Gáber; Súpis II, 24A a 5, s. 326–329; Prostonárodný zábavník IV (Lev.), s. 71–78.

Zl.podkova **Zlatá podkova, zlaté pero, zlatý vlas**; Heľpa (Banská Bystrica), 1942, Jozef Rusnák-Bronda (nar. cca 1864), zap. M. Kolečányiová; SLR 1993, č. 75, s. 184–495.

Novohrad. „...“; Urda Maco Gregor, Novohradská stolica, 1900, zap. S. Czambel; Súpis II, 24 A b 9, s. 357–358.

Turčian. „...“; z Turčianskej stolice, rozp. Jozef Kubizna, krajčír, rodom z Nespál, zap. S. Czambel, 20. XI. 1900; Súpis II, 5C, s. 63–66 .

Klimko **Rozprávka o Klimko Jankovi**; Eugen Vrahobor Špárnensis, Súpis II, 18 C, s. 250–255, Prostonárodný zábavník V. (Štiavnický), s. 33–38.

- Jak pásl** **Jak pásl Janko kobyľku**; Banská Bystrica, Cca 1852, J. Szablaková; B. Němcová, Slovenské pohádky a pověsti II, Praha, 1929, s. 68–71.
- CZZ1–CZZ5** vid' AT422*
- CZZZ1** **Kterak kráľowič Milan swau zasljbenau newěstu po swété hledal, gi našel, a s nebezpečenstwjm žiwota wydobyl**; J. Malý, Národní báchorky a pověsti, 3. vyd., V Praze, 1865, s. 66–110.
- CZZZ2** **Podivná newěsta**; Čeněk Lamač z Rovenska, Rovensko, 1915; J. Kubín, Lidové povídky z českého Podkrkonoší – Podhoří západní, č. 282, s. 443–445.
- CZZZ3** **Jak Vítek dobyl princezny**; Anna Kulíčková, nar. 1839, žila v Čejkovicach, hovorila v Jičine, zap. 1908–1909; J. Kubín, Lidové povídky z českého Podkrkonoší – Podhoří západní, č. 23, s. 60–62.
- CZZZ4** **Jiřík a princezna-holubice**; V. Brixí; J. Kubín, Lidové povídky z českého Podkrkonoší – Podhoří západní, č. 136, s. 240–242.
- PLL1** vid' AT422*
- BLRUSS1–BLRUSS6** vid' AT422*
- BLRUSSS1** **Іванька**; у в. Цыгірынка Быхаускага п. Магілёускай губ., зап. Е. Р. Раману у канцы XIX ст.; Чарадзейныя казкі, Частка I, Складальнікі К. П. Кабашнікаў, Г. А. Барташэвіч, Мінск, 1973 (BNT II), н. 67, с. 510–512; ориг. Романов Е. Р., Белорусский сборник, вып. VI., Могилев, 1901, н. 266 (I. вариант), с. 246–247.
- BLRUSSS2** **Казакъ Михайла**; Д. Бабиничи, пугляевск. в. Кр. Макаръ Алексѣевъ, 47 л., негр.; Романов Е. Р., Белорусский сборник, вып. VI., Могилев, 1901, н. 5, с. 36–60.
- BLRUSSS3** **Ивань дуракъ двѣнадцать кобылицъ пасцивъ**; М. Пропойскъ, быховск. у. Кр. дер. Поповки Петръ Емельяновъ, 56 лѣтъ, негр.; Романов Е. Р., Белорусский сборник, вып. III., Витебск, 1887, н. 26, с. 196–198.
- BLRUSSS4** **O aniele i źmiju**; Zbiór wiadomości od antropologii krajowej, tom XIII, Kraków, 1889, č. 6, s. 206–207.
- UKR4** vid' AT400
- UKRR1–UKRR9** vid' AT422*
- UKRR12–UKRR13** vid' AT422*
- UKRRR1** **Про богатыра Сухобродзенка Йвана и Настасію прекрасную**; С. Мліевъ, Черкаскаго у., Кіевской г.; Про богатыра Сухобродзенка Йвана; Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край. Материалы и исследования, собранные д. чл. П. П. Чубинским. Т. II. Малорусские сказки, СПб., 1878, отд. 1, н. 80, с. 308–322.
- UKRRR2** **Василь і Білий Полонин**; Казки Підгір'я, Запис, літ. підгот. тексив та упоряд. С. Г. Пушика, Ужгород, 1976, с. 65–78.
- UKRRR3** **Яворина і калина**; Біда і щастя. Казки, Записали від Юрія Ревтя М. І. Рішко та М. В. Рішко, Ужгород, 1962, с. 56–63.
- UKRRR4** **Чурыло, Иванъ царевычъ та Елена Прекрасна**; записано въ с. Нижней Сыроваткѣ Сумскаго у. Харьковск. губ. въ 1885 г. отъ хлопця; Гринченко Б. Д., Этнографические материалы, собранные в Черниговской

- и соседних с ней губерниях, Вып. I, Чернигов, 1895–1897, с. 159–165;
 Чурило, **Іван царевич та Олена прекрасна**; Народні казки, часть друга, 3. виданє, Winnipeg, Man., s. 18–23.
- UKRRR5** **Про Подолянини**; Дідо-всевідо. Закарпатські народні казки, Запис текстів та впоряд. П. В. Лінтура, Ужгород, 1969, с. 58–63.
- UKRRR6** **Про бідного Івана і премудру Дуляну**; Дванадцять братів. Закарпатські казки Андрія Калина, Літ. ред. та впоряд. В. С. Бесараба, Ужгород, 1972, с. 163–169.
- UKRRR7** **Про Свиріпу**; Оповідання Р. Ф. Чмихала. Зібр. Володимир Лесевич. Етногр. зб., 1904, т. XIV, н. 8, с. 76–82.
- UKRRR8** **Золотоволосая Елена**; отъ И. Зинка въ Доброгостовѣ; Яворский Ю. А., Памятники галицко-русской народной словесности, Вып. I, Киев, 1915 (Записки РГО, т. XXXVII, вып. 1), н. 42, с. 118–120.
- UKRRR9** **Іван Знайда**; с. Худяки, Черкаського пов, від Трохима Хоренка (1890); Етнографические материалы, собранные В. Гр. Кравченко в Волынской и соседних с ней губерниях. Тр. О-ва исследователей Волыни, Житомир, 1911, 1914, т. V, XII, н. 124, с. 164–171.
- UKRRR10** **Царівна-чарівниця і вдячні звірі**; В Боратині пов. бродського від парубка Янка Петруся в авг. 1891 р., зап. О. Роздільський; Жите і Слово. Вістник літератури, історії і фольклору, За ред. Івана Франка, Львів, 1894–1897, том 3, но. 7, с. 57–59; Галицькі народні казки. Зібр. Осип Роздольський, Етногр. зб., 1895, т. I; 1899, т. VII., н. 54, с. 101–104.
- RUSS2–RUSS17** vid' AT422*
- RUSS19–RUSS21** vid' AT422*
- RUSS24–RUSS26** vid' AT422*
- RUSSS1** **Сын – отцу послушник**; записано в Афанасьевском с., Солнцевского района; Фольклор. Частушки, песни, сказки, записанные в Курской области. Сборник произведений народного творчества, Под ред. А. Аристова и М. Павлова, Курск, 1939, с. 85–88.
- RUSSS2** **Лягушка-царевна**; Русский фольклор в Литве. Исследования и публикация Н. К. Митропольской. Вильнюс, 1975, отд. “Сказки”, н. 60, с. 214–216.
- JUG1** vid' AT400
- JUG4** vid' AT400
- JUG5** vid' AT400
- JUGG3** vid' AT422*
- JUGG6** vid' AT422*
- BLG1–BLG4** vid' AT400
- BLGG4** vid' AT422*
- BLGGG1** **Овчарят и неговата невеста-самодива**; 15, XI. 1963 г., рассказал Ангел И. Джуренов, род. 1911 г. в Пазарджик; Сборник за народни умотворения и народопис, кн. LVI, София, 1980, н. 52, с. 77–80.

- BLGGG2** „...“; расказвалъ Вуче Ангелкоуь въ с. Врѣбница, отъ Софийско записалъ Ст. Ватйовъ; Сборник за народни умотворения и народопис, кн. III, н. 2, с. 208–212.
- BLGGG3** **Царският син и костенурката**; виден Станков, 55-годишен, с. Станьовци, Брезнишко; Сборник за народни умотворения и народопис, кн. XLIX, н. 6, с. 350–353.
- МАСС1** vid' AT422*
- Kletke2** vid' AT422*
- Smolle174** vid' AT422*
- Wenzig69** vid' AT422*
- Vernaleken47** vid' AT422*
- Sklarek2** vid' AT422*
- Ortutay8** vid' AT422*
- Jahn3** vid' AT422*
- Schullerus11** vid' AT422*
- Schullerus90** vid' AT422*
- Schullerus13** vid' AT422*

2.3.3. KOMPARATÍVNO-TYPOLOGICKÁ ANALÝZA AT552A

Variant SKK1, ktorý bol už analyzovaný v predošlej časti práce, opisuje látku *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A) v najprepracovanejšej podobe spomedzi slovenských variantov. Atribútom nájdania ženy je voda (porovnaj spôsob oslobodenia škodcu nápojom), ktorý je pomerne častý v slovenskom areále.

- SKK1** *Leteli horami, dolami, až prišli k jednej studničke, kde jedna pekná panička vodu do krčiažkov chcela brať, a to bola Anička.*
- SKK3** *Raz volau hu, bola po vodu: „Pod, žena moja!“*
- SKK7** *O dvanástej hodině přišla jeho žena aj s chlapcom na tü vodü.*
- SKK9** *„Veru viem,“ odpověděl větrník, „ohenný šarkan ju má vo svojom ohennom dvore; musí tam tvrdo robiť a naveky v horúcej vodě šúchať a práť. Ved' ju každý deň ochlazujem.“*
- SKKK2** *Tá jeho frajerka práve tady nesla vodu na kvety poljevať.*
- Czambel118** (...) *tam berie Terzipilona vodu.*
- CZZ3** *Právě vážila jeho nevěsta vodu u studánky.*
- PLL1** *Posed un ztamtela i zased tam ku ni, ka una brała wode.*
- BLRUSS3** (...) *заутра уранъни яна прыдя вады братъ, дакъ ты зъ ёй поговары!*
- UKRR3** *Бачить, під ними тече річка, а на її березі Олена! Пере плаття, а з її очей капаять у воду такі, як горох, сльози.*
- UKRR8** *Вона [Настасія] воду бере.*
- UKRR9** *І тую панну запраг [шатан] воду носити, а єго відігнав.*
- RUSS4** *На другий день ён только што праснувся, аж иде Анастасія Прекрасная на ваду' в крыницу.*
- RUSS17** *Подошол близко, то смотрит Елена Прекрасна пошла с ведёркамы к речке за водой.*
- BLG3** - *Туку я наожда у една държава на чеимата, вода лие.*
- Schullerus90** (...) *da stand die junge Frau mit den Krügen am Brunnen.*
- Schullerus13** *Und siehe, die Iliane stand dort mit dem Wasserkrug.*

Neúspešné úteky hrdinu spracovateľ spája s AT468+422* – hrdina využíva pomoc koňov (AT422*) a dcéry chorého kráľa predstavujú tri havrany, ktoré oživujú „na drobné kúsky“ posekaného hrdinu (AT468). Havrany majú v deji zároveň funkciu radcov; sú ekvivalentom švagrov v látke AT552. V AT552A hrdina spĺňa službu s pomocou pastierika, výber ktorého nie je ničím zdôvodnený (zvyčajne sú pomocníkmi ušetrené zvieratá/AT554, alebo švagrovia/AT552). Strážené zvieratá zosobňujú dcéry ježibaby. Slovenským špecifikom tretieho dňa služby je návrat zvierat domov v zmenenej podobe a v závere dokončená látka *Princezná na strome do neba* (AT468; vid' SKK6). Text SKK1 spája počas celého deja látku AT468 s ďalšími látkami (AT422*+552) bez obsahových odklonov a nedôsledností.

Nezachovaný variant SKK2 aj naďalej naznačuje spojitosť s SKK1 a dokazuje, že sa jedná o spracovanie rovnakej predlohy (príp. predlohu pre SKK1).

SKK2 *Draka vipustiu, ten mu Aničku ukradou, behau na tátošoch, život zträtii.*

SKK1 *„No, Janik,“ povie zlatý tátoš, „či by si nemal vôľu sa dať rozsekať? Pod' ešte so mnou probovať, azda nás len nedohoní, veď ja viem dobre lietať.“ (...) Už-už hriva tátošova bola v bráne: drak skočí, pochyť Janka a na drobné kúsky ho poseká.*

SKK2 *Tri havrani (kralovo dceri) ho poskladali, o čerešne pítali, on slubiu im, keď dostane Aničku.*

SKK1 *Hneď počali mäso zbierať a skladať a v okamžení stál Janko pred nimi sedem ráz krajší ako predtým. „Nuž čože ty myslíš, že nášmu otcovi čerešne neposielaš?“ Bo to boli toho kráľove dcéry, ktorý Janka na čerešňu poslal. „Ani nepošlem, kým moju Aničku nedostanem,“ odpovedal Janko.*

SKK2 *Šjou slúžit, k Ježibabe, tri kobule pásou, vislúžiu Tátoša, visadou a donjesou Aničku - čerešne spustiu.*

SKK1 *„Ba veru vezmem, prečo by som ťa nevzala? Budeš len tri kobyly pásť, ale tak, aby ti neušli, síce ťa zotnem a na ten kôl, ktorý si videl, hlavu ti zopchnem.“ Dala sa mu najesť, zaviedla ho do maštale a všetko mu poukazovala. Kobylám ale prihrozila, aby sa mu dobre skryli. Boli to jej vlastné dcéry. (...) Boli tam paripy ako levy, ale on ani jednu nechcel. Len raz zazrie v kúte jedného chudého, prašivého koňa, ktorý ledvaže na nohách stál. „Tohto chcem, stará matka.“ (...) Ako do paláca prišli, uradovaný Janko bežal ku čerešni, natrhal čerešieň a hodil dolu. Chorý kráľ, ako z nich ujedol pár, naskutku zomrel.*

Ťažisko rozprávania SKK3 je na úvodnej látke AT468. Rozprávačka jej venuje maximálnu pozornosť a opisuje ju detailne, čo je v kontraste s opisom ďalších látok AT422*+552A (podrobnejšie Príloha 422 552/1). Látka *Drak pribitý na stene* (AT422*) je sústredená do loci communes a neúspešné úteky rozprávačka vkladá do jednej vety (Potom on chodiu na tých konach...). Samotná látka *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A) je maximálne zostručnená, keď hrdina na radu bosorky, vyžobroní žriebä bez služby. V rozprávaní je zachovaná zmienka, že by služba mala trvať rok, rozprávačka však už neopisuje jej priebeh. Zamieriava sa priamo na výslužku, ktorú hrdina získava využitím ďalšej postavy – dcéry ženy.

SKK3 On veľmi plakau, že by mu len dala to hačiatko a potom tá dieuva povedala: „Ach, dajte mu ho len to hačiatko.“

Keďže je výslužkou žriebä, v deji nie je ponechaný výber z viacerých koňov a kontrast medzi „paripami“ a „mršinou“ (porovnaj SKK1). Loci communes sú zachované iba v závere deja v dialógu koňov a v spôsobe smrti škodcu. Špecifikom drakovho koňa sú tri nohy (degradácia).

SKK3 A ten drák mau kona o troch nohách.

Slovenský variant SKK3 je v závere prerozprávaním počutého textu bez priameho opisu deja. Rozprávačka nepôsobí ako svedok, ale ako informátor. K úvodnej látke AT468 sa viac nevracia a počiatkový problém (choroba kráľa) nie je odstránený.

Medzivojnový zápis SKK4 sa naďalej obsahovo pridrižiava SKK1 (Príloha 422 552/2), postráda však detaily typické pre jednotlivé časti látky. Predovšetkým záverečná časť AT552A je zjednodušená, keď rozprávač infiltruje krkavce aj do AT552A, kde pomáhajú hrdinovi v službe a zároveň plnia rovnakú funkciu ako dcéry kráľa. Nad rámec stabilnej dejovej línie je zachovaná formula rýchlosti získaného koňa.

SKK4 „Janko, včul ja ponesiem teba. Tak pôjdeme ako vietor, ako guľka, ako myseľ.“

SKK1 „A akože pôjdeme, či ako vietor, či ako voda?“

V SKK5 rozprávač nekladie na úvod AT552A zvláštny dôraz – hrdina hneď prichádza k vyvolenej a kone, na ktorých uteká, nie sú súčasťou služby u panej (odlišne od SKK1, SKK4). Spojenie s SKK1 evokuje loci communes pri útekoch a v priebehu služby tretí deň (viď SKK6; Príloha 422 552/3). Počas AT552A rozprávač vsúva do deja ďalšiu látku *Hrdina s radiacim koňom poslaný pre vzácne veci a princeznú* (AT531), ktorá zakončuje rozprávanie. Zároveň posledná úloha hrdinu v službe – tancovať celú noc, je pravdepodobne ovplyvnená inou látkou. Dej tak končí odlišne od ostatných variantov a na látku AT422* už nenadväzuje smrť škodcu. V súvislosti s AT531 v deji vystupuje ďalšia ženská postava.

Dej SKK5 je vyrozprávaný obširne a detailne s využitím loci communes, avšak bez záverečného útoku na získanom koni, čím sa stiera význam využitia látky AT552A a AT422*. „Epizóda hlásiaca sa voľne k redakcii Služba za kone, ktorú zaradujeme k typu 552 A, (...) stojí akoby uprostred medzi obidvoma celkami. V skutočnosti je spojnicou, lebo predstavuje charakteristikum prvého i druhého celku. Možno teda tvrdiť, že ona bola predpokladom našej afinity.“ (SLR 2001: 949) Nejedná sa však o všeobecnú normu, ale o individuálny prístup rozprávača k textu.

Spomedzi medzivojnových zápisov sa naďalej SKK6 najviac približuje predlohe, nielen po dejovej, ale aj štylistickej stránke (viď Príloha 422 552/4). Obdobne s SKK5 rozprávač ukončuje AT468 hneď pri oživení hrdinu (pred AT552A).

- SKK6 *Natrhla tých čerešieň a spustil ich dolu kráľovi. Tak potom ten starý kráľ už ľahko umrel.*
SKK1 *Ako do paláca prišli, uradovaný Janko bežal ku čerešni, natrhla čerešieň a hodil dolu. Chorý kráľ, ako z nich ujedol pár, naskutku zomrel.*
SKK4 *Janko strhol tie tri čerešne a dal ich kráľovi. Tie ich odniesli kráľovi. Kráľ ozdravel...*
SKK5 *On išiel hore na čerešňu, spustil čerešne a keď ich kráľ zjedol, umrel.*

V látke AT552A miesto pastierika vystupuje mačička, ktorá plní rovnakú funkciu (porovnaj SKK1). Miesto kobýl hrdina stráži jalovice, ktoré sa menia na domáce zvieratá (myši, žaby, potkany). Tretí deň služby predstavuje špecifický opis, ktorý nachádzame v zápisoch z viacerých slovanských území. Predovšetkým ukrajinské a rumunské zápisy tak jasne dokladajú slovenský vplyv.

- SKK1 *„Tie tu darmo hľadáš, bo sú tie doma, ježibaba ich na vajcia prevrátila a sama ako kvočka na nich sedí...“*
SKK6 *„Janku, darmo hľadáš, sama ježibaba ich doma skryla a premenila na potkany...“*
SKK5 *Na tretí deň, keď išiel paripy pást' a zaspal, paripy samé dobehli domov, premenili sa na slepačie vajcia; bosorka sa premenila na kvočku a sedela na nich.*
SKK14 *No, neboj sa, tje sa doma na dve vajcja zpravenje, pod hlavnicou, ty len chod' domou a povec, že sa kone v maštali; ja mezi tím puojd'em na puojd a buď'em tam búchať, šetko na zem trepať, tá stará ta buď'e posjelať, aby si ma šiel zduriť, ale ty ňechod', povez, aby šla sama...*
Zl. *podkova Zaved'te ho tam na tú pastvu, kde ste skorej boli a vy prid'te až domov ku mne. Ja sa spravím na kuru a vy budete podo mnou ako keď kvočka sedí na vajciach. A ja už budem nad vami sedieť!*
Mikuláš *Holub sa obráti na tchora a išjou kobole hladat, a nalezou jich na Ježibabinom padlaši, kde ale kloka na nich sedela, a boli na vajcia obratenje. Tchor kloku odduriu a kobyly prinavrátii Mikulášovi.*
Novohrad. *A d'ieuke zas už pokretěj bole na padláši na izbe mařeriněj.*
PLL1 *„Uny są w stajni zawarte, a kluce w pokoju. Ale una tam má zlotá kurke na stole, uokno uotwarte, to já skoce i porwe ji te kurke. Polece, a bede ušiadowáć, zeby mie góniła.“*
UKRR2 *Їак зашпі, сцекньу дому, а баба њих преправела: тоту стару кобулу за квоку, а тамті два курчъата. Положі њих под міріцу та на ньїх шеднье...*
UKRR5 *Вонї дома у буджъаку у сакаїтове вайца, а баба на ньїх шедзі. Алье мі бабу спреведземе. Їа пойдзем на пойдзік, дзе курі шедайу, будзем курі давіц, а ті пойдзеш до хїжі, удеріш по тіх вайцох с кетефікамі, дораз буду кобулі; поздзіваш на ньїх кетефікі, одведзеш њих до хльїва, та њих поуїажеш!*
UKRR13 *- Кози пішли додому, стали курятами, і баба їх тримає на печі в решеті. Та не журися, будуть вони тут.*
UKRRR3 *Третього дна люта босорканя перетворила кобил у маленьких курчат, закрила їх у ладичку та понесла додому.*
UKRRR5 *Вони вчинилися яйцями, њ баба сіла на них. Та є у баби золотий когут на поді. Я зачну когута душити, њ баба мусить встати з яєць, щоб когута врятувати. А ти вдар яйця уздою, њ стануть кобилами.*
UKRRR6 *Баба кобил погнала додому і вчинила з них великі яйця; яйця накрила кошиком, сіла на ньому і сидить. То слухай сюди. Коли ступиш за поріг, я кинуся лисицею на горище - там у баби золотий когут.*

- UKRRR8 *A тамъ сыдила въ кошыку курка на яйцѣхъ, то ти лысы ту курку схватылы зъ кошыка и розбылы яйця. а зъ тыхъ яецъ вылѣтила кобыла съ трома лошаатамы.*
- Schullerus90 *»Komm nur nach Hause, sie hat sich in ein Ei verwandelt und ins Feuer versteckt. Ich werde ein Hahn und steige auf den Hausboden zum Kukuruz und schreie: ›Kikeriki‹. Darauf wird die Alte hinaufkriechen und wird rufen: ›Häsch, Kokosch‹. Du wirf den Zaum über das Ei, und du bist frei.«*
- Schulerus13 *Sie hat sich in ein Entenei verwandelt, die Alte sitzt in der Gassentür darauf und brütet es. Komm jetzt nahe an die Türe, dann mische ich mich zwischen die Hühner, wenn die Alte das Geschrei unter den Hühnern hört, wird sie laufen um nachzusehen, was da sei, dann wirf den Zaum über das Ei und sage: ›Ho, Stute der Alten.«*
- Schullerus11 *Sie hat sie zu einem Ei gemacht und hinter dem Ofen versteckt. Du sollst dich über den Kopf werfen, dann wirst du ein Fuchs. Mische dich unter die Hühner und Enten, die werden schreien. Die Alte wird herauskommen, ich gehe hinein und bringe dir das Ei hinter dem Ofen, wirf den Zaum darüber, gleich hast du die Stute.*
- Sklarek2 *Zu Hause im Schuppen wirst du eine Glucke sehen; das ist die Alte; unter ihr sind drei Eier; das sind die drei Pferde. Reize die Henne mit irgend was, dass sie aufsteht, und wenn dann die Eier unter ihr wegzurollen beginnen, schlag nur die Eier mit dem Halfter entzwei; hab keine Angst, sie werden deine drei Pferde.*
- Ortutay8 *Dort findest du im Winkel neben der Tür, wo die Alte gesessen hat, einen Zaum. Den nimm, geh zum Eierkorb und zerschlage die drei Eier, die darin liegen, so gründlich, dass auch die Mauer bespritzt wird.*

Záver látky je zjednodušený a rozprávačka neopisuje priame stretnutie hrdinu so škodcom (drak sa „od hnevu rozlial na kolimaž“). „V motivickej výstavbe teda niet podstatných rozdielov. Zvláštnosti sú skôr len v konkretizácii motívov či detailov.“ (SLR 2004: 513)

Záverečná časť SKK4–6 sa odkláňa v detailoch od SKK1 vo výraznejšej miere. Úplne odlišný záver má SKK5 (AT531). Látka *Princezná na strome do neba* (AT468) uzatvára dej jedine v SKK4, avšak odklon je v reakcii kráľa na ovocie – v SKK1, SKK5 SKK6 zomiera, v SKK4 sa uzdravuje.

K úvodnej látke AT468 v SKK7 sa už rozprávač nevracia ako v predošlých variantoch. Zároveň sa priebeh služby odchyľuje od SKK1 a SKK3. Stráženími nie sú dcéry ženskej postavy, ale rôzne zvieratá (kone, 77 zajacov, 77 sŕn). Rovnako ako strážené zvieratá aj obydlie ženskej postavy v AT552A je hyperbolizované (viď Príloha 422 552/5).

SKK7 *„Ej, človeče, de si sa tü zväu? Mán šteristo aj devädesät hláu človečích, trpó buden maří päřsto. No kod si priřieü, budeř ma slůžiti za tri dñi.“*

Rozprávač miesto radcov a pomocníkov využíva pastiersku pišťaľku. Predmet nie je spojený s nezvyčajným získaním, príp. pred použitím nevstupuje do deja (porovnaj SKK1, SKK5). Porušený detail spojenia s SKK1 (AT468) je viditeľný aj v úvode AT552A. Rozprávač nebol schopný zakomponovať do deja neúspešné úteky na koni, avšak jeho zmienka poukazuje na znalosť SKK1.

SKK7 *Tan sa mu ukázala edna malá konička, vnišieu do něj. Tan bou edon koník. „Hej, Janko! čo si urobeu? Že si tak svojí ženü ztrateu? A mojí pani.“ „Hej, tájden jāj, koňik, tájden za ňó, koböch jāj mohó ta ló zítí.“ „Hej, ve’ ta jāj znesien na to mesto, de čert zvau tvojí paňi, kod z kos’ela vnišila.“*

Látka *Drak pribitý na stene* (AT422*) je prepojená s *Služba za čarodejnicke kone* (AT552A) prostredníctvom rodinného zväzku škodcu a ženskej postavy. Miesto služby (ostrov Primus) a výslužka (každý deň sa kobyly žrebí) majú znaky východoslovanských zápisov (viď SKK13), kedy hrdina získava žriebä, ktoré nadobúda silu vďaka jedlu, do ktorého je zamiešaná jeho krv (viď SKK14; porovnaj BLRUSS, RUSS).

SKK7 *„Hej, stará mati, máte na téj lüki ennü kobolü, tá sa každéj d’en ožrebí, tak mi dáte to žriebä, čo tá kobola ul’ähne.“*

Látka AT552A v SKK8 je porušená, keď dva dni hrdina stráži kobyly (v nadväznosti na zachránené zvieratá) a tretí deň má vyberať mak z popola. Kôň nie je výslužkou (počas služby pasívna postava), ale prostriedkom na útek zo služby. Hrdina zabíja škodcu priamo sťatím hlavy, kým v AT552A je smrť škodcu vždy nepriama, prostredníctvom vysluženého koňa. Pôvodný motív je v deji podchytený krátkou zmienkou, ktorá síce neovplyvňuje dej v štandardnej podobe, avšak poukazuje na to, že rozprávač pôvodne zamýšľal látku AT552A ako súčasť dejovej štruktúry.

Text SKK9 bude bližšie zanalyzovaný pri rozbere CZZ2.

Detail charakteristický pre SKK v AT422*, t. j. únos ženskej postavy spred kostola oslobodeným škodcom je využitý v SKK11 pri neúspešných útekoch hrdinu so ženskou postavou. Fragment ďalšej látky AT468 (útek na koňoch) je v priebehu deja zachovaný nedôsledne – rozprávač nekonkretizuje jednotlivé úteky. Napriek prerozprávaniu je zjavné, že zápis pôvodne obsahoval loci communes. V nadväznosti na fragment látky *Švagrovia zakliati na zvieratá* (AT552) hrdinu oživujú sestry a švagrovia radia, kam má ísť hrdina do služby. Látka AT552A je zachovaná v stabilnej forme. Rozprávanie je ochudobnené o opis Jendžibaby a detailnejší priebeh služby. Pomocníkmi sú švagrovia (prostredníctvom darovaného pera).

SKK11 *Keď kobyly zmizly, zadúchal na jedno pero; prišiel drak a prihnal mu ich.*

SKK9 *Tu mu napadli švakři, a hned strčil dutou paličku do země; v tom okamžení přilít k němu větrník...*

CZZ2 *Na ty si v největší ouzkosti zpomněl a hůlku honem do země strčil.*

V ďalšom variante SKK12 rozprávač mení ustálené poradie látok na AT422*+552. Zároveň nadprirodzení švagrovia sú zamenení za čertov, ktorí sa v priebehu AT552A menia na krkavcov. „Splynula i tu látka o zvieracích švagroch, ktorí zaujali úlohu vďačných

zvierat.“ (Súpis: 32) Oživenie hrdinu švagrom nesie spoločné znaky s SKK1, kde však boli havrany súčasťou AT468.

SKK12 Leteli tri krkavce a kričeli ponad rozsekaného princa kr! kr! a jeden z nich povje k druhým: „Tam je náš švagor posekaný, poďme mu na pomoc!“ (...) A to poskladali a popotjerali s tó zelinkó, hned sa mu všeko poprirostalo, tak že ani znaku nebolo, kde ból porúbany, a ráz ból krajší ako predtím.

SKK1 Hned počali mäso zbierať a skladať a v okamžení stál Janko pred nimi sedem ráz krajší ako predtím.

SKK11 Pribehly tri jeho sestry, živou masťou potrelly kusy jeho tela a on ožil a bol ešte krajší.

Schullerus11 Es verging nicht lange Zeit, da näherten sich drei Raben dieser Weide, sie hatten das Fleisch gerochen. Aber als sie die Stücke nehmen wollten, schrie der älteste: »Bruder, bleib still, dies ist unser Schwager, was weißt du, mein ältester?«

Záverečná látka AT552A sa opakuje dvakrát, keď prvýkrát získava hrdina koňa, ktorý nestačí na útek a musí ísť do služby druhýkrát. Priebeh služby je za každým rovnaký. Zdvojnásobená služba nahrádza nevyužitie obyčajných koňov po AT422* (porovnaj SKK1). Prvý vyslužený kôň je ekvivalentom pokusov o útek pred AT552A. Druhá služba už predstavuje získanie koňa rýchlejšieho než má škodca. Na prvý pohľad zbytočná a zdvojená dejová situácia je plynule zahrnutá do deja. Dôraz v rozprávaní je práve na AT552A. Výslužka je v prvej službe kôň „s lysajo“, druhýkrát kôň „s L.M.O.“ na ľavej nohe. Rozprávač bližšie nevysvetľuje význam písmen. Porušený sled látok poukazuje na slobodu rozprávača. Tá sa prejavuje predovšetkým v AT552A. Ani prvá služba a ani druhá nie je štandardne vyrozprávaná a v rovnakom duchu sa nesie aj záver deja.

V ďalšom slovenskom variante SKK13 spája úvodnú látku s *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A) kôň hrdinu, ktorý je jeho radcom. Služba prebieha s pomocou zvierat (AT554). V závere podobne ako v SKK7 pozorovať východoslovanský vplyv, kedy služba pozostáva nielen z výslužky, ale aj z úteku.

SKK13 Lebo striga mala zlost, že jej toho koňa šikuje preč, vypustila naňho krdel vlkou, ktoré mala, aby ho roztrhaly. Hodi u medzi ne oucu, a kým sa na tej hostili, on ušieu.

SKK7 „Hej, vraj, kod tak kceš: hrdlo utratíš, ľebo kod sa tá kobola začne žrebiťi, tan prilieťaj havrané, tak z téj kobole budú to žriebä trhaťi.“

Variant SKK13 postráda spoločné znaky s ostatnými textami, v základe sa však drží stabilnej línie AT552A. V závere je dej nedokončený: „A v ňom zase Mad.“

V SKK14 je radcom Slnko. Návšteva prírodných živlov nie je obsahovo zdôvodnená. V súvislosti so zachránenými zvieratami (mravcom a rybou) služba trvá dva dni. Prvý deň služby je spojený so strážou nielen kobýl, ale aj vrecka maku (porovnaj SKK8). Ďalší deň je zhodný s SKK1, hrdinovi pomáha líška (vid' SKK6).

- SKK14 *Janko si pýtal koniča, čarodejnica mu ho nechcela dať, ale navela mu ho dala, keď mu nohy obrezala a na tom mu upiekla »posúšik (postruheň, poškrobáč) na cestu«. Keď sa Janko odobral, vzal si hača do »tanistry« a išiel.*
- SKK7 *Poton už učitela nôž, na nohách mu žile poobrezávala a žriebä stieklo s krvi, za ennu misu krvi natieklo s neho. V ton stará baba: „Ej, sluha môj verný, nepustiť ťa prázného, daj ti aspon kus chleba.“ Zvála tu misu s krvó a viľala do múke, napékla mu chleba. Kod Jankovi dávala žriebä, žriebä už ledvou dejchalo.*

Rozprávač spája stretnutie so ženskou postavou s vodou v dvoch fázach: stretnutie pred službou „na poludnie, keď na jarku zlaté tanieriky umývala, čo ona každý deň robieva“ (viď SKK1) a pred posledným útekom: „Prišiel k svojej panej, ktorá prala, uchytil ju a utekal.“ Originál variantu obsahoval loci communes, ktoré sú však v prerozprávání citované iba v závere a vzhľadom na priebeh posledného útoku nie sú opísané štandardne.

Nový variant SKKK1 začína podobne ako varianty druhej skupiny SKK AT552. Text obsahuje stabilný opis mŕtveho poľa a stretnutie hrdinu so ženskou postavou. Mŕtve pole slúži ako charakteristika panej, na ktorú však už rozprávač nenadväzuje. Látka *Drak pribitý na stene* (AT422*) je nahradená manželstvom ženskej postavy a škodcu. Mŕtve polia a úloha bojovníčky tak strácajú na význame a umocňujú predpoklad, že rozprávač nebol schopný zakomponovať do rozprávania látku AT422*. „Látka je tu reprodukováaná veľmi neúplne (...) Zadelený je potom motív druhý, ako hrdina osvobodí človeka v hada zakliateho tým, že za tri noci znášal muky.“ (Súpis II: 28) Rozprávač využíva hada na oživenie hrdinu a tým prepája túto cudziu látku s dejom (had zamieňa švagrov/zachránené zvieratá). Samotnej látke AT552A predchádza návšteva sestier a švagrov, ktorí sú zároveň radcami a pomocníkmi (v nadväznosti na úvodnú látku AT552).

Variant SKKK1 predchádza v Súpise SKK9 (tú Polívka považoval za úplnejšiu verziu rovnakej skupiny) a aj na základe tohto variantu uvádzal SKK9 ako pôvodnejšiu verziu spracovania Němcovej než CZZ2 (na rozdiel od Tilleho).

Text SKKK2 pozostáva iba z látky AT552A. Začiatok deja je zdôvodnený únosom ženskej postavy. Hrdina slúži u matky škodcu (porovnaj SKKK1 – baba a škodca žijú v jednom zámku), ktorá plní úlohu pomocníka. Charakter postavy je značne komplikovaný. Neúspešné úteky nepredchádzajú AT552A, ale nasledujú po službe na získanom koni. Táto časť je opísaná obšírne a detailne hlavne vo vzťahu hrdinu a Ježibaby v situácii, kedy kôň potrebuje získať silu. Postupné nadobúdanie sily je časté v slovenskom prostredí (viď ďalej). Polívka tento variant spájal s kombináciou látok AT422*+552A. „V iných verziách bola nevesta unesená drakom, ale ten nebol pribitý (priviazaný) v zakázanej izbe.“ (Súpis: 50) Variant Polívka uvádza pred SKK2 a SKK15.

Variant Czambel118 je zaradený do analýzy na základe loci communes v závere deja. Text pozostáva z AT552, ktorý je opísaný s dôrazom na návštevu hrdinu u švagrov. Látka AT422* sa v deji nezachovala rovnako ako ani AT552A. Pri stretnutí hrdinu so ženskou postavou je zachované spojenie s vodou „(...) tam berie Terzipilona vodu“. Terzipilona¹⁵ je v manželskom zväzku so škodcom Luciperom (nahrádza AT422*). Látku AT422* v náznakoch evokuje pri neúspešných útekoch pri prvom pokuse odpustenie viny a v druhom darovaný život, po treťom úteku hrdina zomiera. Na nezachovaný typ *Služba za čarodejnicke kone* (AT552A) poukazuje aj to, že švagrovia mohli už pri prvom úteku darovať hrdinovi mocnejšieho koňa Tátoša. Rozprávač využíva loci communes iba medzi Luciperom a koňom. V závere opis úteku a dialóg medzi koňmi chýba (kone nie sú v priamom kontakte).

Czambel118 Potom mu dali takého istého tátoša, akého mal Luciper, ale silnejšieho: „Teraz už, švagre, id' po Terzipilonu!“

Okrem variantov, v ktorých AT552A figuruje ako záverečná časť kompozície, nachádzame na slovenskom priestore texty, ktorých hlavnou a často jedinou zložkou je práve AT552A. Dej v takom prípade začína odchodom hrdinu do sveta/služby a AT552A predstavuje „náhodnú“ službu nie cieľ. Pomocníkmi sú buď zvieratá (fragment AT554) alebo rôzne postavy, ktorých výber nie je zdôvodnený. V prípade, že na úvod nenadväzuje ďalšia látka, predstavuje výslužka zakliatu postavu, ktorá sa stáva ženou hrdinu (Czambel118, *Jak pásl*). V troch variantoch dej pokračuje *Hrdina s radiacim koňom poslaný pre vzácne veci a princeznú* (AT531) a vyslúžený kôň je radcom hrdinu (*Hadka o Jankovi, Mikuláš a Zl.podkova*). „Tieto spoločné črty sa prejavujú hlavne v motíve, ktorý pripomína redakciu *Služba za koňa*; zaraďujeme ju voľne k typu 552 A medzinárodného katalógu...“ (Zl.podkova: 668) Záver deja tvorí AT530 (Polívka: *C) Princezku dostane, kto preskočí priekopu*). Polívka nevnímal úvodnú látku ako ťažisko deja. „Vlastnia látka, získanie princezny víťazom v závodoch, rozpráva sa celkom stručne, ale sa zato obšírne a dôkladne opisuje, ako si hrdina vyslúžil zázračného koňa od čarodejnice. Hrdinovi pomohol najst' ztratené kobyly akýsi, určitejšie neoznačený žobrák. V rukopise bola k nadpisu pripojená poznámka: »Keine Hauptsage, nur Fragmente anderer Sagen«, nie celkom správna.“ (Súpis II: 250) Podnetom k AT552A nie je oslobodenie ženskej postavy, ani získanie prostriedku na porazenie škodcu. V Zl.podkove a Mikuláš je tretí deň služby opísaný rovnako ako v SKK1 (viď SKK6).

Špecifikom variantu *Jak pásl* je postupná služba troch bratov. Starší bratia predstavujú kontrast s hrdinom, ktorý jediný sa dá napiť starcovi a ten mu pomáha ustrážiť koňa. Za to

¹⁵ *Terzipilona*, vlastné meno prípoievky v osnove zo Smiž. – Zdá sa byť pôvodu maďarského (-szépilona). „Terzipilona bude ženu“, Smiž. (Czambel118: 604)

získava palicu, ktorou odčaruje stráženú kobyľku. Tá sa stáva pannou, ktorú si hrdina berie za ženu (porovnaj Czambel118). Ženská postava vystupuje až na konci ako zakliata kobyľa, ktorú bratia neustrážili. Hrdina sa nevracia k babe po výslužke, odčarováním baba mizne, resp. nie je poškodená. Tille o tejto rozprávke poznamenal, že „je pouhý zlomek: epizoda z látok drakových o najmladším a najlepším ze tří, jak slouží u čarodějnice, hlídaje koně, je primitivně přetvořena na samostatnou látku (...) V episodě, z níž povídka je udělána, rek vyslouží hlídáním koní, divotvorného koně, jehož má k dalším činům zapotřebí. (viz napr. povídku „O slunečniku atd. č. 4 – CZZ2, pozn. autora).“ (Němcová, Sl. pohádky II: 87n)

*Novohrad. Prídě k němu edon žobrák: (...) „No, vraj, neboj sa. Na ti túto písťalku a zapískaj na ní.“
Klimko Ale vtje časi na štěstje šjeu ta jeden starí žobrák. (...) len pred večerom sa prebudíš, kobili sa ti najprú do jednoho širokneho prázneho duba, potom do jednej studni a naposledi pod zem skovajú, tam ich len hladaj a merkuj na seba.
Jak pásl Když tak hledá, tu přijde k studánce, nedaleko níž seděl stařeček jak věchýtek. Hla, tu máš písťalu, keď na ňu zahvízdněš, nuž ti kobyľka prídě, a čo by aj kraj sveta bola...*

Hrdina v *Novohrad*. nezískava za službu koňa, ale „mėšok starěj randaej za dvermi“. V závere je ešte pripojená látka, kedy matka pre hrdinu pýta kráľovskú dcéru. Na základe získaného bohatstva ju hrdina dostáva. Variant je zakomponovaný do analýzy na základe podobných znakov s predchádzajúcim textom a priebehom tretieho dňa služby.

Látka AT552A v CZZ1 je zachovaná v stabilnej dejovej línii. Rozprávač prepojuje látky AT422*+552A prostredníctvom neúspešných útekov na zakliatych koňoch/bratoch holubic. Z dialógu medzi drakom a koňom je patrné zachované loci communes. Látku *Švagrovia zakliati na zvieratá* (AT552) supľujú zakliati švagrovia. Každý z nich predstavuje jedno územie, kde sa dej odohráva – obydlie ženskej postavy, draka a baby. Neúspešné úteky sa opakujú trikrát na obyčajnom koni. Súčasťou AT552A je záchrana zvierat, ktoré sú pomocníkmi hrdinu. Variant tak prepája s dejom nielen švagrov, ale aj zvieratá.

CZZ1 Kůň z pozačerveného moře ho kopytem střelil po nose, tak že se hned vyškobrtil, a ti dva druzí koňové naň skočili a všeci ti spolem draka usmrtili.

Možný maďarský vplyv badať v názve ženskej postavy v AT552A Ördögbaba.¹⁶ V závere sú kone/švagrovia odliatí tým, že im hrdina zotína hlavy.

Varianty CZZ2, SKK9, JUGG6 a Smolle174 sa aj naďalej vyvíjajú v rovnakej dejovej línii podľa Mailátha Zauberhelene (vid' Príloha 422 552/7). Němcová na rozdiel od CZZ2 zachováva v slovenskej verzii SKK9 typický príchod hrdinu k nadprirodzeným bytostiam (švagrom). Tie z českého spracovania vypúšťá a nahrádza ich privítaním. Pozornosť Němcovej je tak zameraná na rodinu, nie postavu v zmysle aktérov rozprávkového deja.

¹⁶ maďarsky: čertova baba

- SKK9 „Fi, človečina tu smrdí, koho tu máš?“ ptal se slunečník.
 CZZ2 Nejdříve přišel ke slunečníku a byl s radostí od sestry a od švagra uvítán, ptal se především, zdali ví o silné princezně?

Rozdiel je viditeľný aj v putovaní hrdinu. Kým v SKK9 hrdina ide sám, v ostatných variantoch si hrdina spomína na švagrov.

- SKK9 Janko vydal se hned na cestu k švakru měsíčníku, nedaje se od sestry zdržovati.
 CZZ2 S velikým strachem očekával nyní nevěstu, ale ta nepřicházela. (...) I zpomněl si na své švagry...
 JUGG6 Ve si zmysli da pojde k šogorom.
 Smolle174 Da machte sich Argilus auf und besuchte seine Schwäger...
 Kletke2 Da wurde Argilus angst im Herzen, und er beschloß zu seinen drei Schwägern zu reisen, ob die nicht etwa wüßten, wo Zauberhelene wäre.

Stretnutie so ženskou postavou je spojením ohňa a vody, zachovaných vo všetkých variantoch okrem CZZ2. V českom variante je pani prikovaná podobne ako JUGG6. Němcová tak vyhocuje dej a do konania škodcu vkladá pomstu (štandardne pocity nie sú v rozprávkach opisované). Oba spracovania Němcovej spájajú detaily z Mailátha (umývanie v horúcej vode a die Höhle/hluboko v zemi).

- SKK9 Vskutku ho také kůň do dvora ohenného šarkana donesl, a právě stála krásná jeho Uliana u studně, perouc rúcho v horící vodě.
 CZZ2 „Hluboko pod zemí v jednom ohnivém zámku přikována; muž ten, kterého jsi z řetězů odvázal, byl král, jehož ona přemohla...
 JUGG6 Ov ide ide ide i dojde na jednu ognjevitú goru, tam je videl jednoga potoka i v njem je stala ova vila. (...) Ona pak veli: a kak bi jaz pobegla, 'da sem 'sa z lanci okovana?
 Smolle174 Sogleich sattelte Argilus sein schnellstes Pferd und ritt' in die Höhle, wo er wirklich seine Braut fand, die vor Freude, ihn zu sehen, das Küchengerät in den feurigen Bach fallen ließ.
 Kletke2 Der Flammenkönig Holofernus hält sie in einer unterirdischen Höhle gefangen, sie muß sein Küchengeschirr am Gluthbach waschen.

Pri neúspešných útekoch Němcová zachováva loci communes iba v slovenskom spracovaní, ktoré je rovnaké ako v maďarskej predlohe. Juhoslovenská verzia rovnako ako Smolle174 má loci communes jednoduchšie, príp. nezachované. Němcová v CZZ2 využíva viac dialógov, kým variant SKK9 je obsirnejšie vyrozprávaný. Pojtkom je v oboch prípadoch pomoc švagra Větrníka a neúspešný útek so ženou, ktorá v CZZ2 úplne chýba.

- SKK9 „Nuž, čo ti je,“ křičel na něho šarkan, „či nemáš seno ako zlato a vodu ako víno?“ „Mám seno ako zlato, vodu ako víno, ale krásná Uliana je přeč!“ (...) „Hodinu spi, hodinu dohan kúr a eště sa ich straseme!“
 JUGG6 (...) dragi moj konjič, kaj ti fali? Tebi, moj dragi, fali ona vila, nje muž je došel pak je ž njim odbežala; idi još jest i pit, dragi gospon, mi nje vre dostignemo.
 Kletke2 „Was treibst du für tolles Zeug?“ rief Holofernus aus, „hast du etwa nicht Hafer und Heu genug, oder hat man dich 'nicht .getränkt?'“ „Hafer und Heu habe ich genug, auch hat man mich getränkt,“ redete Taigaröt zurück, „aber Zauberhelene hat iman dir entführt.“ (...) „Sei ruhig,“ sprach Taigaröt weiter: „Iß, trink, schlafte sogar, in drei Sprüngen hole ich sie ein.“

Hrdina v CZZ2, Smolle174 a Kletke2 dostáva „húľku púl zlatou, púl striebornou“, kým SKK9 a JUGG6 má od každého švagra jednu. Darovaný predmet však nemá vplyv na dej. Sloboda Němcovej fantázie je naplno vyjadrená v opise príbytku baby (viď Príloha 422 552/7). Tradične v AT552A poukazuje spracovateľka na rodinné spojenie baby a paríp „tři krásné paripy, (...) a to byly její tři dcery.“ Rodinný zväzok je okrem CZZ2 zachovaný aj v ostatných variantoch. V českom spracovaní CZZ2 je každý deň služby odlišný – mení sa aj počet strážených zvierat (1. deň 12 železných žrebcov – porovnaj Kletke2, 2. deň 24 a 3. deň 12 divokých kráv podojit'). Posledný deň služby je spojený s dodatočnou úlohou. V slovenskej verzii SKK9 služba prebieha štandardne – paripy sa počas služby menia (holuby, kačice, smreky) a švagrovia hrdinovi jednotlivo pomáhajú. Oproti ďalším variantom Němcová v SKK9 pripája službu s pomocou švagra Mesačnika, ktorý je v ostatných variantoch využitý až v posledný deň. V závislosti na tom, posledný deň v službe hrdinovi kôň pomáha (bez švagrov) pri kúpaní sa v horúcom mlieku, rovnako ako v JUGG6, Smolle174 a Kletke2. V českom spracovaní kôň pri kúpeli nefiguruje a jeho úlohu preberá Slunečník, ktorý hádže páľavu na babu. Němcová tak vynecháva koňa z deja a znova kladie dôraz na pomoc švagrov.

Pri poslednom úteku sú zachované loci communes jedine v SKK9 a Kletke2. Němcová v českom spracovaní nezachováva vzťah škodcu s koňom (ani pri poslednom dni služby hrdinu s koňom) a zameriava sa iba na ľudí (rodinné vzťahy).

SKK9 „Čože ti je, Tátošik?“ křičel na něho šarkan, „či němáš seno ako zlatu, vodu ako víno?“ „Mám seno ako zlato, vodu ako víno, ale krásnu Ulianu Janko princ ti odniesol,“ - odpověděl Tátoš. (...) „Něsmíš hodinu spat', ani dohan kúriť a ešte sa ich něstrasieme, lebo ich něsie muoj mladší brat, ktorý je rychlejší mňa!“ odpověděl Tátoš.

CZZ2 Jak ho spatřila, prosila, aby rychle utekl, sice že ho král usmrtí; on ale vytáhna meč, řetěz přetal, milenku vzal do náručí, a vsedna s ní na koně, ujížděl pryč.

JUGG6 Ovi su se seli i odišli su, a ov konj je s kopitom zaružil i ognjeni kralj došel je i pital: kaj ti je, dragi moj konjič? Konj veli: sedi se brzo, ar su ovi na još hitrešem konju.

Smolle174 Als aber Taigaröt, das neunfüßige Wunderpferd des Flammenkönigs, das Wiehern gehört hatte, wurde es unruhig und sagte zu seinem Herrn: "Ich habe meinen jüngeren Bruder wiehern gehört. Niemand kommt ihm an Schnelligkeit gleich." Da stieß ihm der Flammenkönig die Feuersporen in die Flanken, daß Taigaröt im rasenden Laufe davonsprengte.

Kletke2 „Was ist's?" rief der Flammenkönig; „Zauberhelene ist 'entflohen' antwortete Taigaröt. „So will ich noch essen, trinken und schlafen, in drei Sprüngen holst du sie ein, wie du schon einmal getan,“ sagte Holofermus. „Nein,“ sprach Taigaröt, „setze dich gleich auf, und dennoch werden wir sie nicht einholen. Argilus reitet meinen Jüngern Bruder, und dieser ist das schnellste Rose auf der Welt.“

Odklon od štandardného rozprávania je najviac viditeľný v závere deja, kde Němcová v CZZ2 úplne ustúpila od tradičnej podoby úteku. Kým v SKK9 sa pridrižiava loci communes a opisu bratského vzťahu medzi koňmi, v CZZ2 úplne upúšťa od stereotypu a zasadzuje

do deja švagrov a útek končí až naivne. Vystáva tak otázka nutnosti využitia v českom spracovaní látky *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A). Úplný záver venuje Němcová tradične rodinnému stretnutiu hrdinu s rodičmi.

SKK9 „Něnahájaj brat brata, Tátošik Tátošika, otrep čorta a pod' s nami!“

CZZ2 *Tu se najednou strhne takový vicher, že krále i s koněm do povětří vznese, ním zatočí a nazpátek k ohnivému zámku jej žene, kde ho utmáčeného bez dechu srazí.*

JUGG6 *I ov konj počel je kričati svojemu bratu: hiti ga, viš, kak te muči, hodi i vumori ga.*

Smolle174 *"Bruder, warum läßt du dir mit den feurigen Sporen deine Rippen verbrennen? Gib die Verfolgung auf, du wirst mich doch nie ereilen. Wirf deinen grausamen Reiter ab; es ist besser, wir beide dienen dem jungen Helden, den ich auf dem Rücken trage."*

Kletke2 *„Bruder, was lassest du dir die Feuersporen in die Rippen stoßen; sie verbrennen dein Eingeweide, so lang sind sie, und -ereilen wirst du mich doch nicht. Es wäre besser, wir dienten friedlich einem Herrn.“*

Na základe uvedených spoločných miest v oboch spracovaniach Němcovej a Kletke2 nie je možné ďalej predpokladať, že Němcová spracovala počutý text. Miestami až doslovné preklady, ktoré pozorujeme striedavo v oboch spracovaniach, jasne nasvedčujú, že sa Němcová držala veľmi úzko maďarskej predlohy. Väčší predpoklad počutého textu je v slovenskom spracovaní. České spracovanie sa od ostatných líši v miestach, ktoré nie sú opísané tradične a sú zásahmi spisovateľa, nie folkloristu. Na základe týchto miest pravdepodobne Tille predpokladal, že Němcová poznala text zo spomienok. Pravdou však zostáva, že tieto zmeny nie sú podchytené v iných látkach a nepôsobia v deji prirodzene. Naopak všetky Němcovej odklony od Mailátha a rozdiely v SKK9 sú zamerané na rodinné väzky hrdinu a sestier a hrdinu a švagrov. Vrcholom je posledný útek, keď Němcová do záchranu vkladá všetkých švagrov a postava vyslúženého koňa je úplne potlačená. Okrem toho Němcová v českej verzii úplne vypúšťa z rozprávania kontakt hrdina/drak, drak/kôň, hrdina/kôň pri kúpeli v mlieku, drakov kôň/hrdinov kôň a zameriava sa na rodinných príslušníkov, eventuálne ľudské bytosti (v rozprávaní nebol zachovaný ani príchod hrdinu k švagrom ako nadprirodzeným bytostiam, viď vyššie). V CZZ2 tak vystupujú ľudia s nadprirodzenými schopnosťami/činmi, avšak v ľudskej podobe. Potlačený je aj vzťah šarkan/oslobodzujúci nápoj v predchádzajúcej látke AT422* (v SKK9 zachované). V českom variante v *Drak príbitý na stene* (AT422*) vystupuje „přikovaný člověk“ (kráľ ohenný). Němcová opisuje prechod k AT552A bez neúspešných útekov, kde by mohol hrdina zomrieť. Jediný „uvoľnenejší“ opis v CZZ2 je opis príbytku a ženskej postavy v AT552A.

Juhoslovenský variant JUGG6 sa spomedzi slovanských verzii pridrižiava predlohy aj v detailoch so zjednodušenými loci communes. Štýl rozprávania je charakteristický pre oblasť zápisu. Je stručný, v podobe prerozprávania, bez výraznejšieho vymedzenia priamej reči a štylistických prvkov (porovnaj JUG4, JUG5).

Dej CZZ3 po AT422* pokračuje návštevou švagrov, ktorí sú rovnako ako v prvom českom variante CZZ1 zakliati. Od'atie hlavy v závere deja na rozdiel od CZZ1 prechádza zo švagrov na vyslúženého koňa (mení sa na holubicu). Napriek tomu, že sa rozprávač detailne zastavuje na opise návštev sestier, v rozprávaní nie sú zachované loci communes. V AT552A sú pomocníkmi švagrovia, ktorých hrdina privolá darovanou pišťalkou (porovnaj SKK9, CZZ2). Útek hrdinu je spojený s ohraničením kráľovstva škodcu, ktoré zaniká jeho smrťou. V rozprávaní nevystupuje kôň draka, preto ani v závere nie je smrť spôsobená koňom.

Keďže v CZZ4–5 oslobodzuje škodcu ženská postava, v deji nevystupujú švagrovia. Neúspešné úteky sú opísané prostredníctvom koní, ktorých hrdina dostáva od Vetrov. Látka AT552A prebieha s využitím fragmentu AT554. Špecifikom služby je tanec s dcérami baby cez deň a v noci stráženie. V oboch variantoch nie sú využité loci communes, ani kôň škodcu podobne ako v predchádzajúcom variante nie je v deji vydelený. Rýchlosť koní sa opisuje v stomíľových krokoch. V západoslovanskom prostredí sú to jediné texty, kde ženská postava (baba) bije kobyľu, aby sa ožrebila. Zápisy čerpajú z jedného zdroja, na čo poukazujú zhodné detaily – slovné spojenia celé vety (viď Príloha 422 552/8). CZZ5 je však opísaný obširnejšie a pestrejšie.

Záver je v oboch variantoch odlišný, keď v CZZ4 kôň zabíja škodcu, v CZZ5 sa škodca sám únavou rozbíja o skalú.

CZZ4 Vzala ohřeblo, vešla do maštale a bila kobyľu, až se ohřebila. Uřala hřiběti nohy a vhodila Martinovi. Ten vzal hřibě a nohy do náručí, vešel do zahrady ke studánce a máčel hřibě, až srůstly nohy a stal se z něho pěkné kůň.

CZZ5 Dlouho o tom nechtěla ani slyšet, ale když on pevně na svém stál, popadla palici a tloukla kobyľu tak dlouho, až se ohřebila. Pak usekla hřiběti všechny nohy, hodila je pak Radoši pod nohy, aby táhl, odkud přišel. (...) zanesl hřibě k živé studánce za ohradou, políval jej vodou, že oživne. Políval je dále vodou a ono se postavilo, rostlo očividně, že byl z něho po chvíli krásný kůň, jemuž na okolo nebylo rovného.

Nové texty CZZZ1 (1836) a CZZZ2 (1915) sú navzájom úzko späté (viď Príloha 552/1). Je nepochybné, že Čeněk Lamač, ktorý text CZZZ2 vyrozprával, bol oboznámený s variantom Jakuba Malého a predstavil, až na pár detailov, vcelku ucelenú verziu spracovania Malého. Text však postráda opis služby a premeny zvierat, čím je dosť ochudobnený. Zámenou postavy Wětruše za čarodejníka, Jağa-baby za „lucipera“ a polámaním nôh nie väzov nepriateľa, rozprávač priblížil dej realite. Neuposlušnutie príkazu Wětruše v CZZZ1, aby hrdina vzal pani bez kolisky, pripomína látku AT550. Oproti tomu v CZZZ2 rozprávač vnáša do deja prvky bežného života. Rozprávač zamieňa čarovné postavy a prostredie

za reálne postavy a veci a používa anachrogizmy (napríklad obchodníci z Ameriky, prápor, štympendija, kolega „v devadesátý říší“ a pod.).

Prostredím AT552A je v CZZZ2 peklo, ktorému rozprávač prispôsobuje postavu, u ktorej hrdina slúži (lucipera) a priebeh služby. Tá trvá tri reálne roky a hrdina slúži bez pomoci iných postáv. Reálny priebeh deja umocňuje výslužka, proti ktorej sa luciper nebráni. Rozprávač CZZZ2 nezaraďuje do deja neúspešný útek a stretnutie so ženskou postavou pred AT552A. V závere taktiež chýba odkliatie koňa. To je v CZZZ1 zachované rovnako ako v CZZ3.

Ďalší český variant CZZZ3 v sebe spája detaily z CZZ2 (bližšie Príloha 552/2) a zároveň v ňom nachádzame spoločné znaky s CZZ3. Hrdina rovnako ako u Němcovej (CZZ2) vydáva sestry za kráľov slnce, mesiac a vietor. V Slavomírovi (CZZ3) sú švagromi kráľ vôd, lesov a hôr. Netypicky pre české prostredie si hrdina vyberá za ženu pani z obrázku, ktorá vzápätí mizne. Tento detail je opísaný aj v CZZ3. Odlišne od obidvoch variantov hrdina prichádza ku švagrom, ktorí mu radia, kde môže nájsť hľadanú pani. Tá je prikovaná a Vietor/Větrník ju ovieva (porovnaj CZZ2). Látka AT422* z CZZZ2 je zamenená fragmentom podobným s CZZ3.

CZZZ3 A tady vokazuje řady vobrázku, aby si jednu vymínil. Vítek je prohlíží jednu po druhý, až jedna se mu náramně zalíbila. (...) A ta princezna se hnedle ztratila.

CZZ3 (...) a v síni visel na stěně obraz krásné panny. Sotva naň se zálibem pohlédl, zmizel obraz ze stěny a zůstalo po něm trochu kouře.

Látka AT552A sa úzko pridržiava Němcovej spracovania CZZ2. Predstava rozprávačky o rýchlom koni je vložená do pomenovania „rychlovlak“. Podobne so spracovaním Němcovej vyslúžený kôň nestačí na útek a hrdinovi pomáhajú švagrovia. V realistickom duchu, ako to bolo aj v CZZZ2, škodca v závere nezomiera. Na priame spojenie s CZZ2 poukazujú predovšetkým detaily, ktoré boli do CZZ2 zapracované Němcovou a odlišujú sa od slovenských spracovaní a maďarských verzií. Boj hrdinu so ženskou postavou, po ktorom pani súhlasí so svadbou, rozprávač umiestňuje na rozdiel od CZZ2 až na úplný záver. Polívka spájal túto rozprávku s textom Němcovej. „Líčení služby u čarodějnice až do její koupele ve vařícím mléce převzala tato vypravovatelka zcela z povídky B. Němcové, jakož potom také vysvobození nevěsty ze zámku ohnivého krále.“ (CZZZ3: 579)

Úvodná časť posledného českého variantu CZZZ4 (*Panny labute*/AT400) je prepracovaním CZZ1 (Príloha 552/3). Varianty sú zhodné aj v detailoch, kde miestami novšia verzia nadobúda reálnejšie prvky (napríklad chromý čert je zamenený krivajúcim Luciperom). Látka *Drak přibitý na stene* (AT422*) z CZZ1 sa v novšom spracovaní nezachovala. Dej

pokračuje AT552A hneď po nájdení ženy. „Kuldově versi bližší jest povídka z Čech (z Ročova na Lounsku u Vernalekena KHM. 253 č. 47.“ (CZZZ4: 696) S týmto záverom nie je možné súhlasiť, keďže v predchádzajúcej časti práce bolo dokázané, že variant Vernalekena je spracovaním CZZ1. Pri opise AT552A je narušená konštantná situácia trojdňovej služby. V závislosti od toho hrdina zachraňuje iba dva zvieratá. Záver látky je zamenený, keď hrdina nepýta za službu koňa a neuteká na ňom pred drakom. Dostáva meč, s ktorým v priamom boji zabíja draka a vyslobodzuje pávice. Tie počas celého deja vstupujú ako kolektívne postavy. V závere hrdina stína hlavu koňovi/zakliatemu švagrovi, ktorý nemá v deji výraznejšiu pozíciu (hrdina na ňom odchádza do služby). Rovnako ako v CZZ1 je to zakliaty švagr, ktorého hrdina v závere oslobodzuje.

V súvislosti s touto látkou si rozprávač spomenul na úvodnú dejovú líniu stráženia jablone, kde zlodejom bol ohnivý vták. Táto reminiscencia sa zhoduje s textami, ktoré boli v prvej časti analýzy českých rozprávok zaradené k AT550 (zlodejom jablka bol ohnivý vták – prirovnanie k zlatému, ktorému najmladší syn zostrelil jedno pero). Spojenie stráže jablone s AT552A je v českom prostredí ojedinelé.

Dej poľského variantu PLL1 po AT422* pokračuje podobne ako v SKK9 návštevou sestier a švagrov. O ženskej postave vie mráz (porovnaj SKK9, CZZ2 vietor). Stručný opis úvodných látok pokračuje detailným opisom neúspešných útekov a AT552A. Spojenie hrdinu so švagrom je opísané prostredníctvom daru – pierka. Detail je evidentne požičaný z látky AT554, keď zvieratá dávajú hrdinovi časť zo seba, aby ich mohol privolať (zapáliť chlpu, šupinu, pierko a pod.), príp. švagrov zvieratá (porovnaj RUSS). Pri stretnutí hrdinu so ženou prispôsobuje rozprávač dej postave švagra mráza.

PLL1 *Poleciál rano, zamroziól wsędy i naláz je przy jednéj studni, có je zamroziól, jak kúla dziure.*
SKK9 *„Veru viem,“ odpovéděl větrník, „ohenný šarkan ju má vo svojom ohennom dvore; musí tam tvrdo robiť a na veki v horúcej vodě šúchať a práť. Ved’ ju každý děň ochlazujem.“*

Na slovenský/maďarský vplyv na PLL1 poukazuje nielen pomenovanie koňa tatok¹⁷, ale predovšetkým spôsob upozornenia škodcu na útek. Tento prvok ukazuje na úzke spojenie so slovenským prostredím (viď Príloha 552/4). „Povídka byla snad sem zanesena z Uher, kůň slovo tatok, což jest zpotvořeno z tatoš, jak se jmenuje bohatýrský, nepřirozený kůň v pohádkách slovenských a maďarských.“ (CZZZ4: 580)

PLL1 *Posed un ztamtela i zased tam ku ni, ka una brała wode. (...) Póde, bo mi tu bardzo źle; ćisła kónewki i poleciełi.*

¹⁷ Tak się nazywał koń, na którym smok jechał. – O koniu Tatoszu krążą również podania między Słowianami w Węgrzech. (PLL1: 224)

SKK1 Leteli horami, dolami, až prišli k jednej studničke, kde jedna pekná panička vodu do krčiažkov chcela brať, a to bola Anička. (...) Vzal ju na tátoša a leteli domov. Tu sa krčiažky uderili dovedna, drak vyzrie z diery a zavolá...

Loci communes úteku rozprávač sústreďuje na kôň (ten vraví, čo chce; ustálenejšie je, že kôň vraví, čo môže robiť škodca, kým pôjdu po ženu). Kým v SKK1 hrdinu oživujú v nadväznosti na úvodnú látku *Princezná na strome do neba* (AT468) tri havrany, v PLL1 sú to švagrovia (kombinácia SKK1 a SKK9). Priame spojenie so slovenským prostredím dokladá aj tretí deň služby (viď SKK6).

Variant PLL1 v sebe spája slovenské obe skupiny SKK (viď úvod predchádzajúcej časti). Postavami sa poľský variant približuje SKK9, avšak priebehom služby SKK1. Záver PLL1 je porušený, keď dej nadväzuje na fragment AT403 a hrdina necháva ženskú postavu kráľovi. Zato získava kráľovstvo a chodí po vojnách na vyslúženom koni. Kôň je teda prostriedkom pre získanie ženy, ktorá sa však nespája s hrdinom. Rozprávač tým zakončuje úvodný fragment *Čierna a biela nevesta* (AT403).

PLL1 I tén te cárna Maryjá zawióz do tego króla, a un mu dól za nie cale królestwo. A tén Karolek jeździól do wojny na tym tatoku.

Ani jeden z poľských variantov PL1, PLL1 nemal znaky, ktorými by sa vydeľovali od susedných textov. Kým PL1 bol priamo spojený s oikotypom Berona, PLL1 v sebe spája viaceré typy slovenských variantov. Štruktúrou sa viac približuje SKK9 (fragment AT552+403+422*+552A). Detailmi, loci communes a opisom služby sa však prikláňa k SKK1.

V bieloruskom variante BLRUSS1 rozprávač naďalej spája dej prostriedkami získanými v AT518. Prostredníctvom toho neúspešné úteky sú opísané na lietajúcom koberci, nie na koňoch. Chromý vlk, ktorého nahradzuje lietajúci koberec z AT518, je radcom hrdinu počas AT552A a príchod k ženskej postavy je spojený s čiapkou nevidimkou. Dialóg škodcu a koňa pri neúspešných útekoch je opísaný obširne s detailom na opis upozornenia, ale aj samotného priebehu loci communes. Predlžuje sa tak doba úteku hrdinu so ženskou postavou a zároveň sa hyperbolizuje rýchlosť škodcovho koňa. Lietajúci koberec sa nevyrovná rýchlosti koňa, čo je príčinou zapojenia látky *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A). Tá prebieha s pomocou ušetrených zvierat (AT554). Rozprávač vďaka začlenenenej postave vlka (pravdepodobne vplyv AT551) vynecháva v rozprávaní moment strachu hrdinu a napätia pri strate koní. Opis zlosti ženskej postavy v AT552A pri ustrášení koní je rovnako ako v niektorých slovenských variantoch opísaný veľmi surovo.

BLRUSS1 Узяла зялезны прут і пайшла іх наказываць. - А, - гавора, - шукіны дочки...

- BLRUSS3 (...) да якъ узала ихъ бить: „вы шэльмы, гувора, хочытя мойго сына паравести!“
- BLRUSS4 И набрала бяremo жалъзныхъ прutowъ. (...) Ина прutowами сячетъ и приказуя: смотритя жъ вы, скурвины дочки, - я яму съяку булку хлѣба iso сномъ.
- BLRUSS2 Баба Юга узила тры возы зялъзнаго притыця, и начила, повизла, у баню съ собой. И начила биць; (...) идзи, говориць, сукина дочка, сюды...
- SKK5 Všetku zlost' si vyliala na paripách. Išla do maštale, chytila bič a šlahala s ním paripy, kde len ktorú začiahla: „А ву, potvory, beštie, už som mohla mať zas viac o jednu hlavu.“
- SKKK1 Ježibaba ako zazre, vzala ohrable, metli a šecki nástroje, bila, drvila, rezala, sekala, že tje od bolesti len tak píšťali. „Ha! vi naičhodnice, vi potvori hnušnje, zaliečate sa mu už.“
- Zl.podkova Dost' sa tam vyhovárali, nič nemohli, len ich bila. "Suky, ešte vám dám pokoj. Ale uvidíte zajtra, čo bude, či vás dostane, či vás privedie a či nie!"
- Novohrad. Zatvoriu jich do chlieva, tü vezne gazdiná lopati železnú a biči, len kus jich živěj nahala.
- UKRR2 Баба заи ужала ожог, жирйачьки до купачьки, а так ѱих биѱе!
- UKR4 (...) сама пойдзе го кобулом, та ѱих биѱе зо желъезним ожогом...
- UKRR8 „А я вам казала, пески суки, зховайтися добре, а ви не сховалися!“ (...) „А я вам казала, собачі юхи...“
- UKRRR1 - Глядитъ вы, суки, якъ винъ пожене васъ пасти, (...) кобыль лупить дрюкомъ...
- UKRRR2 А баба-Яга всяла залъзний прут, б'є кобил...
- RUSS4 Яна взяла жалезный прут, стала бить кабылиц...
- RUSS8 (...) взяла тры прута медных, тры прута железных, тры прута оловянных. Кака ему еда, когда мать пошла во двор? Он прислушиваетца. Она их порет. - Ох, вы такие-сякие! Знаете, мать давно руссково мася не едала! Не могли убежать от него!
- RUSS10 (...) начала ихъ дуть желъзнымъ прutowомъ: - „Эхъ вы такие, эхъ вы сякие!“
- RUSS13 Баба Яга жеребцов бьет, колотит. «На то ли вас выпустили, чтою домой прийти!»
- RUSS25 Вдова стала ругать дочерей, что они не могли убежать от Неугомон-царевича, и казнила стариую дочь.

Služba v AT552A sa predlžuje, keď hrdina musí zasiat' a pozbierať mak. Podobný detail je zachovaný aj v niektorých slovenských variantoch.

- BLRUSS1 - Иван Знайдзѣн, служыу ты мне харашо тры дні, спасціу маіх кабылич - прыслужы ты мне ужэ: рассей ты мне лубачку маку! (...) - Да, рассеяць ба я сама рассеяла, а як ба яго падабраць, штоб апяць поуна была?
- BLRUSS4 Назаутра устававь, и дае ина яму гарниць маку, и иди, говоря, постъй уть на етомъ городчыку яго! Ёнь узявь и постъивъ. Ну возьми, говоря, у мяне соху, и яго узорн, етъй городчыкъ! Ёнь узявь узоравь. Ну, тяперь возьми заскородъ. Ёнь узявь заскородивъ. Ну, тяперь выбирь етъй макъ! А ня выбиришь - отъ, богатырськія головы висять по колушкахъ, ну ѱ твоя повисья!
- BLRUSS4 Zmiicha wzięła той mak łyczyt; - łyczyt' wuna łyczyt', aż odnej brakuje maczyny. (...) Myszka wsi myszy pozhaniła; aż wsi szukajut' hetoj maczyny. Aż u staroho mysza za zubom najszyły.
- SKK8 Na tretí deň kázala mu Jendžibaba powyberať mak z popola.
- SKK14 Prvý deň čarodejnica poslala ho s kobyľami na pašu a dala mu »vrecko maku, aby jej ho dobre zachoval, lebo že ak jeden bude chýbeť, hneď ho zmárni a hlavu na dom položí, lebo mala z človečích hlav dom, takže už jedna chybela na štít.
- RUSS8 Ну, вот што, Иван-Царевич, ешио тебе одна работа. Вот соишитай етот мак, и тожно возъмешь коня за работу. Но только он у меня плохой, стоит в земляном подвале.
- JUG5 Evo tri drvejnke prose, ovu moraš ovu noć izbrojiti i zutra mi povedati kuliko je 'sega zrn.

Ďalší text BLRUSS2 už nie je natoľko detailný ako predchádzajúci. Naďalej sa však drží štandardnej dejovej línie. Hrdina rovnako ako v BLRUSS1 používa na presun predmet z AT518 (бронь-каналет). Návšteva sestier je v deji opísaná medzi látkami AT518 a AT422*

(v BLRUSS3 pred AT422*). Švagrovia v deji vystupujú ako oživovatelia hrdinu. Priamo do deja a priebehu služby, príp. úteku (porovnaj CZZ2) nezasahujú. Podobnú funkciu ako vlk v BLRUSS1 má v BLRUSS2 čert. Ten na seba preberá úlohu švagrov. V BLRUSS1 je vlk prepracovanejšia postava, ktorá prechádza počas deja viacerými látkami. Čert v BLRUSS2 nahrádza vyzvedanie ženy, prípadne radu švagrov. Zároveň je pomocníkom hrdinu v službe. Posledný útek na získanom koni rozprávač oddiaľuje, keď kôň posielal hrdinu na mesiac do služby. Variant obsahuje rôzne situácie zo života (napríklad škodca zabil a zakopal hrdinu, rozprávač žartuje s postavou pána a hrdinu a pýta sa, či sa chce obesiť, keď ten pýta za službu lano, hrdina sám zhadzuje a dobíja škodcu). Text taktiež obsahuje časté ukrajinizmy (porovnaj BLRUSS1; v závere rozprávač uvádza, že bol neďaleko Kyjeva).

Rozprávač v BLRUSS3 spája AT422* s AT552A prostredníctvom ženskej postavy, ktorá je matkou škodcu a zároveň radcom hrdinu. Postava tak nie je charakterovo vyhranená. Zároveň je BLRUSS3 v bieloruských variantoch jediný text, kde je spojenie s vodou pri stretnutí hrdinu a pani.

V bieloruských ako aj v ruských variantoch hrdina odchádza do služby pešo.

BLRUSS1 Цяпер жа ён зністожыў і кавёр тэй і ненавідзец і пайшоў пяшком, каня выслужываць.

BLRUSS2 Ну, што ж, у яго бронь-каналета ужо няма. Давай ісіці, але не ведае, куды ісіці.

BLRUSS3 А лошадь яго нязвѣстно дѣ дѣлася, - ёнь пѣшкомъ пошовъ.

BLRUSS5 Тады ён хадзіў-хадзіў, хадзіў-хадзіў па двары там, узнова яго цягнець, каб каля тыя хізобкі ісіці.

RUSS2 Выслушав от них, Иван-царевич простился с ними и пошел в Еракское государство пешком, потому что коня у него не было, а пришедши в некоторый городок, купил себе лошадь и поехал.

RUSS8 - Нет, пойду искать. Хоть песший, да пойду.

RUSS11 Бросил етова коня Иван-царевич, отправился ешо счастья искать, не поехал к ей в государство.

Priebeh samotnej služby je zjednodušený a rozprávač nezdôvodňuje pomoc zvierat (nezachovaný fragment AT554). V závere oddeľuje škodcu od hrdinu prostredníctvom dialógu koňov, keď škodcu opisuje ako nečistú silu a hrdinu ako kresťanskú. Rovnaké vydelenie je aj v ďalších bieloruských variantoch.

BLRUSS3 Тоды етый большый братъ поумивъ, лошадь етый змѣявъ: якъ жа я, гувора, буду нявѣрной криви служыть повѣки, - дакъ луччай, гувора, хрыстіянской криви послужу!

BLRUSS2 - Брат даражэнькі, я гэта ж вязу рускага чалавека, а ты вязеш нячыстую сілу на сабе. Спатыкніся на левую нагу, скінь змея.

BLRUSS5 Падніміся ты, - гаворыць, - пад небяса, разгуляйся і перавярніся дагары скап'ём і скінь ты нячыстака духа з сябе і удар яго, - гаворыць, - скап'ём дагонь у галаву!

BLRUSS6 - Паднімісь павышы мяне і страханісь, аб сырую зямлю яго удар, нячыстую сілу, каб ён разбіўсь. А мы з табой будзем умесце жыць!

UKRR8 „Та нащо ти двигаєш на собі тото лихо? (...)“

UKRR9 „То піднесесе вгору, та розбий мару!“

RUSS3b «Ах, брат, - говорит конь Ивана-царевича коню Кощееву, - зачем ты служишь такому нечистому чудищу? Сбрось его наземь да ударь копытом!»

RUSS10 „Эхъ, любезный мой братъ! Я везу руськую чистую кровь, а ты везешь нечистую силу! А ну-го взвейся, встрепенись!“

Ďalší variant BLRUSS4 spája v deji oba podtypy SUS302 (vid' Typológia AT422*). V závislosti na tom obe látky postrádajú svoje špecifické rysy v závere a vyslúžený kôň má v deji podstatnejšiu úlohu. Zároveň ušetrené zvieratá nie sú zakomponované tradične do látky AT302, ale využívajú sa v AT552A (hrdina získava vajce s pomocou zvierat od švagrov). Kôň nie je hlavným prostriedkom zničenia škodcu, ktorý zomiera pomocou vajca.

Stretnutie hrdinu so sestrami je opísané medzi prvým a druhým únosom ženy (po AT422*). Rozprávač takto poskytuje zámienku na štvrtý útek, kedy hrdinu zabijú a svoju úlohu tak splnia zvieratá, ktorých hrdinovi darovali švagrovia. Prostredníctvom toho je zachované spojenie hrdinu so švagrami. Rozprávač počas služby v prvý a druhý deň opakuje ten istý priebeh a hrdinovi dvakrát pomáhajú mušky. Podobne ako v iných bieloruských variantoch je sila koní prenesená do mršiny.

BLRUSS4 Ёдя, и кобылица эта яму говоря: вотъ, говоря: насъ двинатцать сясятёръ родныхъ, и на насъ шэрсть золотая и сяребриная, - ну силъ у насъ нѣтъ никакихъ. А ёсть у насъ братъ - у конюшни ляжытъ у гнои, и на ёмъ шкура сосълизла, - ну насъ баба яга бѣе и силу вынимая, а яму укладая! Ну добивайся у яе, штобъ ина оддала яго табгъ!

BLRUSS1 Дак тая служэбка знае усё-усё, яна адабрала сілу у усіх жарабцоу да 'днаму 'ддала. Дак ён ужэ моцна сілен, што не можа сілы знасіць. Дак ён ляжыць пад яслямы, тэй конь. Зделала яго самым пушчым, сілнага таго.

BLRUSS2 - Глядзі ж, каб гэтага самага каня узяу сабе. Гэта баба так яго саб'е, што ён будзе выглядаць горш за усіх яе коней. Гэты конь - меншы брат каня змея, але гэты конь яшчэ малады, і калі выгадуецца, будзе лятаць на паветру.

BLRUSS6 - Глядзі ж ты, - каець, - Іван Іванавіч купецкі сын: ёсць у куточку у стайні маленькі жарабёначак, няпошлы, недалужлы ужэ. Дак яна з усіх харошых коней сілу адбярэць да на яго, аднаму яму. Глядзі ж, - каець - яна цябе будзець адбіваць: бяры, - каець, - харошага, сядзеш і паедзеш! А ты не слухай, вазьмі маленькага, гэты ля цябе бедзець луччы харошага!

Bezprostredne po látke *Drak pribitý na stene* (AT422*) nasleduje v BLRUSS5 návšteva sestier. Švagrovia (Vietor, Víchor a Vtačí cár) sú pasívne postavy, s ktorými sa hrdina nestretáva. Rozprávač spája škodcu s bratom, ktorý však v rozprávaní nemá žiadnu úlohu. Hrdina slúži u ženy škodcovho brata. Podnetom pre AT552A je získanie koňa, ktorý by hrdinu dostal cez more. Oslobodenie ženskej postavy sa tak posúva do nutnosti hrdinu dostať sa späť do svojho sveta. Záchrana ženy sa mení na záchranu seba, čo nie je štandardné pre rozprávky. Hrdina sa síce dostáva k žene, ale nemôže odísť (uniesť ženu). Tento detail umocňuje pomenovanie hrdinu ako zámorského človeka (- А што ж, - пытаецца, - быу заморскі чалавек тут?). Rozprávač sa už v závere látky nevracia k spôsobu prepravy cez

more. Kým pred AT552A na to kládol dôraz a prispôbil tomu aj loci communes úteku, v závere dej zakončuje stroho bez zmienky o úteku.

V BLRUSS6 oproti ostatným variantom v AT552A zapája rozprávač do deja ďalšie postavy (sokola, psy). Hrdinu oživuje havran, ktorého postava je samoúčelná iba pre túto situáciu (porovnaj BLRUSS2). Hrdinovi v AT552A radí slúžka a rozprávač to zdôvodňuje podobne ako v loci communes posledného úteku.

BLRUSS6 То ж яна змяя, а нявестка богу верыла.

Nový bieloruský variant BLRUSSS1 začína priamo AT552. Škodcom je únosca, ktorý väzní sestry hrdinu. S pomocou darovaných vecí od sestier hrdina v AT552A ustráži kobyly a získava koňa, s pomocou ktorého zabíja škodcu. Rovnako ako úvod deja je vyrozprávaný nedôsledne, aj látka AT552A je opísaná stroho a v detailoch neštandardne (napríklad hrdinovi pomáhajú darované veci a najmladšia kobyľa). Ťažisko deja je na záchrane sestier bez zmeny ich rodinnej situácie. Ženská postava v deji nevystupuje.

Ďalší bieloruský variant BLRUSSS2 má podtón novelistického rozprávania, kde rozprávač chce prostredníctvom hrdinu vyzdvihnúť obyčajného človeka a potrestať vyššie sociálne vrstvy (hrdina zabíja malíčkom cárovho syna, ktorý sa mu v škole posmieval). Rozprávanie je rozvité o postrehy a pocity hrdinu. V úvode je opísané zázračné narodenie. Rozprávač podrobne opisuje aj krst hrdinu a výuku v školách. Čarodejný ráz dostáva dej až pri väznení hrdinu po tri dni. Rozprávač tak vytvára podnety na ďalší vývoj deja – hrdina sa dozvedá o koňovi a o cárovnej pruskej kráľovnej. Škodcu predstavuje otec panej. Napriek získaniu bohatierskeho koňa, musí ísť hrdina do služby (pri prvom úteku ho škodca zabíja a pani neskôr oživuje). Rozprávač detailne opisuje silu hrdinu a koňa, tá sa však stiera hneď pri prvom úteku a text tak pôsobí nekompaktne.

Látka *Služba za čarodejnicke kone* (AT552A) prebieha s pomocou zachránených zvierat (fragment AT554). Napriek tomu, ako nesúrodo celé rozprávanie vyznieva a charakteristika postáv sa počas deja mení, látka AT552A je zachovaná veľmi detailne s početnými ustálenými opismi. Rozprávač využíva loci communes aj medzi hrdinom a koňom, nielen medzi škodcom a koňom. Vzťah bratov/koňov v závere nie je zachovaný. Rozprávanie dopĺňa epizóda podobná BLRUSS7 – hrdina pomáha bojovníkovi Truchonovi zvíťaziť nad Babou Jagou.

Rozprávač BLRUSSS3 sa rovnako ako v slovenskom variante *Hadka o Jankovi* zameriava na hrdinu – najmladšieho brata a opis jeho putovania. Na rozdiel od starších bratov, hrdina stretáva zvieratá, ktoré mu pomáhajú v službe. Rozprávač tak nezachováva

rozdielny charakter bratov prostredníctvom ich činov. Oveľa lepšiu analýzu ponúka konfrontácia s Némcovej spracovaním *Jak pásl* (vid' Príloha 552/5). Práve porovnanie Némcovej a BLRUSS3 poukazuje na nezachovalosť bieloruského textu. Absenciou starčeka v BLRUSS3 sa stráca pointa opisu služby starších bratov a ich dôvod na smrť. V závere je k látke pripojený fragment AT300; čo je umelé spojenie (porovnaj SKKK), ktoré nijako nenadväzuje na predchádzajúci dej. Prostredníctvom vysluženého kôňa hrdina zabíja draka v záverečnej látke *Hrdina zabíja draka* (AT300).

Variant BLRUSS4 má v priebehu celého deja náboženský podtón. Text sa skladá iba z látky AT552A, v ktorej anjel posielal hrdinu do služby. Text postráda stabilnejšiu dejovú líniu a motiváciu činov. V AT552A hrdina slúži u draka. Rozprávač miestami zamieňa rod postavy.

BLRUSS4 „*Tak idy w dorohu na službu do mija.*“ (...) „*A zmij kaže...*“ (...) „*Na tretij deň wuna wziála*“ (...) „*Zmiicha wziála toj mak łyczyt...*“

V látke je zachované uspanie hrdinu „*napustył na joho son*“ a zvyčajné výstrahy smrti „*ty jak szcze wypasesz toj deň kony, to na swity zostanesz*“. Hrdina splní službu s pomocou zachránených zvierat, pričom posledný deň je podobný textom z bieloruského prostredia (vid' BLRUSS1). Výslužkou sú peniaze. Celý dej postráda motiváciu, podnet pre priebeh a v konečnom dôsledku nerieši.

Rusínsky variant UKR4 sa aj naďalej drží dejovej línie JUG1 (vid' Príloha 400 422 552/8), neopisuje však neúspešné úteky (škodca pani neunáša) a tým pádom dej nevyžaduje loci communes. Ženská postava dáva hrdinovi možnosť oslobodiť ju; sama ho posielala do služby. Výslužkou má byť trojnohé žriebä. Slovenský vplyv vo variante je vidieť v opise vysluženého koňa.

UKR4 *А почухал у руках золотого шена, а гачье ше стрелю, та бул такі красні татомі та пошол гу теї Павуніці на ным.*

Vzhľadom na aktívnu ženskú postavu je pozmenený záver látky. Ženská postava rovnako ako v úvode látky posielala hrdinu do služby, v závere ho nahovára, aby zabil škodcu. Kôň je tak pasívna postava a pod vplyvom ženy preberá na seba hrdina jeho úlohu.

V UKRR1 taktiež nie sú opísané neúspešné úteky. Pomocník (dievča), ktorý sa opisuje aj v bieloruskom prostredí upozorňuje hrdinu, aby nejedol ponúkané jedlo. Dôsledkom toho hrdina nezaspáva a kone sám ustráži. Keďže AT552A nasleduje bezprostredne po AT422*, hrdina stráži kone bez pomoci ďalších postáv (vd'ačných zvierat, švagrov). Rozprávač v deji nespája AT552A s AT422*. Látku opisuje samostatne v strohej dejovej línii až do konca. Reálny podtón má okrem služby aj smrť škodcu, čím sa stiera význam vysluženého koňa.

UKRR1 Виліз на скалу, пальнув го тов палицїв, а тот зараз спав.

UKRR2 ďalej nadväzuje na slovenský variant SKK1 (vid' Príloha 422 552/9). Látka *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A) sa vyvíja v štandardnej dejovej línii. Hrdina sa v závere AT422* rozchádza s koňmi a rozprávač sa už k nim nevracia. Posledný deň služby potvrdzuje vzájomný vzťah UKRR2 so slovenským prostredím (vid' SKK6). Zaujímavosťou je opačné pohlavie škodcovho a hrdinovho koňa. Rodinný zväzok je zachovaný.

UKRR2 Стой, шестро, бо так ме колье з острогами, же уж зо мнє гуркі вішлы!
SKK1 „Nenahájaj brat brata, radšej zhod' draka dolu!“

Kým v SKK1 v loci communes drak sám vie, že chytí hrdinu so ženou, v UKRR2 je zachované loci communes; t. j. dialóg medzi škodcom a koňom, kedy kôň vie, ako ďaleko je hrdina. Taktiež pomoc zachránených zvierat je ustálenejší detail pre AT552A než ponúka slovenská verzia (pastierik). Keďže sa v prípade UKRR2 jedná o priamy zápis bez zásahov zapisovateľa, je výnimočne zachovaný s vplyvom slovenského základného textu, ale aj nového prostredia, ktorý bádat' nielen po štylistickej, ale už aj štruktúrálnej stránke.

V UKRR3 rozprávač prostredníctvom koňa vraví, že je povinnosťou hrdinu oslobodiť pani. Kôň preberá iniciatívu a radí hrdinovi, čo má robiť. Stretnutie s pani je spojené s vodou; podobné viac s SKK9 než SKK1 (vid' SKK1). Označenie trojného kôňa škodcu 'tátoš' (porovnaj BLRUSS) potvrdzuje slovenský vplyv na text (vid' Príloha 422 522/10). Celý dej UKRR3 je prepojený s koňmi, ktoré v úvode hrdina stráži, neskôr sa snaží na nich utiecť s paňou, pri štvrtom úteku zachraňujú hrdinu pred smrťou a v závere pomáhajú ustrážiť kone v AT552A. Spájajú jednotlivé látky dejovej štruktúry. Smrť hrdinu a oživenie troma havranmi (vplyvom AT468) z SKK1 je taktiež zamenené záchranou hrdinu koňmi.

Do cyklu hlavnej postavy Sv. Nikolaja spadá UKRR4, ktorý na prvý pohľad predstavuje kúzelnú rozprávku. Dej je zasadený do typického prostredia, avšak postavy sú biblického pôvodu. Rozprávač zachováva upozornenie koňa na útek, avšak nie vo forme formúl. Záverečná látka AT552A je opísaná nedôsledne. Služba je zúžená na jeden deň. Rozprávač využíva anjela, ktorý zosiela hrdinovi vrany a vlkov na pomoc. V konkrétnom opise služby ešte pribúda medveď. Služba je z troch dní sústredená na tri kobyly, t. j. každú kobylu stráži jedno zviera. Záver má znova náboženský podtón a pôsobí na kúzelnú rozprávku nereálne.

UKRR4 Тогда св. Николай з Єленом Константинов і Ілля оковали Ироду і він вже на сьогодні окований.

UKRR5 napriek odlišnému úvodu (absencii AT468) a odlišným detailom v AT422*, pokračuje AT552A (viď Príloha 552/6). Ženská postava zhodne s PLL1 súhlasí s útekom (porovnaj SKK1).

UKRR5 Та чи придзеш, жено, дому? Шак знаш, же пойдзем і з ногами і з руками, бо ми ту барз ньедобре!

UKRR6 Жено мойа, рада би ти зо уном ниму? Рада, гварит; отколи ѡа ту, мойо очи не сухи от плачѹ, от сис.

PLL1 Pytá šie je: pódzies ty cárná Maryjo se mnom? Póde, bo mi tu bardzo źle...

V porovnaní s predchádzajúcim variantom UKRR3 sú kone pasívne postavy. Rozprávač nevyzdvihuje ani ich rýchlosť, ani vzhľad (porovnaj SKK1 olovený, strieborný, zlatý kôň; UKRR3 otec, starší syn, mladší syn), pri poslednom úteku si hrdina berie dvoch koňov (gradácia kvantity nie kvality). Vo všetkých zápisoch z Vojvodiny (UKR4, UKRR2, UKRR3) hrdina zachraňuje zvieratá. Slovenský vplyv znova potvrdzuje tretí deň služby, kedy sa kobyly menia na vajcia a baba ich stráži (viď SKK6). Služba pozostáva rovnako ako v UKRR3 z troch dní, jedného reálneho roku (viď nižšie). Hrdina okrem výslužky získava veci, ktoré využíva pri úteku cez prekážky (fragment AT313). Škodca v UKRR5 je vplyvom miesta zápisu pomenovaný všeobecným nepriateľom „Турок“. Možný nemecký a maďarský vplyv bádať v názvoch koňov „Трайциг“ (nemecky Dreizig) a „Дурфекета“ (maď. feket – čierny); „Голт, стой; дай жену!“ (nemecky Halt!).

Látka AT552A predstavuje hlavnú časť deja (AT422* je opísaná stručne), na ktorú sa rozprávač sústredil. Detailné sú aj opisy loci communes. Dejová línia sa plne drží SKK1, v deji však nachádzame početné miesta, ktoré sú spoločné s ostatnými rusínskymi zápsimi z oblasti Vojvodiny (UKR4, UKRR2, UKRR3, UKRR6). Podnety odchodu hrdinu sú vždy odlišné: v UKR4 posielala do služby hrdinu ženská postava; v UKRR2 kone odchádzajú a rozprávač ich už viac nespomína, hrdina odchádza do sveta bez konkrétneho cieľa; v UKRR3 kôň radí, kam ísť do služby a v UKRR5 žena vyzvedá na škodcovi, kam má ísť hrdina. Časové ohraničenie služby je zhodné v UKR4, UKRR3 a UKRR5 tri dni, ktoré trvajú jeden rok. V UKR4 a UKRR5 ženská postava ponúka okrem koňa aj peniaze.

UKRR5 О, палье, нам такой такого треба; три дньи рок - корец пеньежі...

UKR4 А то будзе у мнье три дньи - рок - мех пеньежі.

UKRR3 У мене три дні - рік.

Vzhľadom na rovnaký čas a miesto zápisu UKRR2 a UKRR5 nachádzame v daných textoch mnohé podobné miesta. Každý z rozprávačov spracoval rovnakú dejovú líniu so spoločnými, ale aj odlišnými detailmi.

UKRR2 Стой, шестро, бо так ме колье з острогами, же уж зо мнье гуркі вішлы!

UKRR5 Прічекай ме, браціку, бо зо мнє гуркі віпушчі, так ме штуха, з двох бок з острогами, аж зо мнє креу шіка.

Kým zápis UKRR2 sa okrem záveru pridrižiava SKK1 (vid' Príloha 422 552/9), UKRR5 už v úvode vypúšťa AT468 a v priebehu deja zapája kone do deja ako pasívne postavy (prostriedok presunu), kým v UKRR2 kone plnia funkciu radcov. Ženská postava v UKRR2 sa rovnako ako v SKK1 zdráha odísť s hrdinom, kým v UKRR5 sa s'ťažuje na spôsob života, podobne PLL1. Loci communes neúspešných útekov taktiež vydeľujú UKRR2 a UKRR5 od predchádzajúcich skupín.

UKRR2 Де, пиш креу, коньске месо, цо гребеш? Гадвабне шено йеш, чісте віно пійеш, красну газдіну маш! (...) Конь гварі: Ой-ей, руц до мнє два хльєба, усіп до мнє акою віна.

UKRR3 Гей, вовки би тебе з'їли, чому не даєш мені відпочити?! Сіна й вівса не маєш? (...) - Ні, не поспішай. Ще встигнеш віко горіхів натовкти й поїсти, бочку вина випити, то й так їх доженемо.

UKRR5 Цо ці хібі, коньу мой? Чі нє маш стріберного шена, чі нє маш золотого оброку, чі ші смійадні? (...) Та чі сом годзен ешчі йєдну мажу догану покуриц і йєден акою віна попиц?

UKRR6 Весет теремтете, не маш што йїсті, жерті, не маш што піті, не маш газдиньу шумну? (...) О, газдо Ландобачьо, іше збол оріхи покусай і окіу віна випиш і цент дугану викури.

SKK1 (...) драк вьзрїє з дієры а завола? „Chod' len, chod'! Mám času sa naobedovať, mám času sa v karty zahrať, tvojich sto krokov a môj jeden!“

Materiál, ktorý si emigranti doniesli so sebou, doplnili o detaily a spôsob rozprávania typický pre nový domov. Čitateľ tak má možnosť vidieť, ako pracovali s textom a ako sa vplyvom nového prostredia menili detaily, ktoré pri každom ďalšom rozprávaní ovplyvňovali postupne nielen štylistickú, ale aj dejovú líniu – napr. prídavkom zachránených zvierat, ústupom úvodnej látky *Princezná na strome do neba* (AT468), ale zachovaním úlohy koní z AT468, útekom cez prekážky a pod.

Kone z predchádzajúcich variantov zastupuje v UKRR6 švagor. Hrdina na ňom trikrát uteká so ženou. Služba v AT552A je taktiež maximálne zostručnená; trvá jeden deň, t. j. v reálnom čase jeden rok a hrdinovi znova pomáha švagor. Výslužkou je žriebä so šiestimi nohami. Rozprávač kladie dôraz na úteky pred službou, aj po nej; predovšetkým na loci communes. Samotnú službu neopisuje detailne, ani nerozvíja dej záchranou zvierat. Na pomoc využíva švagra (vid' Príloha 422 552/11).

V UKRR7 rozprávač venuje pozornosť iba prvému úteku so ženskou postavou. rozprávanie je opísané stručne pod východoslovanským vplyvom s loci communes pri prvom a poslednom úteku. Služba u ženskej postavy je zamenená za získanie práve narodeného žriebäťa, tým pádom do služby nie sú zapojení švagrovia. V deji by mali miesto pri oživení hrdinu, to však rozprávač opisuje s pomocou zachránených zvierat – prepája tak látku

Švagrovia zakliati na zvieratá (AT552) s AT552A. Tá neprebíha v štandardnej dejovej línii, ale podobne bieloruským textom, hrdina musí uchrániť narodené žriebä pred vlkami. Časová osa troch rokov je zachovaná, keď hrdina získané žriebä púšťa na pašu na tri dni, ktoré trvajú tri roky. Vzhľadom na krádež žriebäťa, vystupuje oveľa vierohodnejšie trojnohý kôň škodcu práve pri takomto získaní koňa (škodcovi sa nepodarilo úplne zachrániť koňa pred vlkami) ako v texte, kde AT552A prebieha štandardným spôsobom a trojnohého koňa si hrdina vyslúži. V závere je porušený rodinný vzťah koňov (synovec v. ujo), avšak úloha zabiť škodcu je ponechaná na nich.

V UKRR8 a UKRR9 sú švagrovia nadprirodzené bytosti podobne ako v SKK9, CZZ2 a PLL1. UKRR9 má podobnú dejovú štruktúru ako UKRR8. Rozdielom je jeden zo švagrov (v UKRR8 Mráz, v UKRR9 Mesiac). Texty ďalej pokračujú v rovnakej dejovej línii. Details, v ktorých sa odlišujú, sú stylistického rázu. Látka AT552A na rozdiel od bieloruských textov využíva švagrov pri útekoch. Tí plnia funkciu radcov a darcov koňov. Hrdina tak má k dispozícii tri kone (porovnaj prvú skupinu SKK). Zachované je aj stretnutie ženy v spojení s vodou (viď SKK1). Rozprávač sa detailne zameriava na loci communes, kde je využitá gradácia. Zároveň zlosť ženskej postavy v AT552A je vyzdvihnutá nadávkami (viď BLRUSS1).

Úvod UKRR8 a UKRR9 začína obdobne. Sociálne postavenie je v UKRR9 obmenené zapísateľom. „В оригіналі помилкою написано „пан“, а далі скрізь син зветься „Іван-Королевич“. Тому я тут виправив „пан“ на „король“ (UKRR9: 397), кým v UKRR8 zostáva nezmenené шляхтич. UKRR8 pôsobí plynulejšie (hrdina navštevuje sestry, ktoré ho ukrývajú, keď hľadá pani, o ktorej sa mu snívало). V UKRR9 sa hrdina žení bez bližšieho opisu ženskej postavy a ženu mu následne kradne škodca. V UKRR8 je viackrát zamenený rod škodcu (змий/змия; porovnaj BLRUSS4). Spoločným znakom zostáva, že hrdinu škodca vyháňa z domu. Кým v UKRR8 sa hrdina vracia k švagrom, v UKRR9 ich prvýkrát navštevuje po látke *Drak pribitý na stene* (AT422*). Dej graduje pri útekoch prostredníctvom loci communes (UKRR8), alebo darovaných koní (UKRR9). Škodca hrdinu pri neúspešných útekoch zabíja a hádže do rieky (UKRR8) alebo do mora (UKRR9).

UKRR8 Дає єму на полудне хліба дрімливого, а сера сонливого. (...) Вкусив хліба - задрімав; вкусив сира - заснув.

UKRR9 А тая баба дала єму хліба дрімлящого, а сира сонлящого. (...) І він взяв вкусив хліба, - дримається; вкусив сира, - і заснув.

Oba varianty sú v látke *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A) zhodné až na záver, ktorý je v UKRR9 doplnený o ďalšiu situáciu – prechod medzi vlkami. Je to fragment častý

u východných Slovanov, ktorý je ekvivalentom AT552A (hrdina musí ochrániť narodené žriebä pred vlkmi/havranmi).

Opis poslednej látky UKRR12 je rovnako strohý ako dej predtým. Rozprávač sa minimálne pohráva s textom, štylistickými prostriedkami a loci communes. V základe však neodbočuje od štandardnej dejovej línie. Švagrov využíva na oživenie hrdinu a v ďalšej časti ich už nezapája do deja. Podobne ako v BLRUSS5 škodcu na útek upozorňuje holub. Rozprávač zároveň neopisuje vzťah 'баба-юга-залізна нога' (viditeľný ruský vplyv) ku kobyľám a hrdinovi na konci dňa. Dej postráda dialóg, príp. bližší opis priebehu deja. Zo záveru nie je jasné, ktorý kôň zabil škodcu a na koho výzvu.

Látka AT552A v UKRR13 nasleduje bezprostredne po AT422*. Po oslobodení škodcu, hrdina skúša ihneď utiecť so ženou. Loci communes sú zjednodušené a uvádzajú sa iba pri prvom úteku. Látka AT552A prebieha s zapojením látky AT554. V reálnom duchu ako predchádzajúca látka je aj služba, kedy hrdina pasie kozy. Tretí deň služby je podobný SKK1 (viď SKK6). Napriek stručnému opisu obsahuje UKRR13 všetky špecifické detaily dejovej kombinácie AT422*+552A.

UKRRR1 a UKRRR2 majú rovnakú dejovú líniu (viď Príloha 552/7). Medzi oboma zápismi je takmer sto rokov odstup (UKRRR1 publikované 1878, UKRRR2 publikované 1976). O zhodnom pôvode napovedajú medzi iným rovnaké mená postáv, ktoré však rozprávači medzi sebou zamenili (UKRRR1 *Про богатыря Сухобродзенка Йвана и Настасю*; UKRRR2 *Василь і Білий Полонин*). V oboch textoch po AT552A nasleduje AT516.

Úvod a záver UKRRR3 má novelistický ráz. Rozprávač spája chudobných ľudí s bohatými a prostredníctvom negatívnych postáv ich za to trestá.

UKRRR3 Не обійшлося і без старої чародійки Варибіді, яка сердилася на Калину за те, що не хотіла віддатися за багацького сина Стецька. (...) Була вона донькою злого царя. За те, що хотіла віддатися за бідного коваля, батько прогнав її з дому, а женихові відрубав голову.

Hrdina netradične prichádza o manželku. Rozprávač to využíva na opis sociálnych rozdielov. Základnou časťou UKRRR3 je AT552A, v ktorej hrdina získa koňa, s ktorým môže zachrániť väznenú ženskú postavu. Priame stretnutie so škodcom a ženskou postavou prebieha až pri jedinom (poslednom) úteku po látke AT552A. Tá je opísaná v štandardnom vývoji so stabilnými detailmi. Špecifikom je tretí deň služby, ktorý je spätý s SKK1 (viď SKK6). Slovenský vplyv je zjavný v použití slovenských výrazov (napríklad „кантар“, „хоробрими братами“ alebo „татош“), ale aj v opise, ako baba podobne ako v SKK1, UKRRR6 ostrí šabl'u a chce hrdinu zabiť.

UKRRR3 Зайшов у хату, а босорканя гострить шаблю.
UKRRR6 (...) баба гострить ніж.
SKK1 Ježibaba ho pri vrátach s holým mečom čakala...

Rozprávač v závere nezachováva kontrast vysluženého koňa a opisuje ho v jeho pravej podobe (кінь величезний, як хата). Rozprávač zapája do smrti škodcu všetkých zúčastnených, čo sa v závere vysvetľuje odkliatím koňov/švagrov ženskej postavy (porovnaj CZZ). Koniec má opäť novelistický a sociálny ráz a zasadzuje ženskú postavu/cárovnu do života chudobných ľudí.

UKRRR3 - А чи будеш ти жити в нашій простій хаті? - Буду жити, вашого сина і вас любити.

Variant UKRRR4 nemá štandardnú dejovú líniu AT552A, avšak získaním výslužky, loci communes a zasadenou situáciou do deja, patrí do skupiny analyzovaných textov. Rovnaký text bol publikovaný v Spojených štátoch amerických s pár rozdielmi v detailoch a závere textu, ktoré sú lexikálneho charakteru. Hrdina nie je nútený ísť do služby k ženskej postave, ale „len“ priamo po výslužku. Tou je narodené žriebä, ktoré je potrebné ochrániť pred vlkmi. Dej je motivovaný podobne ako PLL1 hľadaním panej pre niekoho iného. V závere hrdina vracia pani a koňa cárovičovi a odchádza späť domov (porovnaj Schullerus1). Dej je prekombinovaný a obsahuje nadbytok informácií. Úteky sú obsiahnuté v loci communes, v ktorých vystupuje holub (porovnaj BLRUSS5). Ďalšou neštandardnou postavou je vlk (brat hrdinu), ktorý ho oživuje. V závere je detailne opísaný trojnohý kôň, na ktorého spôsobom získania apeluje hrdinov kôň v závere deja v dialógu.

UKRRR4 Чурыливъ кинь заразъ до того ѿ заговорывъ: - На що ты, брате, таку гадыну на собі носышь? Я бь давно його вбывъ! Винъ злый, винъ тебе не пускавъ до матери кормыця, а мій хазяйинъ мене пускавъ ажъ на тры ночи и винъ мене зь матери такъ ухопывъ, шо мене вовкы и не зачепылы, а моби, бачъ, одирвалы ногу. Леты пидь хмары та кыдай його обь землю! Се хазяйинъ буде луччий.

UKRRR5 má látku AT552A vsadenú do úvodného fragmentu *Bratia-blíženci* (AT303A). Tradičnejšia látka *Drak pribitý na stene* (AT422*) je zamenená fragmentom AT303, kde práve hrdinovi kradne ženu škodca Ковач. Rozprávač neopisuje stretnutie so ženou atribútom vody (porovnaj SKK1), ale podobne ako v CZZ2.

UKRRR5 I скоро потрапив крізь стіни до своєї жони, котра плакала в темниці, прив'язана золотим ланцом.

Slovenský vplyv je viditeľný nielen v treťí deň služby (vid' SKK6), ale aj vo využití formúl a v závere textu (*татош; ѿ за одну хвильку; позирає*).

UKRRR5 - Та як хочеш: попід небо ци землю? - Попід небо (...) На вербі - дзвінчик, а нашій казиці кінчик.

Variant UKRRR6 sa vyvíja prostredníctvom látky *Dievča pomáha hrdinovi vykonať nadľudské úlohy a uteká s ním* (AT313). Hrdina splňa úlohu prostredníctvom deda. Služba trvá dva dni a končí podobne ako slovenské verzie (viď SKK6). Z deja je evidentné, že postava pomáhajúceho deda je neštandardná a rozprávač ho nakoniec zamieňa za líšku.

UKRRR6 Ослюк потряс собою три рази, і з нього став чарівний кінь-татош з дванадцятьма ногами.

UKRRR5 Тоді лоша затрясло собою, й учинився з нього кінь-татош.

Rozprávač sa zo začiatku odkláňa od deja (v službe využíva deda – v tretí deň ho mení na líšku, žiada osla – mení ho na koňa-tátoša). Škodca je поганин Вітер/нечистий, ktorý odpúšťa hrdinovi úteky prostredníctvom AT313 (za splnené úlohy). Látka AT552A je zachovaná detailne aj s loci communes, hlavne v závere sú veľmi obširne a v dialógu „pobratimov“ nadväzuje na loci communes útek. V celom texte je zjavný slovenský vplyv na dej (napríklad куди птахи не долітають; сонце не догріває; Друге слово у Вітра було - пригостити слугу по-поганському; дати йому залізних галушок).

V UKRRR7 látka AT552A predstavuje základnú časť deja. Výslužka však nie je zapojená do priebehu a získanie koňa nerieši situáciu hrdinu. Kôň nemá v texte žiadnu funkciu. Celkovo už úvod textu je novelistického až brutálneho rázu (hrdina zabíja dve ženy). V látke AT552A je zachované odobratie sily a cicanie u matky (časté vo východoslovanskom prostredí). Samotná látka je opísaná detailne v štandardnom priebehu. V deji však nevystupuje škodca. V závere hrdina získava ženu splnením ťažkej úlohy s pomocou zachránených zvierat.

UKRRR7 Узьяла баба та із двох лошонків силу вибрала і в одного вложила. І ті лошонки, що силу вибрала, так вони, срібна шерстина, золота шерстинка, срібний копитець, золотий копитець; а той третій, що силу йому вложила, той завялий і поганий, лежить, тільки стогне.

Ďalší variant UKRRR8 obsahuje fragmenty AT552A+313 (viď ďalej; prebieha prostredníctvom získaných vecí od navštívených nadprirodzených bytosti; Mesiac, Slnko, Vietor) po AT552A. Ani jedna z látok nie je zapísaná detailne v štandardnom vývoji. Výslužka – žriebä, nemá žiadne špecifické črty a rozprávač ho zapája do deja až v samotnom závere. Pre analýzu je zaujímavé, že jediný deň služby prebieha s pomocou líšok, podobne ako u západných Slovanov. Líšky sú zasadené do deja iba v tejto situácii a pred ani po službe sa už neopisujú (viď SKK6). Záver textu napovedá o aspoň čiastočnej znalosti tradičného priebehu AT422*+552A, ktoré sa však v texte už nezachovalo.

UKRRR8 Алэ тамь царь якій-сь такжэ ѡиздыу конемь по повитю и догоню того и зачау ся сь нымь бороты и видбыраты ёму золотоволосу Ялэну. Алэ кинь того цара буу видь

той самой ворожки. то ся ти кони що-сь мэжсы собою порадылы. тай кинь звэргь того цара на зэмлю и царь забылся. Тай винь соби тогды съ золотоволосоу Ялэноу пойихау счислыво до-дому.

Varianty UKRRR9 a UKRRR10 začínajú zhodne typom *Panny labute* (AT400). Na látku rozprávač nadväzuje priamo AT552A. V UKRRR9 je látka porušená a hrdina okrem žriebäť'a (ktoré v deji nevyužíva) získava aj čarovné veci (porovnaj AT518), pomocou ktorých sa dostáva k žene. Opis AT552A je zasadený do deja veľmi nevtieravo, avšak podľa výslužky je evidentné, že to nie je stabilná látková kombinácia s AT400 a prirodzenejšie by bolo začlenenie AT518, z ktorého v konečnom dôsledku rozprávač používa zázračné veci (porovnaj SK). Látka AT552A v UKRRR10 spočiatku zastupuje skúšku splnenia ťažkých úloh (AT313), po ktorých hrdina získava ženu (hrdina prichádza k matke ženskej postavy, ktorá ho skúša). V AT552A, vzhľadom na priebeh deja, je výslužkou nie kôň, ale ženská postava (hľadaná žena). V závere hrdina s nastávajúcou uteká. Prvý neúspešný útek je na 'глатком' koni, druhý už na 'cyхом' (vplyv AT552A). Látka AT552A, hoci nie je vyrozprávaná v prirodzenej dejovej štruktúre, obsahuje štandardné detaily a je vsunutá do stabilnej štruktúry AT400+313. Všetky tri látky sú vyrozprávané detailne. O netradičnom vsadení AT552A vypovedá fakt, že rozprávač v deji nevyužíva vyslúženého koňa.

Ruský variant RUSS1 postráda AT552A (rozprávač ho pravdepodobne poznal, ale nevyužil v deji). Nezapája do deja záchranu žriebäť'a pred vlkmi/havranmi, ani koňa neopisuje ako výslužku. Hrdina si požičiava koňa od kobyly-matky.

RUSS1 - И ты увидишь там кобылицю, которая должна жеребитьъце на этих днях. Когда увидишь ей, и будет она жеребитьъце, то поймай этого жеребятка и проси у ней.

Neúspešné úteky nastupujú po získaní koňa. V texte sú zachované zjednodušené loci communes, keď hrdina spolu s koňom zabíja škodcu. V závere hrdina vracia koňa matke. Žriebä si tak počas celej doby zachováva charakter prostriedku pohybu, nie výslužky. Rozprávač vstupuje do deja svojim osobitým spôsobom, ktorý je viditeľný už v predchádzajúcom spracovaní látky a tradičný priebeh prispôsobuje svojim predstavám.

V niekoľkých ďalších ruských variantoch má príchod švagrov domov špecifický opis zachovaný iba v ruskom prostredí.

RUSS2 Потом увидел перед окнами дворца посажены двенадцать превеличайших дубов, (...) «Это для того посажены, что когда мой муж, орел, прилетает в свое государство, то прежде садится на те двенадцать дубов, а потом превращается в человека и входит во дворец».

RUSS3 Идет день, идет другой, на рассвете третьего видит чудесный дворец, у дворца дуб стоит, на дубу ясен сокол сидит.

RUSS5 У этого дворца стоят три дуба и эдакой величины, что страсть. (...) И летит муж ее, царь-ворон. Такая христавень от воздуха, от силы, как буря какая-нибудь

поднялась. От одного воздуха эти три дуба в землю вгоняет. (...) Прилетел муж ее, царь-ворон. Сейчас и спрашивает: «Что русским духом пахнет?» - «Да брат, говорит, мой приехал!»

- RUSS4 Убачивши брата, яна яму кажа: «Чаго ты, братику, пришов? Мой муж - Ветяр; будя беда!» А дале взяла яго да и схавала. Во лятить Ветяр; улятевши в хату, кажа: «Фу, Русь-кость пахня!»*
- RUSS8 - Здравствуй, любезная жана! Кто у тебя есть? Видом не видать, слыхом не слышать, а руска коска сама пришла.*
- RUSS9 Входя въ хату: „фу, фу, гавари, руськаго духу была не слышать, таперь въ оцахъ верзится.“*

Podobne ako v bieloruských variantoch aj v ruských textoch hľadá hrdina pani pešo (vid' BLURSS1). Vzájomný vplyv a prepojenie RUSS2–RUSS3, RUSS2–RUSS8, RUSS3–RUSS7 viditeľné v AT422* pokračuje aj v záverečnej látke. AT552A je rozšírená o použitie štítu a šatky pri návrate zo služby cez ohnivú rieku. Tento vývoj situácie je opísaný práve v spojení s použitím šatky, na ktorú nadväzuje krádež žriebäťa a následná smrť baby (vid' Príloha 422 552/12 a Príloha 422 552/13).

- RUSS2 «... он у Бабы-Яги за него нас сам табун лошадей три дни; притом сказал, что «без щита и платка моего никак нельзя дойти до ее жилища».*
- RUSS3 (...) я у ней три дня пастухом был, ни одной кобылицы не упустил, и за то баба-яга дала мне одного жеребеночка». - «Как же ты через огненную реку переправился?» - «А у меня есть такой платок - как махну в правую сторону три раза, сделается высокий-высокий мост, и огонь его не достанет!»*
- RUSS7 - За степной рекой, у Бабы-яги нас кобылиц мой конь, - Кощей отвечает. - А как же ты через степную реку перешел? - У меня есть платок: вправо махнешь - будет мост, влево махнешь - мост пропадет, - отвечает Кощей.*
- RUSS8 - А эту лошадь достал я у еги-егиины достал, - там есть еще брат бойчее этого. Хитро только взять его. - А чо же ти делал, эту лошадь достал? - Я нас, - говорит, - двенадцать кобылиц. Эти кобылицы - ее дочери. Но трудно от нее уехать. - А как же ты от нее уехал? - А, вот, есть у меня платочек. Я им махну, огненную реку пуцу, - она не может за эту реку переехать. А еще мак считать нужно.*

Nezriedka rozprávači v ruských variantoch (RUSS4, RUSS8, RUSS11, BLRUSS4) spája oba podtypy SUS302 (t. j. AT552A+302). Napríklad rozprávač v RUSS4 využíva švagrov v látke AT302, keď získavajú vajce, kým hrdina slúži v AT552A. Rozprávanie tak sleduje dva paralelné smery vývoja deja.

Loci communes pri neúspešných útekoch medzi škodcom a koňom opisuje rozprávač v RUSS2 prostredníctvom ministrov. „Фольклорный стиль в тексте органично соединяется с книжным.“ (RUSS2: 385)

- RUSS2 И министры сказали: «Милостивый наш государь! Марью Маревну увез Иван-царевич, тому уже несколько месяцев, как они уехали». Король, услыша сие, сказал: «Подите на конюшню к моему коню и спросите его, скоро ли надобно в погоню ехать?» Посланные пришли на конюшню и спрашивали его, то конь им отвечал: «Скажите королю, чтоб приказал пашию спяхать, да хлеба посеять, и как хлеб поспеет, то*

обмолотить да и пива наварить, и когда пиво то выпьют, тогда Ивана-царевича поедем догонять».

Varianty RUSS2 a RUSS8 sa aj naďalej opisujú v rovnakej dejovej línii. V úvodnej časti návštevy sestier sú viditeľné rozdiely v detailoch: RUSS8 je opísaný tradičnejšie s formulami príchodu nadprirodzených bytostí domov a skrývania hrdinu. V RUSS2 sa rozprávač /spracovateľ sústreďuje na osobu hrdinu – jeho stretnutie so sestrami a švagrami a opis straty ženy. V RUSS8 pri prvom úteku škodca upozorňuje, že hrdina má už len dva životy, rozprávač však už tieto životy nezapája do deja a nerozvíja ich. Pri druhom úteku škodca hrdinu zabíja. V RUSS2 sú jednotlivé úteky opísané detailne. Samotná látka *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A) je opísaná tradičnejšie v RUSS8 (opis príbytku, uvítanie ženskej postavy, výslužka). V RUSS2 hrdina výslužku kradne. V záver je v RUSS8 zachovaný aspoň náznak loci communes, kým v RUSS2 sa nepremožiteľnosť škodcu presúva do vecí „нет при тебе ни щита твоего, ни платка, в которых хранилась твоя непобедимость“ (porovnaj AT302). Napriek dobe zápisov novší variant RUSS8 pôsobí tradičnejšie než strojený štýl lubočného variantu RUSS2.

V poznámkach Afanasiev k RUSS3 uvádza odlišnosti s variantom RUSS3b. Ten má spôsob získania koňa bližší RUSS1 a v porovnaní s uverejneným RUSS3 sa jedná o úplne odlišný priebeh rozprávania (viď RUSS5). Tieto dva varianty predstavujú dva hlavné smery spôsobu získania koňa/prostriedku, na ktorom hrdina utekú s pani. Podobne iným východoslovanských textom aj v RUSS3b a RUSS10 rozprávač upozorňuje na odlišný pôvod hrdinu a škodcu (porovnaj BLRUSS3).

Vo východoslovanskom prostredí nie je tak pevné spojenie škodcu a koňa v AT552A ako u západných Slovanov. Koňa často nahrádzajú alebo doplňujú ďalšie zvieratá.

RUSS5 Только они поехали, а недуг (голубем оборочен, служит Коцею Бессмертному) из-под печки вылетел, полетел за Коцеем.

RUSS8 Прилетат Кашишей бессмертный домой. Спрашивает у своих прислугох, где Марья-Царевна.

RUSS9 Въ этвава змгя былъ галубокъ-въстунокъ, каторый какъ только увидилъ, што целовгкъкъ взялъ жену змгя, тотгъчасъ палетгль въсть дать яму...

RUSS16 Белой Беляны нет. Спрашивает у служанок: - Где Белая Беляна? Ему отвечают: - Ушла с Иваном. Змей быстро полетел, догнал Ивана, а Белую Беляну привел обратно в её терем.

UKRRR4A у змія бувъ говоручый голубъ. И якъ Елена поихала съ Чурьломъ, винъ заразъ и полетивъ за зміемъ и почавъ йому казать.

UKRR12 Голиб: вава-вурр! вава-вурр! Змій як прокинеця, як пошов у догонь; нагнав, одняв.

BLRUSS5 А у этого нячыстаго духа, у яго было пяцьсот галубоу, і усе беляя, адзін у вадзін.

V RUSS5 supluje AT552A krádež koňa (porovnaj RUSS1). Získanie žriebäťa je podobné variantu RUSS3b.

- RUSS5 *«Есть, говорит, эдакая кобылица, ходит за морем; и за ней ходит двенадцать полков волков. И она только один час бывает жереба. И стоит лазоревое древо за морем. Она под это древо пробежит, все равно как ветер, сейчас ляжет, в одну минуту ожеребится, сама убежит опять. Сейчас волки: двенадцать полков волков прибегут и этого жеребенка разорвут. Только никто не может его достать!»*
- RUSS3b *Принесли в тридцатое государство и говорят: «Ступай к синему морю, там гуляет чудная кобылица: впереди ее двенадцать косарей сено косят да двенадцать гребцов сено гребут... Каждый месяц выкидывает она по одному жеребенку; а следом за ней ходят двенадцать волков да тех жеребят пожирают. Улучи время, и как только выкинет кобылица жеребенка со звездой на лбу - скорей хватай его да от волков отбивай; то тебе будет конь богатырский! С ним не догонит тебя и Кощей Бессмертный».*

RUSS5 zachováva dialóg bratov-koňov. Na spôsob získania koňa nadväzuje oslovenie koňa конь треногий (vid' Loci communes AT552A).

Látka AT552A v RUSS6 prebieha pomocou veci darovaných od švagrov. Keďže po látke *Drak pribitý na stene* (AT422*) škodca pani neunáša a ženská postava zostáva doma, hrdina nemusí hľadať pani v závislosti na tom, v deji chýba záchrana/uštetrenie zvierat. Látka AT552A je opísaná veľmi stroho. Miesto ženskej postavy v službe vystupuje kráľ.

Smrť škodcu je v ruských variantoch komplikovaná a často spojená s jeho spálením. Tento detail umocňuje práve nezachovaný vzťah medzi škodcom a koňom, ktorý by vyústil do smrti škodcu priamo pri úteku. Nezriedka hrdina zabíja škodcu v priamom boji.

- RUSS3 *Долго ли, коротко ли - нагнал он Ивана-царевича, соскочил наземь и хотел было сечь его острой саблею; в те поры конь Ивана-царевича ударил со всего размаху копытом Кощея Бессмертного и размозжил ему голову, а царевич доконал его палицей. После того наклац царевич грудю дров, развел огонь, спалил Кощея Бессмертного на костре и самый пепел его пустил по ветру.*
- RUSS5 *Его конь и говорит своему брату: «Ну, брат мой - конь треногий! Взвейся вверху и шиби Кощея Бессмертного, и убьем его. А не то я вас обоих убью!» Этот треногий конь взвился кверху, шиб Кощея Бессмертного; развели огонь, сожгли труп, пепел метлой размели.*
- RUSS6 *Догнал змей Ивана-царевича, взмахнул мечом; вдруг кобылица вскинула задом и расшибла голову змею. Змей упал на землю, Иван-царевич опустилса, разбил его на мелкие части и закопал в разные места.*
- RUSS7 *Нагнал он Ивана, вынул меч, размахнулся, хотел по бедрам коня ударить, рассечь его, а иванов конь как даст задней ногой и попал Кощею прямо в лоб. И шиб его с коня. Иван тем временем не дремал, соскочил с коня и кощевым мечом отсек Кощею голову. Развел огонь, положил голову на огонь, сжег, а пепел пустил по ветру.*
- RUSS8 *Стал он подгонять, стал Иван-Царевич яйцо подымать, стал Кашишей умирать. Брат брату говорит-который был под Кашишем бессмертным - „Становись, - говорит, - подожди!“ А Иван-Царевич яйцо взял, стал, а как разжал, Кашишей с лошаде повалился. Тут он его зажог, пепелок развеял, к верху поднялось и сказка решилась.*
- RUSS25 *Однако Кощей велит ему подниматься. В это время Неугомон-царевич напал на него; его конь также стал бить Кощея копытом, Кощей упал и прямо в огонь и сгорел.*

V ďalšom variante RUSS9 rozprávač zapája do deja ženskú postavu, ktorá posielala hrdinu do služby. Služba AT552A prebieha prvé dva dni s použitím darovaného predmetu,

posledný deň pomáhajú hrdinovi zachránené zvieratá. Rozprávač spája získanie koňa s jeho ochranou pred vlkami (porovnaj RUSS1, RUSS3b, RUSS4, RUSS5). Tá však nastupuje až po zabití škodcu.

V RUSS11 sa rozprávač zameriava v závere na rozhovor bratov-koňov a kladie tak dôraz na práve tieto dve postavy. Smrť je prepojením AT552A+302.

RUSS11 Конь пошел к брату, а он пошел к ей в дом. Конь отворил только двери, - брат обрадовался: малога брата увидел. «Где ты, малой брат, прожился долго время? я тебя не видел!» - «Я прожился у Яги-Ягишны; она меня заморила... Помоги Ивану-царевичу Кошшея Бессмертного убить!» - «Ево убить левой рукой: кабы достать с дубу яйцо, вот ево и смерть!» - «Это мы достали, у нас в кармане!..» - «Ты, брат, айда шагом; а если пойдёшь рысью, то мне не догнать тебя!..» (...) Являлся он, между тем, к коню. «А что, конь, гось был?» - «Был». - «Елену Прекрасную увёз?» - «Увёз». - «А скоро ли мы можом ево догнать?» - «Да если шагом повезёт, дак догоним, а рысью побежит, - вовеки не нагнать». Садился на коня, отправлялся ево догонять. Догнал ево дорогой, остановил: «Ну, я теперь нарушу тебя, Иван-царевич, тебе будет и жить!» Иван-царевич слезал с коня: «Давай теперь мы с тобой побратуемся!» Вынял из карману яйцо, ударил Кошшея Бессмертного по лбу, - он тут и кончился.

V mnohých ruských variantoch látka AT552A úplne chýba. O nedochovaní látky nasvedčujú buď úteky, alebo výslužka. AT552A je v RUSS12 opísané obzvlášť stručne. Pri poslednom úteku nie sú zachované ani loci communes, ani priame stretnutie so škodcom. Látka tak postráda zmysel, keďže rozprávač neumocňuje dôležitosť získania rýchleho koňa v opise posledného úteku.

RUSS12 Иван-царевич поехал. Марью-царевну взял и увез на жеребенке. Кощей на своем коне не мог их догнать. А Иван-царевич и Марья-царевна стали жить-поживать да добра наживать.

V RUSS13 nastáva smrť hrdinu hneď po oslobodení škodcu, v dôsledku čoho rozprávač vypúšťa z rozprávania neúspešné úteky. Hrdinu posielala do služby baba podobne ako v RUSS9. Posledný útek v RUSS13 prebieha dokonca bez účasti škodcu (porovnaj RUSS11).

RUSS13 Приехал Иван к Елене-красе, золотой косе. У Елены-красы, золотой косы, еще старшие этого коня есть: этот конь как услышал брата, узды перервал, двери переломал - навстречу бежит. Они стали с Еленой-красой, золотой косой, договариваться, стали собираться и поехали в государство к старшему зятю.

Varianty RUSS14 a RUSS15 neopisujú AT552A. V RUSS14 je služba nahradená narodením a krádežou žriebäťa (porovnaj RUSS1, RUSS3b). Rozprávač spája kobylu škodcu so získaným žriebäťom a neposúva tak hrdinu do ďalšieho prostredia. V RUSS6 a RUSS14 je opísaný rovnaký vzťah koňov odlišne.

- RUSS14 Кобыла и говорит: - Сынок, поддай. А он и говорит: - Ты, мам, всю жизнь работала, тебе можно и поддать, а я только работать начинаю, мне нельзя поддавать. Вот он через реку и перепрыгнул. А кобыла и не могла, с Кощеем Бессмертным и потонула.*
- RUSS6 Сел змей догонять, догоняет на дороге и кричит под змеем жеребец: «Подожди, matka, подожди, мать-кобылица!» Отвечает под Иваном-царевичем кобылица: «Нет, говорит, сын мой, ты помоложе меня, ты должен потише и пониже ехать!»*

V RUSS15 rozprávač miesto AT552A zamieňa okrídleného koňa hrdinu za drakovu kozu. V deji tak nastáva vtipný paradox. Náznak AT552A má trojnohá koza, ktorej opis rozprávač nevysvetľuje.

- RUSS15 Коня крылатого оставили у парадного. Сели на треногую козу и погнали. Кащей пробудился. - Ох, - говорит, - опять уехали. Выскочил. Сести бы на козу, а ее нет. Увидел этого коня, сел на него, полетел, и вот немного бы не доехать до зятей, опять догоняет. Иван Царевич крикнул: - Эх, - говорит, - конь, подними своего послушника под небеса и расшиби его вдребезги!*

V RUSS16 kôň škodcu vôbec nevystupuje v rozprávaní. Vývoj je bez loci communes a opisu neúspešných útekov. Rozprávač si viac všíma oživenie hrdinu. Pri poslednom úteku škodca naháňa hrdinu na čarodejnicu, u ktorej hrdina slúžil. Smrť prostredníctvom koňa rozprávač ponecháva.

V RUSS17 je zhodne s RUSS4 zachovaná asociácia s vodou (vid' SKK1). Záchrana zvierat pred AT552A je spojená so švagromi, ktorí radia hrdinovi, čo má robiť, až stretne zvieratá – táto časť deja je nadbytočná. Rozprávač v službe oddeľuje výslužku nie podľa vzhľadu, ale podľa pohlavia.

Varianty RUSS19–21 naďalej tvoria kompaktný dej, ktorý sa vydeľuje od ostatných. Vo všetkých troch textoch hrdina slúži za peniaze. Rozprávač sa už v ďalšom vývoji deja ku škodcovi a ženskej postave nevracia. Prostredníctvom AT552A hrdina získava finančné prostriedky a vracia sa domov. Je evidentné, že rozprávač poznal tradičné spojenie AT422*+552A, avšak poslednú látku už nezakomponoval do predchádzajúceho deja a oddelil tak hrdinu v záver od celého rozprávania (vid' Príloha 422 552/14). „У Соровикова (RUSS21, rozn. autora) момент поисков отсутствует. Служба героя у ведьмы, таким образом, сюжетно не оправдывается.“ (RUSS21: 314) Rozprávač umocňuje sociálny ráz, keď hrdina oslobodzuje sluhov a káže švagrom uväzniť babu.

Nasledujúci variant RUSS25 je opísaný detailne, predovšetkým v časti neúspešných útekov. Ženská postava v AT552A väzní predchádzajúcich sluhov (asociácia na AT850; porovnaj RUSS21). Rozprávanie tak nevyžaduje typický opis príbytku.

- RUSS25 Пришел к вдове богатыря; у ней сидят прикованные на цепи богатыри, которые прежде пасли у нее лошадей и не могли укараулить. Они говорят ему: «И ты будешь с нами.» Та послала его караулить тридцать три кобылы.*

Do deja je zahrnutá epizóda, kedy hrdina získava silu z vody. Rozprávač v deji túto situáciu ďalej nerozvíja ani nezapája do rozprávania.

V RUSS26 je opis ženskej postavy podobný CZZ2. Zároveň AT552A je oslabená, keď rozprávač vkladá do deja slúžku, ktorá hrdinovi radí, akého koňa si má vybrať. Rozprávač nevydeľuje slúžku od baby, ako to bolo v predchádzajúcich variantoch (porovnaj BLRUSS6).

RUSS26 Пришел он в змеиный дом, богатыря заперта за железными решетками. Он те решетки изломал, взял ее и поехал. Змей прилетает - нету. Сел на своего коня (а змеиные кони летают под облака), взвился он под облака - и чуть-чуть видно их.

Posledný útek, podobne ako predchádzajúce, rozprávač opisuje bez loci communes a hrdina v priamom boji zabíja škodcu. „Сказка изложена очень сжато, некоторые эпизоды ее лишены традиционной сказочной разработки, троичности, характерной для волшебной сказки (выбор Иваном коня, расспросы матери о смерти Кощея).“ (RUSS27: 231)

Látku AT422* v novom variante RUSSS1 nahrádza priame väznenie ženskej postavy u škodcu. V nadväznosti nato hrdina umiera hneď pri prvom úteku. Prostredníctvom úvodnej látky *Švagrovia zakliati na zvieratá* (AT552) hrdinu oživujú švagrovia.

RUSSS1 У царя был конь Полкан-Полканыч, с'едал 300 мер овса и выпивал 100 ведер воды, делал 7 верст одним шагом. Догнал вора с Еленой. Всадник забрал Елену, а его расстрепал.

AT552A je nahradená krádežou žriebäťa. Rozprávač rozširuje krádež, keď prvýkrát kradne žriebä kobyle vlk a následne vlkovi hrdina.

RUSSS1 „В лесу есть кобыла, у ней двенадцать жеребят и каждую ночь по жеребенку уносит волк. Если сумеешь украсть жеребенка у волка-ты женишься“. Пошел Иван. Долго ждал. Смотрит, идет волк и жеребенка несет. Принес, положил и сам заснул. Иван подкрался и унес жеребенка.

Rozprávač v závere využíva loci communes a dosť striedmo zakončuje dej. Škodca vystupuje počas celého deja ako pasívna postava, ktorá priamo nevstupuje do deja.

RUSSS1 Дождял двенадцати часов ночи, вышла Елена, он ее украл и сам сел на кобылицу и ускакал. Царь в погоню послал своего Полкан-Полканыча, но он его не догнал. Привез Иван Елену в свое царство и женился на ней.

Fragment AT552A v RUSSS2 je vložený do látky Andrejeva SUS400*B, kde nie je dochovaný záver v štandardnej podobe (spája práve fragment AT552A). Hrdina s pomocou zvierat stráži dva dni kone a získava radu, kde môže nájsť pani. V deji nevystupuje škodca. Rozprávač vzhľadom na priebeh deja mení výslužku, ktorú prispôsobuje SUS400*B. Z látky AT552A je v texte zachovaná vyhrážka ženskej postavy a trestanie kobýl.

RUSSS2 - Упасешь два раза моих лошадей, тогда я скажу, где царица. Если не спасешь, то видишь перед моим домом колья: на каждом голова, только один кол, если не спасешь коней, то на нем будет твоя голова. (...) Вечером стал юноша, смотрит: лошади собрались. Он пошел спать ночью на сеновал и слышит: старуха лупит кобылу палкой (...) Тогда старуха сказала: - Вот за этим морем есть замок, на самой башне стоит эта царица. Юноша достал корабль и привез свою царицу домой.

Vuk Stefanović Karadžić v JUG1 oproti zápisu Gruja Mechandžića rozvíja priame vety a v niektorých miestach ich oproti pôvodnému zápisu dopĺňa. Priamy zásah do deja je viditeľný jedine pri zmene strážených zvierat. Mechandžić posledný deň služby spomína nielen kobyly, ale aj žriebä; pravdepodobne na základe toho Karadžić žriebä dopĺňa aj do prvých dvoch dní služby. Dej v detailoch viac približuje čitateľovi v miestach a prostriedkoch, ktoré si ústny prejav nevyžaduje. Zároveň konkretizuje opis deja, avšak špecifické slovné spojenia a formuly necháva bez zmeny.

*JUG1 Онда он отиде у ону планину к баби, и дошавши к њој рече јој: "Помози Бог бако!"
А она му прихвати Бога: "Бог ти помогао, синко; а које добро?"
Мех. И тако нађе бабу. Питага штаћешъ Синко...*

*JUG1 Како то види, препадне се на скочи да тражи кобилу, и тако тражећи је удари на некаку воду. Кад је види, онда се сети оне рибице што је из локве у воду бацио...
Мех. (...) кадъ еданпутъ али онъ заспао кад се онъ пробуде [!] али онъ љши на едномъ паню, ћипи онъ нема ту кобиле штаће сироме тражеје покрај едне воде. Али она рибица изтрчи изводе...*

*JUG1 Кад змај дође кући, она му се стане умиљавати и превижати се око њега, и од сваишта се с њиме разговарати...
Мех. Кадъ дође змај онасе разговара иниме от сваишта...*

*JUG1 (...) у бабе има једна кобила и ждребе, па ту кобилу и ждребе ваља чувати три ноћи, ко за три ноћи сачува кобилу и ждребе, баба му да коња да бира којег хоће.
Мех. Има у бабе една кобила и ждребе пазатри ноћи ако не сачуваишъ кобилу глава таки отцечена.*

Závèrečná látka v JUG4 a JUG5 je maximálne zostručnená. Rozprávač prechádza priamo k službe, kde hrdinovi pomáhajú v oboch variantoch zvieratá. Rozprávač ich pomoc nezdôvodňuje. Oproti primárnemu variantu JUG1 je služba v JUG5 rozšírená o počítanie zrn (viď BLRUSS1). V JUG5 sa hrdina dozvedá od líšky, kam má ísť do služby. JUG4 je zkyrozprávaním v priamom slova zmysle. Rozprávač používa priamu reč iba v dialógu baby s kobyly. V Prílohe 400 422 552/11 je viditeľný rozdiel v štýle rozprávania. Ten postráda priamy kontakt so škodcom. V závere je len strohá zmienka, že škodca nemohol chytiť hrdinu (bez smrti škodcu).

JUG4 Nato pravi zmajica: „Kako je to?“ Kobilu pa ji odgovori: „Njemu so ribe na pomoć.“

V deji JUG5 je opísaný útek na vyslúženom koni, ktorý nasleduje po AT552A. Opakuje sa trikrát, pričom prvé dva úteky sú neúspešné. V strohej forme rozprávač zachováva loci communes. Škodca zomiera na základe dohovoru medzi koňmi (porovnaj RUSS11) bez zásahu hrdinu alebo ženskej postavy. Rozprávač zachováva kombináciu látok AT422*+552A, avšak získanie koňa nezapája do deja a v závere nie je jasné, či služba bola pre dej podstatná. Neúspešné úteky sa neuskutočňujú na obyčajnom pred (AT552A), ale na koni získanom. Tým sa stiera význam služby.

Ďalšia skupina textov JUGG, až na JUGG3 a JUGG6, je zakončená AT302 (JUGG1, JUGG4, JUGG5; JUGG2 nie je dokončené – končí AT422*).

Variant JUGG3 obsahuje fragment AT552A (získanie ožrebáneho koňa). Po AT422* nasleduje návšteva švagrov a sestier (ktoré sú pasívne postavy a nezasahujú do deja), a stretnutie so ženou. Podmienkou pre získanie koňa je usmrtenie kobyly. Škodca má trojnohého koňa, čo umocňuje zložitost' „služby“. Napriek ťažkému získaniu koňa, v deji nie je opísaný útek a hrdina sa stretáva so škodcom v priamom boji, v ktorom ho poráža. Kôň nepredstavuje ani prostriedok pohybu, ani sily. Je to pasívna postava, ktorá nezasahuje do deja a ktorej rozprávač nedáva žiaden priestor ani špecifické vlastnosti. Fragment úteku na koni je značne narušený, účasť trojnohého koňa a krádež žriebäťa však napovedajú o vzdialenej znalosti kombinácie látky AT422*+552A.

Rozbor posledného variantu JUGG6 je súčasťou analýzy CZZ2. Nové varianty s AT552A v južnoslovanskom prostredí neboli doplnené. Tento typ je spojený v danom prostredí iba s AT422*.

Bulharské varianty BLG1–4 vychádzajú z JUG1, na čo poukazujú spoločné detaily, ktoré v iných textoch opísané nie sú. BLG1. Medzi BLG1 a JUG1 nachádzame najvýraznejší rozdiel v tretej deň služby, kedy hrdinovi pomáhajú vrany nie vlk (viď Príloha 400 422 552/12). V BLG2 rozprávač sústreďuje silu škodcu do dvoch srdc koňa, v súvislosti s tým v deji ženská postava dvakrát vyzvedá u škodcu. Rozprávač sa v AT552A drží základnej dejovej línie vo väčšej miere než v predchádzajúcej látke. Spoločné detaily s JUG1 a BLG3 sú v Prílohe 400 422 552/13 a Prílohe 400 422 552/15. BLG3 a BLG4 sa taktiež vyvíjajú v dejovej línii JUG1 (Príloha 400 422 552/14). BLG3 ako jediný bulharský variant (vrátane BLG1) zachováva formulu privolania kobýl podobnú JUG1 (viď BLG4). Rozprávač však z rozprávania vypúšťa loci communes neúspešných útekov. Uvádza ich až pri poslednom úteku, čo poukazuje na to, že ich poznal. V BLG4 má drakov kôň šesť krídiel, hrdinov dvanásť (rýchlost' koňa je vyjadrená počtom krídel; porovnaj BLGGG2). O vplyve JUG1 na BLG4 svedčí zvolávanie koní, ktoré je odlišné od BLG1.

- BLG4 - Много лесно! Земи - казва - на кобилката юздата, удари я три пъти в земята и кажи: "Дур,бабина кобилка!" Тя ще ти дойде!
- JUG1 "Ево је међу нама, створила се риба а ждребе рибић; него удри уларом по води и реци: дура бабина кобила!"
- BLG1 „Мусь, мусь, бабина кобылке!“
- BLG3 - Не бой се. Търляй космичките от дланта и викай: "Гюро бабина кобило" - сега ще дое.
- Schullerus13 »Ho, Stute der Alten«.

Látka *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A) je v BLG4 zostručnená, keď druhý a tretí deň nie je opísaný.

- BLG4 *Вечерта я кара да стане на лисица. На другата вечер да стане на вълк.*

Spoločným detailom vo variantoch z bulharského prostredia BLG2–4 je čistenie koňa trávou.

- BLG2 - Слушай, бате, земи откъсни малок трева та ма изтъркай, че немам време да стоя, че моя брат - вика - са обажда там - а кончето със вде сърца.
- BLG3 - Я - рекло - да сбереиш от тая трева така и да ма изтъргаиш целия - кончето му вика, магарето още било.
- BLG4 - Чорбаджи, сляз от мен! Тва, земи малко трева от полето, потъркай ме по челото и се качвай!
- JUG1 *Кад га одведе у једну шуму, отре га и уреди, а коњ сине као да му је златна длака.*

Z rozboru látky je evidentné, že bulharskí rozprávači poznali loci communes, avšak iba zriedka ich v rozprávaní použili v plnom znení.

BLGG4 v sebe naďalej spája rôzne doplňujúce situácie. Pri neúspešných útekoch sa rozprávač zameriava na škodcu a hrdinu, nie loci communes.

- BLGG4 *Кончиту зелу дъ цвили и убадилу нъ змейът, чи юнакът му зел жинатъ. Оци същеет час змейът съ върнал, къчил съ нъ кончиту си и нъстигнъл Лъзъринъ и юнакът, па рекъл нъ юнакът: „Зей си идинеет живот.“ И си зел Лъзъринъ. Юнакът слът твапак ги видял ъс камъчиту и пак зел Лъзъринъ и пучнал дъ бягъ с ней колкуту силъ имъл, ъмъ кончиту пак убадилу нъ змейът, и той, къту ги нъстигнъл, рекъл: „Зимай си и другеет живот.“ Па си зел Лъзъринъ. Юнакът видял, чи ни мой изля нъ гльвъ с тоо змей, зътва съ млогу зъкърил. Ут тугивъ съ било миналу цялъ гудинъ.*

Smrt' škodcu je spojením fragmentu AT552A (hrdina slúži u škodcu) a AT302 (hrdina musí získať vajce). Škodca sám hrdinovi vraví, ako ho môže zabiť (porovnaj BLRUSS, RUSS).

- BLGG4 *Змейът му къзал: „Жъ ти дам Лъзъринъ, ъмъ ъку мойиш ми испаси три дри конйът и дъ ми нъмериш силтъ. Юнакът съ убрекъл и зел дъ му пъсе конйът.*

Po získaní koňa nasleduje fragment AT302 (bez pomoci ďalších osôb). Loci communes sú zachované iba vo forme rozhovoru koňov o tom, kto ich bude lepšie kŕmiť

(drak ľudským mäsom, hrdina trávou a vodou). V závere sa ešte rozprávač vracia k druhému bratovi, ktorého hrdina oživuje (fragment látky *Bratia-bliženci* AT303).

V novom bulharskom variante BLGGG1 je AT552A zakomponované do *Panny labute* (AT400). Dôvodom AT552A nie je získanie koňa, ale možnosť dostať sa cez službu k hľadanej žene. Podobne prebieha RUSSS2, kde ženská postava (baba) a služba u nej taktiež predstavujú možnosť ako sa dostať k nastávajúcej. Kôň je pomocníkom hrdinu pri úteku so ženou a dieťaťom a cestou ich mení (fragment AT313; úlohy ženy na seba preberá kôň). V deji nevystupuje škodca.

BLGGG1 - Слушай, ти си тръгнал да дириши самодивите, ама треба да знаеш, че треба да минеш през мойта колиба, оти там са намира вратата на тяанее дворей! Яз ша та пусна да минеш, ама аку ми пасеи жаребеца три дни и аку съумееш да го опазии, оти онее е ного луд! (...) Ама като идеи довечера при бабата, ни и го давай, ами го шибни с една пръчка и онее ша та заведе при жена ти и детето ти! Инак ведата никогаи нема доброволно да ти отвори вратата на самодивское дворец!

RUSSS2 - Упасеишь два раза моих лошадей, тогда я скажу, где царевна. Если не упасеишь, то видиши перед моим домом колья: на каждом голова, только один гол, если не упасеишь коней, то на нем будет твоя голова. (...) - Вот за этим морем есть замок, на самой башине стоит эта царевна. Юноша достал корабль и привез свою царевну домой.

BLGGG2 začína AT552. Tradičná látka *Drak pribitý na stene* (AT422*) je zamenená chytením škodcu (a mladío nameri jedin čovek една педа висок, а брадата му един лакат - педа човек, лакот брада...), ktorý následne unáša ženskú postavu. Vložený dej medzi AT552 a AT552A je iniciatívou rozprávača. Poukazuje na to neúplná látka, ktorá miesto troch úloh pozostáva iba z jednej, a meno postavy. Rozprávač spája neúspešné úteky s návštevou sestier, čím nadväzuje na úvodnú látku. Záverečná látka AT552A neprebíha v štandardnej debovej línii. Hrdina na radu starého orla kradne v jaskyni žriebä s 12 nohami a chráni ho pred vlkami (porovnaj RUSS). Sila koňa je charakterizovaná počtom nôh. Rozprávač na to poukazuje hlavne v závere pri poslednom úteku prostredníctvom loci communes.

Posledný bulharský variant BLGGG3 obsahuje fragment získania koňa. Služba je nahradená krádežou žriebäťa. V súvislosti s tým je škodcom napol človek, napol kôň (rozprávač to zdôvodňuje neúspechom škodcu podkuť celého koňa a ten na neho spadol). Hrdina uteká so ženou na ukradnutom žriebäti a s jeho pomocou zabíja škodcu. Dej neobsahuje loci communes. Samotná látka AT552A v deji nevystupuje. Rozprávač však veľmi zaujímavo vysvetľuje vzhľad škodcu, ktorého zároveň zapája do deja.

Látka AT552A je v jedinom macedónskom variante MACC1 zjednodušená, keď hrdina ohrozuje kobyľku a v závislosti na tom spĺňa službu bez ďalších postáv. „Vůbec je tu únos dívky od netvora vypravován stručně, jednodušeji, než v jiných versích této látky.“ (MACC1: 435) Výslužkou sú dva žriebäťa – jedno pre hrdinu, druhé pre škodcu. Rozprávač

spája útek so zabitím kravy a napojením škodcu mliekom. V deji nie je uvedený dôvod a vplyv mlieka na škodcu. Počas úteku rozprávač používa loci communes (viď Loci communes AT552A).

Nemecké preklady Kuldovho variantu pokračujú v Wenzig⁶⁹ a Vernaleken⁴⁷ aj v ďalšej látke pod vplyvom CZZ1 (viď Príloha 422 552/18). V závere Vernaleken⁴⁷ chýba celá časť oslobodenia ženských postáv a švagrov (chýba aj opis ako ide hrdina pre živú a mŕtvu vodu a pod.). Zachovaná látka AT552A však naďalej potvrdzuje prepracovanie českého variantu a nie zápis nového. Poukazuje na to predovšetkým darovanie dvoch koňov a nutnosť presadnúť na horšieho – detail, ktorý sa v iných variantoch neuvádza.

Oba maďarské varianty Sklarek² a Ortutay⁸ pokračujú ďalej neúspešnými útekmi na koňoch, ktoré boli zakomponované do AT422*. Rozprávači tak prepájajú obe látky, avšak kone už nie sú súčasťou AT552A iba ich sprostredkovateľom. V oboch variantoch sú zachované obširne loci communes v dialógu koňa a škodcu a aj v závere medzi bratmi. V Ortutay⁸ hrdinu oživuje pri štvrtom neúspešnom úteku kôň spolu s hadom, čo pripomína vsuvku v SKKK1, kde hrdina pomáha hadovi, ktorý ho neskôr taktiež s pomocou koňa oživuje. Služba prebieha prostredníctvom AT554. Tretí deň je zhodný so slovenským prostredím (viď SKK6). Posledný útek je v oboch variantoch zachovaný s loci communes, avšak v odlišnom rodinnom zväzku.

Sklarek2 »Du wartest nicht, mein Sohn!?!« »Ich warte auf dich, Mutter, wenn du den Drachen so hoch hinaufschleuderst, dass er zu Wagenschmiere wird, wenn er niederfällt. Sonst kannst du ihn hinter mir herschleppen, so lange die Welt steht.«

Ortutay8 „Bleib stehen, Brüderlein, er zerreißt mir die Eingeweide!“ „Geschieht dir recht, wenn du nicht imstande bist, ihn abzuwerfen, so dass er zu Mus wird, wenn er unten ankommt!“ antwortete Jancsis Pferd.

V závere Ortutay⁸ rozprávač zakončuje úvodnú látku *Princezná na strome do neba* (AT468), keď hrdina prináša kráľovi jablká (porovnaj SKK1). V Sklarek² je AT468 motivovaná zvedavosťou kráľa a hrdina sa na zem vracia už po AT422*. V závere Sklarek² rozprávač s nadsádzkou spomína Slovákov, čo je spôsobené historickým vnímaním slovenského národa v maďarskom prostredí, nie vplyvom variantu na slovenské varianty alebo naopak.

Sklarek2 Als des Drachen Pferd das hörte, bäumte es sich, warf den Drachen so hoch empor, dass er zu Wagenschmiere wurde, als er niederfiel. Dorther holen die Slowaken die viele Wagenschmiere!

V Jahn³ sa hrdina po AT422* vracia na zem. Rozprávač pri neúspešnom úteku využíva dialóg medzi škodcom a koňom bez použitia loci communes. Do deja taktiež včleňuje trojného koňa škodcu, ktorému prispôsobuje dej AT552A (hrdina musí ochrániť

vyslúžené žriebä pred vlkmi). Hrdinovi pomáhajú ušetrené zvieratá. Strážené kobyly sa počas služby neskrývajú ani nemenia. Rozprávač opisuje kobyly ako reálne postavy (utekajú 10, 20, 30 míľ, kým hrdina spí). Realistický podtón má aj výslužka, ktorú si hrdina vyberá na základe poznámky malej dcéry baby, u ktorej hrdina slúži. Tá pri odchode vkladá silu žriebäť a do posúchu (porovnaj SKK7, SKK14). V závere deja drakov kôň zabíja pána spolu s hrdinovým koňom. Loci communes sú zachované zjednodušené v opise rodinného zväzku koňov.

Jahn3 „*Schwesterchen, wirf ihm ab!*“

Rodinný vzťah rozprávač infiltruje aj do záveru deja. Hrdina podobne ako v CZZ1 stína koňom hlavy a tí sa menia na súrodencov. Záver deja kazí, že rozprávač uvádza odklätie až po určitom čase (po svadbe a smrti kráľa), ktorý nie je zakomponovaný do rozprávania.

Rumunské varianty z predchádzajúcej časti práce pokračujú látkou *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A). Rozprávači sa po odlišných úvodoch sústreďujú na rovnakú látku a opisujú ju detailne s častými loci communes. Dejová línia je zhodná vo všetkých troch prípadoch. V náväznosti na úvodné látky hrdinovi v službe pomáhajú švagrovia (Schullerus11), alebo ušetrené zvieratá. Vo všetkých troch prípadoch je rovnaký priebeh tretieho dňa, kedy sa strážené zvierata menia na vajcia (viď SKK6). Charakteristické detaily služby sú taktiež zachované vo všetkých troch variantoch (príbytok baby, stretnutie so ženou pri vode, 1 rok služby/3 dni). Podobné dúrenie zvierat s JUGG1 je v Schullerus90 (viď BLG4).

V náväznosti na úvod deja hrdina v Schullerus13 uteká na medenom, striebornom a zlatom koňovi. Nie je to však súčasť AT468, ale návštevy nadprirodzených postáv Pondelka, Piatka a Nedele pred AT422* (porovnaj SKK1). Látku AT552A rozprávač spája s AT422*, keď hrdina slúži u matky škodcu. Trojdňovú službu rozprávač vysvetľuje ako historický fakt (Damals hatte ein Jahr nur drei Tage.). Rýchlosť koní je v rumunských variantoch znásobená.

Schullerus13 Er gab ihm noch ein gutes, darauf schüttelte es sich und stand auf; da aber stand an seiner Stelle ein schönes Pferd mit sechs Füßen.

Schullerus11 Als Lohn sollst du nur das schwächste, verderbte Füllen verlangen, es sieht nur so aus, weil es ein schmutziges Fell hat, damit es niemand stehle, aber es ist das mutigste, es hat neun Herzen.

V Schullerus1 (AT552A+516+460) predstavuje styčný typ *Skamenený sluha* (AT516), na ktorý sa v úvode viaže AT552A a v závere látka *Cesta k Bohu pre odmenu alebo odpovede na otázku* (AT460). V úvode deja je opísané zázračné narodenie prvého hrdinu a cároviča bez

detailov, ktoré by úvod priradili ku konkrétnemu typu. Látka AT552A je zdôvodnená krádežou ženy, ktorú ide hľadať prvý hrdina (narodený spolu s cárovičom z jablka). S pomocou ušetrených zvierat hrdina slúži u baby a získava koňa, ktorý je prostriedkom únosu ženskej postavy od draka. Ten má v deji úlohu únoscu a je vcelku pasívna postava. Rýchlosť vyslúženého koňa rozprávač vyjadruje troma srdcami. V AT552A sú rovnako ako v iných zápisoch Schullerusa zachované detailné loci communes počas celej látky (viď Loci communes AT552A). Na AT552A nadväzuje AT516, ktoré prebieha pri návrate domou. Negatívne postavy predstavujú rodičia cároviča, čo je zdôvodnené narodením z jablka. V záverečnej látke sa hrdinom stáva cárovič (prvý hrdina v súvislosti s AT516 skamenel), keď na AT516 rozprávač napája AT460 a cárovič ide pre odpovede k Bohu a sv. Petrusovi. Rozprávanie pôsobí kompaktné, hoci na neštandardné spojenie látok poukazuje nutnosť použiť v deji dvoch hrdinov.

2.3.4. ŠPECIFICKÉ LOCI COMMUNES V AT552A

Látka *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A) priamo neuvádza loci communes, ktoré by boli viazané na konkrétnu dejovú líniu. AT552A však predchádzajú neúspešné úteky hrdinu so ženskou postavou vyjadrené loci communes, na ktoré nadväzuje odchod do služby k ženskej postave. Zároveň sú loci communes zachované v závere deja pri poslednom útoku hrdinu na vyslúženom koni.

Loci communes únosu ženskej postavy sú rozdelené do dvoch častí v závislosti na tom, koľko životov získal hrdina v AT422*. Prvú časť tvoria neúspešné úteky pred AT552A, druhá časť opisuje posledný útek po AT552A. Vo väčšine prípadov sa jedná o dva až štyri úteky, ktoré nezriedka končia smrťou. Dialóg koňa a škodcu má rovnakú podobu vo všetkých útekoch, či už úspešných, alebo neúspešných, odpoveď koňa pri poslednom útoku je odlišná (negatívna).

Slovenský varianty obsahujú bohaté loci communes, ktoré v sebe spájajú jedlo, pitie, fajčenie a v niekoľkých prípadoch aj spánok. Najzachovalejšie sú vo variante Czambel118, ktoré s opakujúcim sa útekem gradujú. Zaujímavosťou zostáva, že vo všetkých štyroch slovenských variantoch, kde je uvedené fajčenie (SKK6, SKK9, SKK14 a Czambel118) je použité označenie „dohan“ (tabák; šarišské a zemplinské náročie).

SKK1 Sadli oba na tátoša, krčiažky sa štrngli a drak vyzrie z diery: „Mám času sa naobedovať, mám času sa v karty zahrať; tvojich sto krokov a môj jeden; veď ty sem viac neprídeš!“ zreve nahnevaný drak. „Ej nemáš času obedovať,“ zvolá drakov tátoš, „len pod' a sadaj!“

- SKK5 „Vstávaj hore, mládenec ti zobraľ Ilonu!“ „Mám čas! Sto jeho krokov jeden mój krok!“ povedal drak.“
- SKK6 Vzal ju a uháňal s ňou het a Anička s krčahmi zaštrngla. Drak sedel doma a pil víno. Keď počul štrngot, povedal: „Ešte funt dohánu vykúrim a vedro vína vypijem.“ Ale jeho tátoš povedal: „Nemáš času, lebo ten je inakší ako ja, toho tak ľahko nedostaneme!“
- SKK7 Čert sa pejtau: „Či môžeš desať centó mäsa zesťi a desať okoví vína vipiti a s tó siló dohoniť?“ „Ej, nemôžeš, lebo tájde Janko s paňó na ton kóňikovi, čo má šest' nóhu.“
- SKK9 „Čože ti je, Tátošík?“ kričel na něho šarkan, „či nemáš seno ako zlato, vodu ako víno?“ „Mám seno ako zlato, vodu ako víno, ale krásnu Ulianu Janko princ ti odniesol,“ – odpoveděl Tátoš. „Eh, muožem ešte hodinu spať, hodinu dohan kúrit' a ešte sa ich strasieme,“ – zvolal šarkan. „Něsmíš hodinu spať, ani dohan kúrit' a ešte sa ich něstrasieme, lebo ich něsie muoj mladší brat, ktorý je rýchlejší mňa!“ odpoveděl Tátoš.
- SKK11 ... hovoril mu (šarkanovi) móžu prv zjesť dvanásť chlebov a vypit' dve bočky vína a že ich ešte dohonia“
- SKK12 „Darmo me ty biješ, nedostaneš ty vjacé toho princa, lebo ja znám, akýho on Tátoša má, čo by som se já naráz pretrhnul, predce vy som ho nedohonil, a len sa vrác do zámku!“
- SKK14 „Vtom začal drakov tátoš v maštali búchať, a keď šarkan k nemu prišiel, hovoril mu, že mu ukradli paniu.“ „Ešte muožeš jednu fajku dohanu vyfajčiť, vína holbu vypit' a vyspať sa dobre, ešte ich dohonieme.“
- SKKK1 Tátoš šarkaňou počne dupotať, že sa len tak zámok ozvávau. Šarkáň príde i zpitá sa: „Čuo je?“ „Sedaj, ženu ťi odvlekli.“ „Či sa ešte muožem naobedovať?“ „Aňi len za okamžeňja sa baviť, sadaj!“
- SKKK2 „Hor sa, tátoško (tátošíku) mój! Ukradli nám paňú, pojdeme za zbojníkom (ním), čo myslíš, či ho dohonieme?“ „Hajáj! aj sa najeme, aj naspíme, aj ho ešte petrás dohonieme.“ (...) „Hor sa, tátošík!“ zavolá, „zas nám paňú ukradli. Co myslíš, či ho dohonieme?“ „Ei, veru ho už nedohonieme, čuoby sme sa aj pretrhli, lebo je už triras mocnější odo mňa.“
- Czambel118 „Ked šedla, durkať Luciperov kuň v maštalňi. Priľeci ku ňemu Luciper: „Co ci je kuňu moj. Drahe víno piješ, hadbavne šeno žereš, co ci je?“ „Maľ si peknu paňu, mac ju už vecej ňebudžeš!“ „Koňu moj, dva korce oreškoch zhrížeme, dva ordovi (maď., súd) vína vipijeme, dva fajki duhanu vikurime, dva hodzini pošpíme, dohoňime jich!“ (...) „Koňu moj, co ci je, drahe víno piješ, hadbavne šeno žereš, co ci je?“ „Maľ si peknu paňu, aľe ju mac už vecej nebudžeš!“ „Tri korce oreškoch zhrížeme, tri fajki duhanu vikurime, tri hodzini pošpíme, dohoňime jich, dohoňime jich!“ (rozprávač zabudol dodať ordovi) (...) „Koňu moj, co ci je? Drahe víno piješ, hadbavne šeno žereš, co ci je?“ „Maľ si peknu paňu, aľe ju mac vecej ňebudžeš!“ „Štiri korce oreškoch zhrížeme, štiri ordovi vína vipijeme, štiri fajki duhanu vikurime, štiri hodzini pošpíme, dohoňime jich, dohoňime jich!“ (...) „Koňu moj, co ci je? Drahe víno piješ, hadbavne šeno žereš, co ci je?“ „Maľ si peknu paňu, aľe ju mac vecej ňebudžeš!“ „Pejc korce oreškoch zhrížeme, pejc ordovi vína vipijeme, pejc fajki duhanu vikurime, pejc hodzini pošpíme, dohoňime jich, dohoňime jich!“ „Ej, vera jich ňedohonieme, bo Janko ma tatoša silnejšeho ode mňa. Koňec i tebe i mňa.“

V českých variantoch sú loci communes zachované v CZZ1 a CZZZ1, avšak iba na úrovni upozornenia na útek ženskej postavy, bez opisu, čo môže škodca/kôň pred útekem vykonať.

- CZZ1 „Kde jest moje princka?“ Kuň odpoveděl: „Již jest tam ta, tentokráte je nedostaneme; přišel z poza červeného moře kuň, ten nás všechny přemuže.“
- CZZZ1 „Powěž, milý koni, co se stalo, žes tak náramným hlasem zařehtal, až gjem to daleko do lesa slyšel gsa na lowu?“ A maudrý kuň lidským hlasem odpoveděl swému pánu: „Gakž neměl gsem bolestně zařehtati, an w nepřjtomnosti twé neznámý sok unesl tobě newěstu, na nižto giž tak dlauhá léta čekáš we swé gi maje ochraně.“ Ale králowič Drslaw pousmál se při řeči swého wěrného koně a prawil: „Nechť unesl kdo chtěl newěstu mau, nebogjm se žebych geg nedohonil a tjmto swým mečem za geho opowázliwost nepotrestal, dokud mám tebe milý plawáku.“

Špecifikom slovenských loci communes sú krčiažky, ktoré upozorňujú škodcu na útek ženskej postavy. Na vplyv slovenského materiálu na poľský okrem kompozície variantu, poukazujú práve zachované loci communes.

PLL1 ... čísla kónewki i polećieli. Juści leca, a témčasém tatok zarzál. Smok sie go pyta, cego kces? a un mu pedział: dej mi becke wody i korzec wagli, bo Maryjá cárná nie nasa (oczywiście, żeby nadadlczy się i napiwszy mógł dobrze lecieć). (...) Tén tatok (smoków) rzi. „Cego kces“, pyta sie go. „Dej mi có przejeś, bo cárná Maryjá nie nasa.“

Odlišne od západoslovanských verzii sa zachovali loci communes u východných Slovanov. Kým u západných Slovanov bol dôraz na stravovaní a oddychu škodcu (kratší časový úsek), u východných Slovanov sa náskok utečencov predlžuje a trvá celý reálny rok, kedy škodca prechádza procesom prípravy nápoja (piva) od samotného sadenia až po konzumáciu. V bieloruských a ruských variantoch sú zachované loci communes bez vplyvu stredoeurópskej tradície (západných Slovanov), kým v ukrajinských variantoch je viditeľné spojenie rovnako ako v obsahovej časti západoslovanského a zároveň východoslovanského (bieloruského, ruského) vplyvu.

BLRUSS1 - Чаго ты, пёссяе мяса, зарзау? Ці ты на мяне ржэш, ці на жонку на маю? - Не, не на цябе, а на жонку та тваю! - А што табе мая жонка здзелала? - Нічога, - ка[ж]а, - яна мне не здзелала, толькі украу тваю жыну Иван Знайдзён! - О! Дак ты гэтага спужауся? Мы ж паедзем удвору да высечам ляда, на тым лядзе пасеем пианіцы, з тыя пианіцы наварым піва, таго піва нап'ёмся і то яго дагонім і жану адбярэм. Лошадзь гавора: - Не, - гавора, - хазяін, мы цяпер ужэ жаны не 'дбярэм! - Як то не 'дбярэм? Ён і схапіўся! - А так, - гавора, -ён ежэ выслудыу нашага меншага брата. Да у яго уся сіла ад нашых братцяя. Дак мы ужэ цяпер у яго не 'дбярэм жаны!

BLRUSS2 Конь змею і кажса змею: - Няма ужсо нашай гаспадыні-каралеуны. Змей пытае: - А дзе ж яна? - Зноу гэты паляшук забрау. - Да я ж забіу яго. - Швагры яго адкапалі, ажывілі і ён паехау. - Ці управімся мы ніву узараць, зжаць, піва напіцца? - пытае змей. Конь кажса: - Якое там піва! Не пасеем і чаю напіцца. - Ну, дык давай даганяць.

BLRUSS3 коню: а што, конь мой, гувора: ти догонимъ мы Ивана Ивановича, - звёзь ёнь опягь Марью Марьяну? - А чаму, каа, ня догонимъ: настымъ ячменя, наварымъ пива зь яго, нап'ёмся, да дванатцать разовъ скочымъ, дакъ и догонимъ, гувора. (...) Што, лошадь моя, гувора: Марья Марьяна ужэ увезяна моя, ти могомъ мы догнагь? Отвяццаа лошадь таа: трудно, гувора, догнагь! Тольки тымъ, моо, догонимъ, што яны удвохъ будутъ гхатъ на имъ!

BLRUSS4 Ёнь тоды кинувся, поганый Коцей, на свою стайню и спрашуя свое лошади триногя: што, говоря, лошадь триногая: нагонимъ Марью Кирбитовну? - Ни съпишиа нагонимъ. Иди, садися вячеряй и ложыся спать, а заутря уставай и будимъ нагонягь! (...) Прижджяя поганый Коцей изъ зьяриной охоты и спрашуя у куховарки свое: а йдгь Марья Кирбитовна? - Узявь мужъ яе. - Няужли ёнь отжывився? Ну, тыперь ужсо ня тжывитца, якъ нагоню! (...) Ну, што, говоря: нагонимъ мы Марью Кирбитовну изъ мужамъ яе? - Ну, нагонимъ-то нагонимъ, да ня возьмамъ!

BLRUSS6 - Ты чаго, воуча мяса, іржэш? А ты, пессе мяса, чаго выеш? А ты, совіна пер'е, чаго свішчаш? - А чаму нам не рзаць, і не выць, і не свістаць, калі нашыя панны няма! - Як можна быць! Я ж яго убіу, разбіу на дробны мак! - Не, - каець, - жыу! - Ну, нічога, - каець, - адбярэм! - Не, - каець, - не [а]дбярэш!

- BLRUSS7 - А ці дагонім мы іх? - А выкапаем упярод ляда, панасеем проса, да убяром, да натауком, да кашы наварым, да паядзім - і то у паударогі дагонім! (...) - А дагонім мы іх? - Дагонім, да не возьмем!
- BELRUSS1- Ці ёсць свёзды на небе, ці ёсць хадзяйка у дварэ? - Звёзды на небе як былі, так і ёсць, а хадзяйка у дварэ нямашака! - А ці магом дагнаць? - Дагнаць-то магом, алеузяць не магом!
- BLRUSS2 - Эхъ, лошадыъ моя богатырская, чаго ржешъ, чаго мяне зовешъ? - Вы спиця, а уже наша королевна увезена давно, и уже далеча отляцъгли! - А што, каецъ, лошадыъ моя, можамъ догнаць? - Можамъ! - А звоеваць? - Нгътъ, ня можамъ!
- UKRR2 Гадвабне шено йеи, чісте віно пійеи, красну газдіню маи. Конь гуторі: Мам алье йе нье мойа. Годны сме го здогоньіц? Годны льехко, льем руц до мње штірі хльеба ідвойку віна. (...) Пша креу, коньске месо, цо гребеш? Гадвабне шено йеи, чісте віно пійеи, красну газдіню маи. Конь му гварі: Мам, алье йе нье мойа. Чьарні Шаші скрічел на конья: Чі сме годны здогоньіц? Вера нье знам.
- UKRR3 - Гей, вовки би тебе з'їли, чому не даси мені відпочити?! Сіна й вівса не маси?! - І сіна, й вівса доста! Але твоєі жінки вже не є! Доки ти спав, викрали її. - Швидко за ними! - Ні, не поспішай. Ще встигнеи віко горіхів натокти й поїсти, бочку вина випити, то й так іх доженемо. (...) - Вовки би тебе з'їли! Голоден ти, пив би? - Не їв би, не пив би, а даю тобі знати, цо твою жінку вкрали. Але сього разу на моєму братові, татошеві, мчать. Того я вже догнати не годен. - Гей, цигани би з тебе шукуру здерли! Годен ти, лиш не хочеш!
- UKRR5 Цо ці хібі, коню мой? Чі нье маи стріберного шена, чі нье маи золатога оброку, чі ші смійадні? Нье хібі мі ньчъ, льем то мі хібі, же ці жену одньеслы. Та чі сом годзен ешчі йедну мажу догану покуріц і йеден акоу віна попіц? Годзен ші. (...) Цо ці хібі, коню мой золаті? Чі нье маи стріберного шена, чі нье маи золатога оуса, чі нье маи добрей, жімней воді? Нье хібі мі ньчъ; мам і цо йесц і піц, льем мі хібі газдінья, твояа жена. Та чі сом годзен ешчік штірі мажі догану покуріц, штірі акові віна попіц? Годзен ші гоуно.
- UKRR6 Весет теремтете, не маи што йїсті, жерті, не маи што піті, не маи газдіню шумну? Гварит: Мам йа што йїсті і што піті, але з газдінюм нам уш пречъ утьікают. Та можеме ми йїх пойіматі? О, газдо Ландобачьо, іше збол оріхи покусай і окіу віна випий, і цент дугану викури. Йа рас скочъу, два рас крочъу, та ше йїх перебігну. (...) Весей теремтете! Не маи што жерти, не маи што пити, не маи газдіню шумну? Мам што йїсти, мам што пити, а газдіню не мам, гварит, бо з газдінюм нам міцний Йанко уш утьікат. Та можу збол оріхи покусати, гварит і да з окіу вина випити? Можеш тріста чортіу зожерти, а й смоли сьа наптити, та газдінья веце не твояа.
- UKRR7 „коню Кривыло, зскочъ на могылу, поглянь въ кватерыну, чы дома наша Настасія Прекрасна?“ - Я, каже, и такъ знаю, шо нема. „А шо, доженемъ?“ - Та ше выоремъ, насіемъ пшеныци, помолотымо й помелемъ, та хлиба напечемъ, та поснидаемъ, и то ше доженемъ. (...) „коню Кривыло, зскочъ на могылу, поглянь въ кватерыну, чы дома наша Настасія Прекрасна?“ - Ни, каже, вже ййи Ив. Ив. Рус. цар. вкравъ. „А шо, пыта, выпинемъ, якъ выоремъ, насіемо пшеныци, змолотымо, змелемо та пойймо?“ - Э каже, теперь и готового николяы исты, бо пидъ нымъ мій дядько.
- UKRR8 „А здогонемо і відберемо?“ - „Чому ні відберемо! Звари-но міні варку пива і спичи піч хліба: як наїмся - поїдемо“. (...) „А доженім?“ - „О, чому ні? доженім. Але зроби міні дві варі пива і дві пічі хліба. Як наїмся, то доженім“. (...) „А вже нема нашої Настасії“. - „А де ж?“ „Вже взяв“. „Ну, а догонимо?“ - „Чому не догонимо? звари міні тільки три варі пива, і спечи три пеци хліба“. (...) „А цо?“ каже: - „вже нема панни Настасії“. - „А де ж?“ - „Вже взяв“. - „Ну, а догонимо, чи ні, і відберемо?“ - „Догонити догонимо, но відібрати не відберемо“.
- UKRR9 „Чого ти, вража скотино, ржеші!“ - „Ой, як же міні ни ржати, коли нашої панни нима?!“ - „А де ж?“ - „Взяв Иван Королевич!“ - „Али як думаєш? доженемо?“ - „Ой, ще поїємо жито, і зберемо, і я того хліба наїмся, - то ще відберемо!“ (...) - „Ще поїємона ячмінъ, і зберемо, інаїмося того хліба, і тогди відберемо“ (...) - „Али

- як думаєш? відберемо?“ - „Ой, ще і пережинемо!“ (...) - „О, ни знаю! бо вже лутшого коня має, як я. Сідай скоро, то може відберемо. Али ни знаю“.
- UKRR13 - Давай хліба із ста печей, вина сто бочок, будемо царевича з дівчиною-красунею доганяти. Наївся кінь, напився та й поніс пана попід саме небо. - Чи доженемо царевича? - питає пан. - Ой, не знаю, - відповідає кінь. - Несе його мій старший брат.
- UKRRR1 - Пане любий, пане милий, уже прикрасної Настасію немає. - А деж вона, каже Білій-Палянинь! - Сильний богатырь Сухобродзенко Йвань укравъ. - Нічого, мій коню, каже. Ще мы прійдемо, выоремо, насіємо жита, жито выросте, нажнемо, намолотимо, наваримо пива, напьемось и поїдемо доганять. тоді й доженемо. (...) - Ні, пане мій любий, якъ думаєшь доганять, то ідьмо заразъ, бо потимъ буде вже не пора; бо въ нѣго теперъ кінъ мій ридній братъ.
- UKRRR2 Каже кінъ: - Смійся не смійся, а козак Василь Сухообразонка був. - Як нам його наздогнати? - Треба випити три бочки пива, три вина, піч хліба з'їсти, і ми його доженемо. (...) - Вип'ємо сто бочок вина, сто бочок пива, три печі хліба з'їмо, а Василя здоженемо. - Пий не пий, нам його вже не здогнати.
- UKRRR3 - Хоч бий, хоч не бий, а наздогнати не можу. Той кінъ десятиногий, а до того ж він мій старший брат.
- UKRRR4 - А шо, мій коню, шо, мій люльй! доженемо мы чоловіка, шо вкравъ Елену? - Э, - каже кінъ, - ще мы насіємо жыта, зберемо, намолотымъ, наварымъ пыва, напьемось и тоди наженемо. (...) - Ще, - каже кінъ, - насіємо гречкы, поспеі вона, тоди зберемо, намолотымъ, навіємъ, насушымъ, намелемъ, гречаныкиъ напечемо, ще й тоди наженемо. (...) - Э, ни, - каже кінъ, - не наженемо, хоть ты мене й зарижъ! А все такы давай спробуемъ!
- UKRRR5 - Ци можу ще спочити, наїстися й догонити 'го? - Можеш!
- UKRRR6 - Премудра Дуляна втекла зі слугою? Чи можу ще поїсти десять котлів залізних галушок, випити дванадцять бочок пива і скурити двадцять коробок сигар? Кінъ відповів: - Можеш їсти й пити, потому й запалити - ми ще й переженемо. (...) - Чи можу ще, коню, пополуденкувати? - Можеш, ми їх доженемо. (...) - Чи ще встигну, конику, поїсти десять котлів залізних галушок, випити дванадцять бочок пива і скурити двадцять коробок сигар? - Хоч їж, хоч не їж - уже не доженеш.
- RUSS2 «Скажите королю, чтоб приказал пашню спяхать, да хлеба посеять, и как хлеб поспеет, то обмолотить да и пива наварить, и когда пиво то выпьют, тогда Ивана-царевича поедем доганять».
- RUSS3 «Что ты, несытая кляча, спотыкаешься? Али чуешь какую невзгону?» Отвечает конь: «Иван-царевич приходил, Марью Моревну увез».- «А можно ли их догнать?» - «Можно пшеницы насеять, дождатся, пока она вырастет, сжать ее, смолотить, в муку обратить, пять печей хлеба наготовить, тот хлеб поест, да тогда вдогонь ехать - и то поспеем!» (...) «А можно ли их догнать?» - «Бог знает! Теперь у Ивана-царевича конь богатырский лучше меня».
- RUSS4 «Чаго ты спаткнувся, коню мой милый?» - «Як же мини не спатыкаться, - кажа конь, - Анастасія утякла с Федаром Тугарином». - «Што ж, ти можем мы их дагнать?» - гаво'ря Змей. Конь кажа: «Можем пшеницы нажатъ, намалатить, паестъ и дагнать». (...) «Дагнать мы дагоним, бо у Тугарина мой меньший брат, да Анастасии не атымеи!»
- RUSS5 «Что ты, Коцей Бессмертный, пьешь, гуляешь, а о своих землях не знаешь! Иван-русский богатырь увез Анастасию Прекрасную!» - «О, какой он проворный! Мы, говорит, три дня поьем, поедим, да и то догоним. Теперь уж я его не так изрублю!» Приходит Коцей сейчас к своему треногому коню. «Ну, конь мой треногий! Мы здесь пьем, гуляем, а о своих землях не знаем. Иван-русский богатырь опять увез Анастасию Прекрасную». - «Ну, Коцей Бессмертный! Теперь ничего нам не сделать». - «Что ты? Или не хочешь мне служить?» - «Служить я буду, а сделать все-таки ничего не сделаем!»
- RUSS6 «Посей рожь; когда вырастет, сожни, намолоти, солоду наделай, пива навари, напьемся пива; за ними поедем и нагоним их на дороге». (...) «Что, можно ли догнать

- Ивана-царевича с Марьей Маревной?» - «Могу». - «А рожь, говорит, сеять?» - «Где тут сеять, ступай бери меч, спеши скорее, и то в пору догнать».*
- RUSS7 - *Что ты, несытая кляча, спотыкаешься? Аль какую невзгоду чуешь? - спрашивает Кощей. Конь отвечает: - Иван приезжал, Марью Моревну взял. - А можно догнать? - Не знаю, - говорит конь.*
- RUSS8 - *Где, - говорит, - Марья Маревна, Кисет-королева? - Э, - говорят, - ее Иван-Царевич увез. - Ну, сукины дети, зятевья ево оживили. Подите-ка спросите у доброго коня, когда ехать в погоню? Говорит добра лошадь. „Садись-ка скорее, да посмотрим в след“.*
- RUSS9 ... *„могишь ли дагнать вора?“ Конь и гавари: „сгый пишаницу, кали вырасти, смяли, какорь напеки, мы перехватимъ и дагонимъ ихъ“. (...) „дагнать-та мы хоть и дагонимъ, но мнѣ и табѣ не справиться съ тапериишимъ канемъ его, аднака папробуимъ, либа панъ, либа прапаль“.*
- RUSS10 *„А что? мы ихъ нагонимъ?“ - „А наврядъ нагонимъ: онъ на моёмъ старшомъ братѣ!“*
- RUSS11 *«А што, конь, гость был?» Конь сказал: «Был». - «Елену Прекрасную увёз?» - «Увёз». - «А скоро ли мы можем её догнать?» - «Двои сутки попируем, - тожно догоним!» (...) «Суточки попируем, да догоним!» (...) «Да если шагом повезёт, дак догоним, а рысью побежит, - вовеки не нагнать».*
- RUSS12 *«Нельзя ли его догнать?» - «Можно; давай ковригу хлеба и два ведра пива». (...) «Можно; дай мне две ковриги хлеба и четыре ведра пива, догоню». (...) «Можно; дай три ковриги хлеба и шесть ведер пива». (...) «Можно, давай четыре ковриги хлеба и восемь ведер пива».*
- RUSS14 - *А можем мы ее застать? - А ну, говорит, два шага шагнуть, я и застану. (...) - Застанем ли? - А мне три шага шагнуть. (...) - Можешь ли застать? - Застану.*
- RUSS17 - *А скоро ли мы ёго догóним? - В три минуты, - отвечает конь. (...) - В четыре минуты. (...) - Догóним в пять секунд, Елена Прекрасная будет наша. (...) - В шесть секунд. (...) - А скоро ли мы ёго догоним? Отвечает конь ему: - А не знаю. - А почему ты не знаешь, как раньше знал? - А вот почему. Сечас Иван царевичъ сходил к твоей тётушки и выпас жерёбятка у твоей тётушки, и у этого жерёбятка триста сил, а у меня тринацеть. Так знацит далёко мне за ним гнатьце.*
- RUSS25 *Кощей поехал домой и сказал: «Семерья дети! Принесите мне сетерья вилы, поднимите мои тяжелые брови! Посмотрю я, далеко ли едет Неугомон-царевич». Сетерья дети подняли ему брови, и он сказал: «Нечего торопиться! Пашите паиню, сейте хлеб, жните, молотите, мелите муку, пекуте хлебы; тогда я поеду». (...) Сетерья дети вилами подняли ему брови, посмотрел он и говорит: смелите муки, испеките хлебы, я поеду догонять. (...) Когда семерья дети подняли ему брови, посмотрел он и сказал: «Испеките хлебы, я поеду догонять».*

Južnoslovenské varianty, ako už bolo viditeľné z predchádzajúcej analýzy loci communes látok AT400+422*, sú zachované v menšom počte oproti západným a východným Slovanom. Zároveň ich štruktúra je jednoduchšia a zriedka prináša nové verzie. V látke AT552A sa formuly prikláňajú k stredoevropskej tradícii.

- BLG1 *«А мы сега,» думаше зм.ѣ-тѣ коню си, «що щемъ? да-ли да ѣдемъ и да пиѣмъ, или да гонимъ?» Конь-тѣ му отговори: «Негрыжи са, ѣжъ и пий!»*
- BLG2 - *Има ли време да пием кафе? - Има - вика - време и да ядеш, има и да пиеш, има и да спиш и пак ше го стишнеш. (...) - Немаш време да говориш със мене, он отлете, аз не мога да го стигна.*
- BLG3 - *Е кога да тръгнем, сега ли или след като вечераме? - Пий и яж сега да тръгнем, иначе не мож да го стигнем. И он седнал, не ял, не пил, тръква да го стигне иго се мува със муцуцуте.*

- BLG4 - Да ядем ли. па да го гоним. или преди да ядем? Конят казва: - И да ядем. и да не да ядем. шъ го стигнем! (...) - И да ядем. и да не ядем. не мойм да го стигнем! Ядоса са змеят. качи се на конят.
- BLGGG2 „Скоро да доидеш, защото жената заведеа“. А он рече: „гледај си работа, ја чем да ги стигнем“. А он му казуваше: „Това, рече, мина, што знаееш ти?“ Тоја рече: „Нашел мој брат по-млат сжс дванаесе нодзе, ни мож да го стигнем, ни па ја смеем да приидем при него, че тоја е три пјти по јунак од мене и три пјти е по-бјрз од мене“.
- JUG1 «Шта ћемо сад? или ћемо јести и пити или ћемо терати?» Коњ му одговори: «Једи и пиј, стићи ћемо их, не старај се.» (...) «Шта ћемо сад? или ћемо јести и пити или ћемо терати?» А коњ му одговори: «Јео не јео, пио не пио, терао не терао, не ћеш га стићи.»
- JUG5 Gda su vred osti dalko bili prebudi zmaja njegov konj i reče mu: stan se, zmaj, odnesel ti je Bendeš-Vilu Mandalenu. Zmaj ga pita: jesu li vre dalko i budem li ih dostigel? Konj mu odgovori: lahko i lahko. (...) Konj mu odgovori: teško i teško.
- JUGG6 Ve ov konj zaružil je s kopitom, ognjeni kralj je došel i pital: dragi moj konjič, kaj ti fali? Tebi, moj dragi, fali ona vila, nje muž je došel pak je ž njim odbežala; idi još jest i pit, dragi gospon, mi nje vre dostignemo. Ov se je najel i napil, sede se na konja ter mu veli: hajda vek ak misel. (...) Konj veli: sedi se brzo, ar su ovi na još hitrešem konju.

Mimoslovanské varianty, z kterých Smolle174 a Kletke2 predstavujú maďarské prostredie, sa prikláňajú k loci communes zachovaných u južných a západných Slovanov.

- Smolle174 "Ich habe meinen jüngeren Bruder wiehern gehört. Niemand kommt ihm an Schnelligkeit gleich."
- Kletke2 „Was treibst du für tolles Zeug?“ rief Holofermus aus, „hast du etwa nicht Hafer und Heu genug, oder hat man dich 'nicht .getränkt?“ „Hafer und Heu habe ich genug, auch hat man mich getränkt,“ redete Taigaröt zurück, „aber Zauberhelene hat iman dir entführt.“ Des Flammenkönigs Bart, zitterte vor Wut. „Sei ruhig,“ sprach Taigaröt weiter: „Iß, trink, schlafe sogar, in drei Sprüngen hole ich sie ein.“ (...) So will ich noch essen, trinken und schlafen, in drei Sprüngen holst du sie ein, wie du schon einmal getan,“ sagte Holofermus. „Nein,“ sprach Taigaröt, „setze dich gleich auf, und dennoch werden wir sie nicht einholen. Argilus reitet meinen Jüngern Bruder, und dieser ist das schnellste Rose auf der Welt.“
- Schullerus11 Er ging in den Stall und gab seinem Pferd allerlei zu fressen: Hafer, Zucker, Brot und gab ihm Wein zu trinken, damit es Kraft bekomme, dann setzte er sich darauf und ritt ins Gebirge zu seiner Frau. (hrdina dáva svojmu koňovi) (...) »Kannst du noch essen und schlafen und sie noch erreichen?« »Den Teufel kann ich erreichen, wir werden ihren Rücken sehen, das Gesicht sehen wir nicht wieder. Mein Bruder hat neun Herzen, ich habe nur acht.«
- Schullerus90 »Werden wir sie erreichen können, wenn du ein Viertel Kohlen frißt und einen Eimer Wein trinkst? - »Ob ich esse oder nicht, ob ich trinke oder nicht, erreichen können wir sie nicht mehr, denn das Pferd ist mein jüngerer Bruder und ist leichter als ich.
- Schullerus13 »Könntest du wohl noch einen Ofen voll Brot essen und drei Schaff voll Wein trinken?« - »Ob ich sie trinke oder nicht, die Fliehenden können wir nicht mehr erreichen, sie sind auf einem Pferd mit sechs Füßen davon.«

Loci communes útekov sa vydeľujú na dva celky, ktoré predstavujú stredoeurópske prostredie, do ktorého spadajú nielen západní Slovania a mimoslovanské varianty, ale sčasti aj ukrajinské zápisy. Tie tvoria prostredníka s bieloruskými a ruskými variantmi.

Loci communes posledného útoku poukazujú na rodinný vzťah koňov (vo väčšine prípadov sú to bratia, ojedinele brat/sestra, matka/syn), spôsobu zabitia škodcu a uzatvárajú dejovú líniu. Kým u západných a južných Slovanov škodca najčastejšie zomiera pádom

z koňa (rozbíja sa/rozlieva sa na kolomáž), u východných Slovanov kôň sám zabíja škodcu (kopytom). V ruskom prostredí koňovi pomáha hrdina, ktorý škodcu páli a rozvieva prach. Škodca nezomiera v priamom boji s hrdinom, ale zradou vlastného koňa. V súvislosti so spôsobom smrti škodcu Andrejev uviedol danú látku (AT552A) ako *Смерть Кащера от коня* a nie ako spôsob získania prostriedku. Zo 46 zachovaných loci communes sa iba v piatich variantoch nezachoval rodinný vzťah. V pomerne početných slovenských variantoch sa loci communes zachovalo jedine v piatich variantoch. Zaujímavejšie sú loci communes SKK9 a SKKK1, ktoré poukazuje, podobne ako už spomenul Jiří Polívka, na možný výskyt Němcovou spracovanej kombinácie látok SKK9 na slovenskom území. Okrem dejovej línie (viď komparatívno-typologická analýza SKKK1) na to upozorňujú práve aj loci communes.

SKK1 „Nenaháňaj brat brata, radšej zhod' draka dolu!“

SKK3 „Čakajte nás!“ „Zmárni dráka, nuž ta počkáme.“

SKK9 „Něnaháňaj brat brata, Tátošik Tátošika, otrep (shod', střes, v pozn.) čorta a pod' s nami!“

SKK11 Už ich doháňali, Čitajkroky volal na svojho brata, aby dočkal; brat mu odpovedal, ak chce s ním hovoriť, aby si ľahol na zem.

SKKK1 „Ej, brat muoj, nedoháňau že ma, ved' som ti brat, ale zvrhni šarkaňa a zabi ho!“

Odhliadnúc od štýlu Jakuba Malého v CZZZ1, variant CZZZ2 nadväzuje na predlohu, avšak rovnako ako celý dej, je opísaný v realistickom duchu (škodca si láme nohu miesto väzu).

CZZZ1 „Hey ty milý bratře! což se tobě neslituge mé bjdy, an pán můg diw do smrti mne neubige? Zmyrni krok swůg, abych tě dohoniti mohl, ginak mrtew klesnauti musjm zemdenjm a wytrpěnými ranami.“ Načež odpověděl mu vranjk: „Ljto by mi bylo, milý bratře, twého zahynutj, a však nemohu zmjnití krok swůg, bych nezpronewěřil se swěmu milému pánu, genž důwěru swau we mne složil. Pakli ale twůg pán nehodně s tebau nakládá, a nezaslauženými ranami tě tryznj, proč neswrhneš geg, aby zlámal waz a ty wyswoozen byl od takowého ukrutnjka?“

CZZZ2 „Bratříčku, umírní, abych ten karabáč celej neslízal.“ „Dyt' si můžeš pomoct! Pomoc si sám!“ Kuň to zachytil, zepal se, a ten jeho pán spad a zrouna si zlámal nohu.

Najviac sa loci communes zachovali v bieloruských variantoch (vo všetkých variantoch z analýzy AT422* a novom zápise zo skupiny AT552A). Oproti ostatným variantom je v nich znova vyzdvihnutý rozdiel škodcu od hrdinu (porovnaj analýzu AT552A), ktorého rozprávač opisuje ako нячыстую сілу/нявѣрной криви/нячыстага духа/нячыстую сілу. V ukrajinských variantoch je prirovnanie škodcu v rovnakom zmysle, йедного дьабла/тото лихо/мару/гадыну/дводушника/поганина/нечистую силу (RUSS10).

BLRUSS1 - Што ты, - гавора, - даганяеш мяне? Ці ты хочаш біцца са мною, ці ты хочаш з Іванам Знайдзёнам (ехаць)? - Не, брацец, як жа мне з табой біцца - я з табой не ровен! - А калі хочаш з Іванам Знайдзёнам, дак ты свайго хазяіна узнімі пад небяса да й пусці з сябе - няхай ён ударыцца аб сырую землю, аб белый камень, няхай ён рассыплецца драбней маку!

- BLRUSS2 - Брат, даражэнькі, я гэта ж вязу рускага чалавека, а ты вязеш нячыстую сілу на сабе. Спатыкніся на левую нагу, скінь змея.
- BLRUSS3 Тогды етый большый братъ поумивъ, лошадь етый змгъявъ: якъ жа я, гувора, буду нявѣрной криви служыть повѣтки, - дакъ луччай, гувора, хрыстіяньской криви послужу!
- BLRUSS4 Тольки лошадь ета отвяцаа, которая подъ Ивановъ Ивановичамъ: ни находъ, братиць, - хвостомъ голову зрублю! То лошадь ета на колгъньки упала. (...) Изновъ лошадь ета отвяцаа: ни находъ, братиць - хвостомъ голову зрублю! (...) Лошадь изновъ отвяцаа: ни находъ, братиць, - хвостомъ голову зрублю!
- BLRUSS5 - Ах, - каецъ, - брат мой родны! Ён мяне за тры дні выкарміу, выпайу, што я у таго нячыстага духа век пражыу, не відзеу гэтага, што ён мне давау! Падніміся ты, - гаворыць, - пад небыса, разгуляйся і перавярніся дагары скап'ём і скінь ты нячыстага духа з сябе і удар яго, - гаворыць, - скап'ём дагонь у галаву!
- BLRUSS6 - Паднімісь павышы мяне і страханісь, аб сырую зямлю яго удар, нячыстую сілу, каб ён разбіуць. А мы з табой будзем умесце жыць!
- BLRUSSS1 Тады конь Іванькау кажа змею: - Не лезь, а то нагой кіуну, хвастом падхвачу, на мак рассяжу!
- UKRR1 Стой, шестро, бо ме колье з острогамі, же уж зо мнѣ гуркі вішлі! Кобулка ше озвала: Нѣ знаш з ным цо робіць? Вільец поду хмарі, руц багінді, а вон с тебе спаднье!
- UKRR3 Коли Зміі так наблизився, цо було чути його голос, Павлів татош голосно гукнув своєму братові: - Кинь шарканем долу!
- UKRR5 Дурфекета, браціку, мой лубі, прічекай ме! Прічекам це, алье нѣ так, йак цо ті думаш, бо йа два душі нѣшем, а ті льем йедного дьабла! Прічекай ме, браціку, бо зо мнѣ гуркі віпушчі, так ме штуха, з двох бок з острогамі, аж зо мнѣ креу шіка. Прічекам це; зруц го зо себе. А йак сом го годзен зруціц зо себе? Вільетній з ным горе аш попот хмарі, преруц багінді прейк главі, та паднье. Так го поруб, док дойдзе по жем, да з нього капкі крєві на жем нѣ капнье.
- UKRR6 Сестро мойа, чекай мйа. Йа би тѣа почекала, кед би твій газда на тобі не сидьіл. Викручь сѣа горі ногами, пітимар сѣа ногами до гори, а так зо собом стрйась, йак на земљу долетит твій газда, жеби з нього ані фалатки ніхто не поскладау.
- UKRR7 „эй дядьку, скынь Ів. Ів. Рус. цар. та будемо умисти жыты“. - Ни, каже, ты прємєнныку піднимысь у гору та переверны змія, то бедемо жыты умисти.
- UKRR8 „Та нацо ти двигаєш на собі тото лихо? От, скинь та іди до мого пана служити!“
- UKRR9 „Стій, брати! цось ти скажу“. А той обернувся: „Що?“ - „Що твій пан давав на гранєцях вовкови? яке мито?“ - „На ідні і на др[уг]і - то дав м'ясо, а на треті - свої литки врізав і кинув“. - „Но, то значит, твій пан лутший, як мій! Бо мій пан, на треті, врізав міні литки, і дав“. - „То піднесєся вгору, та розбий мару!“
- UKRR13 - Озвися до свого брата, - радить пан. - Най він тебе почекає. Заіржав панський кінь, і листя з дерев осипалося. Заіржав у відповідь і кінь царевича: - Зачекаю тебе, лише вдар своїм паном.
- UKRRR1 - Не вжєжъ, каже, брате мій милый, ты проти мене пійдєшь; а мы жъ каже, сыни ідноі матки. - Що жъ, каже ёму той, я буду робыть, коли вінъ мене мижъ ушей тисакомъ бѣе? - Підними, каже, ты ёго підъ оболоки, да струсни тамъ, то вінъ и пропаде.
- UKRRR2 - Брате, ти знаєш, цо я маю троє серць і міг давно втекти, але хочу, аби світ позбувся твого ката - Білого Полонина. Полонинів кінь питає: - А цо мені зробити? - Здіймися вгору, перевернися зо два рази в повітрі й скинь його.
- UKRRR3 Молодший брат вискочив вверх і теж схопив за голову свого пана-Змія.
- UKRRR4 - На цо ты, брате, таку гадыну на соби носышь? Я бѣ давно його вбывъ! Винъ злый, винъ тебе не пускавъ до матери кормыця, а мій хазяйинъ мене пускавъ ажъ на тры ночи и винъ мене зъ матери такъ ухопывъ, шо мене вовкы и не зачєпылы, а тоби, бачъ, одирвалы ногу. Леты підъ хмары та кыдай його объ землю! Се хазяйинъ буде луччий.
- UKRRR5 Айбо Подолянинів кінь упізнав свого брата й попросив 'го, аби скинув з себе дводушника Ковача.

UKRRR6 Іванів кінь-татош кличе побратима: - Кинь поганина, ходи з нами! Тепер мушии їсти залізни галушки, пити студену воду. У нас будеш мати чистенький овес, а напувати тебе будуть парним молоком!

V ruských variantoch nie je zachovaná jednotná koncepcia. V dvoch prípadoch je zamenený rodinný vzťah bratov na matku a syna.

- RUSS4* «Дагнуть мы дагоним, бо у Тугарина мой меньший брат, да Анастасии не атымеи!»
RUSS5 «Ну, брат мой - конь треногий! Взвейся вверху и шиби Коцея Бессмертного, и убьем его. А не то я вас обоих убью!»
RUSS6 «Подожди, матка, подожди, мать-кобылица!» Отвечает под Иваном-царевичем кобылица: «Нет, говорит, сын мой, ты помоложе меня, ты должен потише и пониже ехать!»
RUSS8 Брат брату говорит-который был под Кашиеем бессмертным - „Становись, - говорит, - подожди!“
RUSS10 „Эхъ, дыбезный мой брать! Я везу руськую чистую кровь, а ты везёшь нечистую силу! А ну-ко взвейся, встрепенись!“
RUSS11 «Где ты, малой брат, прожился долго время? я тебя не видел!»
RUSS13 У Елены-красы, золотой косы, еще старше этого коня есть: этот конь как услышал брата, узды перервал, двери переломал - навстречу бежит.
RUSS14 - Сынок, поддай. А он и говорит: - Ты, мам, всю жизнь работала, тебе можно и поддать, а я только работать начинаю, мне нельзя поддавать.
RUSS15 - Эх, - говорит, - конь, подними своего послушника под небеса и расшиби его вдребезги!
RUSS25 (...) под Неугомоном-царевичем его старший брат.

U južných Slovanov sa vydeľujú predovšetkým bulharské varianty prvej látkovej skupiny *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž* (AT400), v ktorých sú loci communes uvedené všade. V ďalších variantoch v návaznosti na záverečnú látku AT302, loci communes z deja nevyplývajú. V južnoslovanských variantoch je loci communes jedine v primárnom zápise JUG1 a JUGG6, ktoré má predlohu v maďarskom zápise Mailátha (Kletke2). Vo všeobecnosti platí, že loci communes sú v južnoslovanskom prostredí využívané zriedka a ich použitie v konkrétnych variantoch potvrdzuje vplyv JUG1 na bulharské zápisy.

- JUG1* «За Бога брате, причекај ме, хоћу да цркнем тебе вијајући.» А овај му одговори: «А што си луд те носиш ту алу. Ногама увретен, те њега о камен па хајде са мном.»
JUGG6 I ов конј роћел је кричати својету брату: hiti ga, виш, как те тићи, hodi v vumori ga.
BLG2 - Слушай бе, момче, запри се - вика - че тая ала ребрата ми източи да маам, ше има да та стигна. Вика: - Нема да ма стигнеш, но ако искаш - вика - да са ослободиш, засили са и като го изтърсиш един път да падне и като го изтърсиш го ритни, да стане прах и парчета - вика - от него. А пък като додеш при мете, нашия чорбаджия ше та храни със леб и захар, - брат му иу казва.
BLG3 - Чекай ма братко, че ва утепа змея. - Па какво е това на тебе, човек ли е, змех ли е кво е? - Е змех. - Не мож ли да го зафърлиш и да го започнеш със чифтетата, със задничите да го тепаш.
BLG4 - Братко, спри са! Она кат реактивет самолет, избегне пак. Най-после се видял на ..я конят в будо и казал: - Моля ти се, братко, спри се! Изяде ме тоя змей! Она кон му отговаря. че: - Фърли му едно чифте, ритни го три ритника в зъбите и ела с нас!
BLGG4 «Нидей мъ дупчи тѣй. щоту брат ми ѝ ъс три сърца. ъ пък ас нямъм ниту йно!» Змей му къзал: «Къжи нѣ брат ти дѣ фърли юнакѣт и дѣ дой при мен жѣ гу ранѣ ш чувешку мисо саму. Юнакѣт чул, чи цвили конийѣт на змея и пунитѣл кончиту си що

цвили брат му. Пък то му къзалу: «Викъ ми дъ тѣ фърль и дъ тѣ прибее. па дъ идѣ при змейѣт. чи щял дѣ мѣ рани саму и чивешку мисо.» Юнакѣт тугивѣ му къзал: «Ричи му дѣ фърли змейѣт. па дѣ гу ритни виднѣи и дѣ дой при мен. жѣ гу ранѣ саму с зиленѣ тривѣ и жѣ гу пуйѣ с студенѣ вудѣ.»

BLGGG2 „Браино, че чем да се вжрнем и двата чем сжс чорбаджиата с предни нодзе че да ви утепам“.

МАСС1 (...) що чиниш, брате, и толко кѣйдисовани пак бива брат на брата си? Що стоиш, та не гу фѣрлиш онова цѣрин арапина на земята, да му пукни злѣщката?“

Smolle174 "Bruder, warum läßt du dir mit den feurigen Sporen deine Rippen verbrennen? Gib die Verfolgung auf, du wirst mich doch nie ereilen. Wirf deinen grausamen Reiter ab; es ist besser, wir beide dienen dem jungen Helden, den ich auf dem Rücken trage."

Kletke2 „Bruder, was lassest du dir die Feuersporen in die Rippen stoßen; sie verbrennen dein Eingeweide, so lang sind sie, und -ereilen wirst du mich doch nicht. Es wäre besser, wir dienten friedlich einem Herrn."

Schullerus11 »Bruder, Bruder, bleib stehen, er hackt mir die Sporen in den Magen, ich kann fast nicht mehr weiter.« Der antwortete: »Wirf, Bruder, den Drachen hinauf bis in den Himmel und fang ihn in deinen Hufen auf, daß er lauter Staub und Brösel wird, dann komm du zu uns. Du dienst mit mir bei der Frumoasa lumii leichter als beim Drachen.«

Loci communes v závere deja je najviac podchytené u východných Slovanov. Rodinný zväzok je primárne bratský, v ojedinelých prípadoch brat/sestra alebo matka/syn. Formula nadväzuje na loci communes uvedené pri útekoch a rozširuje tak dialóg zo škodcu/koňa ďalej na koňa/koňa. Vyzdvihuje sa tak a dopĺňuje výnimočnosť koní (ich rýchlosť, možnosť lietať) a vydeľuje ich od obyčajných koní (ktorých hrdina použil pred AT552A) a predovšetkým to zdôvodňuje využitie AT552A v deji. Početne zachované loci communes v zápisoch v ustálenej podobe upozorňujú na silnú pozíciu formúl v deji, ktoré sú ekvivalentom priameho boja hrdinu so škodcom.

ZÁVER

Zámerom práce bolo sústrediť na jednom mieste všetky slovanské varianty analyzovaných rozprávkových typov a navzájom ich konfrontovať. Keďže primárnym textom bola viačlátková kompozícia AT400+422*+552A (ATU400+302C*), bližší pohľad na analyzované varianty poukázal na nejednotnosť vnímania a zaradenia látok do slovanských a medzinárodných rozprávkových katalógov. Odlišný a nejednotný prístup folklóristov bol viditeľný aj v iných látkach, ktoré boli v práci uvedené v súvislosti s konkrétnymi variantmi (napr. AT518, AT468 a pod.). Väčšina folkloristických prací je zameraná na jednolátkové stavby, čo je pochopiteľné, pretože akýkoľvek ďalší typ, ktorý by variant infiltroval, je vnímaný ako novotvar, iniciatíva rozprávača, prípadne oikotyp. Zároveň je zaradenie takých variantov v katalógoch jednoznačné (napr. AT510, AT402 a iné). Predložená práca posúva ciele trochu ďalej a rozširuje analýzu jedného typu na tri a skúma na značne širokom priestore ich variabilitu z vnútra (motív), ako aj zvonku (sujet). V súčasnej dobe sa len málo prací a štúdií venuje viac ako jednému (obvykle domácemu) národu, preto práca chcela ponúknuť širší pohľad na väčší priestor bádania a navzájom ho porovnať na lokálnej, ale aj medzinárodnej úrovni. Rozdelenie práce bolo spočiatku intuitívne rovnako ako pridelenie areálových kódov, ktoré mali sprehľadniť prácu a priamo naviesť na analyzovaný typ. Výsledná štruktúra sa rysovala postupne na základe práce s jednotlivými textami.

Typológia a zároveň komparatívna analýza poukázali na to, že slovanský priestor nie je možné vnímať ako kompaktný celok. Ako už Karel Horálek a Jiří Polívka poukázali, západoslovanské rozprávky sa viažu so stredoeurópskym a západoeurópskym areálom, kým južnoslovanské a východoslovanské inklinujú k Orientu. Potvrdila to aj typológia nielen prvého typu AT400 (Západní Slovania spájali látku s *Magické predmety hádajúcich sa dedičov*/AT518. Látka *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž*/AT400 bola hlavným typom. U východných Slovanov sa variant v analyzovanej podobe nezachoval. U južných Slovanov látka tvorila rovnocennú časť s ďalšími látkami AT400+422*+552A), ale aj typ *Drak pribitý na stene*/AT422* (Ten bol u západných Slovanov a maďarských variantov spájaný s *Princezná na strome do neba*/AT468 a AT552, kým u južných a východných Slovanov iba s AT552). Varianty s látkou *Švagrovia zakliati na zvieratá* (AT552) boli u západných Slovanov v rovnakom pomere ako s AT468. Ustálenosť spojenia AT422*+552A (príp. ATU302C*) potvrdil typologický prehľad poslednej analyzovanej časti. Nové varianty nemali jednotnú štruktúru a napríklad na českom území sa jednalo o zápisy, ktoré si nezachovali AT422* avšak aj podľa pridelenia Václav Tille v *Soupise* patrili k celku analyzovanému

v časti AT422*, kým poľské a južnoslovanské územie nemalo nové varianty pozostávajúce z látky *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A) alebo kombinácie s inými typmi bez predchádzajúceich látok vôbec.

Z analýzy úvodnej látky *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž* (AT400) vyplynulo, že na Slovensku bol v prvej polovici 19. storočia zachovaný oikotyp *Berona*, ktorý sa rozšíril prostredníctvom slovenských variantov do Poľska, pôvodne z maďarského prostredia. Zároveň porovnávaný typ AT400 v podobe, v akej bol analyzovaný, nebol na území východných Slovanov podchytený a varianty uvedené ako ukrajinské spadali do slovenského a srbského prostredia, kde boli vplyvom pôvodného majoritného obyvateľstva šírené prostredníctvom Rusínov. Primárny text *Zlatna jabuka i devet paunica* bol okrem juhoslovanského areálu zachovaný iba v bulharskom prostredí. Zároveň analýza poukázala na variant uverejnený v zbierke Karla Jaromíra Erbena *Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních*, ktorý bol prekladom primárneho variantu, hoci reprezentoval bulharské územie. Dokazovalo to, že srbský text bol v dobe publikácie (1865) známy v bulharskom prostredí a dokonca bol takmer doslovne preložený. Rôzne odchýlky v preklade boli uvedené v samostatnej prílohe.

Kým prvá časť práce postrádala verzie priamo z východoslovanského areálu, v druhej časti východoslovanské zápisy predstavovali najpočetnejšiu oblasť. Typ *Drak pribitý na stene* (AT422*) rozdelil slovanský priestor na tri časti podľa území zápisu: stredoeurópsky areál (slovenské varianty v značnej miere previazané s maďarskými), z ktorých sa vydeľoval český priestor; východoslovanský areál, ktorý tvoril kompaktný celok zoskupujúci ruské, bieloruské a ukrajinské zápisy (okrem špecifického opisu zakázanej miestnosti v bieloruskom prostredí sa od seba výraznejšie neodlišovali) a južnoslovanský areál pod vplyvom tureckej oblasti, z ktorej sa vyčleňoval primárny variant JUG1 a ostatné varianty, ktorých bol predlohou (JUG2, JUG4, JUG5). Predovšetkým tretia skupina variantov poukázala na značný vplyv tureckého (moslimského) prostredia, ktorý bol doložený variantmi z juhoslovanského, bulharského ale aj macedónskeho a albánskeho areálu. V týchto variantoch vystupovala špecifická postava škodcu (buď Baš-Čelik, alebo Crven Vetar) a dej pred látkou AT422* obsahoval zhodný priebeh, ktorý sa u iných slovanských variantov nevyskytoval (nebol zaradený ani do katalógov pod samostatným číslom). Mimoslovanské texty doplnili analýzu podľa miesta zápisu – maďarské sa prikláňali štruktúralne a štylisticky k slovenským variantom, litovské k východoslovanským, turecké a albánske k južnoslovanským. Rumunské texty sa v detailoch odklášali od všetkých slovanských variantov, štruktúrou však boli najbližšie východným Slovanom.

Detailná analýza však poukázala na zhodu českého variantu CZZ1, nemeckého spracovania Wenziga⁶⁹ a rakúskeho textu Vernalekena⁴⁷, napriek uisteniam vydavateľov, že sa jedná o priame zápisy. Kým Wenzig priamo uvádzal v publikácii ako zdroj zápisu Kuldu (CZZ1), Vernaleken označil ako miesto zápisu Ročov u Lounu. Konfrontácia variantov však tieto tvrdenia jednoznačne vyvrátila. Zápis Vernalekena bol v mnohých miestach spoločný viac so zápisom Kuldu, než s nemeckým prepracovaním Wenziga. To isté bolo dokázané aj v analýze variantov CZZ2–SKK9–JUGG6–Smolle¹⁷⁴–Kletke². Napriek Tilleho presvedčeniu, že Božena Němcová spracovala slovenský a český variant podľa počutia, príp. spomienok z detstva, priama konfrontácia s maďarským variantom Mailátha dokázala, že spisovateľka pri spracovaní mala práve tento variant ako predlohu a držala sa ho nielen po štruktúrálnej stránke, ale aj stylistickej (striedavo u českého a slovenského spracovania). Na priame spracovanie Mailátha poukazovalo aj to, že sa v prípade oboch spracovaní Němcovej jednalo o jediné zápisy tohto charakteru na českom aj slovenskom území. Väčší predpoklad zápisu počutého rozprávania u Němcovej predstavuje slovenský variant. Rovnako aj juhoslovanský variant, ktorý bol vydavateľom predstavovaný ako autentický zápis, na základe porovnania potvrdil prepracovanie maďarského textu *Zauberhelena*. Väčšina variantov opísaných v druhej časti práce pokračovala AT302 alebo AT552A; oba typy už v dobe spracovania ruského látkového katalógu Andrejeva vnímal ako ekvivalenty a priradil im spoločné číslo SUS302_{1,2}. Zo západoslovanského priestoru iba dva slovenské varianty (neboli dokončené) nepokračovali AT552A. Nové slovenské varianty AT552A obsahovali detaily, ktoré napovedali, že látka *Drak pribitý na stene* (AT422*) bola pôvodne súčasťou kompozície, avšak vzhľadom na to, že sa v rozprávaní neudržala, spadali varianty do tretej praktickej časti práce. Okrem týchto textov boli na Slovensku zapísané dve skupiny variantov, ktoré látkou *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A) začínali. V takýchto variantoch služba nebola cieľom cesty hrdinu ani podmienkou pre získanie prostriedku pre únos ženskej postavy. Služba bola náhodná a hrdina získal buď koňa, ktorý sa zmenil na pani alebo peniaze. V prvej skupine dej nasledoval látkou *Hrdina s radiacim koňom poslaný pre vzácne veci a princeznú* (AT531). Získaný kôň bol radcom. Druhá skupina mala AT552A ako hlavnú látku, príp. jedinú. Takáto štruktúra nie je prirodzená pre AT552A. Nové varianty nebolo možné dať do súvislosti, prípadne ich priradiť k už analyzovaným zápisom. Nové české zápisy ako napovedala Typológia AT552A taktiež nemali zachované AT422* a z toho dôvodu boli zahrnuté do analýzy až v tretej časti práce. O ich pôvodnom mieste v deji svedčilo aj to, že ich Václav Tille zaradil do skupiny, ktorá obsahovala varianty analyzované v druhej látkovej časti práce AT422*. Okrem tejto skupiny sa nové varianty do analýzy

nezaradili a teda na českom území bol podchytený typ *Služba za čarodejnicke kone* (AT552A) predovšetkým v spojení s AT422*. Zápisy z českého priestoru spracovávali predlohy z 19. storočia analyzované (až na prvý variant) v AT422*. Napriek absencii AT422* sa varianty držali dejovej línie starších zápisov, avšak spracovávali ich v realistickom duchu. Prvé dva varianty bolo možné navzájom spojiť CZZZ1–2. Tretí variant inklinoval striedavo k CZZ2 a CZZ3 a posledný variant CZZZ3 k CZZ1. Jiří Polívka spojil CZZZ4 s Vernaleken⁴⁷, čo analýza v AT422* jasne vyvrátila, keďže v prípade rakúskeho variantu sa jednalo o spracovanie CZZ1. Na poľskom území neboli podchytené nové varianty, ktoré by spadali do analýzy a jediný poľský zápis PLL1 pokračoval AT552A. Záverečná látka sa pridržiavala striedavo slovenských variantov SKK1 a SKK9. Slovenský vplyv bol zjavný predovšetkým v loci communes, ktoré boli blízke SKK1 a v ďalších variantoch neboli v takej podobe podchytené.

Nové východoslovanské varianty nemali výraznejšiu dejovú líniu. Kombinácia látok bola zostavené neštandardne a nesúrodo. Často v nich nefigurovala ženská postava, výslužkou bola rada alebo peniaze. Pre východoslovanské prostredie bola častým ekvivalentom miesto služby krádež koňa. Dôraz rozprávača pri výbere koňa bol na prenose sily medzi koňmi, čo nebolo podchytené u západných Slovanov (zachovaný kontrast paríp a mrciny). Spoločne s ruskými variantmi sa vydělili od ostatných zápisov bieloruské texty tým, že hrdina odchádzal do služby pešo. Z predchádzajúcej analýzy jeden bieloruský variant končil AT302, ostatné pokračovali AT552A. V ukrajinských textoch aj napriek tomu, že začínali AT552, prípadne sa v deji vyskytovali švagrovia, zapájali do deja rozprávači zachránené/ušetrené zvieratá, ktoré vystupovali v AT552A. Stieral sa tak význam úvodnej látky. Spomedzi celého slovanského areálu obsahovali najviac nových variantov (desať) práve ukrajinské zápisy. Jediné UKRRR1 a UKRRR2 s časovým odstupom zápisu 98 rokov bolo možné navzájom spojiť. Okrem týchto variantov ďalšie ukrajinské zápisy neboli v spojení ani medzi sebou ani medzi ostatnými slovanskými variantmi. V ruskom zápise RUSSS2 bola v AT552A výslužkou rada, kde hľadať pani (dej nadväzoval na úvodnú látku AT400). Tento variant bol štruktúrou podobný bulharskému variantu BLGGG1, ktorý mal rovnakú kombináciu látok (t. j. AT400+552A). Spomedzi analyzovaných variantov sa vydělili texty zo západoslovanského a východoslovanského prostredia, ktoré mali spoločný opis tretieho dňa služby. Predlohu je potrebné hľadať na slovenskom území. Tá sa rozšírila aj do poľského, rumunského a ukrajinského prostredia, ktoré predstavovali nielen záznamy z Vojvodiny, ale aj priamo z ukrajinského územia.

Z južnoslovanského prostredia sa pod vplyvom srbského variantu JUG1 naďalej analyzovali varianty z predchádzajúcich častí. Z analýzy typu *Drak pribitý na stene* (AT422*) pokračovali získaním koňa iba tri zápisy JUGG3 a BLGG3 (v oboch variantoch bol ekvivalentom látky *Služba za čarodejnícke kone*/AT552A krádež žriebäť a) a JUGG6 (pod vplyvom maďarskej predlohy). Nové juhoslovanské varianty neboli zahrnuté do analýzy, čo dosvedčuje, podobne ako v českom prostredí, ustálené spojenie látky AT422* s AT552A alebo AT302. Nové bulharské zápisy obsahovali krádež koňa miesto služby.

Z neslovanského areálu pribudol do analýzy iba jeden rumunský variant (Schullerus1) s neštandardnou kombináciou AT552A+516+460, ktorá si vynútila začlenenie do deja dvoch hrdinov.

Komparatívno-typologická analýza bola konfrontovaná so závermi analýzy loci communes v jednotlivých látkach. V prvej časti *Žena, ktorá mizne a ktorú hľadá jej muž* (AT400) loci communes, ktoré boli viazané na konkrétny dej, poukázali na spojitosť variantov navzájom, čím doplnili komparatívno-typologickú analýzu. Porovnávané loci communes v AT422* nemali vplyv na priebeh deja a nebolo možné z nich vyvodzovať všeobecné závery. Ustálené spojenia poukázali na individualitu rozprávača, ale komparatívno-typologickú analýzu nedoplnili ani nevyvrátili. V časti loci communes AT422* bolo poukázané aj na špecifický opis zakázanej miestnosti v bieloruských variantoch, ktoré dopĺňali varianty ukrajinské a ruské. Do úvahy neboli brané ustálené slovné spojenia v dialógu hrdinu a väzňa (oslobodzujúci nápoj a sľuby za pomoc), keďže tie boli porovnávané ako súčasť AT422* v komparatívnej časti.

Posledná látka *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A) poukázala na spojenie loci communes útekov, medzi ktoré bola vložená samotná látka. Kým pred nástupom AT552A rozhovor medzi škodcom a koňom poukazoval na rýchlosť škodcovho koňa a zdôvodňoval nasledovanie deja práve látkou AT552A, ďalšia časť loci communes po AT552A úteky uzatvárala. Súčasťou posledného útoku bola replika koňov (škodcovho a hrdinovho), ktorá sa zachovala v ustálenej podobe a ktorá predovšetkým objasňovala rodinný vzťah koňov. Zväzok koňov-bratov bol len v nepatrnom počte variantov porušený. Konkrétne ani táto replika nemala vplyv na výsledky komparatívno-typologickej analýzy. Poukázala však na to, že je súčasťou látky *Služba za čarodejnícke kone* (AT552A) a nahrádza priamy boj hrdinu so škodcom.

Výsledky práce ukázali rozprávku ako živý materiál, s ktorým bolo pracované na individuálnej úrovni rozprávača, avšak intuitívne rešpektujúc pravidlá štruktúry rozprávkovej stavby. Zvolený primárny variant ponúkol pohľad na látky a s nimi spojené loci communes,

ktoré doteraz neboli podrobne spracované, keďže všetky sú súčasťou viaclátkovej stavby a nevystupujú samostatne. Vzájomná konfrontácia variantov poukázala na spoločné motívy, na základe ktorých bola načrtnutá reťazová variabilita.

ZOZNAM SKRATIEK

- AA – AARNE, Antti. *Verzeichnis der Märchentypen*. Helsinki: Suomalaisen Tiedeakatemia Toimituksia, 1910. FF Communications 3.
- AT – THOMPSON, Stith. *The types of the folktale: a classification and bibliography: Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen (FF Communications No. 3)*. 2nd rev. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, [1964]. FF Communications 184.
- ATU – UTHER, Hans-Jörg a DINSLAGE, Sabine, ed. *The types of international folktales: a classification and bibliography: based on the system Antti Aarne and Stith Thompson. Part I, Animal tales, tales of magic, religious tales, and realistic tales, with an introduction*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 2004. FF Communications 284. ISBN 951-41-0956-2.
- Horálek – HORÁLEK, Karel. *Pohádkoslovné studie*. Praha: SPN, 1964.
- Leskovac – ZLATANOVIĆ, Momčilo, ed. a ĐORĐEVIĆ, Dragutin, ed. *Narodne pesme iz Leskovačke oblasti = Narodnyje pesni Leskovackoj oblasti*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1990. ISBN 86-7025-058-6.
- PLB – KRZYŻANOWSKI, Julian. *Polska bajka ludowa w układzie systematycznym, I*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1962.
- SLR 1993, 2001, 2004 –
Slovenské ľudové rozprávky: výbor zo zápisov z rokoch 1928-1947. Zv. 1-3. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1993, 2001, 2004. ISBN 80-224-0333-4; ISBN 80-224-0648-1; ISBN 80-224-0810-7.
- Súpis II – POLÍVKA, Jiří. *Súpis slovenských rozprávok (Collection de contes slovaques populaires)*. II. zv. Turčiansky sv. Martin: Matica slovenská s podporou Českej akadémie vied a umění, 1924.
- SUS – *Сравнительный указатель сюжетов. Восточнославянская сказка* [online]. Ленинград: 1979. [citované 07-03-2013] Dostupný z: <http://www.ruthenia.ru/folklore/sus/index.htm>.
- Tille I, II/1, II/2 –
TILLE, Václav. *Soupis českých pohádek*. 3 zv. V Praze: Česká akademie věd a umění, 1929, 1934, 1937.
- КБФП – *Български фолклорни приказки. Каталог*. Съст. Даскалова-Перковска Лиляна, Добрева Доротея, Коцева Йорданка, Мицева Евгения., София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1994.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

PRIMÁRNA LITERATÚRA

- BAAR, Jindřich Šimon. *Chodské písně a pohádky*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1976.
- BAJIČ, Svetozar Ml., ed. *Spiske narodne pripovetke iz Banata*. U Novom Sadu: Izdanje Matice srpske, 1905.
- BARAH, Leū, ed. *Belorussische Volksmärchen*. Berlin: Akademie-Verlag, 1967.
- BOGDANOVIĆ, David. *Izabrane narodne pripovijetke*. Zagreb: Trošak i naklada Kr. Hrv.-Slav.-Dalm. Zem. Vlade, 1914.
- BOLHAR, Alojzij, ed. *Slovenske narodne pravljice*. 3. povečana izd. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1959.
- BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja. *Narodne pripovijetke*. Zabreb: Zora, 1963.
- BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja. *Šingala-mingala: Usmene pripovijetke*. Zagreb: Znanje, 1983.
- BOTEZATU, Grigore, ed. *Moldavskije narody skazki*. Kišinev: Literatura artistike, 1981.
- CZAMBEL, Samuel. *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov*. V Turčianskom sv. Martine: nákl. vl., 1906.
- CZAMBEL, Samuel. *Slovenské ľudové rozprávky I*. [online]. Copyright © 2009 Zlatý fond denníka SME. Dostupný z: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/903/Czambel_Slovenske-ludove-rozpravky-I/1.
- CZAMBEL, Samuel. *Slovenské ľudové rozprávky II*. [online]. Copyright © 2009 Zlatý fond denníka SME. Dostupný z: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/904/Czambel_Slovenske-ludove-rozpravky-II/1.
- CZERNIK, Stanisław, ed. *Klechdy ludu polskiego*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1957. ČERVENKA, Jan, ed. *O pohádkách: sborník statí a článků*. 1. vyd. Praha: SNDK, 1960.
- ČAJKANOVIĆ, Veselin, ed. *Srpske narodne pripovetke: zbornik*. Beograd: Izdanje knjižarnice Rajkovića i Čukovića, [1929]. (Čajkanović 1929)
- Das Eselsnest. Sorbische Volksschwänke Gessammelt und deutsch erzählt von P. Nedo*. Bautzen: VEB Domowina-Verlag, 1983.
- DOBŠINSKÝ, Pavol. *Prostonárodné slovenské povesti*. Zväzok I. Bratislava: Tatran, 1974.
- DOBŠINSKÝ, Pavol. *Prostonárodné slovenské povesti*. Zväzok II. Bratislava: Tatran, 1974.
- DOBŠINSKÝ, Pavol. *Prostonárodné slovenské povesti*. Zväzok III. Bratislava: Tatran, 1973.

- DOBŠINSKÝ, Pavol. *Prostonárodné slovenské povesti* (Prvý zväzok) [online]. Copyright © 2009 Zlatý fond denníka SME. Dostupný z: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/585/Dobsinsky_Prostonarodne-slovenske-povesti-Prvy-zvazok.
- DOBŠINSKÝ, Pavol. *Prostonárodné slovenské povesti* (Druhý zväzok) [online]. Copyright © 2009 Zlatý fond denníka SME. Dostupný z: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/531/Dobsinsky_Prostonarodne-slovenske-povesti-Druhy-zvazok.
- DOBŠINSKÝ, Pavol. *Prostonárodné slovenské povesti* (Tretí zväzok) [online]. Copyright © 2009 Zlatý fond denníka SME. Dostupný z: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/389/Dobsinsky_Prostonarodne-slovenske-povesti-Treti-zvazok.
- DOBŠINSKÝ, Pavol. *Úvahy o slovenských povestiach* [online]. [citované 18-03-2013] Dostupný z: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/204/Dobsinsky_Uvahy-o-slovenskych-povestiach/6. (Dobšinský 2007)
- DVOŘÁK, Karel, ed. *Nejstarší české pohádky*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1976.
- ĐURIĆ, Vojislav. *Antologija narodnih pripovedaka*. 4. izd. Beograd: Srpska knjizevna zadruga, 1991. ISBN 86-379-0216-2.
- ERBEN, Karel Jaromír a LUŽÍK, Rudolf, ed. *České národní pohádky*. 1. vyd. v SNKLHU. Praha: SNKLHU, 1955.
- ERBEN, Karel Jaromír. *České pohádky*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1958.
- ERBEN, Karel Jaromír, HRUŠKA, Jan František a BAAR, Jindřich Šimon. *Chodské pohádky*. Praha: Edvard Fastr, 1940.
- ERBEN, Karel Jaromír. *Slovanské pohádky*. 4. vydání. Praha: Melantrich, 1952.
- ERBEN, Karel Jaromír, ed. *Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních: čítanka slovanská s vysvětlením slov = Sto slavjanskich narodnych skazok i povestej v podlinnikě*. Praha: I.L. Kober, 1865.
- ERBEN, Karel Jaromír a HORÁK, Jiří, ed. *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1953.
- FEDEROWSKI, Michał. *Lud białoruski na Rusi Litevskiej: Materyaly do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877-1905. T. 2, Baśnie, przypowieści i podania ludu z okolie Wołkowyska, Slonima, Lidy i Sokółki. Cz. 1, Baśnie fantastyczno-mityczne*. Kraków: Akademia Umiejętności, 1902.
- FROLEC, Václav, ed. *Bulharské lidové pohádky*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1970. (BLP 1970)
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera, ed. *Zlatá podkova, zlaté pero, zlatý vlas: Čarovné rozprávky slovenského ľudu*. Bratislava: Tatran, 1984-1985. 2 zv. (Zl. podkova)

- GAŠPARÍKOVÁ, Želmíra, ed. *Hop, čižmičky, sto mil! Polské rozprávky*. Vyd. 2. Bratislava: Mladé letá, 1966.
- GLIŃSKI, Antoni Józef. *Bajarz polski: Baśni, powieści i gawędy ludowe*. Wydanie trzecie, poprawne. Wilno: I. Krasnosielski, 1881. 4 sv.
- HAHN, J. G. von. *Griechische und albanische Märchen*. Erster Theil, Zweiter Theil. Leipzig: Verlag von Wilhelm Engelmann, 1864.
- HORÁK, Jiří. *Čarodějná mošna: české pohádky*. 4. vyd. (V SNDK 2.). Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1963.
- HORÁK, Jiří, ed. *Pohádky a písně Lužických Srbů*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1959.
- Hrvatske narodne pjesme i pripoviedke iz Bosne skupio N. Tordinac*. Vukovar: Ern. Jančik, 1883.
- Hrvatsko narodno blago. Zbirka hrvatskih narodnih pjesama i pripoviedaka iz Bosne i Hercegovine*. Sabrao Njegoslav Dvorović. Svezak I. Senj: Tiskom i nakladom H. Lusterera, 1888.
- HUDALES, Oskar. *Zlati krompir: Pohorske pripovedke in pravljice, kakor jih je povedal Oskar Hudales*. Maribor: Obzorja, 1968.
- JAHN, Ulrich. *Volksmärchen aus Pommern und Rügen*. Erster Teil. Norden und Leipzig: diedr. Soltau's Verlag, 1891.
- JECH, Jaromír. *Lidová vyprávění z Kladska*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1959.
- KAPELUŚ, Helena, ed. a KRZYŻANOWSKI, Julian, ed. *Sto baśni ludowych*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1957.
- KARADŽIĆ, Vuk Stefanović. *Srbské lidové pohádky*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1959.
- KOLBERG, Oskar. *Lud, jego zwyczaj, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrody, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i taniec*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, Tomów 23.
- KOLLÁR, Jan *Národné spievanky 2 – Balady, romance, rozprávky* [online]. Copyright © 2009 Zlatý fond denníka SME. [citované 18-03-2013] Dostupný z: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1088/Kollar_Narodnie-spievanky-2-Balady-romance-rozpravky/1. (Kollár 2009)
- KOLLÁR, Ján. *Národné zpiewanky čili Pjsně světské Slowáků w Uhrách gak pospolitého lidu tak i vyššich stawů, sebrané od mnohých, w pořádek uwedené, wyswětlenjmi opatřené a wydané: Wydánj hogně rozmnožené i perwé dwa tištěné swazečky w sobě obsahujcj*. W Budjně: W Král. universické tiskárně, 1834-1835. 2 sv.

- KRAUSS, Friedrich Salomo. *Sagen und Märchen der Südslaven in ihrem Verhältniss zu den Sagen und Märchen der übrigen indogermanischen Volkergruppen. Bd. I.* Leipzig: W. Friedrich, 1883.
- KRAUSS, Friedrich Salomo. *Sagen und Märchen der Südslaven.* Leipzig: W. Friedrich, 1883-1884. 2 sv.
- KUBÍN, Josef Štefan. *Kladské povídky.* sv. 1. 3. vyd., V SNKLHU 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1958.
- KUBÍN, Josef Štefan a POLÍVKA, Jiří, ed. *Lidové povídky z českého Podkrkonoší. Podhoří západní.* V Praze: Česká Akademie věd a umění, 1922-1923. 3 sv.
- KUBÍN, Josef Štefan a POLÍVKA, Jiří, ed. *Lidové povídky z českého Podkrkonoší. Podhoří západní.* V Praze: SNKLHU, 1964.
- KUBÍN, Josef Štefan a POLÍVKA, Jiří, ed. *Lidové povídky z českého Podkrkonoší. Úkrají východní.* Praha: Odeon, 1971.
- KULDA, Beneš Metod. *Moravské národní pohádky a pověsti z okolí rožnovského.* V Brně: Brněnská tiskárna, 1946.
- KULDA, Beneš Metod a SIROVÁTKA, Oldřich, ed. *Pohádky a pověsti z Rožnovska.* 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1963.
- KUNOS, Ignác. *Turkish Fairy Tales and Folk Tales* [online]. London: A. H. Bullen, 1901. Dostupný z: http://rbedrosian.com/Downloads/Tales_Bain_Turkish.pdf.
- KUPIEC, Jan, SIMONIDES, Dorota, ed. a POŚPIECH, Jerzy, ed. *Podróż w zaświaty: Powieści i bajki śląskie.* Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1975.
- LAVROV, Petr Aleksejevič, ed., POLÍVKA, Jiří, ed. a VERKOVIČ, Stefan I. *Lidové povídky jihomakedonské: z rukopisů St. Verkovičových.* V Praze: Nákladem České akademie věd a umění, 1932.
- LESKIEN, August a BRUGMAN, Karl. *Lithuanische Volkslieder und Märchen aus dem Preussischen und dem Russischen Lituaen.* Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner, 1882.
- LORENTZ, Friedrich, ed. *Teksty pomorskie (kaszubskie).* Kraków: Polska Akadademie Umiejętności, 1924.
- LŐRINCZ, László L. *Mongolische Märchentypen.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979. ISBN 963-05-1731-0.
- „Lud“. Organ Polskiego Towarzystwa Etnograficznego, od roku 1895, tomów 42.
- MAILÁTH, Johann Grafen. *Magyarische Sagen, Märchen und Erzählungen.* Erster Band. Zweite Auflage. Stuttgart und Tübingen: Verlag der J. G. Gotta'schen Buchhandlung, 1837. (Mailáth 1825)

- MALINOWSKI, Lucjan. *Bajki śląskie*. Warszawa, 1973.
- MALINOWSKI, Lucjan a JAWORSKA, Elizabieta, ed. *Bajki ślaskie: ze zbiorów ...* 1. wyd. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1973.
- MALÝ Jakub Budislav. *Národnj česká pohádky a pověsti*. W Praze: nákladem Wáclava Špinky, 1838.
- MALÝ Jakub Budislav. *Národnj česká pohádky a pověsti* [online]. W Praze: nákladem Wáclava Špinky, 1838. Dostupný z: http://books.google.sk/books?id=aG8WAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=cs&source=gs_bse_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
- MALÝ Jakub Budislav. *Národní pohádky*. Čtvrté, rozmnožené vydání. Praha: Kober 1876.
- Märchensaal*. Märchen aller Völker für Jung und Alt. Gesammelt, übersesst und herausgegeben von Dr. Hermann Kletke. Drei Bände. Berlin: Verlag von Carl Keimarus, 1845.
- Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne wydawane staraniem Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie 1896-1919*; tomów 14. (MAAE)
- MATIČETOV, Milko (ed.) *Slovenačke narodne pripovijetke*. Sarajevo: Svjetlost, 1954.
- MIKULIĆ, Fran. *Narodne pripovietke I*. Pjesme iz hrvatskoga primorja. U Kraljevici: Slovi primorske tiskare, a troškom piščevim, 1876.
- MÖRDENDORFER, Vinko. *Koroške ljudske pravljice in pripovedke*. Celovec: Drava, 1992. ISBN 3-85435-198-4.
- MUSAUS, Johan Karl August. *Volksmärchen der Deutschen*. Erster Theil. Leipzig: J. U. Brodhaus, 1868.
- Najpiękniejsze bajki polskie: Baśni, powieści i gawędy wybrane z bazarza polskiego A.J. Glińskiego. Zbiorek I*. Wilno: Wygornictwo ludowe Zygmunta Nagrodzkiego, 1928.
- Národní báchoroky moravské a slezské*. M. Mikšička sebrané spisy. Sv. I., Pověsti moravské a slezské, Sv. II. Praha, Kober, b. r.
- NEDO, Pawoł. *Smolný Petr: Lužickosrbské pohádky*. 3. vyd. Praha: SNDK, 1968.
- NEDO, Pawoł, ed. *Sorbische Volksmärchen: Systematische Quellenausgabe mit Einführung und Anmerkungen*. Bautzen: Domowina, 1956. (Nedo 1956)
- NEDO, Pawoł, ed. *Zvonící lipka: Pohádky západních Slovanů*. Praha: Albatros, 1972.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Boženy Němcové Sebrané spisy. Svazek sedmý, Slovenské pohádky a pověsti. Díl první*. V Praze: I.L. Kober, [1888].
- NĚMCOVÁ, Božena. *Boženy Němcové Sebrané spisy. Svazek osmý, Slovenské pohádky a pověsti. Díl druhý*. V Praze: I.L. Kober, [1889].

- NĚMCOVÁ, Božena. *Národní báchorky a pohádky* Díl I. Spisy Boženy Němcové III. Praha: Nakladatelství Fr. Borový, 1927.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Národní báchorky a pověsti*. Díl II. Spisy Boženy Němcové VI. Praha: Nakladatelství Fr. Borový, 1928.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Národní báchorky a pověsti*. Sv. 1. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1954.
- NĚMCOVÁ, Božena. *Slovenské národní pohádky a pověsti*. V Praze: Fr. Borový, 1928.
- ORTUTAY, Gyula. *Ungarische Volksmärchen*. Budapest: Corvina-Verlag, 1957.
- PALÁTOVÁ, Dagmar, ed. *Povídky lidových vypravěčů z Čech, Moravy a Slezska zaznamenané v letech 1945-1954*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1958.
- PLANINSKI, J. P. *Zbirka narodnih pripovedek za mladino*. II. zvezek. Ljubljana: J. R. Millic, 1892.
- Povídky z lidu hanáckého a opavského*. Vydal a komentářem kritickobibliografickým opatřil Jiří Polívka. Praha: Nákl. České Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1916.
- SATKE, Antonín, ed. *Pohádky, povídky a humorky ze Slezska*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1984.
- SATRANSKÝ, Jan, ed. *Národní pohádky*. V Praze: J. Otto, 1911.
- SEDLÁČEK, Fr. Al. *Národní pohádky a pověsti z okolí Velko-Meziříčského a Jihlavského na Moravě*. Díl první. Velké Meziříčí: Nákladem J. F. Šaška, 1879.
- SCHLEICHER, August. *Lituanische Märchen, Sprichworte, Rätsel und Lieder*. Weimar: Hermann Böhlau, 1857.
- SCHULENBURG, Wilibald von. *Wendisches Volkstum in Sage, Brauch und Sitte*. Zweite verbesserte Auflage mit Beiträgen von J. Bolte von Wilibald von Schulenburg. Leipzig: Komm. O. Harrassowitz, 1934.
- SIROVÁTKA, Oldřich, ed. *Pohádky z Moravy*. Vyd. 1. Praha: SNKLHU, 1959.
- SIROVÁTKA, Oldřich, ed. *Polnische Märchen*. Hanau/M: Verlag Werner Dausien, 1990. ISBN 3-7684-5055-4.
- SIROVÁTKA, Oldřich, ed. *Tschechische Volksmärchen*. 1. Aufl. Düsseldorf: Eugen Diederichs Verlag, [1969].
- SKLAREK, Elisabeth, ed. *Ungarische Volksmärchen*. Leipzig: Dieterichsche Verlagsbuchhandlung Theodor Weicher, 1901.
- Slovenské ľudové rozprávky: výber zo zápisov z rokoch 1928-1947. Zv. 1, Stredné Slovensko*. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1993. ISBN 80-224-0333-4. (SER 1993)

- Slovenské ľudové rozprávky: výber zo zápisov z rokov 1928-1947. Zv. 2, Západné Slovensko.* Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2001. ISBN 80-224-0648-1. (SĽR 2001)
- Slovenské ľudové rozprávky: výber zo zápisov z rokov 1928-1947. Zv. 3, Východné Slovensko.* Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2004. ISBN 80-224-0810-7. (SĽR 2004)
- SMOLKA, Josef a SATKE, Antonín, ed. *Hlučinský pohádkář Josef Smolka.* Ostrava: Krajské nakladatelství, 1958.
- Sorbische Volkserzählungen.* Berlin, 1964.
- STIER, A. *Ungarische Sagen und Märchen* [online]. Berlin: Ferdinand Dümmlers Buchhandlung, 1850. Dostupný z: <http://www.zeno.org/nid/20007923546>.
- STIER, A. *Ungarische Volksmärchen.* Besth: Verlag von Gustav Benenst, 1857.
- STROHAL, Rudolf, ed. *Hrvatskih narodnih pripoviedaka knjiga I. Narodne pripoviedke iz sela Stativa.* Na Rieci: [nákl. vl.], 1886.
- ŠRÁMKOVÁ, Marta, ed., SIROVÁTKA, Oldřich, ed. a VÍŠKOVÁ, Jarmila. *Moravské národní pohádky a pověsti: ze sbírek J.S. Menšíka, J. Pleskáče, K. Orla, J. Soukopa a V. Švédy.* 1. vyd. Praha: Odeon, 1983.
- STANONIK, Marija, ed. *Slovenska slovstvena folklor.* 1. izd. Ljubljana: DZS, 1999. ISBN 86-341-1844-4.
- ŠURMIN, Djuro. *Povjest Književnosti hrvatske i srpske: s 21 ispravom i sa 70 portreta.* Zagreb: Lav Hartman, 1898.
- TILLE, Václav. *Böhmische Märchen.* Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia, 1921. FF Communications 34.
- TILLE, Václav. *České pohádky.* Národopisný sborník československý 1. Praha: 1897.
- TILLE, Václav. *České pohádky.* Národopisný věstník 9, 1915, s. 145–227.
- TILLE, Václav. *Povídky sebrané na Valašsku r. 1888.* Praha: Národopisný sborník československý 7, 1901.
- VALJAVEC, Matija, ed. *Narodne pripovijesti u Varaždinu i okolici.* Drugo izdanje. U Zagrebu: Dionička tiskara, 1890.
- VECKENSTEDT, Edin. *Wendische Sagen, Märchen und abergläubische Gebräuche.* Graz: Leuschner und Lubensky, 1880.
- VERNALEKEN, Theodor. *Kinder- und Hausmärchen in den Alpenländern* [online]. Wien: 1863. [citované 07-03-2013] Dostupný z: http://www.sagen.at/texte/maerchen/maerchen_oesterreich/allgemein/vernaleken/hans.html.

- VERNALEKEN, Theodor. *Österreichische Kinder- und Hausmärchen treu nach mündlicher Überlieferung*. Wien: Wilhelm Braumüller, 1864.
- Volkslieder der Sorben in der Ober- und Nieder-Lausitz*. Anastatischer Neudruck. Berlin: Akademie-Verlag, 1953.
- Volksmärchen aus Jugoslawien*. Düsseldorf: Eugen Diederich, 1960.
- VUJKOV, Balint. *Cvjetovi mećave: hrvatske narodne pripovijetke iz Mađarske, Rumunjske, Avstrije i Čehoslovačke*. Zagreb: Matica hrvatska, 1971.
- VUJKOV, Balint (ed.) *Hrvatske narodne pripovijetke: Bunjevačke*. Novi Sad: Bratstvo-Jedinstvo, 1953.
- WENZIG, Josef. *Westslawischer Märchenschatz: Ein Charakterbild der Böhmen, Mährer und Slowaken in ihren Märchen, Sagen, Geschichten, Volksgesängen und Sprüchwörtern*. Leipzig: C. B. Lorck, 1857.
- „Wisła“, czasopismo pod redakcją Jana Karłowicza, a następnie Erazma Majewskiego. Warszawa 1887-1905, 19 roczników.
- WLISLOCKI, Heindrich von. *Märchen und Sagen der Bukowinaer und Siebenbürger Armenier*. Hamburg: Actien-Gesellschaft (vormals J. F. Richter), 1892.
- WLISLOCKI, Heindrich von. *Märchen und Sagen der Transsilvanischen Zigeuner*. Berlin: Nicolaische Verlags-Buchhandlung, 1886.
- WOJCIECHOWSKI, Ryszard. Kazimierz Władysław Wójcicki i jego „Klechdy“. In: *Klechdy, starożytne podania i powieści ludu Polskiego i Rusi*. Warszawa: Państwowy instytut wydawniczy, 1972, s. 10–45.
- WÓJCICKI, Kazimierz Władysław. *Klechdy, starożytne podania i powieści ludu Polskiego i Rusi*. Warszawa: Państwowy instytut wydawniczy, 1837.
- WÓJCICKI, Kazimierz Władysław a WOJCIECHOWSKI, Ryszard, ed. *Klechdy, starożytne podania i powieści ludu Polskiego i Rusi*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1972.
- Záhorská kronika* [online]. Sestavil P. František Příkryl. V Soběchlebích: Arcibiskupská tiskárna, b. r. 1895, I., II. Dostupný z: <http://www.historie.hranet.cz/zk.htm>.
- Zámok na horúcom mori. Slovenské rozprávky z Rumunská*. Osveta, 1995. ISBN 8021705655.
- Zbiór wiadomości do antropologii krajowej z lat 1877-1894, 18 roczników*. (ZWAK)
- ZLATANOVIĆ, Momčilo, ed. a ĐORĐEVIĆ, Dragutin, ed. *Narodne pesme iz Leskovačke oblasti = Narodnyje pesni Leskovackoj oblasti*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1990. ISBN 86-7025-058-6. (Leskovac)
- ZMORSKI, Roman a SYSKA, Henryk, ed. *Podania i baśnie ludu*. Warszawa: Łudowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1955.

АЛЕКСИЋ, Димитрије П. *Српске народне јуначке песме и народне приповетке*. Београд: 1871.

Антологија народних бајки. Приредила и предговор написала Снежана Самарџија. Београд: Народна књига, 2005. ISBN 86-331-1864-5.

Босанска вила. Лист за „забаву, поуку и књижевност“. Сарајево: 1885–

ВРЧЕВИЋ, Вук. *Низ српских приповиједака већином о народном суђењу по Боки, Црној Гори и Херцеговини*. Панчево: Накладом књижаре Браће Јовановића, 1881.

Српске народне приповетке. Скупили по Банату Коста Ристић, трговац и Васа Лончарски, ратар. Нови Сад: Издање Српске књижаре и штампарије Браће М. Поповића, 1891.

ГИРЯК, Михайло. *Українські народні казки Східної Словаччини*. Пряшев: Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі. Відділ української літератури в Пряшеві, Том 1, 1965; Том 2, 1966; Том 3, 1969; Том 4, 1972; Том 5, 1976; Том 6, 1979; Том 7, 1978.

ГИРЯК, Михайло. *Українські народні казки Східної Словаччини*. Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі. Відділ української літератури в Пряшеві, 1983.

ГНАТЮК, Володимир. *Етнографічні матеріали з Угорської Русі*. Етнографічний збірник Львів: Наукового Товариства ім. Шевченка, Том 3, 1897; Том 4, 1898; Том 9, 1900; Том 25, 1909; Том 29, 1910; Том 30, 1911.

ЂОРЂЕВИЋ, Драгутин М. *Српске народне приповетке и предања из Лесковачке области*, приредила Нада Милошевић-Ђорђевић. Београд: Српска академија наука и уметности, 1988. ISBN 86-7025-112-4.

ЈОВАНОВИЋ, Војислав Марамбо. *Српске народне приповетке*. Антологија. Београд: Књижарница Геце Коња, 1925.

КРАСИЋ Владимир. *Народне приповетке I., II.* Нови Сад: Накладом срп. књижаре и штампарије Браће М. Поповића, 1897.

МУШИНКА, Микола. *З глибини віків. Антологія усної народної творчості українців Східної Словаччини*. Пряшев: Словацьке педагогічне видавництво в Братіславі. Відділ української літератури в Пряшеві, 1967.

Народне приповетке. Четврто издање. Београд: Просвета, 1962.

Народные русские сказки А. Н. Афанасьева, в 3 томах. Москва, 1957.

Науковий збірник Музею української культури у Свиднику. Свидник: Музей української культури у Свиднику. ISBN 978-80-969592-5-9.

НИКОЛИЋ, Атанасије. *Српске народне приповетке на свет издали њекоги унуци*. Београд: Издање Савића и Компаније, 1899.

- ПРЕРАДОВИЋ, Дамјан. *Српске народне приповетке: неколико српских речи којих нема у Вуковом речнику*. Стара Пазова: Народна библиотека "Досите* Обрадовић", 1998.
- ПРОПП, Владимир Яковлевич. *Севернорусские сказки в записях А.И. Никифорова*. Москва-Ленинград: Акад. наук СССР, 1961.
- ПУШИК, Степан (ед.) *Казки підгір'я*. Ужгород: Карпати, 1976.
- Сербские народные песни и сказки из собрания Вука Стефановича Караджича*. Москва: Художественная литература, 1987.
- СЕРОВА, М. *Новгородские сказки*. Ленинград-Москва: Издательство Петроград, 1924.
- Српске народне умотворине из разних српских крајева*. Прибиљежио и издао: Никола Станков Кукић. Загреб: Српска штампарија, 1898.
- Таємниця Скляної гори*. Закарпатські народні казки, зібрані Михайлом Фінцицьким. Ужгород: Карпати, 1975.
- ЦЕПЕНКОВ, Марко. *Македонски народни приказни*. Три кнџге. Скопје: Кочо Рацин, 1958-1959.

SEKUNDÁRNA LITERATÚRA

- AARNE, Antti. *Übersicht der Märchenliteratur*. Hamina: Suomalaisen Tiedeakatemia Kustantama, 1914.
- AARNE, Antti. *Verzeichnis der Märchentypen*. Helsinki: Suomalaisen Tiedeakatemia Toimituksia, 1910. FF Communications 3. (AA)
- AARNE, Antti. *The types of the folk-tale: a classification and bibliography: Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen (FF Communications. no. 3)*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia Academia Scientiarum Fennica, 1928. FF Communications 74.
- AARNE, Antti. *Leitfaden der vergleichenden Märchenforschung*. Hamina: Suomalaisen Tiedeakatemia Kustantama, 1913. FF Communications 13. (Aarne 1913)
- AKIDIL, İnci. *Formelhafte Wendungen in deutschen und türkischen Volksmärchen: eine Studie zur vergleichenden Märchenforschung*. Marburg: [s.n.], 1968.
- ANDERSON, Walter. *Ein volkskundliches Experiment*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia Academia Scientiarum Fennica, 1951. FF Communications 141.
- ANDERSON, Walter. *Kaiser und Abt.: Die Geschichte eines Schwanks*. Helsinki: Suomalainen Tiedakatemia, 1923. FF Communications 42.
- ANDERSON, Walter. *Zu Albert Wesselski's Angriffen auf die finnische folkloristische Forschungsmethode*. Dorpat: [s.n.], 1935.

- AARNE, Antti a THOMPSON, Stith. *Typy ľudových rozprávok: klasifikácia a bibliografia. [Díl 2], Vlastné ľudové rozprávky*. Praha: Společ. čsl. národopisců, 1960.
- AZADOVSKIJ, Mark Konstantinovič. *Eine sibirische Märchenerzählerin*. Helsinki: [s.n.], 1926. FF Communications 68. (Azadovskij 1926)
- BAUMANN, Hans-Heindrich. Das Mädchen ohne Hände. Zur Genese eines Märchenmotivs [online]. In: *Fabula*, 1996. Ročník 37, číslo 3–4, s. 259–271. ISSN (Online) 1316-0464. Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.1996.37.issue-3-4/fabl.1996.37.3-4.259/fabl.1996.37.3-4.259.xml?format=INT>.
- BÄSSLER, Adreas. Eulespiegel erzähltheoretisch. Vladimir Propps „Morphologie der Märchens“ und der „Ulenspiegel“ [online]. In: *Fabula*, 2005. Ročník 46, číslo 3–4, s. 291–304. ISSN (Online) 1316-0464. Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.2005.46.issue-3-4/fabl.2005.46.3-4.291/fabl.2005.46.3-4.291.xml>.
- BECKER, R. *Die weibliche Initiation im Ostslawischen Zaubermärchen: Ein Beitrag zur Funktion und Symbolik des weiblichen Aspekts im Märchen unter besonderer Berücksichtigung der Figur der Baba-Jaga*. Berlin: O. Harrassowitz, 1990.
- BOLTE, Johannes, ed. a POLÍVKA, Georg, ed. *Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm*. Erster Band. (1-60). Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung F. Weicher, 1913.
- BOLTE, Johannes, ed. a POLÍVKA, Georg, ed. *Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm*. Zweiter Band. (61-120). Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung F. Weicher, 1915.
- BOLTE, Johannes, ed. a POLÍVKA, Georg, ed. *Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm*. Leipzig: Dieterich'sche Verlagsbuchhandlung F. Weicher, 1932.
- BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja. *Usmena književnost: izbor studija i ogleda*. Zagreb: Školska knjiga, 1971.
- BOTTO, Július. *Dejiny Matice Slovenskej (1863–1875)* [online]. Copyright © 2009 Zlatý fond denníka SME. Dostupný z: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/902/Botto_Dejiny-Matice-Slovenskej-1863-1875/1.
- BURKHART, Dagmar. Aspekte des Weiblichen im bulgarischen Tier- und Zaubermärchen [online]. In: *Fabula*. 1982. Ročník 23, číslo 1, s. 207–220, ISSN (Online) 1316-0464, ISSN (Print) 0014-6242. Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.1982.23.issue-1/fabl.1982.23.1.207/fabl.1982.23.1.207.xml?format=INT>.

- CZERNIK, Stanisław, ed. *Polska epika ludowa*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1958.
- DAUSTER, Eva. *Märchen als Produkte der jeweiligen Kultur?* Münster: GRIN Verlag GmbH, 2002. Dostupný z: <http://www.hausarbeiten.de/faecher/vorschau/107453.html>.
- DVOŘÁK, Karel. AaTh 500 in deutschen Varianten aus der Tschechoslowakei [online]. In: *Fabula*. 1963, Ročník 9, číslo 1-3, s. 100–104, ISSN (Online) 1316-0464, ISSN (Print) 0014-6242. Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.1967.9.issue-1-3/fabl.1967.9.1-3.100/fabl.1967.9.1-3.100.xml>.
- FRANCISCI, Ján. *Vlastný životopis* [online]. Copyright © 2009 Zlatý fond denníka SME. [citované 14-03-2013] Dostupný z: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/988/Francisci_Vlastny-zivotopis/1. (Francisci 2009)
- FRANZ, Marie-Louise von. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-260-2.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera. Čarovné rozprávky slovenského ľudu. In: *Zlatá podkova, zlaté pero, zlatý vlas: Čarovné rozprávky slovenského ľudu*. Bratislava: Tatran, 1984. 1 zv., s. 11–39.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera. Rozprávky Pavla Dobšinského v dobovom kontexte a ich živý odkaz. In: *Slovenský národopis* 34, 1986, s. 381–389.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera. *Ján Kollár a rozprávky* [online]. Dostupný z: http://www.snk.sk/swift_data/source/NbiU/Biograficke%20studie/6/Bio_stu_6_163_172.pdf.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera, ed. *Slavista Jiří Polívka v kontexte literatúry a folklóru. Diel II, Jiří Polívka (1858-1933)*. Bratislava: Katedra etnológie a kultúrnej antropológie FF UK, 2008. ISBN 978-80-969992-0-0.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera. Wollmanovská zberateľská akcia ľudovej prózy a vznik diela „Slovenské ľudové rozprávky I. – III.“ In: HLÔŠKOVÁ, Hana, ed. a ZELENKOVÁ, Anna, ed. *Slavista Frank Wollman v kontexte literatúry a folklóru I*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, 2006. s. 67–93. ISBN 80-968971-6-0.
- GAŠPARÍKOVÁ, Viera. Zusammenhänge und Übergangsstufen in den einzelnen Gattungen der Volksprosa [online]. In: *Fabula*, 1967. Ročník 9, číslo 1–3, s. 78–86. ISSN (Online) 1316-0464 9. Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.1967.9.issue-1-3/fabl.1967.9.1-3.78/fabl.1967.9.1-3.78.xml>.
- GILMOUR, Simon J. Die Figur des Zwerges in den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm [online]. In: *Fabula*. 1993, Ročník 34, číslo 1-2, s. 9–23, ISSN (Online) 1316-0464, ISSN (Print) 0014-6242. Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.1993.34.issue-1-2/fabl.1993.34.1-2.9/fabl.1993.34.1-2.9.xml>.

GLIWA, Bernd. Die Hexe und der Junge (AaTh 327 F) und Der Junge im Sack der Hexe (AaTh 327 C). Ein kulturgeschichtlicher Deutungsversuch litauischer Märchen [online]. In: *Fabula*. 2003, Ročník 44, číslo 3-4, s. 272–291, ISSN (Online) 1316-0464, ISSN (Print) 0014-6242 Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.2003.44.issue-3-4/fabl.2003.017/fabl.2003.017.xml>.

GUSEV, Viktor Jevgen'jevič. *Estetika folklóru*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1978.

HLÔŠKOVÁ, Hana, ed. a ZELENKOVÁ, Anna, ed. *Slavista Frank Wollman v kontexte literatúry a folklóru I-II*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, 2006. 2 sv. ISBN 80-968971-6-0.

HLÔŠKOVÁ, Hana, ed. a ZELENKOVÁ, Anna, ed. *Slavista Jiří Polívka v kontexte literatúry a folklóru: Pripravené pri príležitosti 14. medzinárodného zjazdu slavistov v Ochride a venované PhDr. Viere Gašparíkovej, DrSc., k jej životnému jubileu*. Diel I. Bratislava: Katedra etnológie a kultúrnej antropológie FF UK, 2008. ISBN 978-80-969992-0-0.

HOLBEK, Bengt. *Interpretation of Fairy Tales. Danish Folklore in a European Perspective*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1987. FF Communications 239. (Holbek 1987)

HORÁK, Emil. *Srbochorvátsko-slovenský a slovensko-srbochorvátský slovník*. Bratislava: Slov. pedag. nakl., 1991. ISBN 80-08-00001-5.

HORÁK, Jiří Česká pohádka v lidové a sběratelské tradici. In: ČERVENKA, Jan, ed. *O pohádkách: sborník statí a článků*. 1. vyd. Praha: SNDK, 1960, s. 25–62.

HORÁLEK, Karel. *Folklór a světová literatúra*. Praha: Academia, 1979.

HORÁLEK, Karel. *Pohádkoslovné studie*. Praha: SPN, 1964. (Horálek)

HORÁLEK, Karel. O teoretické základy folklórní komparatistiky. In: *Český lid* 64, 1977, s. 205–211.

HORÁLEK, Karel. *Slovanské pohádky: příspěvky k srovnávacímu studiu*. 1. vyd. Praha: Universita Karlova, 1964.

HORÁLEK, Karel. *Studie o slovanské lidové poezii*. Praha: SPN, 1962.

HORÁLEK, Karel. *Studie ze srovnávací folkloristiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1966.

HORN, Katalin. Brauchen Menschen Märchen? Volkserzählungen aus psychologischer Sicht [online]. In: *Fabula*. 1993, Ročník 34, číslo 1-2, s. 1–8, ISSN (Online) 1316-0464, ISSN (Print) 0014-6242. Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.1993.34.issue-1-2/fabl.1993.34.1-2.1/fabl.1993.34.1-2.1.xml>.

HORN, Katalin. Das Kleid als Ausdruck der Persönlichkeit: Ein Beitrag zum Identitätsproblem im Volksmärchen [online]. In: *Fabula*, 1977. Ročník 18, číslo 1, s. 75–104.

ISSN (Online) 1316-0464). Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.1977.18.issue-1/fabl.1977.18.1.75/fabl.1977.18.1.75.xml>.

HORN, Katalin. Märchen und Wirklichkeit in den ungarischen Volksmärchen. Lutz Röhrich zum 80. Geburtstag gewidmet [online]. In: *Fabula*. 2003, Ročník 44, číslo 3–4, s. 255–271, ISSN (Online) 1316-0464, ISSN (Print) 0014-6242. Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.2003.44.issue-3-4/fabl.2003.016/fabl.2003.016.xml>.

CHYET, Michael L. “Açil Sofram, Açil!” (Tischleindeckdich): A Comparative Study of Middle-Eastern Versions of AaTh 563 [online]. In: *Fabula*. 1987, Ročník 28, číslo 1, s. 90–105, ISSN (Online) 1316-0464, ISSN (Print) 0014-6242. Dostupný z: [http://www.degruyter.com/dg/viewarticle/j\\$002ffabl.1987.28.issue-1\\$002ffabl.1987.28.1.90\\$002ffabl.1987.28.1.90.xml](http://www.degruyter.com/dg/viewarticle/j$002ffabl.1987.28.issue-1$002ffabl.1987.28.1.90$002ffabl.1987.28.1.90.xml).

JAKOBSON, Roman a BOGATIRIOV, Pjotr. *Folklor kao naročit oblik stvaralaštva*. In: BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja. *Usmena književnost: izbor studija i ogleda*. Zagreb: Školska knjiga, 197, s. 17–30.

JASON, Heda a KEMPINSKI, Aharon. How Old Are Folktales? [online] In: *Fabula*, 1981. Ročník 22, číslo 1, s. 1–27. ISSN (Online) 1316-0464. Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.1981.22.issue-1/fabl.1981.22.1.1/fabl.1981.22.1.1.xml>.

JAWORSKA, Elżbieta. Wstęp. In: MALINOWSKI, Lucjan a JAWORSKA, Elizabieta, ed. *Bajki ślaskie: ze zbierów...*, 1. vyd. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1973, s. 8–30.

JECH, Jaromír. O kladských povídkách. In: JECH, Jaromír. *Lidová vyprávění z Kladska*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1959, s. 7–14.

JECH, Jaromír. Poznání prvotní formy či výsledné formy? [Dvě metody historického přístupu k lidové próze] In: *Český lid*, 1966, ročník 53, číslo 5, s. 259–270. (Jech 1966)

JECH, Jaromír, ed. a SKALNÍKOVÁ, Olga, ed. *Lidová tradice: přátelé k 85. narozeninám akademika Jiřího Horáka*; [soubor statí]. 1. vyd. Praha: Academia, 1971.

JECH, Jaromír, ed. (*Nachwort und Anmerkungen zur*) *Tschechische Volksmärchen*. 2., vollständig bearb. und erw. Aufl. Berlin: Akademie-Verlag, 1984.

JECH, Jaromír. Tvůrčí příklad Josefa Štefana Kubína. In: *Český lid* 41, 1954, s. 193–195.

JECH, Jaromír. U kladských vyprávěčů po padesáti letech. In: KUBÍN, Josef Štefan. *Kladské povídky*. sv. 1. 3. vyd., V SNKLHU 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1958, s. 443–449.

JECH, Jaromír. Variabilität und Stabilität in der einzelnen Kategorien der Volksprosa [online]. In: *Fabula*. 1967, Ročník 9, číslo 1-3, s. 55–62, ISSN (Online) 1316-0464, ISSN

(Print) 0014-6242. Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.1967.9.issue-1-3/fabl.1967.9.1-3.55/fabl.1967.9.1-3.55.xml>.

JUNG, Carl Gustav. O fenomenologii ducha v pohádkách. In: *Archetypy a nevědomí*. Vyd. 1.-dotisk. Brno: Nakl. Tomáše Janečka, 1999, s. 265–321. ISBN 80-85880-16-4. (Jung 1998)

KÖHLER, Reinhold a BOLTE, Johannes, ed. *Kleinere Schriften zur Märchenforschung*. Berlin: Verlag von Emil Felber, 1898.

KROHN, Kaarle. *Antti Aarne*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakademia, 1926. FF Communications 64. (Krohn 1926)

KROHN, Kaarle a KROHN, Julius. *Die folkloristische Arbeitsmethode*. Oslo: H. Aschehoug and Co., 1926.

KRZYŻANOWSKI, Julian. *Morfologia bajki*. Lublin: Nakł. Polsk. t-wa ludoznawczego, 1947.

KRZYŻANOWSKI, Julian. *Nauka o literaturze*. Wydanie III. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1984. ISBN 83-04-01591-9.

KRZYŻANOWSKI, Julian. *Polska bajka ludowa w układzie systematycznym*, I. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1962. (PLB)

KRZYŻANOWSKI, Julian. Two Old-Polish Folktales (Types AaTh 450 and 1353) [online]. In: *Fabula*, 1958. Ročník 2, číslo 1, s. 83–93, ISSN (Online) 1316-0464. Dostupný z: [http://www.degruyter.com/dg/viewarticle/j\\$002ffabl.1959.2.issue-1\\$002ffabl.1959.2.1.83\\$002ffabl.1959.2.1.83.xml](http://www.degruyter.com/dg/viewarticle/j$002ffabl.1959.2.issue-1$002ffabl.1959.2.1.83$002ffabl.1959.2.1.83.xml).

KRZYŻANOWSKI, Julian. *W świecie bajki ludowej*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980.

KUBÍN, Josef Štefan. Slovo úvodní. In: KUBÍN, Josef Štefan a POLÍVKA, Jiří, ed. *Lidové povídky z českého Podkrkonoší. Podhoří západní*. V Praze: SNKLHU, 1964, s. 7–17.

KUBKA František – NOVOTNÝ Miloslav. *Božena Němcová*. Praha: V. Neubert a synové, 1941.

LANGER, Gudrun. *Das Märchen in der tschechischen Literatur von 1790 bis 1860: Studien zur Entwicklungsgeschichte des Märchens als literarischer Gattung*. Giessen: Wilhelm Schmitz, 1979.

LATKOVIĆ, Vido. *Narodna književnost*. I. 4 izd. Beograd: Naučna knjiga, 1987.

LEŠČÁK, Milan a SIROVÁTKA, Oldřich. *Folklór a folkloristika* (O ľudovej slovesnosti). Bratislava: Smena, 1982.

LEYEN, Friedrich von der. *Das Märchen*. Leipzig: Quelle & Meyer, 1911.

- LIUNGMAN, Waldemar. *Die schwedischen Volksmärchen: Herkunft und Geschichte*. Berlin: [s.n.], 1961.
- LÜTHI, Max. *Das europäische Volksmärchen. Form und Wesen*. 2. durchgesehene und erweiterte Auflage. Bern–München: Francke Verlag, 1960.
- LÜTHI, Max. *Es war einmal: vom Wesen des Volksmärchens*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1973. ISBN 3-525-33184-3.
- LÜTHI, Max, ed. *Europäische Volksmärchen*. Zürich: Manesse Verlag, 1951. (Lüthi 1951)
- LÜTHI, Max. *Märchen*. Stuttgart: Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1968. (Lüthi 1968)
- LÜTHI, Max. Urform und Zielform in Sage und Märchen [online]. In: *Fabula*. Volume 9, Issue 1-3, Pages 41–54, ISSN (Online) 1316-0464, ISSN (Print) 0014-6242. Dostupný z: [http://www.degruyter.com/dg/viewarticle/j\\$002ffabl.1967.9.issue-1-3\\$002ffabl.1967.9.1-3.41\\$002ffabl.1967.9.1-3.41.xml](http://www.degruyter.com/dg/viewarticle/j$002ffabl.1967.9.issue-1-3$002ffabl.1967.9.1-3.41$002ffabl.1967.9.1-3.41.xml).
- LUŽÍK, Rudolf. Doslov. In: NĚMCOVÁ, Božena, HAVRÁNKOVÁ, Zdeňka, ed. a HAVEL, Rudolf, ed. *Národní báchorky a pověsti*. Sv. 2. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1954, s. 309–316.
- LUŽÍK, Rudolf. Folkloristické dílo Jindřicha Šimona Baara. In: BAAR, Jindřich Šimon. *Chodské písně a pohádky*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1976, s. 7–30.
- MELICHERČÍK, Andrej. *Pavol Dobšinský. Portrét života a diela*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1959.
- MELICHERČÍK, Andrej. Prostonárodné slovenské povesti Pavla Dobšinského. In: DOBŠINSKÝ, Pavol. *Prostonárodné slovenské povesti*. Zväzok I. Bratislava: Tatran, 1974, s. 9–29.
- MELICHERČÍK, Andrej. *Slovenský folklór*. Chrestomatia. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1959.
- MINÁRIK, Jozef. Czamblove zbierky ľudových rozprávok. In: *Slovenské ľudové rozprávky zo zbierky Sama Czambla*. Výber zostavil a štúdiu napísal Jozef Minárik. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1959, s. 335–375.
- MINÁRIK, Jozef. *Z klenotnice staršieho slovenského písomníctva*. Bratislava: Tatran, 1997.
- Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Jemnického*. Sebral a vydal Jos. St. Menšík. Brno: V. Burkhart, 1858.
- MUŠINKA, Mikuláš. Prínos Ivana Paňkevyča k výskumu folklóru Rusínov-Ukrajincov východného Slovenska [online]. In: *Etnologické rozpravy*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Slovenské národné múzeum, Národopisná spoločnosť Slovenska, 2008. Ročník XV, číslo 2, s. 42–51. ISSN 1335-5074. Dostupný z: http://www.uet.sav.sk/download/ER_2008-2.pdf.

- Národopisní věstník Československý V.* [online]. V Praze, 1910. [citované 11-03-2013]
Dostupný z: <http://tyfoza.no-ip.com/vestnik/html/knihy/vestnik05/index.htm>. (NVČ 1910)
- NEDO, Pawoł. *Folklorystyka*. Ogólne wprowadzenie. Poznań: UAM, 1965.
- NEDO, Pawoł. *Grundriß der sorbischen Volksdichtung*. Bautzen: Domowina, 1966.
- NEDO, Pawoł. O pohádkách západních Slovanů. In: NEDO, Pawoł, ed. *Zvonící lipka: Pohádky západních Slovanů*. Praha: Albatros, 1972, s. 319–328.
- NĚMCOVÁ, Božena, HAVRÁNKOVÁ, Zdeňka, ed. a HAVEL, Rudolf, ed. *Národní báchorky a pověsti*. Sv. 2. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1954.
- OKKEN, Lambertus. Zur Stammesgeschichte des europäischen Märchendrachen. (*draco occidentalis* Isid.) [online]. In: *Fabula*. 1985, Ročník 26, číslo 1-2, s. 80–97, ISSN (Online) 1316-0464, ISSN (Print) 0014-6242. Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.1985.26.issue-1-2/fabl.1985.26.1-2.80/fabl.1985.26.1-2.80.xml>.
- PÁCALOVÁ, Jana. Genéza knižnej podoby Dobšinského rozprávok. In: *Slavica Slovaca*, 2004. Ročník 39, číslo 2, s. 143–155.
- PODRACKÁ, Dana. *Jazyky z draka: mytológia slovenských rozprávok*. Martin: Matica slovenská, 2002. ISBN 80-7090-664-2.
- POLÍVKA, Jiří. *Pohádkoslovné studie* [online]. In: *Národopisný sborník československý*. Praha: Společnost národopisného musea československého, 1904. XXVI. [citované 07-03-2013] Dostupný z: <http://cs.scribd.com/doc/80225285/Polivka-Ji%C5%99i-Pohadkoslovne-studie>. (Polívka 1904)
- POLÍVKA, Jiří. *Slovanské pohádky I. Úvod. Východoslovanské pohádky*. Praha: ORBIS, 1932. (Polívka 1932)
- POLÍVKA, Jiří. *Súpis slovenských rozprávok (Collection de contes slovaques populaires.)*. Zväzok I. Turčiansky sv. Martin: Matica slovenská s podporou Českej akademie vied a umění, 1923.
- POLÍVKA, Jiří. *Súpis slovenských rozprávok (Collection de contes slovaques populaires.)*. Zväzok II. Turčiansky sv. Martin: Matica slovenská, 1924. (Súpis II)
- POLÍVKA, Jiří. *Súpis slovenských rozprávok (Collection de contes slovaques populaires.)*. Zväzok III. Turčiansky sv. Martin: Matica slovenská, 1927.
- POLÍVKA, Jiří. *Súpis slovenských rozprávok (Collection de contes slovaques populaires.)*. Zväzok IV. Turčiansky sv. Martin: Matica slovenská, 1930.
- POLÍVKA, Jiří. Úvodní a závěrečné formule slovanských pohádek. In: *Národopisný věstník československý*, 1926, Sv. XIX., s. 73-88, 145-160, 209-224; 1927, Sv. XX., s. 1-16, 181-200.

- POLÍVKA, Jiří, ed. *Výbor ruských pohádek. II, Báčorky*. Praha: Státní nakladatelství, 1924. s. 91-234, 23-46.
- POPOVIĆ, Pavle. *Iz književnosti*. Novi Sad: Matica srpska, 1972.
- PÖGE-ALDER, Kathrin. *Märchenforschung. Theorien, Methoden, Interpretationen*. 2. Auflage. Tübingen: Narr Verlag, 2011. (Pöge-Alder 2011)
- PROFANTOVÁ, Zuzana: K formovaniu folkloristiky na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia. In: LEŠČÁK, Milan (ed.) *K dejinám slovesnej folkloristiky*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, s. 19–36.
- PROFANTOVÁ, Zuzana. *Od folklóru k literárnemu folklorizmu: (štúdie k dejinám a teórii folkloristiky)*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, 2011. ISBN 978-80-970975-0-9.
- PROPP, Vladimir Jakovlevič. *Morfológia rozprávky*. Bratislava: Tatran, 1971.
- PROPP, Vladimir Jakovlevič. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Vyd. tohoto souboru 1. Jinočany: Nakladatelství H & H, 1999. ISBN 80-86022-16-1.
- ROBERTS, Warren E. The special forms of Aarne-Thompson type 480 and their distribution [online]. In: *Fabula*, 1958. Ročník 1, číslo 1, s. 85–102. ISSN (Online) 1316-0464. Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.1958.1.issue-1/fabl.1958.1.1.85/fabl.1958.1.1.85.xml>.
- RÖLLEKE, Heinz. Die Marburger Märchenfrau` Zur Herkunft der KHM 21 und 57 [online]. In: *Fabula*, 1974. Ročník 15, číslo 1, s. 87–94. ISSN (Online) 1316-0464. Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.1974.15.issue-1/fabl.1974.15.1.87/fabl.1974.15.1.87.xml>.
- RZEPNIKOWSKA, Iwona. *Rosyjska i polska bajka magiczna (AT 480) w kontekście kultury ludowej*. Wyd. 1. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2005. ISBN 83-231-1841-8. (Rzepnikowska 2005)
- SAMARDŽIJA, Snežana. *The Cycle of Folk Tales on Persecuted Girl* [online]. Dostupný z: <http://www.zenskestudie.edu.rs/izdavastvo/elektronska-izdanja/istrazivanja/zaveranecitanja/63-the-cycle-of-folk-tales-on-persecuted-girl>.
- SATKE, Antonín. O slezských pohádkách a jejich vypravěčích. In: SATKE, Antonín, ed. *Pohádky, povídky a humorky ze Slezska*. 1. vyd. Ostrava: Profil, 1984, s. 7–46.
- Sborník prací věnovaný Prof. Dr. J. Polívkovi k šedesátým narozeninám*. Národopisný věstník československý 13. Praha: 1918.
- Sborník prací věnovaný Prof. Dr. J. Polívkovi k šedesátým narozeninám* [online]. Národopisný věstník československý 13. Praha: 1918. [citované 25-03-2013] Dostupný z: http://archive.org/stream/sbornkpracvn00pol/sbornkpracvn00pol_djvu.txt.

- SCHERF, Walter. *Das Märchenlexikon*. München: C.H. Beck. ©1995. 2 sv. ISBN 3-406-39911-8.
- SCHULLERUS, Adolf. *Verzeichnis der rumänischen Märchen und Märchenvarianten nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1928. FF Communications 78.
- SIROVÁTKA, Oldřich. *Česká lidová slovesnost a její mezinárodní vztahy*. Praha: Academia, 1967.
- SIROVÁTKA, Oldřich. Kuldova sbírka pohádek a pověstí z Rožnovska. In: KULDA, Beneš Metod a SIROVÁTKA, Oldřich, ed. *Pohádky a pověsti z Rožnovska*. 1. vyd. Praha: SNKLHU, 1963, s. 5–26.
- SIROVÁTKA, Oldřich, Nachwort. In: SIROVÁTKA, Oldřich, ed. *Tschechische Volksmärchen*. 1. Aufl. Düsseldorf: Eugen Diederichs Verlag, [1969], s. 269–286.
- SIROVÁTKA, Oldřich. O moravských pohádkách. In: SIROVÁTKA, Oldřich, ed. *Pohádky z Moravy*. Vyd. 1. Praha: SNKLHU, 1959, s. 5–19.
- SIROVÁTKA, Oldřich. Západosmoravské pohádky a pověsti z poloviny 19. století. In: ŠRÁMKOVÁ, Marta, ed., SIROVÁTKA, Oldřich, ed. a VÍŠKOVÁ, Jarmila. *Moravské národní pohádky a pověsti: ze sbírek J.S. Menšíka, J. Pleskáče, K. Orla, J. Soukopa a V. Švédy*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1983, s. 5–14.
- STORCH, Angelika. *Zu Struktur und Stil der serbokroatischen Volkserzählungen*. Marburg/Lahn: Fotoprint-Sofortdruck, 1972.
- ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: možnosti zachování a revitalizace*. Vyd. 1. Praha: Cargo Publishers, 2001. ISBN 80-902952-1-5.
- ŠMAHELOVÁ, Hana. *Návraty a proměny: Literární adaptace lidových pohádek*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1989.
- THOMAS, Gerald. Meaning in Narrative: A Franco-Newfoundland Version of AaTh 480 (*The Spinning-Women by the Spring*) and AaTh 510 (*Cinderela and Cap O'Rushes*) [online]. In: *Fabula*, 2003, Ročník 44, číslo 1-2, s. 117–136, ISSN (Online) 1316-0464, ISSN (Print) 0014-6242. Dostupný z: <http://www.degruyter.com/view/j/fabl.2003.44.issue-1/fabl.2003.001/fabl.2003.001.xml>.
- THOMPSON, Stith. *The types of the folktale: a classification and bibliography: Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen (FF Communications No. 3)*. 2nd rev. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, [1961]. FF Communications 184.

- THOMPSON, Stith. *The types of the folktale: a classification and bibliography: Antti Aarne's Verzeichnis der Märchentypen (FF Communications No. 3)*. 2nd rev. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, [1964]. FF Communications 184. (AT)
- THOMPSON, Stith. *The Folktale*. Repr. Berkeley: Univ. of California Pr., 1977. ISBN 0-520-03359-0.
- TILLE, Václav a NOVOTNÝ, Miloslav. *Božena Němcová*. Vyd. 7. V Praze: Družstevní práce, 1947.
- TILLE, Václav. *České pohádky do roku 1848*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909.
- TILLE, Václav. Naše pohádky. In: *Český lid* 8, 1899, s. 269–271.
- TILLE, Václav. Pohádkové prameny [online]. In: *Národopisný věstník Československý* V Praze; 1928, ročník XXI., s. 16–38. Dostupný z: <http://tyfoza.no-ip.com/vestnik/html/knihy/vestnik21/texty/vest21-0019.htm>.
- TILLE, Václav. Prameny. In: TILLE, Václav. *Soupis českých pohádek*. Díl II. Svazek II. V Praze: Česká akademie věd a umění, 1937, s. 509–661.
- TILLE, Václav. *Soupis českých pohádek*. V Praze: Česká akademie věd a umění, 1929. (Tille I)
- TILLE, Václav. *Soupis českých pohádek*. Díl II. Svazek I. V Praze: Česká akademie věd a umění, 1934. (Tille II/1)
- TILLE, Václav. *Soupis českých pohádek*. Díl II. Svazek II. V Praze: Česká akademie věd a umění, 1937. (Tille II/2)
- Umjetnost riječi: Časopis za nauku o književnosti*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 1973. Godina XII, broj 1,3,4. ISSN 0503-1583.
- URBAN, Zdeněk. Božena Němcová a lidová slovesnost slovanských národů [online]. In: *Národopisné aktuality*, Strážnice: Krajské středisko lidového umění ve Strážnici, 1970, číslo 3-4, s. 172. Dostupný z: <http://na.nulk.cz/1970/3-4/Nr.html>. (Němcová 1970)
- UTHER, Hans-Jörg a DINSLAGE, Sabine, ed. *The types of international folktales: a classification and bibliography: based on the system Antti Aarne and Stith Thompson. Part I, Animal tales, tales of magic, religious tales, and realistic tales, with an introduction*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 2004. FF Communications 284. ISBN 951-41-0956-2. (ATU)
- VELIKÁ, Anna. *Hrdina evropské lidové pohádky. Analýza textů z českých zemí, Slovenska, Německa a Rakouska s hlavní postavou Jan/Honza/Hans* [online]. Brno: Filozofická fakulta,

2012. [citované 25-03-2013] Dostupný z: http://is.muni.cz/th/128428/ff_d/Disertacni_prace.txt. (Veliká 2012)
- VESELOVSKIJ, Aleksandr Nikolajevič a KOMOROVSKÝ, Ján, ed. *Historická poetika*. Bratislava: Tatran, 1992. (Veselovskij 1992)
- WOLF-KNUTS, Ulrika. *On the history of comparison in folklore studies* [online]. 1999. [citované 07-03-2013] Dostupný z: <http://www.hanko.uio.no/planses/Ulrika.html>. (Wolf-Knuts 1999)
- ZAJAC, Peter. Božena Němcová: Faktura, kontrafaktura, fraktúra [online]. In: *Božena Němcová a její Babička Sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky*. Sv. 3. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2006. Dostupný z: <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/kongres/tretiIII/15.pdf>.
- ŽEŇUCH, Peter. Zápis ľudovej rozprávky v spevníku Mitra Dočínca [online]. In: *Slavica Slovaca*, 2004, roč 39, číslo 2. Dostupný z: http://www.slavu.sav.sk/casopisy/slavica/2004_02/2004_02.pdf.
- ŽEŇUCHOVÁ, Katarína. Samuel Cambel v kontexte slovenskej folkloristiky [online]. In: *Slavica Slovaca*, 2003, roč. 38, číslo 2. Dostupný z: http://www.slavu.sav.sk/casopisy/slavica/2003_02/2003_02.pdf.
- АНИКИН, Владимир Прокопьевич. *Русская народная сказка*. Москва: Учпедгиз, 1959. (Аникин 1959)
- АНИКИН, Владимир Прокопьевич. Волшебная сказка «Царевна-лягушка» In: КРАВЦОВ, Николай Иванович (ед.) *Фольклор как искусство слова*. Вып. 1., Москва: Московский университет, 1966, с. 35–47.
- БАРАГ, Лев Григорьевич. *Сравнительный указатель сюжетов: Восточнославянская сказка*. Ленинград: Наука, 1979.
- БАРАГ, Лев Григорьевич. О традиционной стилистической форме белорусских сказок и ее изменениях. In: *О традициях и новаторстве в литературе и устном народном творчестве*. Вып. 1. Гл. ред. Лев Барог. Уфа, Башкирский государственный университет. 1964, с. 201–232.
- БАРАННИКОВА, Е. В., БАРДАХАНОВА, С. С., ГУНГАРОВ, В. Ш. *Фольклор ародов Сибири и Дальнего Востока. Бурятские волшебные сказки*. [online]. Новосибирск: ВО "Наука". Сибирская издательская фирма, 1993. Dostupný z: <http://lib.rus.ec/b/172353/read>.

- Български фолклорни приказки. Каталог.* Съст. Даскалова-Перковска Лиляна, Добрева Доротея, Коцева Йорданка, Мицева Евгения., София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1994. (КБФП)
- ВЕДЕРНИКОВА, Н. М. *Русская народная сказка.* Москва: Наука, 1975.
- ВЕНГРАНОВИЧ, М. А. Фольклорный текст в аспекте специфики образной конкретизации. In: *Стереотипность и творчество в тексте: Межвуз. сб. науч. трудов.* Вып. 6, с. 80–81. Пермь: Перм. ун-т, 2003.
- ВЕСЕЛОВСКИЙ, Александр Николаевич – ЖИРМУНСКИЙ, Виктор Максимович (ед.) *Историческая поэтика.* Ленинград: Гослитиздат, 1940.
- ГАЕВ, Таџа. *Лексичко-семантички потенцијал назива за бројеве у руским народним бајкама и билинама* [online]. [citované 07-03-2013] Dostupný z: <http://www.ukrajnistika.edu.rs/Ukrajnistika/tekstovi/Magistarski.pdf> (18.03.2013). (Гаев)
- ГЕРАСИМОВА, Н. М. *Формулы русской сказки: (К проблеме стереотипности и вариативности традиционной культуры)* [online]. Dostupný z: http://journal.iea.ras.ru/archive/1970s/1978/1978_5_Gerasimova.pdf.
- ГЕРАСИМОВА, Н. М. *Севернорусская сказка как речевой жанр* [online]. Dostupný z: <http://www.speech.nw.ru/phonetics/FILES/s-gen.html>.
- ИВАНОВА, Т. Г. *Проблема текстологической оценки классических собраний русских сказок.* [online]. In: *Комплексное собрание, систематика, экспериментальная текстология: Материалы V Международной школы молодого фольклориста (6–8 июня 2001 года) / Отв. ред. Н.В. Дранникова.* – 2002. Dostupný z: http://folk.pomorsu.ru/index.php?page=booksopen&book=5&book_sub=5_1.
- ІВАСЮК, М. Г. Слово про буковинську казку. In: *ІВАСЮК, М. Г. Казки Буковини.* Ужгород: Карпати, 1973, с. 228–234.
- КАРАДЖИЋ, Вук. *Српски рјечник.* Беч: Vindobonae typis congregations mechitaristicae, 1852. (Караджић 1852)
- КЕРБЕЛИТЕ, Бронислав. *Типы народных сказаний: Структурно-семантическая классификация литовских этиологических мифологических сказаний и преданий.* Санкт-Петербург: Европейский дом, 2001. ISBN 5-8015-0114-2.
- КИМ Ант. А. Проблема вариативности в фольклоре при кросскультурном сравнении [online]. Dostupný z: <http://www.sworld.com.ua/konfer27/448.pdf>.
- КОРЕПОВА, К. Е. *Русская лубочная сказка.* Нижний Новгород: «КиТиздат», 1999. ISBN 5-88022-064-8.

- КРАВЦОВ, Николай Иванович (ед.) *Фольклор как искусство слова*. Вып. 1., Москва: Московский университет, 1966.
- КУЗНЕЦОВ, В. С. *Дуалистически легенды о сотворении мира в восточнославянской фольклорной традиции* [online]. Новосибирск: 1997. Dostupný z: <http://www.ruthenia.ru/folklore/kuznetsovacont.htm>.
- ЛАТКОВИЋ, Видо. *Народна књижевност I. IV*. издање. Београд: Научна књига, 1987.
- Лекарство от задумчивости: русская сказка в изданиях 80-х годов 18 века, Санкт-Петербург: Тропа Троянова, 2001. Полное собрание русских сказок: ранние собрания; том 5. ISBN 5-89798-014-4. (Лекарство от задумчивости 2001)
- ЛИХАЧЕВ, Дмитрий Сергеевич. *Поэтика древнерусской литературы*. Издание 2-е, дополненное. Москва: Наука, 1979. (Лихачев 1979)
- ЛУРЬЕ, М. Л. – РАЗУМОВА, И. А. *Анализ структуры устных демонологических рассказов как этап систематизации их сюжетов* [online]. Dostupný z: http://www.ruthenia.ru/folklore/luriem_razumova2.htm.
- МАТВЕЕВА, Р. М., *Творчество сибирского сказителя Е. И. Сороковикова - Магая*, Новосибирск: Наука, 1976. (Матвеева 1976)
- МЕЛЕТинский, Елизар Моисеевич. *Герой волшебной сказки: Происхождение образа*. Москва: 1958. (Мелетинский)
- МЕЛЕТинский, Елизар Моисеевич, НЕКЛЮДОВ С. Ю., НОВИК, Е. С., СЕГАЛ Д. М. Проблемы структурного описания волшебной сказки. In: *Труды по знаковым системам IV*. Тарту: Тартус. гос. унив., 1969. С. 86-139.
- МИЛОШЕВИЋ-ЂОРЂЕВИЋ, Нада. *Од бајке до изреке*, Београд, 2006. (Милошевић-Ђорђевић 2006)
- НОВИК, Е. С. *Система персонажей русской волшебной сказки // Типологические исследования по фольклору: Сб. статей памяти В.Я. Проппа / Сост. Е.М. Мелетинский, С.Ю. Неклюдов*. Москва: Наука, 1975.
- НОВИКОВ, Н. В. О специфике образа в восточнославянской сказке (Кашей Бессмертный) [online]. In: *Специфика фольклорный жанров*. Русский фольклор X. Москва: Наука, 1966, с. 149–175. [citované 07-03-2013] Dostupný z: <http://lib.pushkinskijdom.ru/LinkClick.aspx?fileticket=XozN-JPKMfk%3d&tabid=10331>.
- НОВИКОВ, Н. В. *Образы восточнославянской волшебной сказки*. Ленинград: 1974. (Новиков 1974)

- НОВИКОВ, Н. В. Образы русской и болгарской волшебной-фантастической сказки. In: Русский фольклор. Исторические связи в славянском фольклоре. Москва-Ленинград, 1968, с. 140-158. (Новиков 1968)
- ПАРПУЛОВА, Любомира. *Българските вълишебни приказки: Въведение в поетиката*. София: Българската академия на науките, 1978.
- ПЕРМЯКОВ, Григорий Львович. *От поговорки до сказки: (Заметки по общей теории клише)*. Москва: Наука, 1970.
- ПОМЕРАНЦЕВА, Эрнэ Васильевна. *Мифологические персонажи в русском фольклоре*. Москва: Наука, 1975.
- ПОМЕРАНЦЕВА, Эрнэ Васильевна. *Русская народная сказка*. Москва: Изд-во АН СССР, 1963. (Померанцева 1963)
- ПОМЕРАНЦЕВА, Эрнэ Васильевна. *Судьбы русской сказки*, Москва: Наука, 1965. (Померанцева 1965)
- ПОПОВИЋ, Павле. Српске народне приповетке и њихове збирке. In: *Из књижевности*. Београд: Издавачка књижара Геце Кона, 1906, с. 112–132.
- ПОРУДОМИНСКИЙ, В. Чтобы взглянуть на мир светрыми очами... [online] In: *Наука и религия*, 1978. №1. [citované 14-03-2013] Dostupný z: <http://www.etheroneph.com/gnosis/129-an-afanasev.html>. (Порудоминский 1978)
- ПРОПП, Владимир Яковлевич. *Фольклор и действительность*. Избранные статьи. Москва: Наука, 1976.
- ПРОПП, Владимир Яковлевич. *Исторические корни волшебной сказки*. Ленинград: Изд-во Ленинград, гос. ун-та, 1986. (Пропп 1986)
- ПРОПП, Владимир Яковлевич. *Русская сказка*. Москва: Издательство «Лабиринт», 2005. (Пропп 2005)
- ПРОПП, Владимир Яковлевич. *Русские народные сказки* [online]. [citované 14-03-2013] Dostupný z: <http://www.ru-skazki.ru/propp-russian-folk-tales.html> (Пропп)
- ПУШИК, Степан (ед.) Прикарпатські казки та казкарі. In: ПУШИК, Степан (ед.) *Казки підгір'я*. Ужгород: Карпати, 1976, с. 197–203.
- РАЗУМОВА, Ирина Алексеевна. *Стилистическая обрядность русской волшебной сказки*. Петрозаводск: Карелия, 1991. (Разумова 1991)
- РОШИЯНУ, Николае. *Традиционные формулы сказки*, Москва: Наука, 1974. (Рошияну 1974)
- САВЧЕНКО, Степан Володимирович. *Русская народная сказка: История собирания и изучения*. Киев: Типография Императорского Университета св. Владимира, 1914.

САМАРЦИЈА, Снежана. *Народне приповетке у Летопису Матице српске*. Нови Сад-Београд: Матица српска. Институт за књижевност и уметност, 1995.

САМАРЦИЈА, Снежана. *Однос између усмених прозних облика и пословица у Вуковим збиркама* [online]. In: *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, vol. 48, br. 1. s. 35–48. [citované 07-03-2013] Dostupný z: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0543-1220/2000/0543-12200001035S.pdf>. (Самарџија 2000)

СОКОЛОВ, Юрий Матвеевич. *Русский фольклор*. Москва: Государствунное учебное педагогическое издательскво Норкомпроса, 1941.

Сравнительный указатель сюжетов. Восточнославянская сказка [online]. Ленинград: 1979. Dostupný z: <http://www.ruthenia.ru/folklore/sus/index.htm>.

ПАЛАВЕСТРА, Предраг. *Српска фантастика: натприродно и нестварно у српској књижевности*. Београд: Српска академија наука и умјетности, 1989. Научни скупови. књ. XLIV. Отдељење језика и књижевности, књига 9. ISBN 86-7025-078-0.

Словенски фолклор и фолклористика на размеђу два миленијума: зборник радова са међународног научног симпозијума одржаног 2-6. октобра 2006. године. Београд: Српска академија наука и уметности, Балканолошки институт, 2008. ISBN 978-86-7179-057-4.

СТАНКОВИЋ-ШОШО, Наташа. *Топос пута у српској народној бајци*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2006. ISBN 86-84885-16-3.

ТУМАРКИНА, И. Л. *Структура и варијативност епизодов сказочног повествовања* [online]. Dostupný z: <http://www.ruthenia.ru/folklore/tumarkina1.htm>.

ФИНЦИЦЬКИЙ, Михаил. Відназдені скарби. In: *Тасмніця скляної гори*. Ужгород: Карпати, 1975, с. 178–188.

OSTATNÉ ZDROJE

<http://archive.org> [25-03-2013]

www.degruyter.de [25-03-2013]

<http://dlibrary.livejournal.com/1023.html> [25-03-2013]

<http://www.dissforall.com/> [25-03-2013]

<http://elib.nplu.org/catalogue.html?catalogue=32> [25-03-2013]

www.erzaehlen.de [25-03-2013]

<http://feb-web.ru/feb/skazki/default.asp> [25-03-2013]

<http://folk-lore.ru/index.php> [25-03-2013]

<https://is.muni.cz/thesis/> [25-03-2013]

<http://lib.pushkinskiydom.ru/Default.aspx?tabid=10331> [25-03-2013]
<http://lib.rus.ec/> [25-03-2013]
<http://openlibrary.org> [25-03-2013]
<http://proridne.org/list/uk/alphabet/?-01.html> [25-03-2013]
<http://www.rastko.rs> [25-03-2013]
<http://www.ru-skazki.ru/> [25-03-2013]
<http://www.ruthenia.ru/folklore> [25-03-2013]
www.sagen.at [25-03-2013]
<http://starina-rus.ru/> [25-03-2013]
<http://voluwww.archive.org> [25-03-2013]
<http://www.zeno.org/> [25-03-2013]
<http://zlatyfond.sme.sk> [25-03-2013]